

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BÜYÜK İSKENDER'İN
HAYATI VE FAALİYETLERİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ

HAZIRLAYAN
Cuma Ali YILMAZ

ELAZIĞ-2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BÜYÜK İSKENDER'İN HAYATI VE FAALİYETLERİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ

HAZIRLAYAN
Cuma Ali YILMAZ

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi****Büyük İskender'in Hayatı ve Faaliyetleri****Cuma Ali YILMAZ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Eskişehir Tarihi Anabilim Dalı****Elazığ-2016; Sayfa: XII+301**

Büyük İskender, MÖ 356 yılında Pella'da doğdu. Babası Makedonya kralı II. Philippos ve annesi kral Neoptolemus'un kızı Olympias'dır. 16 yaşına kadar Aristoteles'ten eğitim aldı. Henüz 20 yaşındayken babasının bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine tahta geçti. Büyük İskender, 13 yıllık hükümdarlığı boyunca büyük zaferlere imza atarak, cihan imparatorluğu yolunda adımlar atmıştır. Kısa süren hükümdarlığında, sınırlarını Makedonya'dan Hindistan'a kadar genişletmiştir. Özellikle III. Darius ile Asya'da mücadele etmiştir. Büyük İskender, bilinen dünyanın neredeyse tamamını işgal etti. Dünyanın büyük kısmını fethederek bilinen en büyük askeri liderlerden biri olmuştur. Amacı, tüm dünyayı Yunan uygarlığına ve diline dayalı tek bir imparatorlukta birleştirmektir. Makedonya'dan Asya'ya ve Hindistan'a uzanan tek bir imparatorluk kurmak istiyordu. Planladığı ölçüde genişledi ancak ani ölümüyle, kurduğu imparatorluk parçalandı. Arabistan'ı ele geçirmeyi planlarken, 13 Haziran MÖ 323 yılında sıtma hastalığından Babylon'da (bugünkü Irak) öldü. Öldüğünde henüz 32 yaşındaydı. Ölümünün ardından doğu ve batı kültürlerinin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi sonucu yeni bir kültür olan Helenizm yayıldı.

Anahtar Kelimeler: Büyük İskender, II. Philippos, III. Darius, Helenistik Dönem, Olympias

ABSTRACT

Doctorate Thesis

Alexander The Great's Life and Activities

Cuma Ali YILMAZ

The University of Fırat

The Institute of Social Science

The Department of Ancient History

Elazığ-2016; Page: XII+301

Alexander the Great, was born in the Pella region of Macedonia on July 20, 356 B.C, to parent king Philippos II and Olympias, daughter of king Neoptolemus. Alexander the Great was tutored by the philosopher Aristotle until the age of 16. After II. Philippos's assassination, to ascending the throne at age 20 in 336 B.C. Starting in 334 BC, Alexander the Great crossed into Asia with III. Darius. Alexander accession to the throne yet in twenty aged. Alexander the Great, during 13 yearly of leadership, by gaining major victorys, emperorship on track his step began. Alexander, who conquered almost the entire known world of his era. Alexander the Great of Macedonia and one of the greatest military leaders in the history of warfare, with conquers much of the known world.

Alexander the Great's aim, the Grek civilisation and language, adopted in the entire world in a single empire dreamed of joining. In the process, he created an empire that reached from Macedonia through Greece and the Persian Empire to the fringes of India. He had plans to expand his holdings, but these dreams would never be realized. While considering the conquests of Arabistan, Alexander the Great died from malaria in Babylon'da (now Iraq), on June 13, 323 BC, When he died just 32 years old. After Alexander the Great died, his empire collapsed. Over time, the cultures of Grecee and Orientate synthesized and thrived as a side influence of Alexander the Great's empire, becoming part of his inheritance and spread the Hellenism.

Key Words: Alexander the Great, Philippos II., Darius III., Hellenistic Period, Olympias

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
HARİTALAR LİSTESİ	IX
ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÜYÜK İSKENDER'İN HAYATI VE TAHTA ÇIKIŞI.....	47
1.1. İskender'in Doğumu	47
1.2. İskender'in Kişiliği ve Fiziksel Özellikleri.....	50
1.3. İskender'in Gençliği ve Eğitimi	56
1.4. İskender'in Velihtlığı	62
1.5. İskender'in Tahta Çıkışı.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÜYÜK İSKENDER'İN ASYA SEFERİ (MÖ 334- 330)	71
2.1. Büyük İskender'in Sefer Güzergâhı ve Hâkimiyet Sahası	71
2.2. Büyük İskender'in Granikos Savaşı (MÖ 334)	72
2.3. Büyük İskender'in Anadolu'yu Zaptı (MÖ 334- 333)	92
2.4. Büyük İskender'in İssos Muharebesi (MÖ 333).....	107
2.5. Büyük İskender'in Suriye Seferi (MÖ 333-332)	124
2.6. Büyük İskender'in Gaza'ya (Gazze) Hareketi	129
2.7. Büyük İskender'in Mısır Seferi (MÖ 332- 331).....	130
2.8. Büyük İskender'in Gaugamela (Arbela) Muharebesi (MÖ 331).....	133
2.9. Büyük İskender'in Pers Şehirlerini Zaptı (MÖ 331- 330).....	143
2.10. Büyük İskender'in Asya Seferi Sırasında Yunanistan	145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BÜYÜK İSKENDER'İN İRAN'I ZAPTI (MÖ 330-327)	147
3.1. Pers Kralı III. Darius'un Sonu (MÖ 330)	147
3.2. Büyük İskender Darius'un Katillerinin Peşinde	149

3.3. Büyük İskender'e Düzenlenen Suikast ve Philotas'ın Düşüşü	154
3.4. Büyük İskender'in Baktriya ve Sogdiyana İşgali ve Turan Halklarıyla Zorlu Çarpışması.....	158
3.5. Kleitos'un Öldürülmesi (MÖ 328)	168
3.6. Kallisthenes'in Öldürülmesi (MÖ 327)	172

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BÜYÜK İSKENDER'İN HİNDİSTAN SEFERİ (MÖ 327- 325)	176
4.1. Büyük İskender'in Hindistan Seferi Hazırlığı (MÖ 328- 327).....	176
4.2. Hayber Geçidi, Aornos Kalesi ve Çevresinin Güvence Altına Alınması	178
4.3. Hydaspes (Cihelum) Savaşı (MÖ 326)	184
4.4. Büyük İskender'in Gedrozya'dan Geçışı ve Donanmanın Geri Dönüşü	197
4.5. Büyük İskender'in Karmania'dan Susa'ya Hareketi	200
4.6. Opis İsyanı (MÖ 324)	203
4.7. Büyük İskender'in Yeni Fetih Planı ve Son İcraatları	205

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜ VE SONRAKİ OLAYLAR.....	212
5.1. Büyük İskender'in Ölümü	212
5.2. Büyük İskender'in Ölümünü İzleyen Olaylar ve İmparatorluğun Paylaşılması. 215	
5.3. Büyük İskender'in Hedefleri, Etkinlikleri ve Helenizm.....	224
5.4. İskender-i Zulkarneyn Efsanesi.....	230

ALTINCI BÖLÜM

6. BÜYÜK İSKENDER'İN İMPARATORLUK SİSTEMİ.....	234
6.1. Büyük İskender'in Ordusu.....	234
6.1.1. Asilzade Süvarileri	235
6.1.2. Ağır Piyade	238
6.1.3. Hafif Piyadeler.....	241
6.1.4. Büyük İskender'in Savaş Taktiği	246
6.2. Büyük İskender'in İdari Sistemi	248
6.3. Büyük İskender'in Maliye Politikası	254
6.3.1. Büyük İskender Dönemi Sikkeler	259
6.4. Büyük İskender Döneminde Kültür ve Sanat.....	273
6.5. Büyük İskender'in Müttefikleriyle İlişkileri	276
SONUÇ	288

KAYNAKÇA	295
EKLER	300
Ek 1. Orjinallik Raporu	300
ÖZ GEÇMİŞ	301

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Argeadai Hanedanı Makedonya Kralları.....	10
Şekil 2. II. Philippos'un fildişinden heykeli.....	14
Şekil 3. Demosthenes'in heykeli New York Sanat Galerisi.	18
Şekil 4. Sarissalar.	21
Şekil 5. II. Philippos'un Evlilikleri	35
Şekil 6. Pella.....	36
Şekil 7. Olympias, New York Sanat Arşivinde.....	37
Şekil 8. İskender'in Mitolojik Soyağacı.....	48
Şekil 9. Büyük İskender'in mermerden yapılmış bir heykelinin. Bu heykel Giren (Cyrene)'de bulunmuştur.....	50
Şekil 10. Büyük İskender'in at üzerinde heykeli. Napoli'de milli müzededir.	53
Şekil 11. İskender'in heykeli.....	55
Şekil 12. Yunanistan Pella Müzesinde, Büyük İskender'in Heykeli.	55
Şekil 13. Delos'ta bulunan Büyük İskender büstü.	56
Şekil 14. Aristoteles, MÖ IV. yüzyıl heykeli Roma kopyası.	57
Şekil 15. Yunanlı bir heykeltıraş tarafından yapılmış, Büyük İskender'in heykeli. Bu heykel British müzesindedir.....	63
Şekil 16. Zeleia Ovası.....	80
Şekil 17. MÖ 353 yılında Halikarnassos'ta (Bodrum) Artemis tarafından kocası Mausallos için inşa ettirilen mezar.....	101
Şekil 18. İssos Meydan Muharebesi.....	117
Şekil 19. Büyük İskender'in Darius'la karşılaşmasını tanımlayan Büyük İskender mozayikinden iki parça (Sağda Büyük İskender, solda Darius)	118
Şekil 20. İtalyan ressamı Pietro da Cortana'nın (1596-1699) Büyük İskender'in Darius'la çarpışmasını tanımlayan tablosu (Roma) Büyük İskender mozayikinin keşfinden önce yapılmış olmakla beraber onunla dikkate değer bir benzerlik göstermektedir.....	119
Şekil 21. Sur (Tyre, Tyros, Tire) şehrinin genel görünümü	126
Şekil 22. İskenderiye limanı.....	131
Şekil 23. Demetrios Poliyorketes'in tunç portre heykeli	155
Şekil 24. Hydaspes Irmağı'ndan Bir Görünüş.....	186

Şekil 25. Büyük İskender'in antik tariflere göre tertip edilmiş cenaze arabası.....	213
Şekil 26. I. Selevkos Nikator. MÖ III. yüzyılın başlarından bronz heykel.	222
Şekil 27. Ptolemaios'un heykeli.....	223
Şekil 28. Helenizm çağı krallıklarının sikke portreleri. 1. Selevkos I, 2. Ptolemaios I, 3. Demetrios Poliyorketes, 4. Antiyohos I, 5. Ptolemaios II ve Arsinoe.	229
Şekil 29. Sikkelerdeki Kyrbasia	261
Şekil 30. Büyük İskender Herakles olarak tasvir edilmiş, Zeusun bacakları yan yana MÖ 325-323, 17.1 gram, 26 mm çapında	270
Şekil 31. Zeus'un bir bacağı diğerinin gerisinde; bir elinde asa, birinde kartal bulunuyor. 17.1 gram, 29 mm çapında	270
Şekil 32. Gümüş tetradrahmi, MÖ 323, 17.2 gram ağırlığında, 26 mm çapında.	270
Şekil 33. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 323, 16.5 gram, 28 mm çap	271
Şekil 34. Gümüş Tetradrahmi, MÖ.323, 17.3 gram, 26 mm çapında	271
Şekil 35. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 310, 16.1 gram, yaklaşık 29 mm çapında	271
Şekil 36. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 310-275	272
Şekil 37. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 320, yaklaşık 27 mm çapında, 17.0 gram	272

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Makedonya Haritası.....	2
Harita 2. II. Philippos dönemi Makedonya krallığının sınırlarını gösteren harita.....	16
Harita 3. Büyük İskender'in Seferleri'ni Gösteren Harita.....	71
Harita 4. Granikos Muharebesi'ni açıklayan kroki,	83
Harita 5. İssos muharebesinden önce iki ordunun hareketini gösteren harita.	110
Harita 6. İssos muharebesini açıklayan kroki.	114
Harita 7. Gaugamela Muharebesi'nin çeşitli evrelerini tanımlayan kroki.	142
Harita 8. Chorasmia, Margiana, Sogdiana ve Baktriana	161
Harita 9. Kabil Vadisi.....	177
Harita 10. Hydaspes. Genel durumu gösteren plan.	185
Harita 11. Büyük İskender'in Poros'la Yaptığı Muharebeyi Açıklayan Kroki.	188
Harita 12. Pencap MÖ VIII. Yüzyıldaki Tahmini Nehirler (küçük harita) ve Günümüz Topografyası	194
Harita 13. Büyük İskender'in Gedrosia'dan Tahmini Rotası	199
Harita 14. Büyük İskender'in Makedonya'dan başlattığı sefer, Hindistan'a kadar. ...	211
Harita 15. MÖ 323 Senesinde Satraplıkların Taksimi.....	218

ÖNSÖZ

Bu çalışma, adından da anlaşılacağı üzere, Büyük İskender'in hayatı ve faaliyetlerini içermektedir. Esas adı III. Alexander, dilimize uyarlanan şekliyle Büyük İskender, MÖ 356 yılında doğmuş, MÖ 336 yılında babası II. Philippos'un suikasta uğramasıyla, Makedonya tahtına oturmuştur. Tahtı devralan Büyük İskender, kısa süren hayatına birçok zaferler sığdırmıştır. Makedonya'da başlayan sınırlarını Asya'dan Hindistan'a kadar genişletmiştir. Bu yüzden, her zaman çok sayıda okurun ve tarihçinin ilgisini çekmiştir. Yaptıklarıyla kendisinden sonraki liderlere de örnek olmuştur. Büyük İskender, bir dünya imparatoru olma yolundaki adımları ve ele geçirdiği bölgelerde uyguladığı politika sayesinde, çağ açıp çağ kapatmıştır. Helenizm denilen yeni bir kültürel sentezin temellerini atmıştır. Ölümünün ardından Helenizm yüzyıllarca, birçok medeniyeti etkisi altına almıştır. Henüz 33 yaşını doldurmadan ölen Büyük İskender tarihe büyük bir lider olarak adını yazdırmıştır.

Çalışmamızda, Büyük İskender'in faaliyetlerinin daha iyi anlaşılması için, babası II. Philippos'a değindik. İskender'in doğumu, çocukluğu, prenslik zamanları hakkında bilgi verip konuyu açıklığa kavuşturmaya çalıştık. Ortaya çıkardığımız çalışma hem bu konuda çalışılmış eserlerin sentezi, hem de kendi görüşlerimin özetidir. Bu çalışma bir Büyük İskender biyografisi değil, en geniş manada Büyük İskender'in hayatı ve seferleridir. Çalışmamızın giriş kısmında Makedonya bölgesi ve krallarının listesini verdik. İlk bölümde II. Philippos'un, ordusu, krallığı, hedefleri, evlilikleri, Büyük İskender'in üzerindeki etkisi ve eşi Olympias ile olan ilişkisinden bahsettik. Hala açıklığa kavuşmamış olan II. Philippos suikastına değinip bu bölümü sonlandırdık.

İkinci bölümde ise, çalışmamızın çekirdeğini oluşturan bölüme başladık. Bu bölümde II. Philippos ve Olympias'ın evliliğinden dünyaya gelen İskender'in doğumu ve gençliği, annesi ve babasının teşvikiyle aldığı mükemmel eğitim, İskender'in kişiliği, fiziksel özellikleri, tahta çıkışı ve sonraki olaylar, döneminde basılan sikkelerden bahsettik. Aynı zamanda ordu, imparatorluğunun mali sistemi, satraplıklar, kültür ve sanat gibi idari, iktisadi ve sosyal konulara değindik.

Üçüncü bölümde, Büyük İskender'in Önasya Seferlerini ele aldık. Bu seferin hem İskender tarafında hazırlık süreci, hem de III. Darius'un Büyük İskender'in gelişi karşısında aldığı tedbirlerden bahsettik. Granikos Muharebesi, Büyük İskender'in ilk büyük zaferi olup iki tarafı da nasıl etkilediğine değindik. Arkasından planladığı seferler

için önünde engel bırakmak istemeyen Büyük İskender'in Anadolu fetihlerinden bahsettik. Sonrasında MÖ 333 yılında İssos Muharebesi, Suriye Seferi, Gazze Hareketi, Mısır Seferi, Gaugamela (Arbela) Muharebesi, Pers şehirlerinin zaptı, Yunanistan olaylarını detaylı bir şekilde anlattık.

Dördüncü bölümde ise, MÖ 330-327 yılları arasındaki İran'ın Fethi'ni ele aldık. Bu bölümde, Pers kralı III. Darius'un yakın adamları tarafından öldürülmesi, Büyük İskender'in Darius'un katillerinin peşine düşmesi, Büyük İskender'e suikast düzenlenmesi ve Aristoteles'in yeğeni Philotas'ın öldürülmesi, ardından Büyük İskender'in Turan halklarıyla zorlu çarpışmalar yaşaması, Kleitos'un öldürülmesi, Kallisthenes'in öldürülmesini açıkladık.

Beşinci bölüme gelindiğinde, Büyük İskender'in Hindistan Seferi'ni ele aldık. Büyük İskender'in bu sefer için yaptığı hazırlık, önemli kalelerin ele geçirilmesi, Hydaspes Savaşı, Gedrozya'dan geçişi ve burada karşılaştığı zorluklar, Büyük İskender'in geri dönüşü ve Karmania'dan Susa'ya hareketi, Opis İsyanı ve Büyük İskender'in bu isyan karşısındaki tutumu, Büyük İskender'in yeni fetih planları ve son icraatlarını detaylı bir şekilde ele aldık.

Son bölüm olan altıncı bölümde, Büyük İskender'in ölümü, ölümünün ardından yaşanan olaylar, generallerin kavgası, imparatorluğun paylaşılması, Büyük İskender'in hedefleri, etkinlikleri, Helenizm ve son olarak da Büyük İskender'in Zülkarneyn efsanesini anlattık.

Bunun yanı sıra, elde ettiğimiz kaynaklar aracılığıyla Büyük İskender'in seferlerini, güzergâhlarının krokilerini ve haritalarını vererek Büyük İskender'in yapmış olduğu savaşların daha iyi anlaşılmasını amaçladık. Çalışmamızın sonunda, Büyük İskender dönemindeki önemli karakterlerin sözlüğünü yaptık ve yaşanan olayları kronolojik sırayla verdik.

Bu çalışmanın her aşamasında yanımda olduğu için teşekkür borçlu olduğum kişiler var. Başta her aşamada benden desteğini ve bilgisini, tecrübesini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ' a müteşekkirim. Ayrıca her zaman yanımda olan eşim Hacer YILMAZ'a teşekkürü borç bilirim.

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı Geçen Eser
A.g.m.	: Adı Geçen Makale
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
İÖ	: İsa'dan Önce
MÖ	: Millattan Önce
MS	: Millattan Sonra
No.	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire

GİRİŞ

MAKEDONYA COĞRAFYASI VE HALKI

1. Makedonya Coğrafyası

Makedonya, Balkan Yarımadası'nın kuzey-batısında bulunan geniş ve dağlık bir ülkedir. Güney ve güneybatıda, Epeiros, Thessalia ve Halkidikya Yarımadası'na sınırdadır¹.

Genel bir tanımla Makedonya, Yunanistan Yarımadası'yla Avrupa kıtası arasındaki bir geçiş bölgesidir. Makedonya'yı komşu bölgeleriyle kıyasladığımızda, iklimi Akdeniz bölgelerinden ziyade kuzey bölgelerine daha çok benzemektedir. Kışları yoğun, yazları az yağış alır. Kış aylarında bölgenin dağları karlarla kaplanır. Yaz aylarında ise sıcaklık 40° C üstüne çıkar². Yunanistan'ın ılıman Akdeniz ikliminin aksine Makedonya iklimi genel olarak kışları soğuk, yazları sıcak ve kuraktır. Ülke engebeli bir araziye sahiptir³.

Makedonya'nın fiziki konumuna bakarsak; Balkan Yarımadası'ndaki bu coğrafyanın, güneyinde Yunanistan, doğusunda Bulgaristan, batısında Arnavutluk, kuzeyinde Sırbistan, Kosova ve Bosna Hersek bulunur⁴.

Ormanlarla kaplı dağların ve ülkenin ortasındaki ovaların denize doğru çıkıntıları yoktur. Bu durum ülkenin tarihsel gelişimini geciktirmiştir. Nüfusun başlıca ekonomik uğraşı hayvancılık (özellikle atçılık) ve tarımdı. Dağları kaplayan ormanlarda avcılık, Makedonyalılar için eşsiz bir savaş okuluymdu. Ticaret ve meslekler tamamen Halkidikya'daki Grek kentlerine bağımlıydı⁵.

Makedonya'nın tarihi gelişiminde, bu ülkenin coğrafi durumu büyük rol oynamıştır. Ülkenin denize kadar uzanan vadileri, Haliakmon, Aksios (Vardar) ve Strimon gibi ırmaklar sayesinde birbiriyle ilişkili bulunmakta, böylece bu ülke coğrafya ve ekonomi bakımından bir bütün meydana getirmektedir⁶. Ülke zengin yeraltı

¹ V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi I*, (Çev: Özdemir İnce), Ankara, 1987, s. 467.

² Carol G. Thomas, *Alexander The Great in His World*, Australia, 2007, s. 23.

³ Raphael Sealey, *A History of The Greek City States 700-338 B.C*, California, 1976, s. 11.

⁴ <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/makedonya.htm>, 14.03.2016.

⁵ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 467.

⁶ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1995, s. 396.

kaynaklarına sahiptir. Bunlar: Gümüş, altın, bakır, demir, kurşun ve özellikle ormanları meşe, çam, köknar ve dağ selvileriyle kaplıdır⁷.

Bu ülkenin hayvan yetiştirmeye elverişli geniş meraları ve her türlü tarıma müsait verimli toprakları vardı. Deniz kıyısında Halkidikya Yarımadası'nda Strimon ve Terma olmak üzere iki büyük körfez ve her iki körfezde birçok iyi korunmuş limanlar vardı. Bu limanların en tanınmışları arasında Terma (sonraları Tessalonika= Selanik), gösterilebilir. Kıyılarda birçok Yunan kolonileri bulunuyordu. Makedonya bunların aracılığıyla mahsüllerini Ege pazarlarına sürüyor ve bu şehirler ayrıca Yunan uygarlığının Makedonya'ya girmesinde etken rol oynuyorlardı⁸.

Harita 1. Makedonya Haritası.

(A.B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*, s. 225)

2. Makedonya Halkı

Makedonyalıların nereden geldiklerine ve kim olduklarına bakacak olursak; Makedonyalıların ırk bakımından Yunanlılarla mı, yoksa İlyrialılar ya da Traklarla mı akraba oldukları sorunu eskiçağlardan beri tarihçileri ve filologları meşgul edegelmiştir⁹.

⁷ Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America, 2014, s. 45.

⁸ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 396.

⁹ Necati Kotan, *Büyük İskender*, Adana, 1971, s. 7; Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 395.

Herodotos'un anlattığına göre sonradan Dorlar diye anılan kavim Thessalia'dan sürülmüş, Pindos Dağları kenarından geçerek Haliakmon Vadisi'ne göç etmiş, burada son olarak Makedonyalılar adını almıştır¹⁰. Antik Yunanistan asıllı, Hint-Avrupa kökenli göçebe kabilelerden olan Dorlar bu istila hareketinden ilk etkilenen ve bu harekete önderlik yapan kavim olmuştur. Bu ilerleme hareketi Yunan Yarımadası'na dalgalar halindeki akınlar şeklinde gerçekleşmiştir. Öyle ki bu akınların etkisiyle Miken Devleti yıkılmıştır¹¹. İstila hareketinden etkilenen bazı Dorlar coğrafi olarak yer değiştirmek zorunda kalmışlardır¹².

Bazı efsanelere göre Makedonyalıların en eski atası olan Argeas, Haliakmon Nehri kaynakları bölgesinde bulunan Orestis'teki Argos'tan göç etmiştir. Kral hanedanının taşıdığı Argeadai adı, bu şekilde açıklanmaktadır¹³. Makedon Ethnos diye bilinen kabile, Güneybatı Makedonya'dan Yunan Yarımadası'na varmıştır. Herodotos, bazı toplulukların Makedon bölgesinden geldiğini söylemiştir (Herodotos, 8.43) Göç etmeyen topluluklar ise klasik dönem Makedonyalıların kökenini oluşturmuştur¹⁴. Atinalı hatip Demosthenes bunların barbar olduğunu ileri sürmekte, tarihçi Polibiyos ise Makedonyalılar ile Yunanlıların aynı ırktan olduklarını yazmıştır¹⁵.

MÖ 5. yüzyılın başlarından itibaren Makedonya siyasi tarihi hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz. Makedonya, Amyntas'ın oğlu I. Alexander tarafından yönetiliyordu. I. Alexander, Herodotos'un listelediği kral sıralamasında 7. Sıradaydı. I. Alexander'in 6 tane atası vardı. Bunlar: Amyntas, Alketes, Aeropos, Philippos, Argaios ve Perdikkas'tı¹⁶. Amyntas 24 yıllık hükümdarlığından sonra MÖ 470-469 yılında öldü. Eğer I. Alexander'in ortalama 25 yıl hüküm sürdüğü kabul edilirse, iddia ettikleri başkent Aigai civarındaki yönetimin, Argeadai krallık ailesinin ilk kez kuruluşunun MÖ 7. yüzyıl ortalarına denk gelen bir zaman olduğu söylenebilir¹⁷.

Herodotos, muhtemelen I. Alexander zamanında Makedonya'yı ziyaret etmiştir¹⁸. Herodotos'un, bu dönemi ilk kez nakletmesi belki de yarı resmi bir bilgidir. Herodotos, kral Argeadai ailesinin ve Argos kasabasının adını, Pelleponnes'in ismi

¹⁰ Herodotos, *Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen), İstanbul, 1973, s. 39.

¹¹ Barış Gür, *Miken Uygarlığı ve Ahhiyawa*, İstanbul, 2014, s. 132.

¹² Herodotos, *Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen), İstanbul, 2007, s. 83.

¹³ Ömer Öztürk, *Büyük İskender*, İstanbul, 2013, s. 80.

¹⁴ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 7.

¹⁵ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 395.

¹⁶ Herodotos, *a.g.e.*, s. 506-507.

¹⁷ R. Malcolm Errington, *A History of Macedonia*, Translated by Catherine Errington, California, 1990, s. 2.

¹⁸ Herodotos, *a.g.e.*, s. 298-299.

arasında ki benzerliğe dayandırır. Bu efsaneye göre üç erkek kardeş vardır. Bunlar Gauanes, Aeropes ve Perdikkas'tır. Bu kardeşlerin soyu, Temenidai kabilesinin Argive soyuna dayanır. Onlar, Herakles aracılığıyla Argos'tan yola çıkarak Zeus'a kadar gerilere götürerek ailelerinin izini sürerler. Bu üç kardeş, Makedonya bölgesel krallığının üst düzey yönetimine yükselmişlerdir. Ancak daha sonra bilmediğimiz bir nedenden görevden alınıp sürgün edilmişlerdir. Kardeşler Bermion Dağlarından yürüyerek Midas'ın bahçeleri denilen yerin civarında bir bölgeye sığınmışlardır. İşte o zaman, Perdikkas krallık sülalesinin kurucusu olmuştu¹⁹. Sonraları Makedonya'da genel olarak benimsenen daha başka bir efsaneye göre ise Makedonyalılar, aslında Temenos soyundan olup Argos'taki hükümdar hanedanından Herakleidler (Herakles Oğulları) ailesinden üç erkek kardeş, kuzeyde İlyria'ya sonra daha da ilerleyerek Yukarı Makedonya'ya gelmişler. En sonunda da Edessa'da suyun büyük çağlayanlarla verimli ve geniş sahil arazisine girdiği topraklara yerleşmişlerdi. İşte Aigai de denen bu Edessa'da kardeşlerin en genci olan Perdikkas, yavaş yavaş işi büyüterek yakınlardaki memleketleri; Emathia, Mygdoia, Bottiaia, Piejia ve Anphakitis'i, Makedonyalıların ismi altında birleştirerek krallığını kurmuştur²⁰. Başka bir kaynağa göre, I. Alexander henüz halefini belirlemeden MÖ 450'li yıllarda ölmüştür. Bu sebeple kralın ölümü ülke içinde istikrarsız, güvensiz bir ortama neden olmuştur. Çünkü kral, geride beş erkek çocuk bırakmıştır. Belki de bunların en yaşlısı Perdikkas halef olarak kabul edilmiştir. I. Alexander'in resmi olarak krallığını beş oğlu arasında böldüğüne dair hiçbir bilgi ve kanıt yoktur. Justin, MS 3. yüzyılda yazdığı bir okul kitabında bu olayı, başka bir hikâyeye açıklamıştır. Başkent Aigai ismi ile Yunan ismi arasında benzerlik kurup Aiges yani keçi manasına geldiğini iddia etmiştir. Hikâyenin bu versiyonunda; keçi çobanı Caranus Edessa Kasabası'nın kontrolünü kazanır ve burayı kendi keçilerine ithafen Aigai olarak yeniden adlandırır. Perdikkas ise Caranus'un ilk halefi olarak varsayılır²¹.

Bu hikâyeler azda olsa tarihi bilgi ihtiva etmektedir. Bu bilgilerdeki iki durumdan ilkinde, Argeadailerin esas yerleşim yeri Haliakmon Vadisi'ndedir. Muhtemelen burası Verghina (bugünkü Yunanistan sınırında)'dır. Verghina'da muhteşem bir mezar bulunuyordu. Bu mezar kuvvetle muhtemel bir kral mezarıydı. İkincide ise Herodotos'un ilk efsanesi Argeadai'nin ilkel tarihini Yunan kelimesinin

¹⁹ Herodotos, *a.g.e.*, s. 506; R. Malcolm Errington, *a.g.e.*, s. 2-3.

²⁰ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 80.

²¹ R. Malcolm Errington, *a.g.e.*, s. 3.

efsanesiyle birbirine bağlamak istediği anlaşılmaktadır. Ayrıca Herodotos her iki efsanede Makedonyalıların kökeni hakkında iddiada bulunuyor ve onların krallarının Yunan olduğunu öne sürüyor (Herodotos, 8.137-138)²².

Yunan uygarlığı ile Makedonların kültürel ilişkisini inceleyecek olursak; Makedonyalıların kendilerinden bütünüyle ayrı ve yüksek bir kültür olan Yunanlılar ile ilişkisi bir bakıma bir "geç gelenin üstünlüğü" ilişkisidir. Bir kabile-köy kültürünü bir-iki kuşak içinde Dünya tarihinin başlıca dönüm noktalarından birini oluşturacak bir dönüşüm yoluna sokması Philippos'un başarısıdır. Philippos'un yönetimi (MÖ 359-336) ve İskender zamanında Makedonya'nın önemli kentleri Emathia Ovası'ndaki Aigai ve Pella idi. Arrian, Makedonya'nın ilkel köylü tablosunu Büyük İskender'in kendisinin ağzından anlatır. "II. Philippos Yukarı Makedonya'nın dağınık köylü kantonlarını kendi egemenliği altında birleştirerek genel bir barış ve güvenlik ortamı hazırladı. Bunların her biri tam bağımsızlığını sürdürmekte ve bitmek bilmeyen şehir savaşları, nüfusun hızla askeri açıdan eğitilmesini, üretim ve ticaretin hızla gelişmesini ve sonuçta İskender'in seferleri için gerekli politik ve askeri gücün hazır olmasını sağladı"²³.

Demosthenes, II. Philippos'u barbar olarak adlandırmış olsa da, İskrates'e göre barbarlar üzerinde egemen olan bir Yunanlıydı. Kraliyet ailesi soyunu Herakles'e ve Argos'a dayandırır. Makedonya Yunanlılar tarafından 5. yüzyılda Olimpiyat Oyunlarına kabul edildi. Ama İskender döneminde bile Makedonyalılar kendilerini Yunanlı olarak görmediler²⁴.

Makedonyalılar, kendi dağlık memleketlerinde yalnız bir halde yaşayarak, diğer Yunanlıların yürütmüş olduğu kültürel gelişime iştirak etmemişlerdi. Bundan dolayı klasik devrin Yunanlıları tarafından Makedonyalılar yabancı, barbar olarak nitelendirilmekteydiler. Ancak Makedonya krallarının şeceresi Herakles'e kadar geri götürüldüğü zaman, hiç değilse Argeadai krallık hanedanının, Yunanlı olduğu kabul edildi ve böylece Makedonya kralları Olimpiyat Oyunlarına girme hakkını aldılar²⁵.

Makedonyalılar, Helenlerin anlamadıkları bir Grek lehçesi konuşuyorlardı²⁶. Makedonya dilinin yer ve kişi adlarından oluşan kayıtları onu İlyria ve Yunan dillerinin bir karışımı gibi gösterir. Ancak Makedonya diline bu dillerden karışan sözcükler olsa

²² R. Malcolm Errington, *a.g.e.*, s. 3.

²³ Arrian, *İskenderin Seferleri*, (Çev. Meriç Mete), İstanbul, 2005, s. 240.

²⁴ Arrian, *a.g.e.*, s. 240.

²⁵ M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, (Çev. Afif Erzen), İstanbul, 1942, s. 8.

²⁶ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 467.

da Makedonya dilinin Yunanlılar için anlaşılabilir olmadığı kabul edilir²⁷. Ayrıca, bugün Makedonya diline ait elde bulunan pek az ve eksik malzemeden daha çok (kişi, yer ve ay adları) Makedonyalıların devlet teşkilatı, din, töre ve adetlerinden yola çıkarak bu halkın bir Yunan kabilesi olduğu kabul edilmektedir. Yalnız Makedonyalılar yerleştikleri kuzey bölgelerinde güneyde ikamet eden kabileler kadar hızlı bir siyasal ve kültürel gelişim geçiremediklerinden Yunanlıların göçebelik zamanından kalma bir takım usul ve adetlerini uzun süre korumuşlar. Kendilerinden evvel ülkelerinde yaşadıkları anlaşılan Anadolu kavimlerinin ya da daha sonraları buralara gelen Trakların ve İlyrialıların etkisi altında kalarak Yunanlılara barbar bir kavim gibi görünmüşlerdir²⁸. Zaten Makedonyalılar, coğrafi konum itibarıyla Batıda İlliryialılarla, Doğuda Traklarla komşu olmuşlar ve onlarla kültürel kaynaşma yaşamışlardır²⁹.

Makedonyalıların devlet teşkilatı ise şöyleydi: Trakya ve Epeiros'ta olduğu gibi, feodal nitelikte bir krallık mevcut olduğunu görüyoruz. Kral hem en yüksek idare amiri, hem de başkomutan, başrahip ve başyargıçtı. Makedonya'da tarihi çağlarda iktidar makamında bulunan kral hanedanı, İskender'den başlayarak, Herakles oğullarından Argos'taki Temenidlerle akraba olarak gösterilen Argeadailer hanedanıydı. Krallık babadan oğula veraset yoluyla geçerdi³⁰. Her bölgede yaşayan boyun (tribü) yöneticisi konumunda olan geniş topraklara sahip bulunan doğuştan bir soylu sınıfı vardı. Siyasal düzen, askeri demokrasi niteliklerini uzun süre korumuştur. Makedonya hükümdarları sülale ilkesine uygun olarak egemenlik sürüyorlardı. En önemli görev, askeri ve toprak aristokrasisinin temsilcilerinden oluşan "hetairos" (kralın yakınları; arkadaş ünvanı taşıyan soylular) kuruluna aitti³¹. Ülkede en etkin sınıf soylulardı diyebiliriz. Soylular kralın kararlarında oldukça etkili olmuşlardır. Hetairoslar gerektiğinde ağır silahlı süvari olarak savaşa girerlerdi. Bunların yanında en çok I. Alexander' den başlayarak, "Pezhetairos" lar olarak gösterilen (yaya hetairoslar) ve köylülerden meydana gelen piyade birlikleri de vardı. Makedonya'da, Yunanistan'da olduğu gibi, şehir devletleri meydana gelmediğinden krallık asiller tarafından ortadan kaldırılmamış, Makedonya tarihi boyunca varlığını korumuştur. Bu teşkilat içinde ordu meclislerinin bazı önemli

²⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 240.

²⁸ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 395.

²⁹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 7.

³⁰ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 395-396.

³¹ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 467-468.

yetkileri vardı. Ordu yeni kralı kabul ya da reddeder. Bazı önemli sorunlarda, mesela vatan hainliği suçlarında ordu yüksek mahkeme görevi de görürdü³².

Makedonya askeri teşkilatında "Hetairler" adı uzun süre kullanılmıştır. Bu adın krallığın kuruluşu ile birlikte memlekete gelmiş olduğuna şüphe olmadığına göre Makedonya Herakleidleri Peloponnesos'taki atalarıyla aynı alın yazısını paylaşmışlar, yani tıpkı onlar gibi bunlar da yabancı bir memlekete göç ederek buradaki yerli halkı boyundurukları altına almak suretiyle teşkilatlarını yeniden kurmak zorunda kalmışlardır. Yalnız burada eski ve yeni topluluklar, Dor memleketlerinde olduğundan daha fazla derecede birbirine karışmıştı. Bu durum toplulukların geçmişten gelen dinamiklerini korumayı sağlamıştır. Burada eski Frank tarzına son derece benzeyen adetler yaşanıyor. Henüz bir düşman öldürmemiş olan adam, beline bir yular sarıp taşımak zorundaydı. Meydana koşarken erkek domuz öldürmemiş olan bir kimse, ziyafetlerde hep oturmak zorunda kalır, asla uzanamazdı. Cenaze töreninde ölenin kızı, üzerinde ölü vücudunun yakılmış olduğu odun yığınının söndürmekle yükümlüydü. Eldeki kaynaklara göre Perdikkas'ın yerli kavimler üzerine kazandığı ilk zafer için dikilen zafer anıtının (Triphaion) yıkılmasından sonra Makedonya'da ister Helen olsun, ister Barbar olsun, yenilen düşmanlar için hiçbir zafer anıtı dikilmemesi gelenek halini almıştı. Gerçekten de ne Philippos'un Khaironeia zaferinden sonra, ne de İskender'in Persler ile Hintler karşısında kazandığı büyük başarılarından sonra, zafer anıtları dikilmemişti³³.

Aristoteles'in dediği gibi "zenginlik ve şeref bakımından hepsinden üstün" olarak krallık burada varlığını korumuştur. Bununla beraber Makedonya'da başka türlü tehlikeler de vardı. Gerçi krallık kral ailesine aitti. Fakat birisinden sonra tahta kimin geçeceği problemi her türlü şüphe ve kavgaya yer vermeyecek şekilde önceden çözülmüş ve düzene konmuş değildi. Burada krallık yetkilerinin geniş olması, kayıtlara bağlı bulunmaması, kral olan kimsenin büyük bir şahsi gayret, kudret ve yeteneğe sahip olmasını gerektiriyordu. Çok kere ergin olmayan, beceriksiz krallar daha gayretli kardeşlerine veya amca çocuklarına yerlerini bırakmak zorunda kalmışlardı. Mesela I. Aleksander'in ölümünden sonra en küçük oğlu II. Perdikkas, kendi ağabeyleri Amyntas, I. Philippos ve Arketos'u ortadan kaldırıncaya kadar rahat oturamamıştı. Yine Perdikkas'ın nikâhsız bir kadından doğmuş olan oğlu Arkhelaos, Makedonya tahtının

³² Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 396.

³³ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 81.

hukuki mirasçısını yerinden atmış daha büyümeden öldürmüştü. Başka hallerde de Prostasiye'nin (Naiplik) düzenlenmiş şekli olan bakıcılık usulü, zorla tacı ele geçirme fırsatları veriyordu³⁴.

Başka bir tehlike de kralın küçük oğullarına ve yabancılara, memleketin bazı bölümlerinin verilmesindeydi. Elimizde birçok örnekleri bulunan bu gibi hallerde doğal olarak kralın egemenliği korunuyordu. Fakat verilen yetkiler bir hükümdarın yetkilerine çok yakındı. Onlar asker toplayabiliyorlar, kendilerine özgü ordular bulundurabiliyorlardı. Aynı usule göre I. Alexander'in küçük kardeşi Arhidaios'a Elimiotis prensliği verilmiş, bundan sonra da bu memleket onun torunlarına kalmıştı. Yinede Perdikkas'ın kardeşi I. Philippos'a da Aksios Irmağı'nın yukarı bölgelerinde bir memleket verilmişti. İşte bu hanedan kolları boyunduruk altında tutulmadığı sürece, özellikle İyonyalılar, Agrianlar, Lynkestisliler ve bağımsız prensler başka memleketlerden destek aldığı için güçleniyor bu nedenle krallığın kendisi kuvvetlenemiyordu. Anlaşıldığına göre ilk önce I. Alexander, Pers savaşları devrinde Lynkestislileri, İyonyalıları, Orestislileri ve Tymphaiaları Makedonya egemenliğini tanımaya zorlamıştı. Fakat oradaki prensler, hükümdarlık derecelerini ve büyük köşklerini muhafaza etmişlerdi. Makedonya'nın anayasası, teşkilatı ve idaresi hakkında pek fazla şey bilmiyoruz. Ufak tefek bilgi kırıntılarına dayanarak kralın yetkilerini tam olarak anlamak mümkün değildir. Kral Arkhelaos'un Pelopponesos Savaşı'nın son on yılında birçok yeni kurullar meydana getirmesi, II. Philippos'un kendi zamanına kadar memleketin her yanında tamamıyla ayrı ayrı olan para sistemine yeni bir şekil vermesi, yine aynı kralın yepyeni bir ordu teşkilatı meydana getirmesi, krallığın düzen kurma yetkileri olduğunu göstermektedir. Fakat şurası kesindir ki, gelenek ve görenekler, anayasanın eksiklerini tamamlıyordu. Herhalde Makedonya Krallığı'nın Asya'daki gibi despotluktan, emrindekilerin esir ve köle durumunda bulunmaktan uzak olduğu söylenebilir. Thessalia'daki halk kitlesi gibi Penest'daki gibi Helotlar değildir. Aksine onlar herhalde bir dereceye kadar serbest, soysal mülke sahip, yerel meclis ve mahkemeleriyle cemaat yasalarına sahip kralın buyruğu üzerine hepsi silah başına koşmak zorunda kalan köylülerdi³⁵. Bazı durumlarda ordunun görüşünü almak akılcı olabilirdi. Ancak kralın düzenli toplantılar düzenleme yükümlülüğü yoktu ve halkın düşüncesi onun için asla önemli değildi.

³⁴ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 81-82.

³⁵ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 82-83.

Yargılama geleneksel olarak ordunun tekelindeydi. Buradaki yargılama basit ve gayri resmiydi. Yazılı kanun yoktu. Kral teamül ve geleneklerden yola çıkarak kararlar veriyordu. Eğer kral kudretli biri ise kimseye danışmadan istediğini yapabiliyordu³⁶.

Makedonya'nın en önemli kaynağı muhtemelen nüfusuydu. Yukarı Makedonya'yı ülkesine katan Philippos, Balkanların en zengin tarım bölgelerini de içeren 20.000 kilometre kare genişliğindeki bir bölgenin efendisi olmuştu. Ülkenin nüfusu kalabalıktı ve krallığı dönemindeki iç barış sayesinde artmıştı. Her zaman olduğu gibi, istatistik hiçbir bilgi ve karşılaştırma yapma olanağı bulunmamaktadır. Ama askerlik çağına gelmiş erkek nüfusu hakkında bazı rakamlar vardır. MÖ 334'te, silahaltındaki Makedonya piyadesinin sayısı 27.000 idi ve daha sonraki yıllarda silahaltına alınabilecek çok sayıda yedek vardı. Yüksek kaliteli süvari sayısı da fazlaydı. II. Philippos öldüğünde süvari sayısı 3.000 dolayındaydı. Bu rakamlar çok büyüktür ve II. Philippos'un asker kaynağının, yani yerli Makedon güçlerinin çekirdeğini oluşturmaktaydı. Savaş sırasında aynı safta yer alan müttefik birliklerle birlikte askerlerinin sayısı, Yunan tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir büyüklüğe ulaşmıştır. Makedonya'nın asker sayısı Philippos'dan önce de fazlaydı ama piyadesi ilkel ve düzensizdi³⁷.

Makedonya'nın tarihçesini incelediğimizde elimizdeki bilgilerle, Makedonya krallarını sıralayacak olursak: Peleponnesos Savaşlarını (MÖ 431-404) yazan Thukidides'e göre, Makedonların adı bilinen ilk kralı Arhelaos'dur (MÖ 413-399). Bu kraldan evvel 8 kral daha iş başına gelmişse de, bunların kim oldukları ve faaliyetleri hakkında bilgimiz yoktur. Arhelaos, zeki ve ileri görüşlü bir hükümdardı. Memleketini kısa bir sürede bayındır hale getirip yollar, köprüler yaptırdı. Orduyu zamanın ihtiyacına göre daha modern bir hale soktu. Ayrıca bilime de önem verip, bilim adamları ve sanatkarları sarayında topladı. Arhelaos zamanında Makedonya zengin ve mamur bir devlet olarak hüküm sürerken, bu kralın, bir av esnasında öldürülmesi ile memlekette taht ve taç kavgaları çıktı³⁸. Hakkında gerçek bilgimiz olan ve MÖ 6. asrın ikinci yarısında yaşamış bulunan kral, I. Amyntas'dır. Kendisi sadece Aşağı Makedonya'ya hâkimdi³⁹. I. Amyntas'a, Pers savaşları sırasında yaşamış olan I. Aleksander halef olmuştu. Kendisi, milletini kültür sahasında Yunan kültürü ile sıkı temasa geçirmek

³⁶ A. B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri: Fetih ve İmparatorluk*, Ankara, 2005, s. 20-21.

³⁷ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 22.

³⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 8.

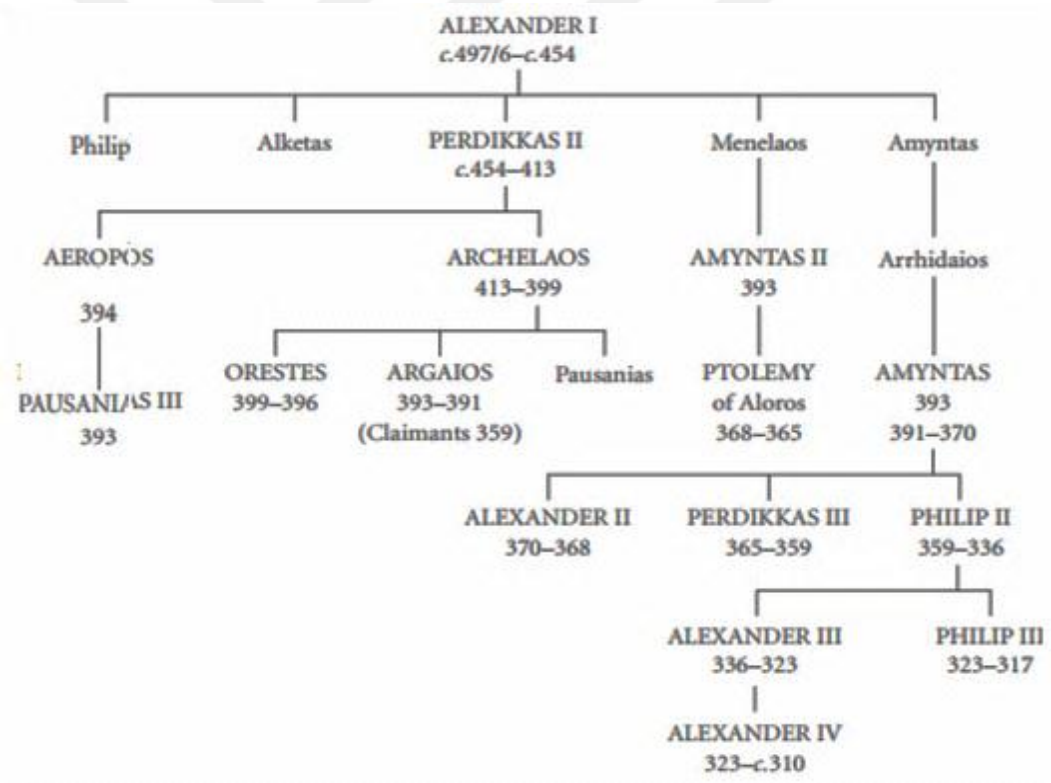
³⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 8.

istediğinden, "Filhelen" (Yunanlı dostu) lakabını almıştı. Ancak Yunan kültürüyle olan temaslar kral Arhelaos (MÖ 413-399) tarafından daha sıkı bir hale getirilmiştir⁴⁰.

4. Yüzyılda Makedonya'nın Kralları

Craterus	399	Amyntas III (tekrar)	392-370
Orestes ve Aeropos	399-396	Alexander II	370-368
Archelaus II	396-393	Ptolemy I	368-365
Amyntas III	393	Perdiccas III	365-360/359
Pausanias	393	Amyntas IV	359-356
Amyntas III	393	Philip II	359-336
Argaeus II	393-392	Alexander III	336-323 ⁴¹ .

John D. Grainger aşağıda verilen tabloda, Makedonya kralları ve Argeadai hanedanının soy ağacını çok daha kapsamlı bir şekilde ele almaktadır

Şekil 1. Argeadai Hanedanı Makedonya Kralları.

(John D. Grainger, *Alexander The Great Failure, The Collapse of The Macedonian Empire*, New Zealand, 2007, s. 15)

⁴⁰ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 9.

⁴¹ Ruth Sheppard, *Alexander The Great at War, His Army-His Battles-His Enemies*, Great, Britain, 2008, s. 52.

Verilen bilgileri ve listeleri incelediğimizde, akla en uygun ve en kapsamlı olanı, John D. Grainger'in oluşturduğu tabloda verilmiştir.

Makedonya kralları, saraylarını Yunan düşünüş ve davranışının öğretildiği bir okul durumuna getirdiler. Örneğin tragediyacı Euripides, Makedonya krallık sarayında onur konuğu olarak bir süre kaldı ve Aristoteles, Büyük İskender'in eğitmenliğini yaptı. Şüphesiz Makedonya kralları Yunan uygarlığına karşı hiç art niyetleri olmadan içten bir hayranlık duymuşlardı. Ancak izledikleri Helenleştirme politikası kendilerine bunun dışında bazı faydalar da sağladı. Makedonya'nın genç soyluları saraya uğradıklarında ister istemez Yunan zevklerini tattılar. Bu zevkleri tadınca da istedikleri türden bir hayatı, ancak sarayda ve kralın hizmetinde olmakla sürdürebileceklerini çok geçmeden anladılar. Bunun nedeni, Makedonya'nın kırsal bölgelerinde şeflerinin önlerine düşüp savaşa sürebildiği ve yüklü gelir ve vergi alamadığı özgür ruhlu, inatçı bir köylü sınıfının yaşamakta olmasıydı. Bu nedenle saraydan uzak bölgelerde yaşayan soyluların, Yunan mallarını satın alabilmek için gerekli parasal gelir kaynakları yoktu. Monarşi madenlerden ve fethedilen kıyı kentlerinden gelir sağladığından, uygar toplumların insanları gibi yaşayabilmek için gerekli lüks malları sağlıyordu. Makedonya kralları bu yolla, kendilerine bağlı ve emirleri yerine getiren, fakat özgür ruhlu, onurlu, soylu subaylardan ve krallık memurlarından oluşan bir kitle oluşturdular⁴².

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Makedonya kültürü, Yunanistan kültüründen etkilenmiş, fakat Yunanlı değildir. Ancak bu konuda farklı görüşler vardır. Bazı kaynaklara göre Makedonyalılar Yunanlı iken, bazı kaynaklar Makedonyalıları hatta II. Philippos'u barbar olarak nitelendirmiştir. Bize göre Yunan kültürü ve Makedonya kültürü birbirinden ayrı fakat birbirini sonradan tamamlamış, bütünleşmiş iki kültürdür. Coğrafi olarak Yunanistan, Makedonya'nın güneyinde bulunmaktadır. Yunanistan, Makedonya'nın aksine, iklim olarak daha ılıman Akdeniz iklimine sahiptir. İklim ise insanların üzerinde çok etkili olduğu ve kültürleri şekillendirdiği için, sadece

⁴² William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara, 2002, s. 232.

Krallık subayları, Makedonya köylülerine Yunan falanks taktiklerini öğretme işini üstlenince, kısa zamanda son derece etkili bir savaş makinesi oluştu. Makedonyalılar kalabalık, yürekli ve dayanıklı bir halktı. Aynı zamanda şeflerinin buyruklarına uymaya alışkındılar ve şefleri, daha önce Makedonya soylularını ele avuca sığmayan dik başlı kişiler durumuna sokan şiddetli yerel kavgaları bırakarak ilk kez kralı izlemeye hazırıldılar. Kral Philippos ülkesindeki güçlerin bu yeni durumunun sunduğu tüm imkânlardan yararlanan ilk Makedonyalı oldu. Ordusu, Makedonya birliklerinin oğlu İskender yönetiminde kazanacağı daha parlak zaferlerin habercisi olarak her yerde başarılar elde etti. William H. McNeill, *a.g.e.*, s. 232-233.

iklimsel bir mukayese yapsak dahi Makedonya'nın neden daha ilkel bir kültüre sahip olduğunu anlarız. Yunan kültürü, Makedon kültürüne göre gelişime daha açık ve daha üstündür ki zaten İskender Yunan kültürünü önemsemiş kendini onlardan ayırt etmemiştir.

3. Makedonya Kralı II. Philippos

II. Philippos, MÖ 382 ya da 383 yılında doğmuştur. Babası III. Amyntas, annesi Eurydice'ydi. Kendisinden başka iki ağabeyi (II. Alexander ve III. Perdikkas) ve bir kız kardeşi vardı. Babası daha sonra, Gygaea adında bir kadınla evlendi ve ondan üç oğlu (I. Archelaus, Arrhidaeus and Menelaus) ve bir kızı oldu⁴³.

III. Amyntas'ın (MÖ 393-370) yerine ilk önce iki ağabeyi tahta geçmişti. Önce çocuğu olmadan ölen II. Alexander daha sonra da III. Perdikkas tahta geçmişti. Perdikkas'ın oğlu, kardeşlerin en genci olan II. Philippos'un kral ilan edilmesiyle veliahtlık hakkını kaybetmişti⁴⁴. II. Philippos, MÖ 359 yılında, hükümdar olarak Makedonya'nın tahtına oturdu⁴⁵. II. Philippos, bağımsız devletlerle kendi adına anlaşmalar imzaladı ve kendinden öncekiler gibi kendi adına sikke kestirdi⁴⁶.

Hanedan kavgalarıyla perişan olmuş ve İlyria (şimdiki Arnavutluk) karşısında alınan yenilgiyle kolu kanadı kırılmış olan Makedonya, parçalanmak üzereyken başa geçen II. Philippos, tahta geçer geçmez kendi hanedanının parçalanmış krallığını diriltebilmek, güvenlik altına alabilmek için yoğun bir faaliyete girişti. Atina'da, Sparta'da, Olynthos'da, Thebai'de ve Thessalia'da iş başında bulunanların takip ettikleri siyaset, o zamana kadar Makedonya Krallığı hanedanı içindeki kavgaları körüklemişti. II. Philippos'un bütün başarıları, bu krallıklarda olduğu gibi, devletini sağlam temellere oturtmasından kaynaklanıyordu. Daima kendi araçlarında veya amaçlarında yanlış hesaplarla aldanan Helen şehirlerine karşı Makedonya kralı, durumun gereğine göre bazen hızlı bazen de yavaşlayarak adım adım ilerleyen bir politika izliyordu. Her şeyden önce onun giriştiği işlerde kesin bir bütünlük, bir sır, bir çabukluk ve bir maksat görülmekteydi⁴⁷. İşte böyle bir zamanda II. Philippos, MÖ 359-336 yılları arasında

⁴³ Ian Worthington, *a.g.e.*, s. 48.

⁴⁴ Siegfried Lauffer, *Büyük İskender*, (Çev. Nilgün Sarguç), İzmir, 2004, s. 27

⁴⁵ <http://www.hccfl.edu/media/160883/alexander.pdf>, 22.02.2016

⁴⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 39-40.

Yunan Devletleri ve komşularının altın ve gümüş kullanmasına rağmen, Makedonyalıların paraları genellikle bronz madeni kullanılarak basılmıştı. Ian Worthington, *a.g.e.*, s. 45.

hüküm sürdü. II. Philippos başa geçtiğinde ülkenin içinde bulunduğu vaziyet iyi değildi⁴⁸. Fakat II. Philippos, diplomatik yeteneğe sahipti. Siyasi anlaşmaları, egemenliği altındaki bölgelerin kontrolünü diplomasi yeteneği sayesinde başarılı bir şekilde sağladı⁴⁹. Bu politikayla izleyen yirmi üç yıl içinde, imparatorluk için siyasi, askeri ve mali temeller oluşturarak, bu yıkıntıdan bir dünya gücü ortaya çıkardı. Makedonya, kralın siyasi kişiliğine odaklı siyasi bir bütünlüğe kavuştu⁵⁰.

II. Philippos, zor şartlar altında, 24 yaşında olduğu halde hükümeti idare etti. Henüz genç yaşta olmasına rağmen, kendisinin gerek ordu komutanı, gerek devlet adamı ve gerekse diplomat olarak sahip olduğu mükemmel kabiliyet, hızlı bir şekilde bütün güçlükleri yenmesini sağladı. II. Philippos saltanat konusundaki bütün rakiplerini saf dışı bırakarak komşu düşmanlara karşı sınırlarını emniyet altına aldı. Krallığının sınırlarını genişletmek için yıllarca savaştan savaşa koştu ve hayatı savaş meydanlarında geçti. Başlangıçta savaşların nedeni iktidarını perçinlemektir⁵¹. II. Philippos'un isteği Makedonya'nın gücünü Yunanistan'a kadar genişletmek ve bir Makedonya imparatorluğu kurmaktır. MÖ 356'da Crenides Kasabası'nı ele geçirdi ve bu kasabaya "Philippospolis" adını verdi. Bu kasaba stratejik bir öneme sahipti. Çünkü yakınlarında altın madenleri bulunmaktaydı. Böylece II. Philippos daha sonra yapacağı seferlerin mali kaynağını güvence altına almış oldu⁵². Hakimiyetini bütün Balkan Yarımadası üzerinde genişletmeyi hedeflediğinden, bu husus için, orduda kapsamlı bir ıslahat yaparak kendine lazım olan vasıtayı temin etti. Bu yeni Makedonya ordusu zamanın en iyi ordusu oldu⁵³.

II. Philippos, Makedonya toplumunun diğer kesimlerini de sorunsuzca modernize edebildi. Hem Amphipolis gibi eski Yunan kolonileri hem de Philippospolis gibi yeni yerleşim bölgeleri gelişmiş düzeydeki ekonomileri ve Yunan kültürünün kalbi sayılmalarından ötürü son derece önemli merkezlerdi. Sorun çoğunlukla şehirlerin bağımsız oluşlarında yatıyor, bu da II. Philippos'un Makedonya'da izlediği özerk politikaya ters düşüyordu⁵⁴.

⁴⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 8-9.

⁴⁹ <http://www.hccfl.edu/media/160883/alexander.pdf>, 22.02.2016.

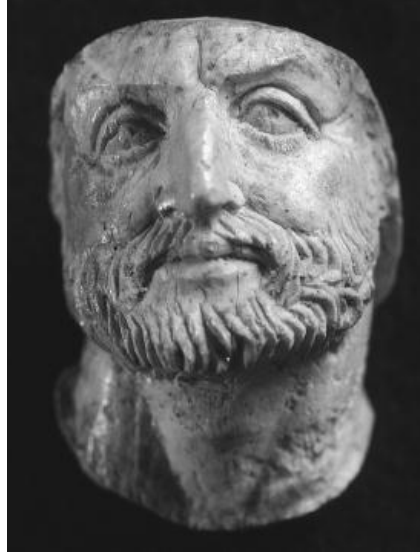
⁵⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 18.

⁵¹ Jona Lendering, *Büyük İskender*, (Çev. Burak Sengir), İstanbul, 2009, s. 28.

⁵² <http://www.hccfl.edu/media/160883/alexander.pdf>, 22.02.2016.

⁵³ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 9.

⁵⁴ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 37.

Şekil 2. II. Philippos'un fildişinden heykeli.

(Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America 2014, s. 50)

Deniz kıyılarındaki şehirler, Helen topraklarıydı. Bunlar bağımsız kentler şeklinde idare olunmaktaydılar⁵⁵. II. Philippos, Pers taktiği uygulayarak sorunların çözümünü sağlıyor, diğer bir ifadeyle şehirlere bağımsızlıklarını tanıyordu. Ancak bu bağımsız şehirlere kendisine bağlı yetkililer atıyordu. Bunun yanı sıra vergi tahsilatına yönelik izlenen politika da Perslerden alınmıştı. II. Philippos, yirmi üç yıl süren hükümdarlığında, birbiri ardına gerçekleştirdiği reformlar sayesinde, yeni bir Makedon Devleti oluşturup, askeri ve toplumsal alanda çığır açtı⁵⁶.

3.1. II. Philippos'un Askeri Reformları

II. Philippos'un krallığı döneminde esas amacı, birleşik bir Balkan devleti kurmaktı. Her ne olursa olsun, Yunanistan'ı da bu Balkan devletine katmaktı. II. Philippos'a göre Makedonya, askeri bir devlet olmalıydı. Bu sebeple ordunun süvari ve piyade birliklerinde büyük bir değişiklik yaptı. Bu birliklerin askeri olduğu kadar siyasi bir güç olarak silahaltına alınması onun hükümdarlığından önce başlamıştı. Ama 12 Cubit'lik⁵⁷ Sarissa'nın* temel saldırı silahı olarak kullanılması, büyük bir ihtimalle onun

⁵⁵ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 84.

⁵⁶ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 37-38.

⁵⁷ Cubit: Dirsekten orta parmağın ucuna kadar ölçülen, yaklaşık 43-56 cm'lik eski bir uzunluk ölçüsü, A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 24.

* Sarissa: 14-16 ayak uzunluğunda Yunan kılıcı olarak kullanılan bir kargıdır (Ucu sivri ve demirli olan uzun mızrak). Hoplit askeri sınıfının baş silahıydı. Droysen, *Büyük İskender II*, Ankara, 1946, s. 18.

zamanında başlamıştır. Makedonya süvarisi her zaman mükemmeldi ve sürekli eğitimlerle disiplini çok sağlam tutuluyordu. İşte bu eğitimlerden, kama şeklindeki klasik saldırı taktiği ortaya çıktı. Hüküm sürdüğü yıllarda bu taktik, ülkenin sınır bölgelerinde, İlyrialı veya Trakyalı düşmanlara karşı girişilen kısa seferlerde kullanıldı⁵⁸.

Öncelikle piyadeden, "Falanks" adı verilen bir birlik meydana getirdi. Falankslar mızrak kullanan birlikler olup, Roma'daki Legio'ların yerini tutmaktaydı. II. Philippos'a kadar savaşta ilk hücumu piyade sınıfı yapardı. O'nun döneminde ise, ilk hücumu süvariler yaptı⁵⁹. Falanks'ın köşelerini süvariler teşkil etti. Yılın bahar dönemlerinde, II. Philippos'un elinde otuz bin kişilik bir ordu daima hazırды. Bu ordu, bütün komşularına dehşet vermekteydi. Herkes, bu orduyla çatışmamak için, II. Philippos'a rehinelere, haraçlar göndermeye başladı. II. Philippos'un her tarafta casusları vardı. Bunlar, kralın fetih planlarını her tarafta ifşa ediyorlardı. Bu tehditleri duyanlar için itaatten başka çare kalmıyordu. Kralın ordusu harekete hazırlandığı zaman, Makedonyadan İranlıların ileri mevzilerine kadar bütün memleketler, II. Philippos'un nüfuzuna tabiydi. Kimi ordusuna iâşe temin ediyor, kimi atını ve çadırını tedarik ediyor, kimi ona asker gönderiyordu. II. Philippos'a Yunanistan'ın "Kurtarıcısı" diyorlardı⁶⁰.

II. Philippos'un savaştaki stratejisi imhadır. Düşman savaş sahasında mağlup edilmekle bırakılmayacak, kaçanlar tek kişi kalıncaya kadar, takip edilip imha edilecekti. Şehirler muhasara edilmekle kalmayacak, ayrıca etrafına bir sur çekilip, yardım almasına engel olunacaktı. Makedon devletlerini diğer devletlerden ayıran önemli bir özellik vardı: Helen şehirlerinde siyasi idare, nüfuzlu kimselerin elindeydi ve ordu birlikleri de onlara tabiydi. Makedonya'da ise, hem siyasi ve hem de askeri idare kralın elindeydi. Üstelik Philippos fitraten kabiliyetli bir insandı. Theopompos adlı bir Helen yazarı II. Philippos için: "Bütün Avrupa II. Philippos gibi bir devlet adamı yetiştirmemiştir" demektedir⁶¹.

II. Philippos bütün hükümdarlık dönemini savaşa adayarak zaman zaman bozulan istikrarıyla Makedonya tahtında yirmi üç yıl kaldı⁶². II. Philippos her yöne doğru seferlere başladı. İlyrialılar mağlup edilerek geri atıldılar ve sınırlar kuzeye

⁵⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 24.

⁵⁹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 9-10.

⁶⁰ Ahmet Refik, *Büyük İskender*, İstanbul, 1931, s. 10.

⁶¹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 9-10.

⁶² Barry Strauss, *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar, İskender, Hannibal ve Sezar'ın Liderlik Dehası*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, 2003, s. 57.

doğru Tuna'ya kadar genişletildi. II. Philippos MÖ 357 senesinde Strüma bölgesindeki Amphipolis şehrini fethederek, Pangayon Dağı'ndaki (Yunanistan'daki Bunar Dağı) zengin altın madenlerine sahip oldu⁶³. Başlangıçta sadece Aksios Irmağı'nın doğusundaki bölgede bulunan maden yatakları, II. Philippos'un MÖ 356 yılında Crenides'i işgal edip Pangaium Dağı'ndaki zengin altın ve gümüş yataklarını ele geçirmesiyle büyük ölçüde mali kaynakları genişledi. Tarihçi Diodoros'a göre sadece bu bölge bile 1.000 talent'ten⁶⁴ fazla gelir sağlamaktaydı. Fakat II. Philippos bununla yetinmeyip Olynthos'un kuzeyindeki dağlık bölgedeki maden yataklarını da işletmeye açarak, maden kaynaklarını Khalkidikia'ya kadar genişletti⁶⁵.

Harita 2. II. Philippos dönemi Makedonya krallığının sınırlarını gösteren harita.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 115)

⁶³ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 10.

⁶⁴ Antik bir ağırlık birimidir. Mezopotamyadaki 60'lık sistem içinde bir talent 60 mina'dır. Bir mina ise 60 Şekel'den oluşmaktadır. Fakat sonraki dönemlerde bir altın Talent bir öküz fiyatına denktir. Ancak Ege dünyasında Miken Uygarlığında öküz derisi biçimindeki Talentlerin ağırlığı 25.5 gr dır. Oğuz Tekin, "Sikkenin Bulunuşundan önceki Değişim ve Ödeme Araçları", Arkeoloji ve Sanat Dergisi, S:40-41, İstanbul, 1988, s. 22-27

⁶⁵ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 21.

II. Philippos'un kardeşi II. Aleksandros'un öldürülmesiyle Thessalia parçalanmış bir haldeydi. Spartalılar Peloponnesos'ta yeniden güç kazanmaya çalıştıkları sıralarda Makedonya Kralı II. Philippos, kendi devletini güneydoğuya doğru genişletmeye çalışıyordu⁶⁶.

MÖ 358 yılında II. Philippos, Makedonya Krallığı'na karşı bağımsızlığını geleneksel olarak koruya gelmiş olan asi prenslikleri (Lynkestis, Orestikon, Elimiotis ve Tymphaea) dize getirdi. İlk kez olarak bu prenslikler Krallığın bir parçası haline geldiler. Bu bölgelerin askerleri aynı zamanda Krallığın ana süvari ve piyade kaynağı oldular⁶⁷. Böylece II. Philippos, Makedonya sahili ile Thermai Körfezi'ni ve denize açılan kapıyı, en son olarak da Methene ile Thessalia'ya giden yolu eline geçirmiş bulunuyordu. Sonra Phokislilerin ciddi tehdidine uğrayan Thessalialılar, Makedonya kralını yardıma çağırdılar. II. Philippos, onların yardımına koştu. Çok iyi sevk ve idare edilen Phokislilerin ordusu çetin bir direniş gösteriyordu. Ancak sonradan aldığı destek kuvvetleri sayesinde II. Philippos, onları geri püskürtmeyi başararak Thermopylai kapısına kadar ilerledi. Bir Makedonya garnizonunu işgal kuvveti olarak Pagasai'a yerleştirdi. Bu sayede, Makedonya Kralı, bu Makedonya limanı ile Euboa'ya giden yola sahip oldu. Bunun üzerine Atinalılar gelişmelerle daha yakından ilgilenmeye başladılar. Makedonya kuvvetine karşı, Demosthenes'in idaresinde mücadele etmeye başladılar⁶⁸.

Bir gün Demosthenes, etkili bir şekilde hitap ederek: "Ey Atinalılar, vazifenizi ne zaman yapacaksınız, daha ne bekliyorsunuz? Sizi zorlayacak bir hadise mi, bir lüzum mu? Fakat hür insanlar için şerefsizlikten daha ağır bir lüzum olabilir mi? Birbirinize yeni ne haber var diye sorarak hala meydanlarda dolaşacak mısınız? Peki, daha bundan yeni ne olabilir. Makedonyalının biri Atina'ya galebe alıyor ve Yunanistan'a hakim oluyor!"⁶⁹.

Bu Makedonyalı II. Philippos'tu. Demosthenes, II. Philippos'un en büyük düşmanıydı. Hemşehrilerini daima II. Philippos ile savaşa teşvik ederdi. Kendi, hali vakti yerinde bir adamın oğluydu. Babasının bir silah atelyesi vardı. Demosthenes sekiz yaşında yetim kalmıştı. Vasilerin eline düşünce, bunlar Demosthenes'in bütün servetini aralarında pay ettiler. On dört paylık mirastan kendisine ancak bir pay kalabildi.

⁶⁶ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁷ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 18-19.

⁶⁸ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 5

Şekil 3. Demosthenes'in heykeli New York Sanat Galerisi.

(Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America 2014, s. 75)

Demosthenes, devrinin en meşhur hatibinden, o zamanlar mahkemeler için nutuklar yazan bir hatipten, hitabet sanatını öğrendi. On sekiz yaşına gelince vasilerini mahkemeye şikâyet etti. Hepsini de servetini kendisine geri vermeye mahkum ettirdi. Bu onun ilk nutku oldu. Sonra hatipliği kendisine meslek edindi. O da üstadı gibi mahkemelerde davası olanlara nutuklar yazmaya başladı. Keza Atina'nın siyasetini yoluna koymak için halka açık meydanlarda da nutuk söylerdi. Demosthenes, yeraltında bir oda yaptırdı. Orada hergün tek başına çalışırdı. Buradan dışarıya çıkmamaya mecbur olmak için, kafasını yarisına kadar tıraş ederdi. Saçları tekrar çıkıncaya kadar halkın karşısına çıkamazdı. Sonra açık havada da tecrübeler yaptı. Artık halkın huzuruna çıktığı zaman en çok dinlenen hatiplerden biri oldu. Demosthenes, nutuklarıyla daima hükümeti II. Philippos'a karşı ayaklandırmaya çalışırdı. Nitekim Demosthenes'in II. Philippos hakkında dedikleri çıktı. Atina, II. Philippos'un baskısını üzerinde hissediyordu. Hatta Makedonya ordusu bir süre sonra Atina önlerine geldi. II. Philippos'un bütün amacı Makedonya'nın yükselmesi idi. Fakat bütün Yunanistan'a da hakim olmak, kendini Atina'ya tanıttırmak istiyordu⁷⁰. Çatışma halindeki Yunan Devletleri birbiri ardına çöküşün eşiğine gelirken, Pers Kralı Mısır savaşıyla öylesine meşguldü ki, kuzeybatısında olan bitenleri takip edemedi. Bu arada Veliht İskender

⁷⁰ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 5-8.

gün geçtikçe büyüyor, babasının Makedonya'sını yeniden düzene koyuyordu. Doğru zamanlamayla yaptığı diplomatik evliliklerle siyasi bütünlüğü sağlamasının yanısıra değerli madenleri akıllıca kullanması, hedefe yönelik bir politika izlemesi ve talihinin de yaver gitmesiyle II. Philippos, parçalanmış devleti yeniden kurmuştu. II. Philippos'un en büyük tutkusu Makedonya soylularına değil de kralın kendisine kayıtsız şartsız sadakat gösterecek bir ordu kurmaktı. Bunun için soyluların yetkilerini azaltarak fetihleriyle elde ettiği kazanımları da ordusuyla paylaşıyordu. Öte yandan soyluluk kavramının içi boşaltılarak eski soylulara daha sıradan ayrıcalıklar tanınıyordu. Bir Yunan düşünürü olan Arrhionos bu ayrıcalıklardan birini şöyle tanımlıyor:

"Önde gelen Makedonya soylularının oğullarının, ilk gençlik çağlarına eriştiklerinde, krala hizmet etmek üzere yetiştirilmesi adettendi. Krala verdikleri özel hizmetlerin yanı sıra en önemli görevleri kral uyurken onu korumaktı. Kral at binmek istediğinde, atları seyislerden teslim alarak, kralın ata binmesine yardım etmeye hazır bir şekilde beklerlerdi. Sonra kralla birlikte ava çıkma şerefine nail olurlardı."

Krala bu kadar yakın olabilmek önemli bir ayrıcalıktı. Bir tür "içoğlanı" olan bu soylu gençler sarayda dört dörtlük bir eğitim alıyor, krallığın diğer bölgelerinden gelen insanları da tanıma fırsatı buluyorlardı. Aslında babalarının davranışlarını garantilemek üzere sarayda rehin tutuluyorlardı. II. Philippos, toprakları cömertçe dağıtmak ve askeri yükümlülükler vermek suretiyle yeni bir soylu sınıfı oluşturdu. Hetairoi⁷¹ (yoldaşlar) olarak adlandırılan bu süvari birliği üyeleri, toprak karşılığında muhafız alayında hizmet veriyorlardı. Sayıları, II. Philippos tahta çıktığında yaklaşık altı yüzü buluyordu, kralın ölümüne yakın üç bine yükselmişti⁷².

Ovaları ve atlarıyla Makedonya, süvari ülkesiydi ve II. Philippos süvarinin önemini arttırdı. Makedonya'nın artık "Kraliyet Muhafız Süvari Birliği" diye bilinen ağır süvarileri sayıca çoğaldı. Yeni silahlarla donatıldı. Yeni taktiklerle ve yeni bir doktrinle takviye edildi. Doktrin kurnazca saldırmaydı. Bir boşluk bulmak amacıyla düşman hattını gözden geçirirler ve buraya ölümcül bir güçle darbe indirirlerdi. Kısacası yeni Makedonya süvarisi ani saldırılarda mükemmeldi⁷³.

⁷¹ Hetairoi: Arkadaş birlikleri, yoldaşlar olarak adlandırılan bu süvari birliğinin, teçhizat olarak miğfer, boğazlık, göğüs siperi, omuz ve kalça siperleri vardı. Atlarının da başlarıyla göğüslerinde zırh bulunmaktaydı. Silahları kılıçtı. Bunlar sekiz İle veya Filo teşkil ederler, Droysen, *Büyük İskender II*, s. 22.

⁷² Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 33-34.

⁷³ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 68.

Usta süvarilerden oluşan bu birlikler sayesinde Makedonya ordusu güçlü bir görüntü sergilemekle kalmıyor Makedonlar dışında Trakyalılar, Thessialılar ve öteki Yunanlar da orduda Hetair olarak hizmet verdiğinden, II. Philippos'un krallığında katalizör işlevi de görüyorlardı. II. Philippos'un süvarileri, Yunan dünyasında alışılmadık bir yöntemle, cepheden taarruza geçmek üzere konuşlandırılıyorlardı. Oluşturdukları saf "uçan turnalar gibi" bir kama görüntüsü veriyordu. Saldırımı en iyi biçimde göğüsleyebilmek için askerler ve atlar zırhla donatılmıştı. Binik hayvanlarına yüz maskeleri ve bronz göğüs zırhları takılıyor, binicileri ise dizlikler ve göğüslükler kuşanıyor, başlarına tolga giyiyorlardı. Süvariler elleriyle mızrak, kılıç ve dizginleri kontrol ettiklerinden kalkan kullanmalarına imkan yoktu. Kamanın uç kısmında, "yaya yoldaşlar" diye adlandırılan birlikler bulunuyordu.. Hoplitler olarak da bilinen ve dört metre uzunluğunda bir kargı ve kısa bir kılıçla donatılmış, kalkan, tolga, dizlik, çift kat keten dokumadan zırhı kuşanmış bu askerler çok eskiden beri vardı. Savaş alanında oluşturdukları saflar öylesine sıkıydı ki, bir asker kalkanıyla, salt kendi solunu değil aynı zamanda yanındaki askerin sağını da koruyabiliyordu. Çarpışma anında ayakta kalmak ya da yıkılmak falanksa bağlıydı. Kütlesel vuruş gücüyle, son derece etkili bir savaş düzeni olan falanksta oluşturulan savaş safları, sıkıca kapalı tutulduğunda alt etmek mümkün değildi. Ancak bir kez bozulduğunda da olağanüstü kayıplar vermek kaçınılmazdı⁷⁴.

II. Philippos, safları derinleştirmek ve dört yerine altı metre boyunda "*sarissa*" olarak bilinen kargılarını kullanmak suretiyle falanksın mukavemetini artırdı. Bu kargılar her iki elle taşındığından, Makedonya kalkanı, Yunan kalkanından görece daha hafifti ve boyundan geçirilen deri bir askıyla sabitleniyordu. Hücum sırasında falanksı oluşturan ilk beş sıra mızraklarını ileri doğru uzatıyor ve tek bir düşman birliği safı bile, bin beş yüz askerden ve altı taburdan oluşan savaş safının taarruz tekniği karşısında uzun süre dayanamayıp perişan ediliyordu⁷⁵.

⁷⁴ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁷⁵ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 34-35.

Şekil 4. Sarissalar.

(Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America 2014, s. 57)

"Hypaspists" diye bilinen seçkin piyade birliği süvari ile piyade arasındaki iletişimi sağlayan birlikti. Onların görevi süvariler daha yavaş taarruz eden piyadenin önüne geçtiğinde kaçınılmaz olarak açılan boşluğu olabildiğince kapatmaktı. Usta sapancı, okçu ve ciritçi birlikleri ordunun bütün zorluklarla başa çıkma yeteneğini arttırdı. Bir Makedonya savaşında, uzman birliklerin önemli bir rol oynadıkları düzenli bir süvari ve piyade dengesi görülürdü. Standart taktik piyadeyi hattın merkezine, en iyi süvari birlikleri de sağ kanatlara yerleştirmektir. Makedonya ağır piyadesi ilk önce düşmanı tutup sonra onun hattında zayıf bir nokta bulmaya çalışırdı. Ardından süvariler harekete geçer ve düşmanın düzenini bozmaya çalışırdı. Hafif piyadeler, süvarilere yardım etmek için özellikle atların arasından ok gibi ileri fırlamakta eğitilirdiler. Bunların ardı sıra ağır piyade gelir ve işi bitirirdi⁷⁶.

Falanks düzeni, vuruş gücüyle son derece etkili bir savaş düzeni olarak ortaya çıkmıştı. Kalkan vücudun sol yanını örttüğü için her asker, sağ yanını güvene alabilmek için sağındaki askere iyice sokulmak zorundaydı. Bu yüzden falanks sıraları ileri hareketlerde, hafifçe sağa kayardı. Bu tür taarruz, düşman hatlarının dağıtılmasına

⁷⁶ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 69.

yönelikti. Düşman hatlarının düzeni bozulduğunda, yakın çatışmada kullanılması olanaksız olan mızraklar bırakılarak kılıçlarla savaşa devam edilirdi. Mızraklarının uzunluğu sayesinde güçlü bir savunma hattı oluşturulur, düşmanın belirli bir mesafeden sonra yaklaşmasına izin verilmezdi⁷⁷.

Falanksı oluşturan safların derinlemesine yayılması gerekliydi. Böylelikle düşman savaş arenasında yandan ya da arkadan dolanarak taarruza kalktığına, tek manevrayla kolayca püskürtebiliyordu. Zamanında ve etkili bir manevranın yapılabilmesi, dahası taarruz sırasındaki dayanıklılığın artırılması ve safların bozularak gediklerin açılmasının ve düşmanın kanatlardan taarruza geçmesinin önünün kesilebilmesi falanksın yeterince derinliğe sahip olmasına bağlıydı. Askerler aynı zamanda kendi çadır, teçhizat ve silahlarını taşımayı öğrenmek zorundaydılar. Böylelikle katır gibi binek hayvanlarına bağımlılıkları azalıyor ve düşman orduların askerlerinden daha hızlı hareket etmelerini sağlayan bir çeviklik kazanıyorlardı. Bütün bunlar zaman alıyordu ancak bu yolla ordu, iyi eğitilmiş ve savaş arenasında kolaylıkla pes etmeyen, ayrıca yıl boyunca göreve çağırılmaya hazır bekleyen, daha da önemlisi göreve çağırılan, ağır silahlarla donatılmış, gözü pek ve yıldırım hızıyla hareket eden piyade birlikleri kazanıyordu. Askerlik hizmetinin zorunlu olduğu diğer Yunan devletlerinin aksine, Makedonya, Avrupa'da profesyonel düzenli orduya sahip ilk devletti⁷⁸.

Hoplitlerin dışında, düşman falanklarının saflarını bozmaya yönelik kargılarla donatılmış hafif silahlı birlikler taarruz sırasında öncelikli kullanılıyordu. Girit'ten kiralanmış okçular da aynı görevi üstleniyordu. Sarp ve geçit vermeyen arazilerde II. Philippos, hafif silahlı olduklarından üstün manevra yeteneklerine sahip Argianları kullanıyordu. Bunun dışında, Makedonya ordusunda seçkin Hoplitlerden oluşan Hypaspistler, yani kalkanlı birlikler vardı. Falanks taburundan çok da farklılık göstermeyen bu birliklerde yer alan askerler, nispeten daha güçlü ve daha eğitimliydi. Son olarak II. Philippos'un askeri dehasının yanı sıra, özellikle kuşatmalar sırasında vazgeçilmez rol oynayan istihkâm sınıfı ve ağır savaş makineleri ordunun etkinliğini en üst düzeye taşıyan unsurlardı⁷⁹.

Kolaylıkla pes etmeyen ve alt edilmesi güç bir orduya sahip olduğu biliniyorsa da, II. Philippos, yine de temkini elden bırakmıyordu. Zira diplomatik yollar aracılığıyla

⁷⁷ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 35.

⁷⁸ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 35-36.

⁷⁹ Ian Worthington, *a.g.e.*, s. 33; Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 36.

savaşı kazanmak mümkün olduğunda askerlerinin yaşamlarını tehlikeye atmanın anlamı yoktu. Düşmanın yüreğine ancak hayattaki askerlerle korku salınabilirdi. Bu yüzden II. Philippos, kimi zaman bir düşman generalini, kimi zaman da abluka altına alınmış bir şehri satın almak için ağzına kadar dolu olan kasasını kullanmayı seçerdi. Bir keresinde yanındakilere söylediği gibi, şehir duvarları altınla da kolaylıkla aşılabilirdi. Aynı sözlerin Pers kralının ağzından da çıkmış olması muhtemeldir. II. Philippos'un verdiği dillere destan ziyafetlerin asıl nedenini de zaten bir tek o anlayabilirdi. Bu ziyafetlere gelen konuklar çoğunlukla hayati önem arz eden bilgilere sahip oluyorlar, zamanı geldiğinde bu değerli konukların hizmetlerinden yararlanması gerekeceğinden emin olan ev sahibi Makedonya Kralı da, şölen sonrasında konuklarını muhteşem armağanlarla evlerine göndererek, gözlerini adamakıllı boyuyor, işini şansa bırakmıyordu. Bu yöntem oldukça pahalı ama karlı bir yatırım olduğu kadar, ustaca yürütülen bir diplomasi manevrasıydı da. II. Philippos dostlukları satın alabilir, siyasi ortaklıkları teşvik edebilirdi. Hatta asilere mali destek vererek ülkelerindeki yönetimi ele geçirmelerini de sağlayabilirdi⁸⁰.

Diğer yandan Makedonya'nın siyaset kurumları bütünüyle gelişmemiş ve kanunlarla belirlenmemişti. II. Philippos, tek hükümdar olarak, ülkeyi yönetiyor, her şey onun etrafında dönüyordu. Sikkelerde ülkenin değil, kralın adı vardı. Kral bağımsız devletlerle Makedonya adına değil, kendi adına anlaşmalar imzalıyor, teamül ve geleneklerden yola çıkarak karar veriyordu. Fransa Kralı XIV. Louis'e ait olduğu söylenen sözlerin, "L'etat c'est moi", (Devlet benim!) ilk olarak II. Philippos tarafından sarf edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Sağlamlaştırılmış bu güç politikasının, II. Philippos için muhtemelen en büyük dezavantajı, güvenilebileceği ve kendi inisiyatifiyle orduya komuta edebilecek generaller bulmakta zorlanmasıydı. Böyle bir generalin komutası altındaki asker, muhtemel bir isyan sırasında soyut bir devlet anlayışına değil, sadakat gösterdiği komutana itaat edecekti. II. Philippos'un kendisi sadece bir güvenilebilir General (Parmenion) bulabilmişken, Atinalıların yıl boyunca sadece bir değil, on general seçebilmelerini kışkırdığı söylenir. Söylenenler en azından gerçek bir general olan Parmenion'a yöneltilmiş bir kompliman olarak değerlendirilebilse de bu, aslında Makedonya'nın devlet yapısının ne denli kırılğan olduğunu gözler önüne sermektedir⁸¹.

⁸⁰ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 36-37.

⁸¹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 37.

II. Philippos'un elbette diğer Yunan devletlerinin birbiri ardına çıkmaza girerek kendi sonlarını hazırlamış olmalarını ve Pers kralının, dikkatini bütünüyle Mısır'a çevirmiş olmasını da fırsat bildiği açıktır⁸². Böylece son olaylar sonucunda Philippos, hiçbir zaman görülmemiş derecede büyük bir politik önem kazanmış olan "Kutsal Birliğin" başına geçiyordu. Birlik Meclisi'nin kararı ile II. Philippos'a verilen yetkileri tereddütle karşılayan Atina'ya karşı harekete geçildi. Birlik Meclisi üyelerinden oluşan bir kurul, Atina'ya giderek Amphiktryonlar Meclisi'nde verilen bütün kararların açık olarak tanınmasını bu şehirden istedi. Eğer bundan kaçınacak olursa Birlik Meclisi Atina'yı mahkum edecek, II. Philippos da elindeki kuvvetle bu mahkumiyet hükmünü hemen yerine getirecekti. Bu durum karşısında Demosthenes bile, kutsal bir savaştan kaçınılmasını tavsiye ediyordu⁸³.

II. Philippos'un politikası, güvenli adımlarla ilerliyordu. Daha şimdiden O, Epeinos Krallığı'na el uzatmış bulunuyordu. Peloponnesos şehirleri, Sparta'ya karşı birlikte savaşırız umuduyla Makedonya Kralı tarafına geçmişlerdi. Elis'te, Skyon'da, Megara, Arkadia, Messenia ve Argos'ta onun adamları hüküm sürüyorlardı. Sonra II. Philippos, Akarnania' da iyice yerleşti. II. Philippos, Aitolialılarla bir birlik kurarak bunların istekleri üzerine Naupaktos'u kendilerine verdi. Artık Atina Devleti, kara yanından sarılmış hatta neredeyse sekteye uğratılmıştı. Fakat deniz hala onun elindeydi. Donanması Khersonesos ile beraber Hellespontos ve Propontis'i güvenlikte tutuyordu. Bu yerlerde II. Philippos, Atina'yı vurmak zorundaydı. Sahillerden uzak bölgelerde kurduğu bir sıra şehirlerle bu memleketin kendisi için güvenlikte kalmasını sağladı⁸⁴.

3.2. II. Philippos'un Siyaseti

Atinalılar egemenliklerini genişletirken, rakip devletlerin daha bir baskısıyla karşılaştılar. Bu durum aslında yeter derecede derin olan Helen dünyasındaki parçalanmışlığı daha çok artırdı. Böyle olunca Atinalılar, tutunabilmek için Perslerden, Trakyalılardan, İlyria barbarlarından, kısaca nereden olursa olsun kendilerine gelecek her türlü yardımı kabul etme durumundaydılar. Atina, Makedonya Devleti'ne, Hellas'a getireceği tehlikeleri düşünerek mi karşı koymak istiyordu yoksa mevcut durumu korumaya mı çalışıyordu? Yunan dünyasının bütün değerli unsurları, bu parçalanmış yapı içinde değerini yitirirken, Helen dünyası bu durumu daha fazla devam edemez hale

⁸² Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 38.

⁸³ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 45.

⁸⁴ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 45-46.

geliyordu. Atinalılar, II. Philippos'a karşı özgürlük mücadelesi veriyorlardı ancak bu mücadele sonunda Atina'nın kazanacağı bir zafer Atina'nın durumunu kurtarmaktan uzak görünmekteydi. Zira II. Philippos bir bir kez mağlup edilse bile hemen arkasından iki kat bir kuvvetle tekrar geleceği kesindi. Halbuki önceki bütün Helen ittifakları, daima ilk yenilgiden sonra hemen dağılarak sona ermişti. Khaironeia Meydan Savaşı'ndan sonra bir Atinalı, Demosthenes'in Atina ve geleceği ile ilgili planlarının şu sözlerle ifade etmiştir: " Kaybetmemiş olsaydık, kendimiz kaybolmuştuk"⁸⁵.

Atina'nın Makedonya karşısında aldığı büyük yenilgiden sonraki gelişmeleri anlayabilmek için Atina'yla Makedonya arasında süregelen mücadeleyi anahatlarıyla bilmek gerekir. Atinalılar, II. Philippos'un Phokialılara karşı kazandığı ilk başarıdan hemen sonra, yani MÖ 352 yılında, Thermopylai'ı işgal etmişlerdi. Bunu yapmakla onlar, ne istediklerini açıkça göstermişlerdi. Bu olayla II. Philippos'un bundan sonra takip edeceği yol saptanmış oluyordu⁸⁶.

Atina üzerine yürümek için Makedonya Kralı'na sebepleri hazırlayanlar yine Atinalıların kendileri olmuşlardı. Atinalılar, Delphi Tapınağı'ndaki Palataiai Meydan Muharebesi'ne ait kutsal bağışları yenileyerek üzerine şu kitabeyi koymuşlardı: "Helenlere karşı birlikte savaşmak için birleşmiş olan Perslerle Thebaililerden alınmış ganimetlerden". Bu, Thebaililerin çok ağırlarına gitmişti. Amphiktryonlar Meclis'inde bu durumu görüştiler. Amphissa köylüleri, kendilerini Delphi Tapınağı'nın topraklarını işlemekle suçlayan ve kendilerine karşı yürümüş olan Amphiktryonlarla Delphilileri püskürttüler. Bu püskürtülmeden sonra Amphiktronlar Meclis'inin olağanüstü bir toplantı yapması kararlaştırıldı. Atina ile Thebai temsilcileri, bu olağanüstü toplantıya gelmediler. Spartalılar ise Kutsal Savaş'ın sonundan beri zaten meclise kabul olunmuyorlardı. Toplantıya gelmiş olan diğer devletlerin temsilcileri, Amphissa'ya karşı kutsal bir sefer açılmasını kararlaştırarak en yakın komşu kabileleri bu sefere katılmaya çağırdılar. Fakat bu sefer de bir başarı getirmedi. Amphissa köylüleri, direnmeye devam ediyorlardı. Sonraki toplantıda (MÖ 339 yılı sonbaharı) ise bu savaşın idaresi Kral II. Philippos'a verildi⁸⁷.

II. Philippos bu çağrıya olumlu cevap vermiştir. Fakat onun amacı sadece Amphissa köylülerini tedip etmek değildi. Asıl hedef, Atina'ydı. Zaten daha önce Atina, Makedonya Kralı'na karşı yeniden savaşa başlamış onu Bizans ile Perinthos önünden

⁸⁵ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), İstanbul, 2007, s. 52-53.

⁸⁶ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 53-54.

⁸⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 47-48.

geri dönmeye zorlamıştı. Şimdi ise Delphi Tanrısı için yapılacak bu seferde Kral, kara kuvvetini Atina sınırları yakınlarına kadar götürebilmek, donanmanın hiçbir fayda sağlamayacağı bu yerlerde Atina'ya karşı savaşa devam edebilme fırsatını elde etmiş oluyordu. II. Philippos, Thebai'nin yardımına güvenebilirdi. Çünkü bu şehir, Phokailılar'a karşı yapılan savaştan beri Atina'ya karşı büyük kin beslemekteydi. Thesai, aynı zamanda II. Philippos'a bağlı bulunuyordu. Vaktiyle Thessalialılara devretmiş olduğu Thermopylai'in güney kapısındaki Nikaia bölgesi sayesinde de Makedonya Kralı'na güneye giden yol açık bulunuyordu. II. Philippos ordusunun bir kısmını Thermopylai'nin kuzey kapısındaki Herakleia üzerinden yürütüp Doris bölgesindeki geçitten geçirerek Amphissa'ya giden en kısa yoldan ilerletti. Kendisi de ordusunun büyük kısmıyla Nikaia üzerinden Yukarı Phokaia'da Kephissos Suyu'nun oluşturduğu vadide bulunan Elateia'ya varmış bulunuyordu. Burada yığınak yaptı. Boiotia'nın açık sınırları, Atina'ya giden yol, onun önünde duruyordu. Gerisinde ise Thessalia ve Makedonya ile bağlarını sağlayan geçitler vardı⁸⁸.

II. Philippos, Thebai'ye elçi göndererek, eğer kendisiyle birlikte Atina'ya karşı yürüyecek olursa, zafer ganimetleriyle alınacak topraklardan ona da pay çıkacağına dair söz verdi. Eğer beraber savaşmak istemeyecek olursa, Thebai topraklarından serbest olarak geçmek için iznini istedi. Aynı zamanda Atina elçileri de Thebai'ye gelmiş bulunuyorlardı. Yirmi yıldan beri aralarında geçen bütün anlaşmazlığa rağmen, Demosthenes'in gayretiyle Atina ile Thebai arasında bir ittifak gerçekleştirildi. Thebai, ücretli askerden ibaret bir kuvveti Amphissalıların yardımına gönderdi. Atina da ücretle tuttuğu 10.000 kişiyi onlara yolladı. Her iki şehir de, sürgünde bulunan Phokailıları yurtlarına dönmeye davet ettiler. Memleketin önemli noktalarından bazılarını güçlendirmede bunlara yardımda bulundular. Fakat Makedonyalılar, Amphissa üzerine yürüyerek onların ücretli asker birliğini yendiler. Amphissa yerle bir edildi. Atina ile Thebai, II. Philippos'un asıl büyük kuvvetleriyle Phokis'te karşılaşmak üzere son hızla silahlandılar. Kendi halklarını da silah başına çağırdılar. Atina ordusu Thebai'ye giderek Boiotia ordusu ile birleşti. Bundan sonra yapılan iki çarpışmada başarı kazanmaları üzerine müttefiklerin kendilerine güvenleri arttı. Bir arada Korinthos, Megara ve Atina'nın başka müttefikleri de yardım kuvvetleri gönderdiler⁸⁹. Fakat II. Philippos, bu durum karşısında da asla geri çekilmedi. Makedonya'dan önemli sayıda yardım

⁸⁸ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 48.

⁸⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 48-49.

kuvvetleri getirdi. Oğlu İskender'in getirmiş olduğu askerlerle beraber ordusunun sayısı 30.000'i bulmuştu. Kralın, Thebai'ye tekrar elçi göndererek görüşmelere başlama teklifinde bulunuşu da herhalde bu zamana rastlamaktadır. Fakat Demosthenes'in şiddetli itirazı, Boiotia Birliği'ni barıştan uzaklaştırmıştı. Bununla beraber sayıca Makedonyalılarınkine üstün müttefikler ordusu, Demosthenes'in gayretlerine rağmen askeri bakımdan kontrolü ele alacak beceriyi gösteremiyor ve Phokis önünde Kephissosun yığınak noktalarında bekliyordu. II. Philippos'un sol yöne yaptığı bir manevra, müttefikler ordusunu geriye çekilerek Boiotia ovasına inmek zorunda bıraktı. Khaironeia yakınlarında bir meydan muharebesi vermek üzere müttefikler, II. Philippos'ı karşıladılar (MÖ Ağustos 338). Çok uzun süren, kimin kazanacağı sonuna kadar belli olmayan bu çetin mücadelenin neticesini, İskender'in idare ettiği bir süvari hücumu belli etti. Makedonyalılar tam bir zafer kazandılar. Müttefikler ordusu dağıtılmış, yok edilmişti. Artık bütün Yunanistan'ın kaderi Makedonya Kralı II. Philippos'un eline geçmişti⁹⁰.

Makedonya Kralı kazandığı bu zaferin sevinciyle büyük bir gurura kapılmadı, büyüklük kompleksi içine girmedi. Yunanistan'ı Makedonya'nın bir eyaleti yapmak da onun siyasi programı içinde yoktu. Yalnız Thebaililer, sadakatsizliklerini cezasını çektiler. Şehir, sürgünleri tekrar kabul etmek, bunlardan bir kurul oluşturmak zorunda bırakıldı. Memleketi o zamana kadar idare edenler hakkında bu kurul aracılığıyla ölüm veya sürgün cezaları verildi. Boiotia Birliği iptal edildi. Plataia, Orkhomenos ve Thespai komünleri yeniden kuruldu. Yirmi yıl önce Thebai'nin Atina'dan zorla almış olduğu Oropos, eski sahibine geri verildi. En son olarak da, Thebai'nin kalesi olan Kadmeia'ya bir Makedonya garnizonu yerleştirildi. Bu kale, yalnız Thebai'yi değil aynı zamanda Atina ile bütün Orta Yunanistan'ı sukunet halinde tutacak bir gözetleme yeri ve mevzii oluyordu⁹¹.

Thebai hakkında yapılan muamele ne kadar sert, ne kadar ağırsa, Atina'ya gösterilen hoşgörü de o kadar fazlaydı. Khaironeia yenilgisinden sonra uyanan ilk telaş ve heyecanla Atina yeniden bir toparlanma savaşına girmek düşüncesiyle Kharidemos adlı kişinin ordunun başına getirilerek, köleler silahlandırılmak istenmişti. Ancak bu gerçekleşmemiş, II. Philippos'un kendisine esir düşmüş olan Atinalı hatip Demosthenes aracılığıyla şehre gönderdiği şartlar olduğu gibi kabul olunarak barışa razı olunmuştu.

⁹⁰ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁹¹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 50.

Bu barış anlaşmasına göre Atinalılar, bütün esirlerini fidyesiz olarak alıyorlar, Delos, Samos, Imbros ve Skyrıs adaları kendilerine kalıyor, Oropos da yeniden onlara geçiyordu. II. Philippos, görünüşte de olsa Atinalıları, Helenler arasında kurmak istediği genel barışa dahil olma ve Birlik Meclisi'ne girme hususunda serbest bırakıyordu. Gördüğü bu kadar iyi muamele üzerine Atina Demos'u, krala mümkün olan her saygıyı göstermeye karar verdi. Kendisine, oğlu İskender'e bir de beraberindeki komutanlardan Antipatos ile Parmenion'a Atina vatandaşlığı haklarını verdi. Şehre iyilik yapmış bir kimse sıfatıyla II. Philippos'un bir heykelini Agora'da dikti. Makedonya Kralı şerefine bunlara benzer daha birçok şeyler yapmaktan geri kalmadı⁹².

II. Philippos'un neredeyse Makedonya'nın bir parçası haline getirdiği Thessalia ve Trakya'ya da bakmalıyız. Tahta çıktığı andan itibaren Thessalia ile ilgileniyordu. Hanımlarından birisi (Phlinna) Makedonya ile sıkı ilişkileri olan Larisa kentindendi. Daha sonra, MÖ 353 yılında, Pherae Krallığı ile Thessalia Birliği arasında çıkan ve eski başkentler Pharsalos ile Larisa çevresinde odaklanan savaşa müdahale etti. Pherae'yi MÖ 352 yılında yendikten sonra bütün Thessalia'yı da içeren genişletilmiş bir ittifakın Archon'u* ilan edildi. Bunun tam olarak ne anlama geldiği kesin değil. Ama Thessalia ile yapılan ticaretten alınan vergiler II. Philippos'a belli bir gelir ve ortak Thessalia birliklerinin denetimini sağlıyordu. Şehirlerarası anlaşmazlıklara müdahale edebilirdi ve zaten ediyordu. Özellikle Pherae'de olmak üzere garnizonlar kurmuştu ve daha da önemlisi, Pharkadon ve Trikka gibi kuzey batıdaki şehirlerden kitle göçleri olmaktaydı. Onu destekleyenler doğal olarak kilit noktalara getirildiler ve II. Philippos Thessalia'daki eski doğal bölünmeleri, her birinin başına kendi adamını getirerek yeniden oluşturdu. Demosthenes'in vatan haini dediği bu Tetrarchlardan ikisi Pharsalosluydular. II. Philippos'un Thessaliası'nda Pharsalos'un yeri önemliydi. Amphiksiyonlar Birliği'ne temsilci göndermekle kalmıyor, aynı zamanda Makedonya Kraliyet Birliği'ne benzeyen seçkin bir süvari birliği de sağlıyordu. Diğer şehirlerin durumu kötüydü ama II. Philippos'un iki karısının akrabaları muhtemelen Larisa, Pherae ve dolaylarında egemen oldular. Hem II. Philippos hem de İskender Thessalia aristokrasisiyle iş yaptılar ve bölgenin geleneksel süvari gücünü kullandılar. Makedonya modelini örnek alarak, bölgenin köylülerini etkili bir piyade gücüne dönüştürme çabasına girilmedi. Artık Makedonya sarayına giren Thessalia ordusunun bazı

⁹² Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 50-51.

* Archon: Atina' da hükümetin başında bulunan yüksek memurlar. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 24.

yöneticilerinin orduda eski etkisi kalmadı. II. Philippos'un yandaşları yönetimde oldukları sürece Makedon ordusu ile birlikte savaşa girerler ama asla Kral'a başkaldırmazlardı⁹³.

II. Philippos'un Trakya'daki politikası da farklı değildi. Bir Kral'ın önderliğinde birleştiklerinde potansiyel bir tehdit oluşturacak Trakya toprakları, beşinci yüzyılda kalabalık nüfusları ve maddi güçleriyle ünlüydü. Bu topraklar Odysialı Cotys yönetiminde tek bir kralken, Philippos'un tahta çıkışından itibaren Philippos'a karşı üç oğlu arasında bölünmüştü. MÖ 342-341 yılındaki büyük Trakya seferinde II. Philippos, bugünkü Bulgaristan'ın ortalarında bulunan Hebros (Meriç) Vadisi'ndeki Odysia'yı fethetti. Teres ve Cersebleptes tahtan indirildi ve Trakya'nın tamamı Makedonyalı bir generalin kontrolü altına girdi. Bölgesel kontrol noktaları oluşturmak amacıyla yeni şehirler kuruldu. Bunlardan en önemlisi Philippopolis (Plovdiv) ve Cabyle idi. Makedonya Kral'ının desteğine muhtaç bulunan değişik gruplardan oluşan yeni yerleşimciler buralarda yerleşimleri oluşturdular. Ama bu askeri işgalden öte bir şeydi. Prenslerin bölgedeki etkileri hala sürüyordu ve İskender'in hükümdarlığının sonunda Odysialı Seuthlar Makedonya'nın egemenliği altında bir krallık kurmuşlardı bile. Diğer Prenslere Makedon sarayına girdiler ve daha sonra İskender'in ordusundaki vatandaşlarına komutanlık yaptılar⁹⁴. Thessalia gibi Trakya da potansiyel tehdit olmaktan çıkarıldı. Bölge halkı, Makedonya'nın egemenliğinde, iş birliğine hazır yöneticiler tarafından yönetiliyor, süvari ve hafif piyadeden oluşan destek güçleri sağlıyorlardı. Kuzeydeki diğer halklar da Makedonya Kralı ile benzer ilişkiler içindeydi. Yukarı Strymon vadisinde yaşayan Paeonlar ve Agrianlar başından beri Makedonya Kralı'nın egemenliğini kabul etmişlerdi. Kralları, II. Philippos'un izniyle tahtta bulunuyordu ve askerleri Makedonya ordusunda savaşıyordu⁹⁵.

MÖ 340'ların sonuna doğru Makedonya bir süper güç haline gelmişti. Ama çok kişi bunun farkında değildi. II. Philippos'un en büyük rakibi olarak kabul edilebilecek Yunan şehir devletlerinin vatandaşları hiç farkında değildi. Aslında gerçek bir tehdit yoktu. Atinalı hatip Isokrates, MÖ 346'da Makedonya kralına açık bir mektup yazdı ve Yunanistan'daki dört ana gücü (Atina, Argos, Sparta ve Thebai) birleştirerek Pers İmparatorluğu'na bir sefer düzenlenmesini istedi. Bu şehirler, onun ifadesiyle,

⁹³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 24-25.

⁹⁴ Bunların en ünlüsü İssos ve Gaugamela'da bir mızrak birliğine komuta eden Sitalces'tir. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 27-28.

⁹⁵ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 25-26.

mahvolmanın eşiğine gelmişlerdi. Etki uyandırmak amacıyla böyle abartılı bir ifade kullanmıştır ama doğruluk payı da yok değildi. Hiçbir şehir devleti (hatta koalisyonu) II. Philippos'la boy ölçüşebilecek durumda değildi. Hatta Isokrates'in sözünü ettiği dört ana güçten ikisinin o zaman bile hiçbir önemi kalmamıştı. MÖ 494 yılında Spartalı Kleomenes tarafından büyük bir yenilgiye uğratılan Argos'un, o tarihten sonra önemli bir askeri güç olarak nitelendirilmesi mümkün değildi. Argos, MÖ 370 yılında, Yunan şiddetinin en dehşetli örneğini yaşamış, toprak sahipleri öldürülmüş, demokrat yöneticilere karşı misillemelerde bulunulmuştu. Argos zayıftı, II. Philippos için değeri yoktu⁹⁶.

Aynı şeyler Sparta için de söylenebilirdi. Leuktra yenilgisi (MÖ 371) ve Messenia'nın özgürlüğünü kazanmasıyla (MÖ 370-369) Sparta'nın gücü sarsılmıştı. Erkek nüfusu 1.000'in altına düşmüştü ve aşağı tabakalara özgürlük vererek durumu düzeltmeye çalışmak gibi bir düşünce de yoktu. Sparta toplumunu o katı sınıf sistemini koruyordu ama sınırları sadece eski Lakonia ve Kitera'yı kapsıyordu. Eski Messenialı köleler, başkenti Ithome Dağı'nda erişilmez bir kalede bulunan bir devlet kurmuşlardı. Bir başka kale olan Megalopolis, kuzeyden Messenia'ya ulaşmayı engelliyordu. Thebai'nin girişimleri sonucu MÖ 360'larda kurulmuştu ve güneybatı Arkadia'nın dağınık nüfusunu birleştirerek tek bir büyük savunma kompleksi oluşturuyordu. Sparta yönetimi, Yunan dünyası üzerindeki egemenlik iddialarından vazgeçmemekte kararlıydı. Bu egemenlik ancak Megalopolis halkını yok edip yeni yerleşimciler getirerek ve arkasından Messenia'ya saldırmakla mümkün olabilirdi. Sadece programdaki birinci adımı atma girişiminde bulunuldu. Megalopolis'e (MÖ 353-352) ve (MÖ 331-330) yıllarında başarısız saldırılar düzenlendi. Sparta'nın az sayıda askeri olduğundan politik emelleri ancak paralı askerlerle gerçekleştirilebilirdi ve paralı askerler de sadece Lakonia dışında bulunuyordu. Agesilaos Mısır'da, oğlu Arkhidamos ise güney İtalya'da Lucanialılarla savaşırken öldü. Bu Sparta ordularının ender olarak savaş alanına çıkabilecekleri anlamına geliyordu ve Sparta güçlerini Messenia'nın fethine saklıyordu⁹⁷.

Bu, II. Phillippos'un çok işine geldi. Bu sayede Argos, Messenia ve Megalopolis'in önde gelen ailelerinin desteğini ve dostluğunu kazandı. Onu destekleyenler Demosthenes tarafından vatan haini olarak damgalandı ama iki yüz yıl

⁹⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 26-27.

⁹⁷ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 27.

sonra Megalapolisli tarihçi Polybios onları destekledi. II. Philippos'u destekleyenler, bu sayede egemenliklerinin sürmesini sağlamış ve Sparta'ya karşı koruma kazanmışlardı. Sparta'nın hedefleri belliydi ve Makedonya için tehlikeli değildi. Makedonya Kralı kendisini destekleyenlere para ve asker temin etti. MÖ 338 yılına gelindiğinde Sparta, Arkadia ve Argos arasında paylaşıldı. Sparta'nın emelleri II. Philippos'un işine yarıyordu. Çünkü tehdit altındaki devletlere yardım ederek etki alanını genişletebiliyordu⁹⁸.

3.3. II. Philippos'un Korinthos Anlaşması

II. Philippos, Khaironeia zaferinden sonra, yeni bir düzen kurarak Yunanistan'ın tek hakimi oldu. Korinthos ve Thebai'de garnizonlar kurdu ve oğlu İskender'i nüfuzlu saray nazırı Antripatos'la birlikte Atina'ya gönderdi. Atina ise savaşı sürdürmeyi planlıyordu. Ne var ki, geri çeviremeyecekleri bir barış antlaşması teklifiyle karşı karşıyaydılar. Elçiler, bozguna uğrattıkları düşmanların çok geçmeden krallıklarını parçalayacağı konusunda diremiyorlardı. Atina'nın müttefiklerinin çoğu, zaten bir süredir bağımsız hareket etmeye başladığından, bu talep yerinde görünüyordu. Atina, müttefiklerini yitirmişti. Öte yandan, yerli halkın sürgüne gönderilerek yerine yabancıların yerleştirildiği Lemnos ve Samos adaları da, Atina'nın egemenliğinde kalmaya devam edecekti. II. Philippos'un bu hoşgörülü davranışı belirli bir amaca hizmet ediyordu. Çünkü Makedonya'nın donanma filosu olmadığı sürece, Atina'ya boyun eğdiremez, dahası Perinthos olaylarından bu yana düşmanca bir tavır sergileyen Perslerle Atina'nın ittifak kurması riskini göze alamazdı. Atinalılar, antlaşma hükümlerini kabul ederek İskender ve Antipatros'un önünde ant içti⁹⁹.

Bu sırada II. Philippos, henüz boyunduruğu altına almadığı tek Yunan şehir devleti olan Sparta'ya doğru hareket etmişti. Spartalılar, II. Philippos'a gerçek anlamda mücadele edici bir tavır sergilememişlerdi. Ancak diğer Yunanlılara kurtuluşlarının Sparta'nın yanında olmakta olmadığını açıkça göstermeliydi¹⁰⁰. II. Philippos geçmişteki kahramanlıklarıyla övünüp kendilerini bundan hariç tutmuş olan Spartalıları, onları hafife alarak kendi hallerine bıraktı. Çünkü Spartalılar hiçbir kuvvete sahip değillerdi¹⁰¹. Kral II. Philippos, Sparta'ya harekâtı sırasında, III. Artakserkses'in ölüm haberini aldı.

⁹⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 27-28.

⁹⁹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁰⁰ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 10.

II. Philippos'un MÖ 340 yılından beri en büyük hedefi Yunanistan'ı egemenliği altına almaktı. Artık bu hedefi bütünüyle farklı bir rotaya çevrilecekti. Tahtın varisi IV. Artakserses'in iktidarı devralması an meselesiydi ve Pers İmparatorluğu'na yönelik istila planlarını uygulamaya koymak için bundan daha iyi bir zaman düşünülemezdi¹⁰².

II. Philippos, doğuya düzenleyeceği geniş çaplı sefer öncesinde, yokluğunda Yunanlıların başkaldırmasının önünü kesmek için, kendi yandaşlarının yönetime gelmesini sağlayarak bu endişesini gidermek istiyordu. MÖ 337 yılının baharında, şehir devletlerinin temsilcilerini Korinthos'a çağırarak onları ortak bir barış antlaşması imzalamaya zorladı¹⁰³. Bütün Yunanistan ve Adalardaki şehir temsilcilerini Korinthos'ta topladı. Aralarında genel barış sağlayarak, ittifak anlaşması yaptırdı. Yalnız Sparta bu anlaşmanın dışında kalmıştı¹⁰⁴. Bu anlaşma belki Kral II. Philippos'un planlarına göre hazırlanıyordu. Fakat hiçbir zaman Makedonya'nın bir emri şeklinde yapılmıyordu. Antlaşma, her Helen şehrinin özerkliğine, koşulsuz mülkiyet haklarıyla bu hususta karşılıklı garantiye, aralarında serbestçe gidip gelme ve sürekli barış esaslarına dayanmaktaydı. Genel barışı güvenlik altına almak, koşullarını yerine getirmek için bir "Genel Birlik Meclisi" oluşturuldu¹⁰⁵. Bu anlaşma sayesinde bir araya gelen Helen devletleri, yalnızca dil, inanç ve fikir hayatında değil, aynı zamanda barbarlara karşı yapacakları mücadelede de milli bir birlik meydana getireceklerdi. Korinthos'taki ortak meclis yani Synedrion, bu milli bilinçle hareket ediyor ve birliğin temel prensiplerine göre çalışıyordu¹⁰⁶. Bu meclise her devlet temsilci gönderecekti. Synedrion adını taşıyan bu meclis, müttefik devletlerde mevcut kanunlara aykırı olarak sürgünün, idam cezaları verilmesinin, devlet tarafından mal müsadere edilmesinin, zoraki olarak vergi konulmasının, mal taksimlerini ve iş başında bulunanları devirmek amacıyla köleleri serbest bırakmanın önüne geçmekteydi. Ayrıca birleşen devletlerle Makedonya Krallığı arasında karşılıklı savunma ve saldırmazlık antlaşması yapıldı¹⁰⁷. Böylece MÖ 338-337 kışı esnasında Korinthos Anlaşması ismiyle anılan anlaşma yapılarak genel bir Yunan Devletleri birliği yapıldı ki, bunu takip eden zamanlarda bu "Helenler Birliği"¹⁰⁸ diye adlandırıldı¹⁰⁹. Böylece Kral II. Philippos Pers hükümdarının

¹⁰² Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰³ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰⁴ Suad Yurdkoru, *Büyük İskender'in Anadolu Savaşları*, İzmir, 1962, s. 11.

¹⁰⁵ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 63-64.

¹⁰⁶ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁰⁷ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 64.

¹⁰⁸ Her ne kadar Yunanlar arasında savaş eksik olmuyorsa da onlar için en büyük tehlike ya da ortak düşman, Perslerdi. Bu ortak düşmana karşı koyabilmek, hatta onu yok edebilmek için Yunanlıların ilk

geleneksel olarak oynadığı rolü üstlendi. Diğer bir ifadeyle, Yunanlarla imzalanan barış anlaşmasının mimarı olarak tüm müttefik devletlerin lideri konumuna yükseldi. Anlaşmanın hükümleri uyarınca, tüm müttefik devletler özgür kalacak ve özerkliklerini yitirmeyeceklerdi. Ancak çıkması muhtemel bir iç savaşa müdahale etmek dışında, birbirlerine karşı savaş ilan etmelerinin de önüne geçilmişti. Yani çoğu Yunan devletinin başındaki oligarşi yöneticilerinin, iktidarda kalması da garanti altına alınmış oluyordu. Üye devletlerin temsilcilerinin katılımıyla Yunanistan'daki barışı gözetip denetleyecek federal bir konsey oluşturuldu. II. Philippos, hem barışın denetleyicisi hem de yönetimde sözü geçen koalisyon güçlerinden oluşan ordunun başkomutanı seçildi. Veliht prens sıfatıyla İskender'in de büyük ihtimalle, babasıyla birlikte Korinthos'ta bulunduğu kabul edilmektedir¹¹⁰.

II. Philippos, Anadolu'daki Yunan şehirlerini kurtarmak amacıyla, Korinthos'taki müttefikler meclisini Pers İmparatorluğu'na karşı savaş açmaya ikna etti¹¹¹. Karada ve denizde bu savaşı idare edecek komutanlığa, sınırsız yetkilerle Kral II. Philippos atandı¹¹². Savaşın gerekçesi, Perslerin Yunanistan'da yaptığı tahribattı¹¹³. Esasında II. Philippos, bu gerekçeleri kullanarak asıl amacını gizliyordu. Çünkü esas gayesi hükmettiği toprakları genişletmek ve zengin Pers ganimetlerini elde etmektir. Üstelik ülke dışına düzenlenen bir seferde yer alan askerler arasında hemşehrilerinin de yer aldığını bilen hiçbir Yunan şehir devleti II. Philippos'un yokluğunda ayaklanmaya kalkışmayacaktı¹¹⁴.

Perslere karşı düzenlenmesi hedeflenen savaşın diğer bir nedeni de II. Philippos'un krallığının iç yapılanması ya da diğer bir ifadeyle yeni bir yapılanma gerekliliğiydi. Çünkü Makedonya Devleti'nin siyasi kurumları henüz gelişmemiş ve yasalarla işleme esasları belirlenmemişti. Öte yandan II. Philippos'un, insanları kendi safında tutabilmesi için, onları ele geçirdiği ganimetlerden sağladığı kazançla hoşnut tutması gerekiyordu. Savaşmayı bıraktığında, liderlik statüsüne gölge düşebilir ve tehlikeye sürüklenebilirdi. Dahası kutuplaşmalar yeniden başlayabilirdi. Bu yayılma

önce kendi aralarında birleşmeleri gerekiyordu. Bu uzlaşmanın da bir politikası olmalıydı. Böylece "PanHelenizm" yani "Yunanlıların Birliği" düşüncesi doğdu. Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008, s. 121.

¹⁰⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 10.

¹¹⁰ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 52.

¹¹¹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 52.

¹¹² Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 64.

¹¹³ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 15.

¹¹⁴ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 52-53.

modeli Kyros, Şarlman, Cengiz Han ve Osmanlı hükümdarlarının da başvurduğu, tarihin her döneminde görülen, bir komutanlık taktiği olarak açıklanabilir¹¹⁵.

İstila için yapılan zamanlama mükemmeldi. Ne de olsa, III. Artakserks'in hemen ardından generali Rodoslu Mentor da ölmüştü ve Anadolu'daki Pers askeri kuvvetleri kontrolsüz haldeydi. Öte yandan IV. Artakserkses'in vezir Bagaos tarafından kısa bir süre sonra zehirleneceği bilinmiyordu. Şayet bu haber duyulsaydı, Makedonya ve müttefiklerinin bölgeyi ele geçirme hevesi daha da artacaktı¹¹⁶. Fakat II. Philippos, Perslere savaş açma amacını gerçekleştirmedi¹¹⁷.

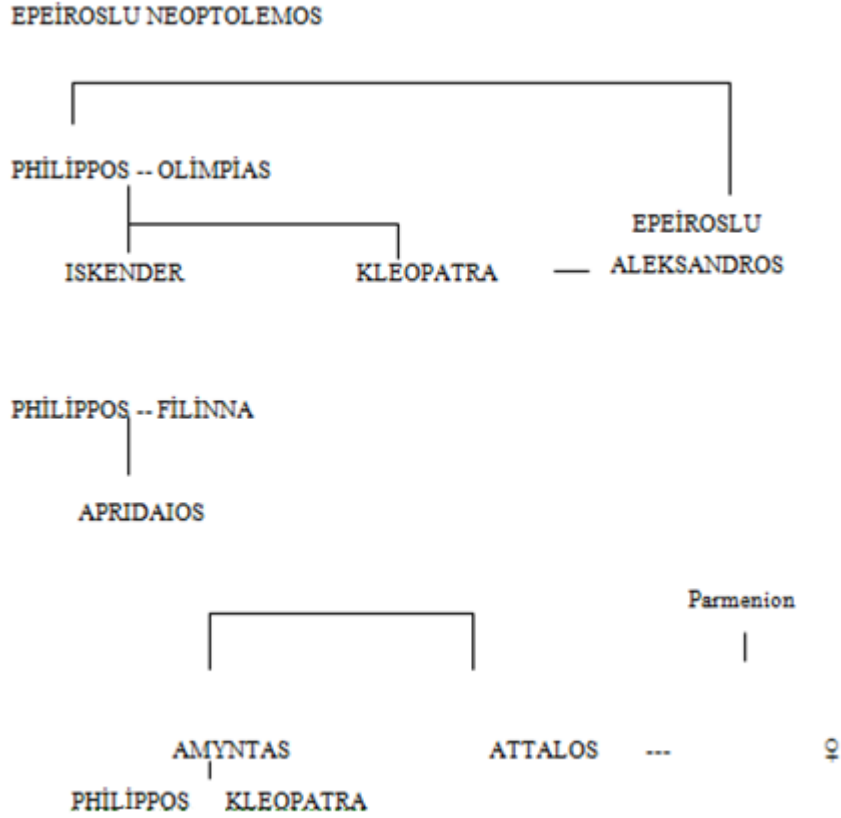
II. Philippos, Makedonya Devleti'nin başına geçer geçmez, Helenler arasında bir birlik meydana getirmek için çalışmalar yaptı. Nitekim Korinthos Birliği'yle bu amacını gerçekleştirdi. Bize göre II. Philippos'un organize ettiği bu anlaşma, iç politikadaki huzur ve ülke sınırlarını genişletmek için atılan önemli bir adımdı. Dahası Kral bu anlaşmayla, kendi statüsünü yükseltmiş, bölgenin en güçlü lideri konumuna gelmişti. Bütün şartları hazırlamasına rağmen II. Philippos, Pers İmparatorluğu'na savaş açamamıştı. Ancak ölümünün ardından güçlü bir Makedonya Devleti bırakmıştı.

¹¹⁵ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 53.

¹¹⁶ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 53.

¹¹⁷ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 11.

3.4. II. Philippos'un Evlilikleri

Şekil 5. II. Philippos'un Evlilikleri

(Jona Lendering, *Büyük İskender*, (Çev. Burak Sengir) , İstanbul, 2009, s. 55)

Generalleri, II. Philippos'a, evlenmesi için teklifte bulundular. Bütün krallara, prenslere elçiler göndererek, onları haremleri ile birlikte Pella'ya davet etme teklifinde bulundular. Fakat II. Philippos, bu sözlere kulak asmadı. O, kiminle evleneceğine zaten karar vermişti. Epeiros Kralı'nın kızı Olympias'a¹¹⁸. Bu kadını Philippos, Samotrake'de Myster şenliği sırasında tanıdı¹¹⁹. Justin'e göre bu evlilik Olympias'ın kuzeni aracılığıyla oldu¹²⁰. Nihayet II. Philippos evlilik hazırlıklarına başladı. Samostras'ta görkemli düğünler yapıldı. Generali Parmenion kralın, Olympias ile evliliğinden yana değildi. Hatta "Şimdi de bir kadının tahakkümü altında kalacağız!" dedi¹²¹.

¹¹⁸ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 8.

¹¹⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 95.

¹²⁰ N.G.L. Hammond, *Sources for Alexander The Great, An Analysis of Plutarch's Life and Arrian's Anabasis Alexandrou*, Australia, 1993, s. 10.

¹²¹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 8.

Şekil 6. Pella.

(Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America 2014, s. 38)

Epeirosluların Kralı Akhilleos soyundan Neoptolemos'un kızı olan II. Philippos'un karısı Olympias, tamamıyla Kralın aksi yaradılıştta bir kadındı. Güzel, kendi içine kapanmış, derin inanışlarla dolu olduğu halde Orpheus ile Bakhos'un sırlı ayinlerine, Trakya kadınlarının büyücülük uğraşlarına kendini vermişti. Kaynaklara göre onun her şeyden önce vahşi bir coşkununla gece ayinlerinde Thyrsos (Dionisos bayramlarında rahiplerin taşıdığı değnek) ile yılanı sallayarak dağlarda koştuğu görülürdü¹²². Daha sonraki yazarlar, Olympias'ı tuhaf ve güçlü, garip dağ kültlerine kendini adanmış ve yılan besleyen, esrime ve cinnet tanrısı Dionysas'a tapan bir kadın olarak anlatırlar¹²³. Kimi kaynaklar ise, eski asırlarda Makedonya tarihlerinin önemli ve büyük değer taşıyan kadınlarından biri olarak hırslı ve çalışkan, tahsilli bir kadın olarak bahsediler. Kendinden çok emin, müzik kültürü olan, sanata değer veren ve dansçı olarak da söz edilir. Ancak saraydaki hizmetleri sırasında sağı solu pek de belli olmayan

¹²² Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 95.

¹²³ Michael Wood, *Büyük İskender'in Ayak İzlerinde Yunanistan'dan Asya'ya Yolculuk*, İstanbul, 2006, s. 24.

ve ani kararlar verebilen birisiydi¹²⁴. Yine aynı kaynaklarda gelin oluşundan bir gece önce şöyle bir rüya gördüğü kaydedilir. Büyük bir fırtına dört yanını sarmış, şimşek kucağında çakmış, büyük bir ateş çıkmış, bu ateş etrafı yaka kavura ortadan kaybolmuştu¹²⁵. Bu şimşek İskender'dir. Kraliçeye göre II. Philippos, kendisini ihmal ediyordu. Thessialı dansözler ve Yunanlı odalıklarla vakit geçiriyordu¹²⁶. Tam bu sırada Korintoslular Makedonya hakimiyetinden kurtulma çabalarına giriştiler. II. Philippos bir daha bağımsızlık hareketlerine girişmemeleri için onları şiddetli bir şekilde cezalandırmak istedi. II. Philippos, Korintoslular üzerine sefere çıktığı zaman Olympias hamile idi. Hatta bunu yola çıkmadan II. Philippos'a anlattı. II. Philippos, büyük bir sevinç içinde, sefere başladı. Aradan altı ay geçmeden sevinçli haberler aldı. Olympias bir oğlan doğurmuştu. Bu durum II. Philippos'u çok sevindirdi. Dokuz gece, dokuz gün bütün Makedonya'da içkili kutlamalar yapıldı¹²⁷.

Şekil 7. Olympias, New York Sanat Arşivinde.

(Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America 2014, s. 64)

¹²⁴ Recep Hikmet Kırımlı, *İskender'in Liderlik Sırları*, İstanbul, 2011, s. 42.

¹²⁵ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 95.

¹²⁶ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 10.

¹²⁷ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 9.

İskender'in babasıyla annesi arasındaki ilişki iyi değildi. Bir gece Olympias'ı yılanla yatakta gördükten sonra II. Philippos'un ondan uzak durduğu söylenir. Bu öykü Olympias'ın bir tanrı tarafından gebe bırakıldığı ve İskender'in ölümlü bir babanın oğlu olmadığı efsanelerine yol açmıştır. Daha sonra bu tür efsaneler hem Olympias hem de İskender tarafından reddedilmedi. Makedon Krallığı'nda gelenek olduğu üzere II. Philippos, çok eşliydi. II. Philippos, Olympias otuzlu yaşlarındayken onu daha genç bir kadın için terk etti¹²⁸. Olympias, II. Philippos'un zaferlerini kıskanıyordu. İçinde II. Philippos'a karşı müthiş bir intikam duygusu vardı. Üzerine nasıl bir odalık almıştı? O da, onun namını tarihten silecekti. Artık hiç korkusu yoktu. Kolunda altın parçası gibi bir oğlan vardı. Fakat çok merak ediyordu. İskender, kendi yaşındaki çocuklar gibi gürbüz değildi. Mütenasip vücudu, saçlarının rengi, boynu, sesi, erkekten ziyade kız hissi veriyordu. İşte, II. Philippos'un adını tarihten silecek, Makedonya'yı cihana hakim kılacak bu çocuktü. Olympias, İskender'e kendi akrabasından iki mürebbi tuttu. Leonidas ile Apiros. Bunlar çocuğun bedeni terbiyesine, fikri terbiyesine çalışacaklardı. İskender, daha on yaşına gelmeden jimnastik hocası, onu kendinden iki yaş büyük çocuklarla güreştirdi. İskender, hepsine üstün geldi. Leonidas, İskender'le uzun gezintiler yapar, ona ahlakı, kahramanların hayatını öğretirdi. İskender, daha okuma öğrenmeden, Evripidis'in ve Omiros'un şiirlerini öğrendi. Yunan şiirlerini en ufak inceliklerini muhafaza ederek Makedonya lisanına tercüme ederdi¹²⁹.

II. Philippos'un veliahtına ehemmiyet verdiği yoktu. Hiç durmadan evleniyordu. Odalıklarının adedi yüzü bulmuştu. Thessalyalı bir kız aldı. Bir oğlu dünyaya geldi. II. Philippos, en çok onu sevmeye başladı. II. Philippos'un Yunan şiirlerini İskender'e tercüme ettirmeye başladığı günden beri baba ile oğul arasındaki ilişkiler arttı. Olympias, bunu da kıskandı. Ya oğlu babasını daha çok severse? Bunun da çaresini buldu. Babasından çektiklerini oğluna hep anlattı. Oğlunu kendi terbiye etmeye başladı. Onu daima üvey oğlundan üstün yetiştirmeye çalıştı¹³⁰.

İskender ise, ömrü boyunca annesine karşı kayda değer bir bağlılık göstermiştir. Uzak ülkelerde olsa bile ona mektuplar yazar ve birçok kişisel konularda annesini güvенеbileceği tek kişi olarak görürdü. Anlaşılan, çoğu zaman çevresi tarafından açıklanamayan, İskender'in uzak ülkelere olan garip ve şiddetli arzusu, özlemi ve macera düşkünlüğü de annesinden kalan bir mirastı. İskender'in babası II. Philippos ile

¹²⁸ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 24.

¹²⁹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 12-13.

¹³⁰ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 17.

ilişkisi baştan itibaren o kadar yakın değildi. Hatta bu ilişki daha sonraki zamanlarda açık bir çatışmaya dönüştü. Oğlunun sıra dışı yetenekleri ortaya çıktıkça, başarılı hükümdar II. Philippos, bu ilişkiye olağanüstü bir baskı ile yön vermek istedi. İskender ileri zekasını, örneği olmayan azmini, ne istediğini bilen yapısını ve her durum ile baş edebilme kabiliyetini babasına borçluydu. Bu özelliklerin yanı sıra, barbarca bir karakter, sinir krizleri yaşayan ve içkiye düşkün yapı, oğulda adeta daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkmaktaydı. Oğlunda git gide kendini görmeye başlayan II. Philippos, İskender'e ilerisini düşünerek katı davranıyordu. Onu krallık için doğmuş birisi olarak görüyordu¹³¹. Kleopatra adında bir kız çocuğu dünyaya getiren Olympias ile II. Philippos arasındaki ilişki, gitgide bozuluyordu. II. Philippos'un değişen aşk maceraları, Olympias'ın kıskançlığını ortaya çıkarıyordu. Olympias'ın kendisi ise, II. Philippos'u rahatsız eden, mistik görüş ve uygulamalarına bağlı kalıyordu¹³².

II. Philippos, hayatının son düğün törenini Kleopatra ile evlenerek yaptı. Olympias buna şiddetle karşı çıktı. Attalos'un yeğeni olan Kleopatra, Makedon kanı taşıyordu¹³³.

Kleopatra'nın soyu tam olarak bilinmiyor ama Makedonya soylularından olduğuna kuşku yok. Söylentiye göre bu, siyasi olmayan bir aşk evliliği idi. Tıpkı diğer eşlerinin arasında bulunan ve Makedon kökenli tek eşi Elimiotie prensesi Phila ile yaptığı gibi. Olympias bu evliliğe tepki gösterdi ve kraliyet ailesinde büyük bir anlaşmazlık baş gösterdi. Yeni kraliçenin amcası Attalos saldırgan ve katı bir insandı¹³⁴. Düğün sırasında Attalos'un kışkırtıcı bir sözü, kavgaya sebep oldu¹³⁵. Kleopatra'nın amcası Attalos, sarhoşluğunun da marifetiyle, Makedonyalılara yüksek sesle II. Philippos ve Kleopatra'nın evliliğinden krallık tahtına oturacak meşru bir oğul doğması için tanrılara dua etmelerini söyleyerek kadeh kaldırdı. Bunu duyan İskender, öfkelenerek elindeki kupayı adamın kafasına fırlatıp, "Ya ben, alçak herif? Beni piçe mi benzettin yoksa ?" diye sordu¹³⁶.

Kral öfkeyle ayağa kalktı ve kılıcını kınından çekerek oğlunun üzerine yürüdü. Ancak içtiği onca şarabın verdiği sarhoşlukla sendeleyip yere düştü, bereket versin ki bu, her ikisi için de iyi oldu. İskender acı acı güldü:

¹³¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹³² Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹³³ Peter Green, *Alexander The Great, and The Hellenistic Age*, London, 2007, s. 2.

¹³⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 37.

¹³⁵ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 38.

¹³⁶ Jona Lenderig, *a.g.e.*, s. 55.

“-Beyler Şu adama bir bakın! Dedi, “

-Avrupa'dan Asya'ya geçmek için hazırlıklar yaparken bir divandan ötekine geçmeyi beceremeyip boylu boyunca yere uzandı!¹³⁷.

Bu arada baba ile ođul birbirlerine karŐı çok aykırı hareketlerde bulundular. Bunun üzerine İskender, annesi ile birlikte oradan ayrılarak, annesini Epeiros kralının yanına götürdü. Kendisi ise Makedonya düşmanları olan İlliryalıların yanına gitti. Fakat II. Philippos, derhal barıŐmaya tevessül ederek, kendisi kadar hiç kimsenin anlayamayacağı oğluna saltanat verasetini temin etmek suretiyle onu geri çağırttı. Fakat Olympias Epeiros'da kaldı¹³⁸. Ancak Olympias, kötü muamele gördüğünü, kovulduğunu unutmuyarak burada kaldı. Gerçekten hor görölen kraliçe, II. Philippos'a karŐı ayaklanarak ona tabi olmaktan kendisini kurtarması için kardeŐine ısrar etti durdu. Herhalde oğlunu da bu yolda teŐvik ve tahrik etmekten geri kalmamıŐ olsa gerektir¹³⁹. Kűskűnlük doruk noktasına tırmandı. Muhtemelen bu evlilik öncesinde, II. Philippos, Karia satrapı Piksodaros'un kızını, İskender'in zeka özűrlű kardeŐi, Arrhidaios ile evlendirmek isteyince, İskender endiŐelenerek babasıyla tartıŐmıŐtı. Kariyalı'ya kendisi talip olarak kardeŐinin evliliğini baŐarılı bir biçimde engellemiŐti. Onun bu davranıŐı II. Philippos'un çok öfkelenmesine yol açmıŐ, İskender'i çok ağır bir dille azarlamıŐ ve Harpalos, Ptolemaios, Nearkhos'un da ilerinde bulunduğu en az beŐ arkadaŐını sürgűne göndermiŐti. Bu pek bilinmeyen bir hikűyedir ve Plutarkhos tarafından aktarılan ayrıntıların bazıları gerçek olmayabilir. Ama İskender'in arkadaŐlarının sürgűne gönderildiğini Arrhionos da anlatmakta ve bunun II. Philippos 'un Kleopatra ile evliliği sırasında meydana geldiğini söylemektedir¹⁴⁰.

İskender saraya geri dönműŐtü. Artık sarayda ne annesi ne de arkadaŐları olduğundan, ziyadesiyle yalnızdı. Bu sırada II. Philippos, kendi bildiği gibi hareket eden ve baŐına buyruk kararlar veren oğluyla yaŐadıđı sorunların asıl kaynağının, annesi olduğunu düşünüyor ve Epeiros Sarayı'yla son zamanlarda bozulan iliŐkilerini tekrar yoluna koyarak Olympias'ı tekrar köŐeye sıkıŐtırmak istiyordu. Bunun için kral, Aleksandros'un kızı Kleopatrayla (II. Philippos'un yeni eŐi Kleopatra değil) evlenmesini istiyordu. Olympias, kızının (İskender'in kız kardeŐinin) öz dayısıyla evlenmesine karŐı çıkmıŐ, öfkeden deliye dönműŐtü. Ne var ki, II. Philippos'un istediği olmuŐ, Ekim

¹³⁷ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 55.

¹³⁸ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 13-14.

¹³⁹ Droysen, *Bűyük İskender Tarihi*, s. 112.

¹⁴⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 37-38.

ayında kardeşi, yeğeniyle evlenmek üzere Makedonya'ya doğru yola çıktığında, Olympias Epeiros'ta tek başına kalmıştı¹⁴¹.

II. Philippos, generallerinden Parmenion ile Attalos'u 10.000 kişilik ordu ile Anadolu'ya sürerken, kendisi de hazırlığını tam yapmak, bu arada da kızının düğününde bulunmak için, Agai Şehri'ne geldi¹⁴².

3.5. II. Philippos'un Katli

II. Philippos, hükümdarlığı sırasında Attalos ve adamlarına karşı ayrıcalıklı davranmıştı. Bu hareketi asilzade sınıfı arasında hoş karşılanmıyor, hatta II. Philippos'a olan hoşnutsuzluk gün geçtikçe artıyordu. Nitekim bir şölende, Attalos tarafından hakarete uğrayan Pausanias, bunu II. Philippos'a şikâyet ettiği halde, II. Philippos, buna aldırış etmemiş ve Attalos'a yine samimiyet göstermişti. Diğer taraftan kendi adamlarından Lynkestis kardeşler de, II. Philippos'un bazı haklarını ellerinden almalarından dolayı, ona düşman olmuşlardı¹⁴³.

Sofist Hermokrates, II. Philippos'a karşı şiddetli eleştirilerde bulunuyordu. Bu iki düşmanı Pausanias ile Sofist Hermokrates kısa bir müddet sonra birleşmekte gecikmediler. Günün birinde Pausanias Hermokrates'e:

- "En yüksek şöhret nasıl kazanılır? " diye sorunca, Hermokrates'de şöyle cevap vermişti:

- "En yüksek işi yapanı öldürmekle ".

Burada en yüksek işi yapanın II. Philippos olduğu göz önüne alınırsa, II. Philippos'un öldürülmesi için, iki şahsın anlaşmış olduğu ortaya çıkmaktadır¹⁴⁴.

Sonbaharla hazırlıkları başlayan II. Philippos ve Kleopatra'nın düğün töreni, Aigai şehrinde yapılacaktı. Bu düğün için her yöreden konuklar geliyor ve birçok altın çelenkler hediye ediliyordu. Davetliler arasında Agrianlar, Paiyonyalılar, Odrys hükümdarları, devletin büyükleri, memleketin soylularının yanı sıra, kalabalık halk kitleleri de düğün alanında toplanmıştı. İlk gün selamlaşmalar, şenlikler, ziyafetler içinde coşkulu bir şekilde kutlanmıştı. Bütün konuklar, ertesi sabah düzenlenecek olan tiyatroya davet edilmişti. Henüz şafak sökmeden caddelerden tiyatroya doğru akın akın insanlar gidiyordu. Kral genç asilzadelerle ve muhafızlarla ilerliyordu. Bu neşeli

¹⁴¹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 56-57.

¹⁴² Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁴³ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁴⁴ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 15-16.

kalabalığın ortasına girmesinin doğru olmayacağını düşünerek, yanındakileri önden tiyatroya göndermişti. Tam bu sırada Makedonyalı Pausanias kralın üzerine çullanıp göğsüne bir hançer saplayıp kapıda kendisini bekleyen atlara doğru koşmaya başlamıştı. Kaçarken ayağı takıldığı için Perdikkas, Leonnatos ve muhafızlar Pausanias'a yetişip öldürmüşlerdi¹⁴⁵. O gün Pella kan ve ateş içinde kaldı. İskender'in bulunduğu yer olay mahaline uzaktı. Şehirde sükûnet sağlanamıyordu¹⁴⁶. Sonuç olarak Makedonya'nın eski hükümet merkezi olan Aigai'de kutlanan Makedonya Kralı'nın düğünü (MÖ 336), bir cinayete sahne oldu ve II. Philippos kanlı bir suikast sonucu öldürüldü¹⁴⁷.

Makedonya asilzadesi Pausanias'ın hançeri ile feci bir şekilde öldürülen Kral henüz 46 yaşındaydı¹⁴⁸. II. Philippos'un öldürülmesiyle ilgili öne sürülen gerekçeye bakacak olursak:

Attalos, Pausanias'ı evine yemeğe davet etmişti. Onu bol saf şarapla sarhoş ederek, kendinden geçmiş bedenini, onun topluca ırzına geçen katircılarına teslim etti. Pausanias, içkinin etkisinden kurtulup kendine geldiğinde, onurunu iki paralık ettiren bu olaydan duyduğu derin öfkeyle kralın huzuruna çıkarak Attalos'u şikâyet etti. Attalos ile akrabalık bağı olan ve onun hizmetlerine fazlasıyla ihtiyaç duyan kral, işlenen suçun vahşetine karşı duyduğu öfkeyi her ne kadar paylaşırsa da Attalos'a karşı cezai tedbir uygulamadı. Attalos, gözü kara bir asker olduğundan, Asya'ya önden gönderilen ordunun komutanlığına atanmıştı. Kral, Pausanias'a yapılan haksızlıklardan dolayı onu muhafızları arasına alarak Pausanias'ın öfkesini dindirmeyi denerdi. Ama Pausanias, öfkesini içinde büyütmüş, sadece ona yanlış yapandan değil, bu yanlış yapmanı cezalandırmayandan da intikamını almayı planlamıştı. Uğradığı haksızlığın acısını çıkartmak için bekledi ve suikastını yakında düzenlenecek kutlamalar sırasında yukarıda anlatıldığı şekilde eyleme koymakta gecikmedi¹⁴⁹. Makedonyalı Pausanias'ın bu saldırısı, apaçık planlı bir suikasttı¹⁵⁰.

Bu suikastın başkahramanı, en üst mertebedeki Makedon soylularındandı. Katircılar tarafından tecavüze uğraması, onun için bir insanın başına gelebilecek en büyük felaketlerden biriydi. Dahası bu aşağılayıcı eylemin sorumlusu, sadece cesasız kalmamış, ordunun başına getirilerek mükâfatlandırılmıştı. Bu nedenle Pausanias II.

¹⁴⁵ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁴⁶ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁴⁷ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁴⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁴⁹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁵⁰ Peter Green, *a.g.e.*, s. 1.

Philippos'a karşı düzenlediği suikast eylemini herkesin gözü önünde gerçekleştirmişti¹⁵¹.

Pausanias'ın kişisel gerekçeleri bulunsa da, suikastı tek başına planlamadığına yönelik ipuçları vardır. Yunan tarihçisi Diodoros, Pausanias'ın kaçmak için atlarını hazırda beklettiğini söylüyordu. Yani onun tek başına değil, oradan başkalarıyla birlikte kaçarak uzaklaşmayı tasarladığını anlatıyordu¹⁵². Tarihçi Justin'e göre ise, II. Philippos'un suikastından, İskender ve annesi Olympias habersiz değildi. Hatta Olympias'ın, II. Philippos'un suikastçısına kaçması için bir at temin ettiğini öne sürer. Olympias'ın bu suikastı, oğlunu tahta çıkarmak ve II. Philippos'a olan düşmanlığıyla içindeki kını azaltmak için yaptığı anlatılır. Ancak bu düşünce sadece bir iddia olarak kalmıştır¹⁵³. Suikastın perde arkası hala çözülememiş tarihi bir sırdır¹⁵⁴. Bununla beraber bazı kaynaklara göre Kraliçe kocasının cenaze töreninde bulunmak için daha şimdiden Aigai'e gelmiş bulunmaktaydı. Görüldüğüne göre O, bu korkunç olayı sezmişti. Önceden biliyordu ya da bahsettiğimiz gibi Kralın ölümünün onun planıyla gerçekleştirilmiş, katile atları o hazırlamıştı. İskender'e, II. Philippos'un oğlu değil, annesinin büyüyle gebe kalıp doğurmuş olduğu bir çocuk olduğu söyleniyordu. İşte Kral bu yüzden İskender ile annesinden nefret etmiş, bundan dolayı Kleopatra ile evlenmek istemişti. Kralın ölümünün hemen arkasından Makedonya Devleti'nin başına kimin geçeceği tartışılmaya başlanmıştı. Kimilerine göre, devlet Kleopatra'nın yeni doğurduğu oğlunun hakkıydı. Çünkü Kleopatra'nın amcası Attalos, kralın güvenini kazanmış bir insandı. Diğerlerine göre ise, devletin idaresini eline almak herkesten önce Perdikkas'ın oğlu Amyntas'ın hakkıydı. Çünkü Amyntas çocukken her yönden büyük tehlikeler karşısında bulunan devleti II. Philippos'a bırakmak zorunda kalmıştı. Çünkü II. Philippos krallığı onun elinden zorla almıştı¹⁵⁵. Şimdi hükümdarlık, uzun zaman sabırlı bekleyişinden dolayı tahta layık olduğunu göstermiş olan Amyntas'a verilmeliydi. Bunun yanı sıra Lynkestis asilzadeleri, eğer II. Philippos'un tahtını kimin hak ettiğine bakılacaksa, önce II. Philippos'un tahtı zorla elinden aldığı Amyntas başa geçmeliydi¹⁵⁶.

¹⁵¹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁵² Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁵³ N.G.L. Hammond, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁵⁴ Nick Hunter, *Alexander The Great*, London, 1998, s. 15.

¹⁵⁵ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 103.

¹⁵⁶ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 103.

II. Philippos'un ölümüyle krallığa kimin geçeceği meselesi üzerinde ortaya çıkan ayrı ayrı gruplar işte böyle düşünüyorlardı. Fakat halk, kralı öldürenen nefret ediyor, savaştan korkmuyordu. Taraftarları uzakta bulunan Kleopatra'nın oğlunu unutuyor, Perdikkas'ın oğlu Amyntas'ı ise tanımıyor; hatta onu pasif ve yeteneksiz olarak görüyordu. Yani halk İskender'in tarafındaydı. Üstelik de o, daha önce devlet işlerinin başında başarıyla çalışmış bulunuyordu. Halkın güvenini ve sevgisini kazanmıştı. Herşeyden önce onun orduya olan bağlılığından ve sevgisinden eminlerdi. Soylu Lynkestis ailesinden olan Aleksandros, İskender'e doğru koştu ve İskender'i Makedonyalıların kralı olarak selamlayan ilk adam oldu¹⁵⁷.

İskender'in hükümdarlığa başlaması, basit olarak babadan oğula geçen bir mirastan ibaret değildi. Henüz yirmi yaşında olan İskender, kral olmak için beceri ve kuvvet sahibi olup olmadığını göstermeliydi. Hemen devletin idaresini sıkıca eline aldı ve böylece karışıklık giderildi. Makedonya törenlerine uygun olarak bağlılığını kabul etmek için orduyu çağırarak şunları söyledi; 'Yalnız kralın adı başkadır fakat Makedonya'nın kuvveti, işlerin düzeni, fetihler yapma ümidi hep aynıdır'¹⁵⁸.

Kralın öldürülmesi en ağır cezayı gerektiriyordu. Aynı zamanda bu, yeni rejimi sağlamlaştırmak için en önemli adımdı. Suikastta eli bulunanlar, II. Philippos'un cenaze töreni gününde cezalandırıldı¹⁵⁹. Pella'da sert bir ortam oluştu. Darağaçları dikildi ve suçlular idam edildi. İskender'in düşmanları ise kaçtılar¹⁶⁰. Olympias ise Aigai'ya döndüğünde kaçarken yakalanıp öldürülen katil adına bir kabir yaptırmaktan ve aleni bir şekilde kurban sunmaktan çekinmedi. İskender ise kendini Makedonya kralı olarak ilan etti¹⁶¹. İskender, Pers kralının para karşılığında Makedonya asilzadeleri arasında bir suikast tertip ettirdiğini ve II. Philippos'un katlini teşvik ettiğini resmen ilan ettirdi¹⁶².

İskender'in babasının ölümünden hemen sonra tahta çıktığı kesindir ama kral ilan edilmesinin ayrıntıları karanlıktır. Kralın halkın desteğini alarak tahta çıkması oldukça önemliydi. İskender, bir kaç gün sonra resmi bir toplantı düzenlendi ve halka kral olarak hitap ederek babasının politikalarını sürdüreceğine söz verdi. Yönetimin devamlılığını vurgulayarak halkın sevgisini kazanmaya çalışıyordu. Suikastçıları babasının cenaze töreninde idam ettirmesi, kendisinin bu suikastla hiçbir şekilde

¹⁵⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 104; Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 118.

¹⁵⁸ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁵⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 105; Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 118.

¹⁶⁰ Ahmet Refik, *Büyük İskender*, s. 25.

¹⁶¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁶² M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 14.

ilgisinin olmadığını göstermekteydi. Çünkü bu suikastla ilgisi olsaydı, işbirlikçilerini idam etmezdi. Etse bile, halkın önünde kendisini suçlayacaklarından, bunu gizli yapardı. II. Philippos'un ölümünden her ne kadar memnuniyet duysa da, onun intikamını almıştı. II. Philippos'un bedeni yakılmış ve külleri törenle kraliyet mezarlığına gömülmüştü. Oğul babasını devlet töreniyle gömdürüp ve gerçek varisi olarak tahta çıkmıştı. Kral değişmişti ama rejim değişmemişti¹⁶³.

II. Philippos'a karşı düzenlenen suikastın perde arkası hala karanlıktır. Özellikle İskender ve annesi Olympias'ın bu suikastın içinde olup olmadığını elimizde herhangi bir delil olmadığı için kesin bir dille ifade edemiyoruz. Ancak bize göre II. Philippos suikastının düğün günü olması ve cenaze töreninin yapılacağı alana Olympias'ın gelmesini tesadüfi olarak açıklamak makul değildir. Ayrıca Olympias'ın II. Philippos'un katiline mezar yaptırması ve adak adaması bu iddiayı destekler niteliktedir. II. Philippos ile Olympias'ın evliliğine bakarsak ve Olympias'ın Krala olan kinini göz önüne alırsak bu suikastı yaptırmış olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Olympias kocasının başarılarından rahatsız olan, oğlunu kocasından kıskanan ve baba oğul arasındaki ilişkiyi hep soğuk tutmaya çalışan bir kadındı. İskender ne zaman babasıyla yakınlaşsa annesi bu durumdan son derece rahatsız olmuş, içsel tedirginlikle de kalmayıp, İskender'i babasına karşı doldurmuş babasıyla rekabet etmesini sağlamıştı. İskender ise annesine olan yakınlığıyla bilinmektedir. Annesi onu etki altına almıştı. Büyürken babasına duyduğu öfke yaşı ilerledikçe kine dönüşmüş olabilir. Olympias'ın Krala olan öfkesinde II. Philippos'un evlilikleri ve sürekli odalık tutması etkili olabilir. Olympias'tan nefret etme derecesine gelen II. Philippos, karısına inat evlilikler yapmıştır. Fakat bu evlilikler onun sonunu hazırlamıştır. Olympias'ın oğlunu tahta çıkarma isteği en baştan beri biliniyordu. II. Philippos, Kleopatra'dan bir erkek çocuk sahibi olunca, Olympias'ın ve İskender'in taht ve iktidar hırsı sekteye uğrayacaktı. Kleopatra'nın amcasının herkesin ortasında söylediği sözler de bunu iyice körüklemiş

¹⁶³ Büyük bir olasılıkla II. Philippos'un mezarı Manolis Andronikos tarafından kazılan, Vergina'daki Büyük Tümülüs'te bulunan muhteşem 2 numaralı mezardır. İçinde bir krala yakışan muhteşem malzemeler bulunmuştur ve bilim adamlarının çoğunluğu burada II. Philippos'un küllerinin bulunduğunu kabul etmişlerdir. Ancak İskender'in babasını çok görkemli bir şekilde mezara koyabileceği mümkünken, bir erkeğe ait olan kalıntıların neden mezara aceleyle konulduğu ve neden mezarın duvarlarının gelişigüzel sıvandığı anlaşılmamaktadır. Yunanistan'da patlak veren kriz yüzünden olsa bile, mezar daha sonra herhangi bir zamanda, içinin dekorasyonu tamamlandıktan sonra yapıp kapatılabilirdi. Ayrıca, daha sonraki yıllarda, içinde bir kadına ait kalıntılar bulunan bir odanın neden eklenmiş olduğu da bilinmemektedir. Kalıntılar Kleopatra'ya aitse eğer, tüm ailesini ortadan kaldıran İskender'in onun babasının mezarına konulmasına nasıl izin verdiği merak konusudur. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 42-43.

olabilir. Bizce İskender, tahta çıkamayacağı korkusuyla, annesi ile beraber bu suikastı planlamış olabilir. Yalnız, sözlerimiz varsayımdan öteye gitmemekle beraber herhangi bir delilimiz bulunmamaktadır. Sadece genel bir çıkarımla II. Philippos suikastını değerlendirmeye çalıştık. Nitekim suikastın perde arkasında bulunan her kim olursa olsun kral acımasız bir şekilde öldürülmüştür. II. Philippos yirmi üç yıllık hükümdarlık hayatına veda etmiştir. Geride güçlü bir ordu, düzenli bir devlet sistemi, güçlü bir ekonomi ve İskender gibi tarihe adını yazdıran bir evlat bırakmıştır. Her ne kadar İskender babasıyla hiçbir zaman çok yakın olmasa da, II. Philippos, bir babanın evladına verebileceğinden daha fazlasını vermiş, her konuda donanımlı, eğitilmiş bir evlat yetiştirmişti. İskender'in sahip olduğu birçok askeri, siyasi, politik kabiliyet ve cesaretle hedeflerine ulaşması babasından kendisine miras kalmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BÜYÜK İSKENDER'İN HAYATI VE TAHTA ÇIKIŞI

1.1. İskender'in Doğumu

Makedonya kralı II. Philippos ve Olympias'ın oğlu olan Büyük İskender, 20 Temmuz 356 yılında dünyaya geldi. II. Philippos Olympias ile İskender'in doğumundan bir yıl önce evlenmişti¹⁶⁴. İskender'in doğumu Makedonya takviminde 6. Loios (MÖ Temmuz 356) günü olarak adlandırılmaktadır. Doğduğu gün Olimpiyat oyunlarının oynandığı güneşli bir gündü¹⁶⁵. Doğum yeri II. Philippos'un devletinin başkenti ve hükümet merkezi olan Pella şehriydi. II. Philippos oğlunun dünyaya geldiği gün Potidea'daki açık ordugâhında bulunmaktaydı¹⁶⁶. Doğum haberini alan II. Philippos, bu haber üzerine keyiflenerek hükmettiği tüm topraklara kutlamalar yapılması için emirler gönderdi¹⁶⁷.

Olympias, İskender'in doğumuna bir kutsallık atfetmişti. İskender'in doğduğu gün Ephesos'taki Artemis tapınağı yanmıştı. İskender'in doğumuyla Artemis Tapınağı'nın yanması arasındaki bu tesadüften dolayı İskender, kutsal sayılıp büyük bir titizlikle büyütüldü¹⁶⁸.

İskender isminin manasını incelersek, İskender İyon dilinde "Asheed Roos" yani; filozof kelimesine işaret eder. Bu kelime "Fila Sufa"nın kısaltmasıdır. İyonlular Fila ve Sufa'yı bilgelik olarak kullanır. Etimolojiye göre ise İskender isminin anlamı "aklın aşığıdır"¹⁶⁹.

¹⁶⁴ Carol G. Thomas, *a.g.e.*, s. 12.

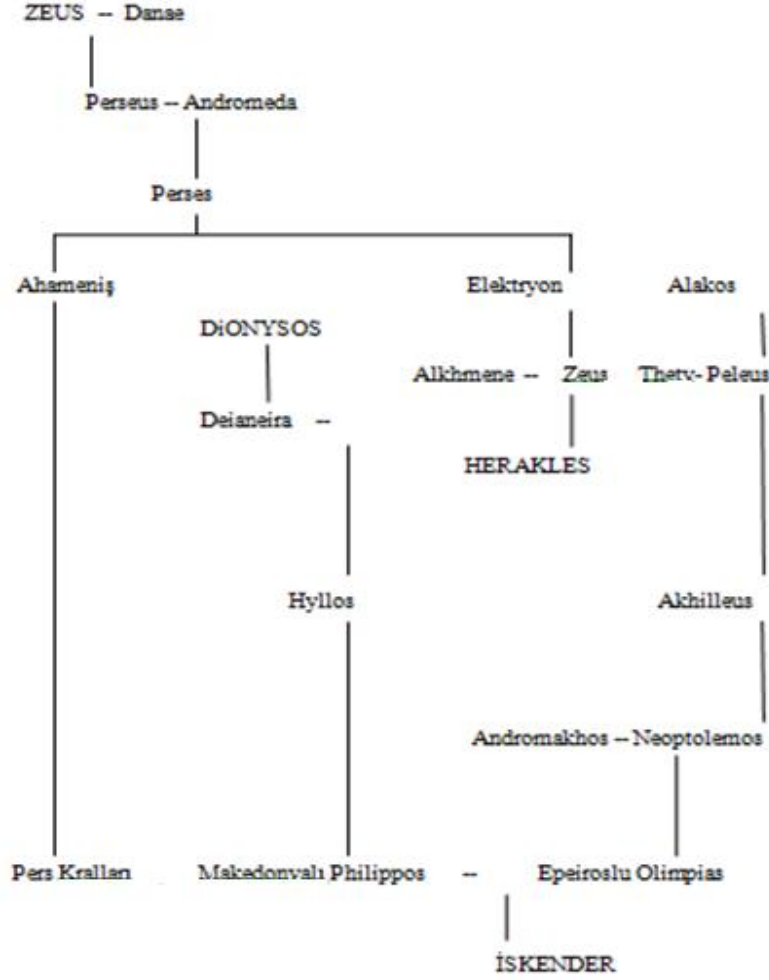
¹⁶⁵ Recep Hikmet Kırmımlı, *a.g.e.*, s. 41.

¹⁶⁶ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 25-26.

¹⁶⁷ Richard Stone Man, *The Book Of Alexander The Great A Life Of The Conqueror*, London, Newyork, 2012, s. 10.

¹⁶⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁶⁹ David Shea, *History Of The Early Kings Of Persia, From Kaiomars The First Of The Peshdadian Dynasty, To The Conquest Of Iran By Alexander The Great*, London, 1832, s. 366.

Şekil 8. İskender'in Mitolojik Soyağacı.

(Jona Lendering, *Büyük İskender*, (Çev. Burak Sengir), İstanbul, 2009, s. 40)

İskender'in soyu hakkında çeşitli iddialar bulunmaktadır. Olympias ailesinin kökenlerinin Homeros kahramanlarına kadar uzandığı iddia edilmektedir. İskender'in baba tarafından sülalesi de soylu bir geçmişe sahipti. Yaklaşık yüz elli yıl önce, Kral Aleksandros, soyağacının Yunan şehri Argos'taki kraliyet sarayına dek uzandığını iddia etmişti. Aleksandros, tanrılar tanrısı Zeus'un oğlu, yarı tanrı Herakles'in karısı ve şarap tanrısı Dionysos'un kızı olarak kabul edilen Deianeira'nın torunuydu. Dolayısıyla İskender'in ataları arasında Achilleus dışında, Zeus, Herakles ve Dionysos'u da sayabiliriz. Makedon hanedanının şeceresinden dolayı halk, II. Philippos ve Olympias'ı kutsal sayıyordu. Ayrıca dünyanın dört bir yanından gelen insanlar II. Philippos'un sarayının çatısı altında toplanmıştı. Örneğin daha sonra İskender'e de kehanetlerde bulunacak olan II. Philippos'un kâhini Aristandros, Likya'dan gelmişti. Yine İskender'in arkadaşları Erigyios ve Laomedon da Lesboslu'ydu. Diğer bir arkadaşı Nearkhos'un

ailesi Giritli'ydi. İskender'in kâtibi Eumenes ise Yunan şehri Kardya'dan geliyordu¹⁷⁰. İskender ataları arasında en çok Achilleus'u kendine örnek olarak almıştı. Onun soyundan gelmiş olmakla övünüyor, gerek şan ve şöhrette gerekse acıda ona benzemesi gerektiğini düşünüyordu. Tıpkı Achilleus'un Patroklos'u yakın dost edindiği gibi, İskender de gençlik dostu Hephaestion'a çok bağlıydı¹⁷¹.

Olympias, Epiroslu Kral Neoptolemos'un kızıydı. II. Philippos onu, Samotrake Adası'ndaki Kabirler Tapınağı ziyareti sırasında tanımış ve eş olarak almıştı. Olympias ile evlenmesinde, büyük bir ihtimalle, Makedonya ve Epiros hanedanlıklarının birleştirilmesi düşüncesi de büyük bir rol oynamıştı¹⁷². Nitekim MÖ 357 yılında yapılan bu evlilik Makedonya ve Epirus arasında diplomatik bir ittifaka dönüştü¹⁷³. II. Philippos, o zamanlar genç bir delikanlıydı. Olympias ise çocuk denecek yaşta bir genç kızdı. Annesini ve babasını kaybetmişti. Kızı ağabeyi Arymbas'tan istedi. Arymbas evliliği kabul etti. Olympias evlilikten bir gece önce bir rüya gördü. Bu rüyaya daha önce değinmiştik. II. Philippos da evlendikleri gece rüyasında, Olympias'ın midesine mühür bastığını görmüştü. Mühürün bıraktığı izde bir aslan resmi vardı. Falcılar bu rüyayı kötüye yordular. Kralın evlilik boyunca karısını kontrol altında tutması gerektiğini söylediler. Sadece Telmessoslu Aristandros adındaki bir kahin bu rüyayı farklı bir şekilde yorumladı. Ona göre, Olympias'ın hamile olduğunu çünkü içi boş olan bir şeyin mühürlenemeyeceğini söyledi. Aslan resmiyse doğacak çocuğun aslan kadar cesur olacağını göstermektedir diye yorumladı. II. Philippos bir gün karısının yanında yatan bir yılan görür. II. Philippos bu olaydan sonra dinlenme saatlerinde karısını çok nadiren görmüştür. Çünkü Olympias'ın yılanlarla ilişki kurarak ona büyü yapmasından ve aklını başından alacak içkiler içirtmesinden korkuyordu. Hem de karısının kendisinden güçlü varlıklarla bağlantı kurmasından dolayı çekinip, utanıyordu. Olympias'ın ülkesindeki tüm kadınlar Orpheus ayinlerine, Dionysos eğlencelerine meraklıydı. Olympias ise böyle eğlencelerde ve törenlerde diğer kadınlardan daha fazla coşkunculuk göstermekteydi. Ayinlerde kendine alıştırdığı büyük yılanlarla dolaşırdı. Sarmaşıkların ya da toprak kapların içinden birdenbire çıkan yılanlar Dionysos törenlerinde kullanılan sopalara dolanırlar ve kadınlara sarılıp başlarındaki taçların arasına girerler, böylece erkekleri dehşete düşürürlerdi. II.

¹⁷⁰ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁷¹ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 110.

¹⁷² Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 25-26.

¹⁷³ Ian Worthington, *a.g.e.*, s. 332.

Philippos karısının yanında yılan görünce bu konuda Apollon'un düşüncesini öğrenmek için Megalopolisli Khaeron'u Yunanistan'ın Delphoi şehrine göndermişti. Orada bulunan tapınakta ışık, sanat ve kehanet Tanrısı Apollon, kadın kâhinlerin ağzından sorulara yanıt verirdi. Khaeron Apollon'nun yanıtını getirdi. Apollon daha sonradan Helenlerin Zeus'la eş tuttıkları Mısır tanrısı Ammon'a diğer tanrılardan daha fazla saygı gösterilmesini ve ona kurban kesilmesini emrediyordu. Fakat Apollon'un kötü bir kehaneti de vardı. Buna göre, II. Philippos bir gözünü kaybedecekti. Çünkü Kral, karısını ejder haline dönüşmüş olan Ammon'la sevişirken bir gözünü kapının deliğine dayayarak içeriyi seyredecekti¹⁷⁴. Gerçekten de II. Philippos tek gözünü kaybetmişti. Ancak bu kaybın ne şekilde gerçekleştiği rivayetlerden öteye gitmemektedir. Bize göre, Olympias'ın tanrı Ammon ile bir ilişkisi olduğunun iddia edilmesi, onun büyülerle ve tanrılarla uğraşan bir kadın olmasına dayanılarak üretilmiş bir efsanedir. Ammon olağanüstü güçleri olduğu düşünülen bir tanrıdır.

1.2. İskender'in Kişiliği ve Fiziksel Özellikleri

İskender'in fiziksel özellikleriyle ilgili çok net bir tablonun çizilebilmesi mümkün değildir. Çünkü bu konudaki kaynaklar çoğu kez eski çağların süslenmiş abartılı anlatımlarıyla kaplıdır. Eskiçağlardan beri kahramanlar, öykülerin mitolojiye dönüşmüş haliydi¹⁷⁵.

Şekil 9. Büyük İskender'in mermerden yapılmış bir heykelinin. Bu heykel Giren (Cyrene)'de bulunmuştur.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, (Çev. Cuma Ali Yılmaz), İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 140)

¹⁷⁴ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁷⁵ Recep Hikmet Kırımlı, *a.g.e.*, s. 161-162.

Ancak yine de bazı anlatımlar, lahitler, mezar taşları ve antik eserlerdeki görüntüler İskender'in fiziksel özellikleriyle ilgili fikir vermektedir. İskender, biçim olarak tıknaz ve orta boylara sahipti. Bu özelliği ise karşısına çıkan yabancı ziyaretçilerin her zaman dikkatini çekmiş ve anlatılarında bahsedilmiştir. Başını olası bir doğum hatası sebebiyle olsa gerek arka sola doğru eğik tutardı. Gözleri görüntü olarak nemli, ancak oldukça parlak ve genelde uzaklara veya yukarılara doğru bakan birisiydi. Mermer heykellerindeki portrelerinde ön plana çıkan gözlerinin üzerindeki belirgin alın çizgileri güçlü bir ifadeye ve de azme işaret ettiği söylenir. Ancak yüz ifadesi ise ürkütücüydü. Üstelik uzun bıraktığı koyu sarı saçlarını arkaya doğru ensesine düşürmüş. Sakalları olmayıp, sadece saçlarından dolayı favorileri vardı. Bir bütün olarak erkeksi ve aslan gibi güçlü görünüyordu. Ünlü heykeltıraş Lysippos de öldükten sonra kendisini böyle tasvir etmiştir. Ayrıca bu heykeltıraş portresini çizmesine izin verdiği tek kişiydi. II. Philippos döneminde daha gençken kendisini spora verip bir kaç kez Olimpiyat oyunlarına katıldığı söylenir. Daha sonraları uzun seferleri sırasında dinlenme yerlerinde ordu karargâhındayken askerler arasında sıkça atletizm yarışları yaptığı kaynaklarda belirtilmektedir. Ormanlık bölgelerdeki karargâh yerleşimlerinde ise sıkça av partileri düzenlediği, avlar sırasında ok atışlarını çok sevdiği ve oldukça da başarılı olduğu belirtilmektedir. Savaşlarda, yakın dövüşlerinde kılıcını ve bıçağını çok iyi kullandığı, ancak birçok kez yaralandığı da bilinmektedir. Yaşadığı güçlükler ve yaralanmaların ötesinde bir kaç kez hastalandığı ancak kısa sürede hastalığını yendiği de bilinmektedir. Sabah kahvaltısını iyi yapar, çalışmalarını çok sıkı takip eder, çalışma sırasında yemek yemeyi bile unutturdu. Ancak akşamları silah arkadaşlarıyla ve memleketin yöneticileri ile birlikte yemek sofrası kurdurup onlarla sabaha kadar oturduğu, antik eserler de sıkça karşımıza çıkar. İskender'in cinsel tercihi hakkında farklı yorumlar bulunmaktadır. Ancak son eşi Roksana gibi tutkulu aşklar yaşadığı ve birçok eşi olduğunu da bilmekteyiz¹⁷⁶.

İskender, öğretmeni Aristo'dan aldığı bilgilerle kendini yetiştirdiği gibi, kendinde olan kabiliyeti de sezdirmekte güçlük çekmiyordu. Babasından çok annesini seven İskender'in keskin yürüyüşü, etkileyici bakışları ve sesinin kuvveti, onun bir kahraman olacağını belli ediyordu¹⁷⁷. Dinlenirken onun tavrındaki yumuşaklık,

¹⁷⁶ Recep Hikmet Kırımlı, *a.g.e.*, s. 161-163.

¹⁷⁷ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 16.

yüzündeki hafif kırmızılık, nemlice açılan gözleri ve biraz sola doğru eğik başı, etrafındakileri etkilerdi¹⁷⁸.

Kraliyet heykeltıraşı Lysippos, İskender'in boynunun sola yatıklığını ve hafif ıslak ama parlak gözlerinin ifadesini en iyi vermeyi başarabilen kişi olarak kabul edilmiştir. Bu yumuşak, neredeyse erotik hatlar (bazı sikkelerde resmedildiği gibi) öfkeli ifadesi ile dengelenmektedir. Diğer özellikleri daha az bilinmektedir. Plutarkhos açık tenli olduğunu, göğsünün ve yüzünün renginin kırmızıya kaçtığını söylemektedir. Sidon'daki İskender lahdinde de yüzü belirgin bir şekilde kırmızıdır. Lüle lüle olan saç, ortadan ayrılarak arkaya doğru atılmıştı. Sikkelere bakılırsa, burnu gözlerin üst kısmına doğru hafif kemerliydi. İskender'in boyu uzun değildi ama ölçülü ve güzel bir fiziği vardı. Çok güçlüydü ve hareketleri seriydi. Aşırı derecede duygusaldı fakat askerlerine olan sevgi gösterileri ve cömertliğinin yanı sıra dizginlenemez öfke patlamaları da olurdu. Kaynaklar, ilk yıllardan başlayarak çevresindekilerde uyandırdığı hayranlık ve saygıyı vurgulamaktadırlar. En başından beri başkalarına istediğini yaptırmaya hakkı olduğunu düşündüğü kuşkusuzdur. Onun için en büyük günah, otoritesinin sayılmaması veya yaptığı iyiliklerin kabul edilmemesiydi. Sonraki dönemlerde filozofların ve hatiplerin onu gururun ete kemiğe bürünmüş şekli olarak resmettikleri görülmektedir. Onun bu kişiliği II. Philippos'un sarayındaki atmosferle beslendi ve teşvik edildi. Ana tarafından akrabası olan başöğretmeni Leonidas'ın onu çok katı bir fiziksel disipline tabi tutması, seferlerinde görüldüğü gibi, onun her türlü zorluğa dayanabilmesini sağlamıştı. Keskin bir zekâsı vardı. Şiir onu gençliğinden beri heyecanlandırır. Şiirin her türünü ve özellikle de Homeros destanlarını ve tiyatroyu severdi. Euiripides'i ezbere bildiği ve alıntılarını bağlamalarını hemen anladığı söylenirdi. Plutarkhos'un anlattığına göre okuma listesi, tarihçi Philistos'tan, Telestos ve Philoksenos'un kasidelerine uzanan bir yelpazeyi kapsıyordu. Babası II. Philippos Aristoteles'i sarayına davet edince, on dört yaşından itibaren çok daha kapsamlı bir eğitim aldı. Sarayda aralarında Abderalı filozof Anaksarkhos'un da bulunduğu birçok aydın yaşamaktaydı. Dünya coğrafyasına duyduğu merak çocukluğunda ortaya çıkmıştı. Bu merak Aristoteles tarafından aşılabilir ama coğrafya alanında özel bir eğitim aldığı yolunda bir bilgi yoktur¹⁷⁹.

Bir gün II. Philippos'un Krallığı'na çok uzaklarda güzel bir at doğduğu haberi getirildi. Bu atın sağ bacağında boynuzlu boğa başı şeklinde bir işaret vardı. Kral atı

¹⁷⁸ Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 112.

¹⁷⁹ A.B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 34-36.

getirmeleri için emir verdi. II. Philippos, adamlarına ahıra belli mesafeden öteye geçmelerini yasakladığı için hiçkimse ata yaklaşmaya ya da binmeye cesaret edemedi. İskender ise ahır sıkça ziyaret ediyordu. At onu sevdiğini gösteren tepkiler vererek, ona kişniyor, ellerini yalıyordu. II. Philippos adet ettiği üzere, haftada bir kez akranlarını hipodroma davet ederdi. Onlar atlarıyla yarışırken O, olduğu yerde oturur ve izlerdi. Davet günlerinin birinde İskender gizli bir şekilde ahıra gitti ve adı Bucephalus¹⁸⁰ olan bu özel ata eyer vurdu ve hipodroma doğru yöneldi. İnsanlar, İskender'i görünce Kralın oğluna doğru saygı duyarak koşmaya başladılar. İskender'in, büyük bir hışımla hipodroma girmesiyle yarış başladı. İskender yarışı birincilikle tamamladı. Bunu gören II. Philippos keyiflendi ve bağırdı: "Gökyüzü, güneş ve ay bugün bilmelidir ki İskender'in kılıcı tüm dünyayı alaşağı edecek!"¹⁸¹.

Bucephalus sadece İskender'in ilk fethini yaparken bindiği at değil, o aynı zamanda hayat boyu en yakın dostu oldu. İskender'in Makedonya'dan Hindistan'a süren yolculuğunda 18 yıl boyunca yanında oldu¹⁸².

Şekil 10. Büyük İskender'in at üzerinde heykeli. Napoli'de milli müzededir.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (Çev. Cuma Ali Yılmaz), s. 123)

¹⁸⁰ Kral II. Philippos, Bucephalus adlı atı, Thessalia'dan 30.000 talent ödeyerek sipariş etmişti. John Dryden, *Life of Alexander By Plutarch*, United States of America, 2004, s. 4.

¹⁸¹ Richard Stone Man, *a.g.e.*, s. 12-13.

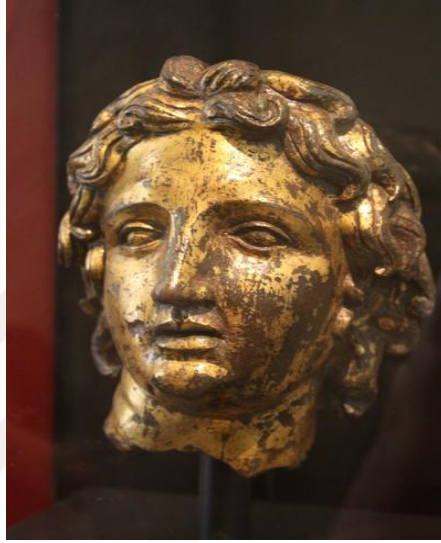
¹⁸² Samuel Willard Crompton, *Ancient World Leaders, Alexander The Great*, United States of America 2003, s. 15.

İskender, bu atın terbiyesiyle bizzat meşgul olmuştu. Hatta Hindistan'ı işgal ettiği zaman, bu atın ismine izafeten Bucaphelus adında bir şehir inşa etmiştir. Bu atıyla başarılı seferler düzenlemiştir. II. Philippos, Bizantion seferine giderken, kendisi de Traklar üzerine yaptığı başarılı seferlerle, geleceğin İskender'i olduğunu göstermişti. Henüz daha 18 yaşında iken, babası ile birlikte Honeroneia Meydan Savaşı'na katılıp bu savaşın kazanılmasında büyük bir rol oynadı. II. Philippos ölse bile gözü arkada kalmayacaktı. Çünkü krallığının en büyük görevlerini başarabilecek oğlu, yanı başında duruyordu. II. Philippos'a göre: " Ona Makedonya çok küçük gelecekti. Bizzat kendisi gibi artık değiştirilmesi mümkün olmayan birçok şeyler hakkında O, pişmanlık duymayacaktı." Hatta bir defasında II. Philippos, İskender'e: " Oğlum, kendine yaraşır bir krallık bul; belli ki Makedonya sana dar geliyor. " demişti¹⁸³.

İskender çok erken yaşta askeri yeteneklere sahip olduğunu açığa vurmaya başladı. Nitekim babası II. Philippos sefere gittiği zaman 16 yaşındaki İskender'i kral naibi yapmıştı. Halk tarafından, erken yaşta gösterdiği başarılarından ve ona kutsallık atfedilmesinden dolayı, gittiği her yerde tanrı gibi karşılandığını söylemek mümkündür. Özellikle rahiplerin onu "Amon'un oğlu" veya "Zeus'un oğlu" olarak selamlamaları buna örnek gösterilebilir. İskender'in, o dönemde tanrısal biri olarak görülmesinde, onun fiziksel, kişisel, düşünsel, duygusal ve sosyal yönü etkili olmuştur. Fiziksel özelliklerine bakarsak; İskender, başını daima sol omzuna eğdi ve usta bir sporcuydu. Düşünsel olarak zeka, dikkat, inisiyatif, kararlılık, ileriye görme, sorumluluk, gerçekçilik, bilgi, yetenek, ikna gibi özelliklere sahipti. Duygusal olarak, algılama, kendini kontrol etme, güven duygusu, sevmek ve sevindirmek, yüksek başarıma duygusu, hırs gibi duyguları vardı. Başkalarıyla iyi iletişim kurma, dostluk, arkadaşlık yeteneği, dışa dönük kişilik yapısı, kendini kabul ettirme gibi sosyal yönü gelişmişti. İskender'de bu sayılan özelliklerin birçoğunun bulunduğu antik kaynaklarda zikredilmektedir. Özellikle sahip olduğu fiziksel özelliklerinin, yakışıklılığının, eğitimi ve bilgisinin, yaptığı reformların, cesaretinin, hırsının, kendine olan inancının insanları etkilemede ona fayda sağladığı bilinmektedir. Değişimi, yenilikleri ve yaratıcılığı destekleyen tavrının da onu, insanların gözünde daha çok yücelttiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu noktada İskender geleceğe, yeniliklere ve reforma yönelik çabalarıyla yenilikçi liderliğin ilk ve

¹⁸³ Jeremy Black, *Efsane Komutanlar ve Zaferleri*, (Çev. Özgür Kolçak), İstanbul, Mayıs 2014, s. 20.

önemli örneklerinden biri olarak da değerlendirilebilmektedir. Böylece İskender, tüm faaliyetleri ve o güne kadar gelen fonksiyonları değiştirerek, ordusunu, kendi halkını ve fethettiği ülke halklarını etkilemiş ve onları ortak amaç doğrultusunda güdüleyebilmiştir. Ordusuna karşı gösterdiği anlayışlı ve sıcak tavırların, askeri dehasıyla birleşince, askerlerinin ona daha çok inanmasına ve bağlanmasına yol açtığı bilinmektedir. Gösterdiği başarılar ve ordusuna komuta ederken sergilediği hâkimiyetle, kısa zamanda başkomutan olarak ordunun odak noktası olması gösterdiği başarılı davranışlarının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmektedir¹⁸⁴.

Şekil 11. İskender'in heykeli

(http://www.ancient.eu/Alexander_The_Great, 19.01.2016)

Şekil 12. Yunanistan Pella Müzesinde, Büyük İskender'in Heykeli.

(Ian Worthington, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of The Macedonian Empire*, America 2014, s. 16)

¹⁸⁴ Bilgehan Gültekin, "*Bir Lider Olarak İskender ve Günümüz Yönetim Anlayışı*", *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, Baskı Yılı 2004, s. 48-50.

1.3. İskender'in Gençliği ve Eğitimi

İskender'in gençliği, hükümdarlığa başlamasına kadar iki evreye ayrılmaktadır. Bunlar, özellikle annesi Olympias ile ilk öğretmenlerinin etkisi altında kaldığı çocukluk yılları (MÖ 356-343) ve veliahtlık görevi için babası II. Philippos tarafından yetiştirildiği ve hazırlandığı prenslik yıllarıdır. İskender büyürken, II. Philippos'un çoğu zaman seferde olması nedeniyle, neredeyse sadece annesinin gözetimi altındaydı. Olympias, Makedonya soylularından olan ve İskender 6 yaşına gelene kadar Pella'daki sarayda kalan Lanike adında bir dadı getirtmiştir. Lanike'nin Kleitos adında bir de kardeşi vardı. Kletios, İskender'in ilk çocukluk arkadaşı ve sürekli yoldaşı olmuştur ve daha sonraları Granikos Muharebesi'nde İskender'in hayatını kurtarmıştır. İskender altı yaşındayken, asil Makedonya ailelerinde adet olduğu gibi, Yunan eğitimi almış eğitmeni, Leonidas adlı bir akrabasının emri altına vermiştir. Leonidas, İskender'e özellikle dayanıklı olmayı ve sade yaşam tarzını öğretmişti. Akarnanyalı Lysimakhos onu Homeros destanlarıyla tanıştıırıp, kendisini atası genç Achilleus'a benzetmişti. Lysimakhos, böylelikle İskender'in kendini bu efsanevi varlık ile özdeşirmesinin ilk tohumlarını ekmiştir¹⁸⁵.

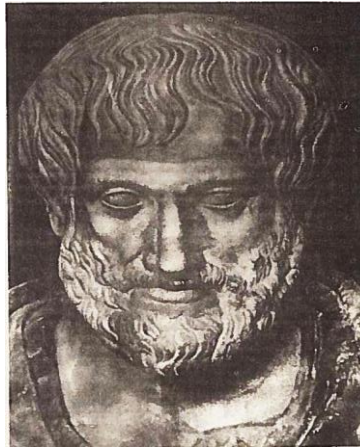
Şekil 13. Delos'ta bulunan Büyük İskender büstü.

(Necmi Karul, Anadolu'nun Arkeoloji Atlası, Büyük İskender ve Makedon Ordusu, Marcel Gabrielli, İstanbul, 2012, s. 266.)

¹⁸⁵ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 28.

Plutarkhos da, Lysimakhos'un İskender'i Achilleus, kendisini de onun eğitimcisi Phoniks ile kıyasladığını söyler. Plutarkhos'un kaynaklarının aktardığı bu karşılaştırmaya inanılacak olursa, Lysimakhos'un İskender'e verdiği eğitim, tıpkı Homeros'a göre, Phoniks'in öğrencisi Achilleus'a verdiği eğitimle birebir örtüşmektedir. Dahası prene verdiği eğitim, "askerlik sanatı ve savaş stratejileri" gibi konuları da büyük bir olasılıkla kapsıyordu. Eski çağlardan beri, veliaht prens İskender'in, Homeros'un destanlarının etkisi altında kaldığı iddia edilegelmiştir. Bu etki öylesine yoğundur ki, İskender'in Achilleus ile büyük bir rekabete girdiği bile söylenmiştir. Birçok kaynak da İskender'i sıklıkla bu efsanevi kahramanlarla karşılaştırılarak, her ikisinin yaşamları arasında paralellikler olduğuna işaret etmektedir. Kimi modern antik tarih yazarları, daha da ileri giderek, II. Philippos'un oğlunun, Homeros'un destanlarında tasvir ettiği savaşçıların düşünüş tarzlarını bütünüyle sahiplenmiş olduğunu öne sürerler. İleri sürdükleri teze göre, Homeros'un destanlarından yola çıkılarak, İskender'in kişiliğinin etraflıca analizini yapmak mümkündür¹⁸⁶.

Şüphesiz İskender'in hayatını en çok etkileyen hocası Aristoteles'tir. İskender doğduğu zaman, II. Philippos Aristo'ya yazdığı bir mektupta: "Onun doğmuş olduğuna değil, senin devrinde doğmuş olduğuna seviniyorum. Senin vereceğin eğitim ve bilgilerle O, bize layık olacak, günün birinde kendisine miras kalacak ödevi başarabilecek duruma girmiş bulunacaktır." demişti¹⁸⁷. II. Philippos, Aristo'yu MÖ 343'ten MÖ 340 yılına kadar eğitimlik için tutmuştur¹⁸⁸.

Şekil 14. Aristoteles, MÖ IV. yüzyıl heykeli Roma kopyası.

(V. Diakov, S. Kovalev, İlkçağ Tarihi, (Çev. Özdemir İnce), Ankara 1987, s. 469)

¹⁸⁶ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 38-39.

¹⁸⁷ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁸⁸ Ian Worthington, *a.g.e.*, s. 328.

II. Philippos O'nu, büyük öğretmen Aristoteles'e götürdü ve İskender'i, okuma yazma öğrenmesi için elleriyle teslim etti. Bir kaç yılda İskender, gramer, hitabet ve felsefede uzmanlaştı ve öylesine hızlı bir ilerleme gösterdi ki, okuldaki diğer çocuklar onu kıskanıyorlardı ve ona benzemeye çalışıyorlardı¹⁸⁹.

Aristoteles'in prens eğitmeni olarak atanmasında, daha önceden babası Nikomakhos'un Pella'daki sarayda II. Philippos'un babası III. Amyntas'ın hususi doktorluğunu yapmış olmasının etkisi de vardı. Ailenin geldiği Yunan şehri Stageira, Halkidikya'nın teslim olmasıyla, Makedonya'ya ait olmuştu ve bundan dolayı Aristoteles de bir Makedonya vatandaşı sayılmaktaydı. Söylenenlere göre II. Philippos'u, savaşta yıkılmış olan bu şehri yeniden inşa etmeye de Aristoteles sevk etmişti. Aristoteles, yirmi yıl boyunca öğrencisi olduğu Platon'un ölümüne kadar, Atina'daki akademide kaldı (MÖ 367-347). Koyu bir Platoncu olarak, eğitim fikri iliklerine kadar işlemişti. Platon, "en güçlü hükümdara en iyi eğitmen verilmeli ve o hükümdar filozof kral, yani gücü ve akılı birleştiren kral haline getirilmeli ki hakiki devlet gelişimi sağlanabilsin" demişti. Aristoteles işte şimdi böyle bir görev ile karşı karşıyaydı. Philippos tarafından çağırılmadan önce de diğer Platoncu dostları ile Küçük Asya'daki Assos Şehri'nin prensi Hermias'ın yanında eğitmen ve danışman olarak görev almıştı¹⁹⁰. Hocasının ölümünden önce hitabet sanatı ve yazarlık konusunda dersler vermeye başlayan Aristoteles, Platon'un ölümünden sonra Atina'dan ayrılarak Batı Anadolu sahillerine gelmiş, buranın prensinin kızıyla evlenmişti¹⁹¹.

İlkçağın en büyük düşünürlerinden olan Aristoteles'in büyümekte olan bu çocuğa öğretmen olması çok önemli bir olaydır. Düşünceleriyle dünyayı fethetmiş olan adam, kılıcıyla dünyayı fethedecek olan adamı eğitiyordu. Heyecanlı, ateşli çocuğa düşüncelerin kutsallığını, büyüklüğünü, büyüklük kavramını tanıtmak şerefi o öğretmene aittir. İskender'e zevk ve sefaya hor bakmayı, şehvetli eğlencelerden kaçınmayı öğreten, ihtiraslarıyla heyecanlarını asilleştiren, kuvvetine ölçü ve derinlik veren de odur. İskender öğretmenine her zaman derin bir saygı beslemişti. Babasına dünyaya gelişini, öğretmenine ise şan ve şeref içinde yaşamayı borçluydu. Böylesi büyük adamların etkisi altında İskender'in, dehası ve kişiliği oluşuyordu¹⁹².

¹⁸⁹ Richard Stone Man, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁹⁰ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁹¹ Osman Elmalı-Ömer Özden, *İlkçağ Tarihi Felsefesi Tarihi*, İstanbul, 2012, s. 143.

¹⁹² Droysen, *Büyük İskender Tarihi*, s. 110.

Bir gün Aristoteles, İskender ile aynı çağdaki tüm çocukları okulda topladı ve onları iki gruba ayırdı. Gruplardan birine İskender'i lider yaptı. Diğerine de Ptolemy'i. Bir çizgi çekti. Birinin diğerine karşı olması için, her birine ahşaptan kılıç verdi ve onlara savaşta olduklarını söyledi. Daha sonra onlar savaşa başladı, İskender ortaya sıçradı, karşısındakileri hırpalayıp fırçalayarak kendi tarafına çekti. Aristoteles, bu gördükleri karşısında büyüledi ve İskender'in kafasında ne tasarladığını merak etti. İskender'in yanına gitti ve onu yanına çekerek dedi ki: " İskender, eğer tüm dünyanın hükümdarı ve kralı olursan bana ne lütuf bahşedeceksin?". İskender cevapladı; "Ustam, eğer senin söylediklerin gerçekleşirse ve dünyanın imparatoru olursam seni büyük bir adam yapacağım ve daima seni kendi yanımda tutacağım". Bunun üzerine Aristoteles: "O halde İskender seni hep övüp, takdir edeceğim çünkü biliyorum ki sen tüm dünyanın hükümdarı olacaksın." ¹⁹³. İskender ve hocasının arasında geçen bu konuşmadan da anlıyoruz ki, Aristoteles öğrencisinin sahip olduğu liderlik kabiliyetini küçük yaşlardayken keşfetmiştir.

Bir gün İskender annesine: "Anne, ben Mısırlıların astronomisini öğrenmek istiyorum. Ektanebos ile ders almama izin ver. Çünkü onun büyücülük ve astronomide çok yetenekli olduğunu duydum." der. Olympias, Ektanebos'u çağırıp fen bilimlerini öğretmesi için İskender'i ona emanet etti. Böylece, Ektanebos, onu eğitim altına aldı. İskender, eğitim almak için sabahtan gün ortasına kadar Aristoteles'e ve gün ortasından akşama kadar Ektanebos'a gidiyordu. Bir gün Ektanebos, İskender'e, tanrı katına gezegenlerin yüksek kulelerde yükseldiğini gösterdi. Daha sonra İskender, ona sordu: "Sen bu kadar çok şey biliyorsun, ne zaman öleceğini de biliyor musun?" Ektanebos cevapladı; "Ben oğlumun ellerinde öleceğim." İskender dedi ki; " Nasıl bir oğul, kendi babasını öldürebilir? " Bir süre sonra aralarında tartışma çıktı ve İskender onu kuleden aşağı doğru atmaya çalıştı. Bunun üzerine Ektanebos bağırdı; "Beni aşağı atmaya çalışıyorsun, çünkü ben senin babamım ve sen benim oğlumsun!". İskender: "Senin oğlun nasıl olabilirim? Bu mümkün değil, çünkü benim babam II. Philippos." Daha sonra Ektanebos, onun II. Philippos'un değil, kendi oğlu olduğunun tüm hikâyesini ona

On yaşındaki İskender'in, Philippos'un hükümet merkezi Pella'ya müzakere için gelen Yunan elçilerin önünde sergilediği davranış çok manalıydı. Demosthenes'in daha sonraları anlattığına göre, küçük oğlan, temsilcilerin de bulunduğu içki alemine elinde bir zitera (kanuna benzer çalgı aleti) ile arkadaşı eşliğinde gelir ve bir çeşit deklamasyon ya da düet niteliğinde bir müzik çalar. Demosthenes'e göre İskender bu davranışıyla, gelecekte politik bir tehlike teşkil etmeyecek, tam bir "Margites", budala ve ana kuzusu gibi görünmekteydi. Ancak Demosthenes'in taraflı ve daha sonra kesin bir şekilde çürütülen bu fikrinin, gerçek olmadığı görülmüştür. Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁹³ Richard Stone Man, *a.g.e.*, s. 10-11.

anlattı. Duydukları karşısında öfkeye kapılan İskender annesini çağırdı ve "O'nun babam olduğu doğru mu? Sen onu yatağına aldın mı? O, Tanrı Ammon olarak sana aşık olduğunu söyleyip seni kandırdı mı?" dedi. Olympias tüm hikâyeyi kabul etti. Onun tarafından nasıl kandırıldığını ve zina yapan kadın durumunda olduğunu kabullendi. Daha sonra İskender, II. Philippos'un bu konuyu asla bilmeyeceğini belirtti¹⁹⁴.

Richard Stone Man'ın *The Book of Alexander the Great, A Life of the Conqueror* adlı eserinden alıntı yaptığımız bu ilginç olayın ne derece doğru olduğunu kanıtlayacak bir delilimiz yoktur. Ancak biz İskender'in babasının II. Philippos olmadığını öne süren yazılar olduğuna çalışmamızda yer vermek istedik.

İskender'in eğitimiyle ilgili bir anekdot da şöyledir: İskender, "Phoinix" lakaplı eğitmeni Lysimakhos'u Pers Seferi'nde yanına almıştır. Lysimakhos Suriye'de taati kalmayıp geride kalınca, İskender etrafında pervane olmuştur. Tyros'u fethettikten sonra İskender, çocukken bir kurban töreninde tütsüleri israf etmesinden dolayı, Leonidas'tan işittiği bir azarı hatırlayarak ona, ele geçirdiği ganimetlerden bir gemi dolusu tütsü yollamıştı. Buradan da anlaşılıyor ki İskender'in erken yaşlarda almış olduğu eğitiminin etkileri, ömrü boyunca kalıcı olmuştur¹⁹⁵.

Plutarkhos, İskender'in gördüğü eğitim konusunda şunlara değinir: "Sadece etik ve siyaset dersleri almakla kalmamış, aynı zamanda bilgelerin, kitaplara bağlı kalmadan, ağızdan anlattıkları ve çoğu kişinin bilmediği bilgileri ve sırları da Aristoteles'ten öğrenmişti. Aristoteles'in genç öğrencisini felsefesinin gizemli derinliklerine sürükleyerek onunla bilinmeyen sırlarını paylaştığı savı doğru olmasa gerek. Bunun yerine felsefenin bir kaç temel ilkesi konusunda aydınlattığını söylemek daha akla yatkındır. Aristoteles'in *Evren Üzerine* adlı yapıtının girişinde İskender'in adını zikretmesi de muhtemelen bunun kanıtıdır. Birçok âlim, 19. yüzyıldan itibaren bu konuda bir değişiklik olduğu tezini öne sürmektedir. Öte yandan yapıtının özgünlüğü aleyhinde sürdürülen tartışmalar inandırıcı olmaktan uzaktır. Aristoteles'in, *Evren Üzerine* adlı yapıtını daha sonraki yıllarda kaleme aldığı ve İskender'in felsefeye normal olanın dışında merak ve ilgi göstermediği varsayıldığında, Aristoteles'in yapıtını İskender'e ithaf etmenin dışında bir amaca hizmet etmek niyetinde olmadığı yargısına varılabilir. İskender'in Mieza'daki eğitimi pratik bilgilere dayalıydı; Aristoteles'in normal müfredatındaki dersleri almış olması da muhtemeldir. Velihaht prens ve

¹⁹⁴ Richard Stone Man, *a.g.e.*, s. 10-11.

¹⁹⁵ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 28-29.

arkadaşları, yaptıkları uzun yürüyüşler sırasında büyük bir ihtimalle ustaları Aristoteles'in hayvanların neden dört ayaklı oldukları, rüzgarın nasıl meydana geldiği, dünyanın ne büyüklükte olduğu ya da fillerin hortumlarının ne işe yaradığı konusunda anlattıklarını büyülenmişçesine dinliyorlardı. Şu kesindir ki, İskender hitabet sanatını ve aldığı temel münazara dersleriyle dinleyenlerini hangi yöntemleri kullanarak etkileyebileceğini Mieza'daki eğitimi sırasında öğrendi. Bunun dışında İskender belki de yıllar sonra Hindistan'da göğsünden yaralandığında, hocasının akciğerlerin işleyişi ve solunum yolları hakkında anlattıklarını hatırlamıştı¹⁹⁶.

Pella yakınlarındaki Mieza'da gerçekleştirilen ilk dersler her şeyden önce Yunan edebiyatı ve şiirleri ile ilgiliydi. İskender'in en sevdiği kitap, Aristoteles tarafından yeniden düzenlenen Homeros'un İlyada Destanı'ydı. İskender, çıktığı seferlerde bu kitabı hep yastığının altına koyardı. Özellikle, ilk öğretmenleri sayesinde çok iyi tanıdığı Achilleus kişiliğini git gide örnek almaya başlamıştı. Argeadların hanedanlığının dayandığı Herakles de İskender için benzer bir rol oynamıştır. Aristoteles talebesine, Homeros dışında ayrıca Pindar'ın, trajedi yazarları ve tarihçilerinin eserlerini tanıtmıştır. İskender, daha genç yaşta Yunanlılar ve barbarlar arasındaki zıtlığı kendi içinde birleştirmiş ve bir şekilde aşmıştır da. İkinci ve önemli bir ders konusu da Platon öğretileriydi. Özellikle, akademide sadece sözlü olarak aktarılan, batını Platonizmi öğretileri. İskender'in bu sıradaşlar topluluğunun bir üyesi olmaya ne kadar değer verdiği, Aristoteles'in, bilgi kuramı ve metafizik konuları ile ilgili yazılarını yayınlaması üzerine ona Asya'dan yazdığı bir mektuptan anlaşılmaktadır. İskender, bu mektubunda, bu öğretilerin umumi olarak bilinmesini tasvip etmediğini, çünkü bu durumda "diğerlerinden hiçbir farkı ve ayrıcalığı" kalmayacağını yazmıştır¹⁹⁷.

İskender açık ordugâhlarda arkadaşlarına ilaç yazıyor ve perhiz uyguluyordu. Düzenlediği seferlerde fauna (bölgede yaşayan hayvanların tümü), flora (bitki türleri) ve mineraller üzerinde araştırma yapmak onun için o kadar önemliydi ki düzenli gözlemler yaptırıp bunların sonuçlarını ve toplattığı materyalleri Aristoteles'e gönderiyordu. Aristoteles böylelikle, talebesi olan Theophrast ile zooloji, botanik ve mineraloji bilimlerini kurma imkânı buldu. Ancak özellikle coğrafya, İskender için uzak ve yabancı ülkelerde sürekli bir sorun haline geldi. Aristoteles'in çizdiği dünya tablosu, ona bu konuda yön veriyordu. Bu tablo bazen doğru çıksa da, bazı noktalarda beklenmedik

¹⁹⁶ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 41-42.

¹⁹⁷ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 31-32.

durumlarla karşılaşmıştı. İskender, çıktığı seferler boyunca öğretmeni Aristoteles ile resmi olarak belgelediği coğrafi saptamaları ve keşifleri hakkında da haberleşiyordu. Hükümdarlığa hazırlanan bir veliht için düzenlenen bu kapsamlı eğitim programında politik öğretiler de eksik kalmıyordu. Platon'un öğretim geleneğinde politik teoriler merkezi bir anlam taşımaktaydı ki burada özellikle Yunan şehir devletleriyle monarşi arasındaki ilişkinin açıklanmasına çalışıldı. İskender daha sonraları fetihleri nedeniyle yeni problemler ile karşı karşıya kalınca, Yunan polis düşüncesine ve böylece de Aristoteles'in devlet öğretisine gittikçe zıt düşmesi kaçınılmaz oldu¹⁹⁸.

Mieza günleri muhtemelen MÖ 340 yılında sona erdi. O yıl babası Propontis'teyken İskender Makedonya'da naiplik yapıyordu. Elinde kraliyet mührü vardı ve kraliyetin bütün işlerini yürütüyordu. Yukarı Strymon'daki Maedilere karşı başarılı bir sefer düzenledi. Askerlik kariyerini babasıyla birlikte, önce MÖ 339 yılındaki kuzey seferleriyle, sonra da Makedonya ordusunun sol kanadına komuta ederek Thebai saflarını çökerttiği Chaeronea Savaşı'yla sürdürdü. Daha sonra II. Philippos'un deneyimli diplomatı Antipatros'la birlikte Atina ile barış görüşmelerini yönetti. Toplumda hep ön sıralardaydı ve tahtın tartışmasız varisi kabul ediliyordu¹⁹⁹.

1.4. İskender'in Velihtlığı

Saltanat vekili olmak, diğer bir ifadeyle kral naibi olarak atanmak, devlet erkânının huzurunda düzenlenen büyük bir törenle kralın mührünü vekiline teslim etmesiyle gerçekleşirdi. Yani vekilin bundan böyle kraliyetin bütün işlerinden sorumlu olması anlamına geliyordu. Bu tören sırasında hazır bulunan devlet büyükleri arasında, Kral II. Philippos'tan sonra Makedonya'nın en güçlü adamı olan General Parmenion ve daha önceleri naiplik görevinde bulunmuş Antipatros da muhtemelen yer alıyordu. Devlet büyüklerinin bu tören sırasında hazır bulunmaları, İskender'i naip olarak tanıyarak ona sadık kalacaklarının ve tahtın tartışmasız varisi olduğunu onayladıklarının açık bir göstergesiydi. II. Philippos'un başına bir şey geldiğinde, veliht prens tahta çıkabilmek için bu iki güçlü ailenin desteğine ihtiyaç duyacaktı. Gerçekten, üç yıl sonra her iki ailenin mensupları da, II. Philippos suikastıyla birlikte, İskender'e ne denli sadık olduklarını kanıtlamak zorunda kalacakları bir sınavdan geçeceklerdi. İskender artık tartışmasız II. Philippos'un gelecekteki varisiydi. Bu aynı dönemde kestirilen sikkelerde

¹⁹⁸ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 32-33.

¹⁹⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 37.

tanrı Appolon'un kiyle birlikte veliaht prensin portresinin resmedilmesinden de anlaşılmaktadır. II. Philippos böyle yaparak Makedonya halkını, bir gün oğlu tarafından yönetilecekleri fikrine alıştırmaya çalışmaktaydı²⁰⁰.

Şekil 15. Yunanlı bir heykeltıraş tarafından yapılmış, Büyük İskender'in heykeli. Bu heykel British müzesindedir.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, (Çev. Cuma Ali Yılmaz), s. 125)

İskender, kral vekili olarak Pella'da Persli temsilcileri karşıladı. Ayrıca Trakyalı Maidler kabilesinin başkaldırısını bastırıp burada kendi adını taşıyan ilk şehir olan Alexandropolis üssünü kurarak (MÖ 340) ilk başarılı girişimini gerçekleştirdi²⁰¹.

Maedilerin şehirlerinden sürülmesi operasyonu muhtemelen sorunsuz yürüdü. On altı yaşında yeni yetme bir naip gerçek bir savaş yönetmiş olsaydı, Plutarkhos Maedi isyanından daha etraflica söz ederdi. Ayrıca veliaht prensin Strymon'a düzenlediği bu seferin hatırlanmasının nedeni, muhtemelen kendi adını verdiği bir garnizon şehir kurarak, isminin bir önceki yıl Philippopolis şehrini kuran babasıyla birlikte anılması

²⁰⁰ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 42-43.

²⁰¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 34.

olsa gerektir. Bunun dışında İskender sadece tahtın varisi, yani veliaht prens olarak takdim ediliyordu²⁰².

1.5. İskender'in Tahta Çıkışı

II. Philippos'un öldürülmesinin ardından Makedonya tam bir karışıklık içindeydi. İskender'in tahta çıkışına kesin gözüyle bakılıyordu. Ancak buna muhalefet oluşturmaya hazır gruplar vardı. Attalos'un tahta geçecek başka bir halef aradığını krallıkta bilmeyen yoktu. Üstelik Kral II. Philippos ve oğlunun arasındaki problemler herkesçe biliniyordu. Babası gözleri önünde katledilmiş yirmi yaşındaki bir gençten bekleneceği gibi, İskender bu kriz ortamını nasıl idare etmesi gerektiğini muhtemelen bilemiyordu²⁰³.

II. Philippos'un ömrünün son yılında çıkan hanedan sorunlarına bakıldığında, sorun çıkmasını beklemek için her türlü neden vardı. Attalos'un ailesi ve yandaşları İskender'in tahta çıkışından kesinlikle memnuniyet duymayacaklardı. Bunun yanı sıra İskender'e karşı çıkacak veya muhalefet oluşturacak başkaları da vardı. Babası Perdikkas'ın ardından MÖ 359'da kısa bir süre tahta çıkan Amyntas'ın ve Lynkestis hanedanından Airopos'un oğullarının adları söz konusuydu. Bu gruplardan sadece Lynkestisli kardeşlerin adından suikast bağlamında söz edilmektedir. Antik kaynaklar onların suikastta aktif rol oynadıklarını vurgulamaktadır. Bunun, sonradan idam edilmelerine bahane bulmak için uydurulmuş cinayet sonrası bir yalan olması mümkündür. Ancak aksi de olabilir. Kardeşler gerçekten Pausainas'a suikastı planlamasında yardımcı olmuş olabilirler. Onların da Pausanias kadar güçlü kişisel nedenleri vardı. Çünkü Lynkestisli kardeşlerin babaları II. Philippos tarafından sürgüne gönderilmişti. Bu kardeşlerin suikasta dâhil olma nedenlerinden biri de güç kavgasından zaferle çıkanı destekleyerek, yeni kralı atayan kişiler olmak olabilir. Aslında bu konuda biri başarılı oldu. Airopos'un oğlu İskender, II. Philippos'un kıdemli diplomatı Antipatros'un kızıyla evliydi. Kayınpederiyle birlikte adaşı kralın yanında yer aldı ve onun krallığını destekleyen ilk kişilerden biri oldu. Bunu takiben İskender'e daha çok destek geldi²⁰⁴.

²⁰² Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 43.

²⁰³ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 60.

²⁰⁴ İlk kurbanlar Lynkestisli kardeşlerdi. Arrhabaios ve Heromenes tutuklandılar ve idam edilmek üzere hapse atıldılar. Bu nasıl ve niçin oldu pek belli değil. Onları ya başkaları ele vermişti ya da başarısız bir suikast girişimi sonucu kendi kendilerini ele vermişlerdi. Her halükarda İskender'e ve Antipatros'a yakın değillerdi. Sadece Kralın adaşı affedildi ve terfi aldı. Belki de kardeşleri kadar işin içinde

Tahta çıkış krizi aşamasında, önceki dönemden kalan ve en kıdemli saray mensubu sayılan Antipatros'un damadı Lynkestisli Aleksandros önemli bir rol üstlendi. Kralın kendisini güvence altına almasına yardımcı oldu. Soğukkanlılıkla tiyatrodaki, çoğunluğunu Makedon asilzadelerinin oluşturduğu, kalabalığa dönerek ve onların da onayını alarak Olympos tanrılarının heykelleri huzurunda İskender'i kral ilan etti. Böylece İskender'in krallığı kesinleşmiş oldu. Hemen ardından Antipatros ve diğer yandaşları yeni kralı yakındaki saraya getirerek burada silah kuşandılar²⁰⁵.

Haberciler, İskender'in tahta çıkış haberini iletmek için, Yunan şehirlerindeki Makedon garnizonlarına doğru yola çıkmışlardı. Askerler Krala, yeni bir bağlılık yemini etmekle yükümlüydüler. Bir haberci, Epeiros'a hareket ederek kraliçe Olympias'ı saraya çağırırdı. Habercilerin belki de en önemlisi, Hekataios adındaki elçiydi. Kısa bir süre içinde Asya seferindeki birliklere ulaşarak durumu General Parmenion'a anlatmıştı. Beraber gerekli önlemleri alan ikili çok geçmeden genç kralın ezeli düşmanı Attalos'un artık hayatta olmadığı haberini verdi. İskender'in yeğeni Amyntas ve II. Philippos'un son eşi Kleopatra da ortadan kaldırılmıştı. Bu sırada Aigai'de, eski kralın cenaze töreni düzenleniyordu. Bu tören sayesinde İskender, tahta geçişini bir gövde gösterisine dönüştürme fırsatını yakaladı. Üstelik çok sevdiği babasının matemini tuttuğunu göstererek suikastla uzaktan yakından ilgisinin olmadığını kanıtlayıp zan altında kalmaktan kurtulmayı planlamıştı. Cenaze töreni sırasında da kan akmaya devam etti²⁰⁶. Saltanatının ilk yılları çok zor oldu, genç kralın cesur ve katı olması gerekti. Makedonya soylu sınıfının komplocuları ve iktidarda hak iddia edebilecek bütün akrabalarıyla hesaplaşmakla işe başladı²⁰⁷.

Cenaze töreninin ardından Antipatros askeri zirve toplantısı düzenleyerek yeni Makedonya Kralı'nın meşruiyetinin askerler tarafından da tanınmasını sağladı. Bu toplantı, İskender'in gelecekteki kariyerini belirleyici nitelikteydi. Asker tarafından meşruiyetinin onaylanması, yeni hükümdara, hareket serbestliği sağlıyor, ancak yeni yükümlülükleri de beraberinde getiriyordu. İskender konumunu askerlerine borçluordu.

değildi ama kaynaklar onun da ilgisi olduğunu söylemektedir. Suçsuz bile olsa, kralı öldüren kişilerin kardeşi olarak onların kaderini paylaşması gerekirdi. Antipatros'un onu kurtarabilmesi, Aigai'de ne kadar etkili bir kişi olduğunun güçlü bir kanıtıdır. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 40-41.

²⁰⁵ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 60.

²⁰⁶ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 60-61.

²⁰⁷ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 474.

Kral II. Philippos'un oğlu Büyük İskender, Makedonya tahtına oturduğunda sadece 20 yaşındaki bir delikanlıydı. 23 yaş ve 32 yaşları arasındaki hükümdarlık süresince dünyanın birçok bölgesini fethetmişti. Mary Lukes Stamoulis, *King Philip II King Alexander III*, America, 2012, s. 1.

Sözgelimi, subaylarıyla görüş alışverişinde bulunmadan, onlarla hem fikir olmadan tek askeri sefer bile düzenlemesine olanak yoktu. Verdiği emirlere itaatsizlik göstermeleri söz konusu değilse bile, tehlikeyi birlikte göğüslemek ya da örnekler göstermek suretiyle onları ikna etmek zorundaydı. Emir komuta zincirinde, en etkin yöntem ikna edici bir üslup benimsemekten geçiyordu. İskender, bir Homeros kahramanı edasıyla askerlerine seslenmek, dahası onlardan biri olmak zorundaydı. İşte, genç dünya fatihi mitinin özünü bu oluşturur²⁰⁸.

İskender, tahta çıkış krizi sırasında bir hayli çetin geçen ilk günlerden itibaren Antipatros'a ve yeni kral için, damadı Attalos'un ölüm fermanını imzalayan Parmenion'a çok şey borçluymuştu. Her iki kıdemli devlet adamı II. Philippos'un oğluna ne derece bağlı kişiler olduklarını kanıtlamışlardı. Bu sebeple İskender Avrupa'da duruma hâkim olduktan ve dikkatini tamamıyla MÖ 334 yılında başlayan Makedon-Pers Savaşı'na verdikten sonra, Antipatros'u kral naibi olarak atadı. İskender'in yokluğunda Makedonya'nın idaresinden sorumlu tek yetkili olan Antipatros, Yunanlılara otoritesini hissettirmekle de yükümlüydü. Parmenion ise, askeri hiyerarşinin en tepesinde yer alıyordu²⁰⁹.

Neticede, İskender yirmi yaşında her yandan dış tehlikelerle kuşatılmış olan bir krallığı yönetmeye başladı²¹⁰. Tahta geçer geçmez hükümet işlerini ele aldı. Pers kralının para karşılığında Makedonya asilzadeleri arasında bir suikast tertip ettirdiğini ve II. Philippos'un katline teşvik ettiğini resmen ilan ettirdi. Eski Makedonya ananesine riayeten, Makedonya harp meclisi yirmi yaşındaki İskender'e krallık payesini usulen verir vermez, yurduna dönen Olympias, kin beslediği rakibesinden intikamını aldı. Bunu takip eden süreçte İskender, kendi aleyhtarı ya da herhangi bir sebeple kendi hâkimiyeti için tehlikeli olabilecek bütün Makedonya asilzadelerini II. Philippos'a karşı yapılan suikasta karışmış olmakla suçlayıp astırdı. Krallığını güvence altına almak için bunu yapmaya mecburdu. Çünkü krallığın her bölgesinde II. Philippos'un ölüm haberi kargaşa çıkarmıştı²¹¹. Helen memleketlerinde de genel bir ayrılmaya doğru giden bir hareket başlıyordu. Trakya kıyılarında görevlendirilmiş bulunan Komutan Kharidemos, II. Philippos'un ölüm haberini gizli bir haberciyle Demosthenes'e ulaştırmıştı. Atinalılar bu haberi alınca sevinçlerinden şenlikler düzenlemiş, hatta suikastçının anısına bir şeref

²⁰⁸ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 61-62.

²⁰⁹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 61-62.

²¹⁰ Michael Wood, *a.g.e.* s. 32.

²¹¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 14.

madalyası sunma kararı almışlardı. Bu teklifleri yapan Demosthenes'in kendisi olmuştu. Meclisin toplantısında söz alarak İskender'i, Makedonya dışına çıkma cesaretini gösteremeyecek korkak bir uyanık köylü diye nitelendirmişti. Sanki baba ile yapılan ittifak anlaşması aynı Yunan devletlerini oğluna karşı bağlamıyormuş gibi Kralın ölümü üzerine Atina, Thebai, Thessalia ve bütün Hellas'ı açıktan açığa Makedonya ile bozuşmak için harekete geçirdi. Demosthenes, Makedonya'ya karşı giriştiği mücadelede kendine para yardımı sağlamak için Perslerle görüşmelere başladı. Atina savaş için silahlanıyor, donanmasını hazırlıyordu. Thebai, Makedonya işgal kitalarını Kadmeia'dan çıkarmayı gözüne kestirmişti. Şimdiye kadar Makedonyalıların dostu olan Aitolialılar II. Philippos'un Akarnania'dan kovmuş olduğu kimseleri silah kuvvetiyle geri getirmekte kararlıydı. Ambrakialılar, Makedonya işgal kuvvetlerini memleketlerinden atarak demokrasiyi kuruyorlardı. Argoslular, Elisliler, Arkadialılar, Makedonya egemenliğinden çıkmak istiyorlardı. Sparta ise zaten hiç bir zaman Makedonyalıların boyunduruğu altına girmiş değildi²¹².

Ülke barış ve huzur içinde değildi. Dahası her yandan düşmanlıklar ve tehlikelerle sarılmış durumdaydı. Son zamanlarda Makedonyalıların işgali altına girmiş olan halklar, köleliği kabul etmiyor ve yeniden bağımsız olarak eski krallarının idaresi altında yaşamak istiyorlardı. II. Philippos, onları silah zoruyla yönetimi altına almış ama kendine bağımlı hale getirebilecek zaman bulamamıştı. O'nun faaliyetleri krallığa ve bağlı yerlere karışıklık getirmişti. Silahla üstünlük kazanmıştı. Ama Helenlere kendini benimsetememişti. Bu durumu bütün Makedonyalılar biliyor, kendilerini saran tehlikelerden korkuyorlardı. Bu nedenle İskender'in Helenleri daha fazla zorlamamasını ve başlarına buyruk bırakmasını istiyorlardı. Diğer halklara da yumuşak davranarak onlarla anlaşmasını ve böylece ayaklanmaları bastırmasını söylüyorlardı. İskender ise farklı bir yol izledi. Ülkesinin güvenliğini, huzurunu taviz vererek değil, silah zoruyla sağlayacaktı. Hemen harekete geçti. Komşu devletlerin üzerine yürüyerek ayaklanmaları daha başlamadan engelledi. Danube kıyılarına kadar bütün doğu sınırını güvenlik altına aldı. En büyük savaş Triballialar ile oldu. Syrmos'ta gerçekleşen savaşta Triballiaların kralı yenildi ve kral, İskender'in egemenliğini kabul etmek zorunda kaldı. İskender, Makedonya'ya döndüğünde Thebaililerin ayaklandığını, Atinalıların da onlara

²¹² Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 107-108.

destek verdiğini öğrendi²¹³. Atina'da ise Demosthenes, nutuklar atarak İskender'e karşı yapılan muhalefetin öncülüğünü yapmaktaydı²¹⁴.

Thebai'deki olaylar gittiçe büyüyordu. Hükümeti devirmeye çalışanlar Thebaili sürgünlerden bir bölümüne geri dönmeleri çağrısında bulunmuşlardı. Bu kişiler gece yarısı gizlice kente girerek Kadmeia'yı koruyan kuvvete ait olan ve dışarıdan gelebilecek hiçbir tehlikeden şüphelenmeyen Amyntas ve Timolaus'u yakalayıp öldürmüşlerdi. Daha sonra mecliste ortaya çıkıp özgürlük ve özerklik gibi sözlerle, Thebailileri İskender'e karşı ayaklanmaları için kışkırttılar. İskender'in İlyria'da öldüğünü ileri sürerek Thebaililerin onayını daha kolay kazandılar. Bu söylenti o zamanlar çok yayılmıştı. Çünkü İskender uzun bir süredir ortalarda görünmüyordu ve kendisinden hiç haber gelmemişti²¹⁵.

Thebai'de yaşanan bu olayları duyan İskender, çok kaygılanmıştı. Geçmişten beri Atina'dan şüpheleri olmuş, ama bu defa isyan girişimi Thebai'den gelmişti. Bu durumu ciddiye almak zorundaydı. Çünkü isyan ve kargaşa tüm bölgeye yayılıyordu. İskender, Thebai'ye ulaştığında, İolaus duvarlarında durdu ve orada Thebaililer yaptıklarından belki vazgeçerler diye bekledi. Anlaşmaya hiç yanaşmayan Thebaililer, kentten süvarileri ve büyük bir hafif piyade kuvvetiyle hızlı bir saldırıda bulundular. Makedonya ordusunun öncü kuvvetleri üzerine saldırarak, birkaç Makedonyalı'yı öldürmeyi başardılar. İskender hafif piyade ve okçu birliklerinin bir kısmını onları durdurmak için gönderdi. Bunlar Thebailileri kolayca durdurdu. Ertesi gün İskender bütün kuvvetiyle Eleutherae ve Attika'ya açılan geçitlere geldi. Ancak şehrin duvarlarına karşı bir saldırıdan kaçındı. Kadmeia'yı savunan Makedonya garnizonuna destek sağlamak için kaleye yakın bir konumda kamp kurdu. Thebaililer, Kadmeia'yı bir çifte kazıklı duvarla çevrelemişlerdi ve sıkı bir gözetim altında tutuyorlardı. Bu yolla, kuşatma altındaki garnizona dışardan bir yardımın ulaşmasını engellemenin yanı sıra, garnizondan dışarıya düşmanla savaşan Thebaililere karşı bir saldırı olanağını da ortadan kaldırmış oluyorlardı. İskender kalenin yanındaki kampında beklemeyi sürdürdü²¹⁶.

Kral, elçiler göndererek Hellas'a karşı beslediği iyi niyetlerini ve mevcut haklara saygı göstereceğini anlatmaya çalıştı. Çünkü Helenler, eski ün ve

²¹³ Plutarkhos Mestrius, *İskender ve Caesar Paralel Yaşamlar*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul, Ocak 2007, s. 15-16.

²¹⁴ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 19.

²¹⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 15-16

²¹⁶ Arrian, *a.g.e.*, s. 16-17.

bağımsızlıklarına kavuşmanın zamanı geldiği düşüncesine kapılmıştı. Hatta İskender'e karşı bir zafer kazanacaklarına kesin gözüyle bakıyorlardı. Onlara göre Kaironeia meydan muharebesinde II. Philippos'un komutası altında toplanmış bütün Makedonya ordusu, Atina ile Thebai kuvvetlerini güçlkle yenebilmişti. Şimdi ise bütün Helenler birleşmişlerdi. Karşılarında da II. Philippos gibi korkunç bir asker değil, henüz tahta iyice yerleşmemiş, genç bir kral vardı. Birçok kez başarısını ve zekasını ispatlamış olan komutanı Permanion ve ordusunun büyük bir kısmı Asya'da olup daha şimdiden satraplar tarafından sıkıştırılmış bir durumda bulunuyordu. Makedonya ordusunun başka bir kısmı ise Attalos'un komutasında olup İskender'e karşı Helenlerle işbirliği yapmaya hazırdı. Thessalia süvarileri hatta Trakya ve Paiyonya savaşçıları bile, Makedonya kuvvetinden ayrılmışlardı. İskender memleketinin kuzey komşuları ile Attalos'un saldırılarına kurban gitme tehlikesini hiçe sayıp güneye doğru harekete geçme cesaretini gösterse bile Yunanistan yolu ona açık değildi. Gerçekten de kuzey ile doğudaki kavimler, Makedonya boyunduruğundan kurtulma yollarını arıyorlar ve ilk fırsatta Makedonya sınır bölgelerine yağma akınları yapmaya hazırlanıyorlardı²¹⁷.

İskender, çok vakit kaybetmeden kuvvetli bir ordu ile Yunanistan'a girdi. Bu ordunun ilerleyişi karşısında Helen şehirleri hiçbir şey yapamadılar. Ardından Thessalia birliğine başkan seçilen İskender, Korintte tekrar Helen birliğini toplayıp Perslere karşı gidecek ordunun komutanlığına tayin edildi. İskender'in yokluğundan istifade edecek olan Trak kabileleri, Makedonya için daima bir tehlikeydi. Asya seferine çıkmadan bu işi halletmek isteyen kral, ordusunu düzene koyduktan sonra MÖ 335'te Tuna kıyılarındaki Triballer üzerine yürüyüp onları mağlup etti. Buradan İlyria'ya geçerek, çok çetin ve kanlı savaşlardan sonra bu bölgeyi de itaat altına aldı. İskender, İlyria meselesini hallettikten sonra, Yunanistan'a yürüdü. Atina ve Thebai orduları mağlup edilmekle bırakılmadı, ayrıca Thebai şehri yakılıp yıkıldı. Bu şehirde yıkılıp tahrip edilmeyen bir tek ev kalmıştır ki, o şair Pindaros'un evidir. İskender'in Thebai'ye verdiği ceza, hakikaten büyüktü. Bunu iki sebebe bağlamak mümkündür. Birincisi, halkın menfaati yanında bir tek kişinin feda edilmesi, ikincisi de, Asya seferine giderken, arkasında kendine düşman bir gücün kalmaması içindi. İskender, sadece Thebai'yi cezalandırmıştı. Diğer Helen şehirlerine bir şey yapmış değildi²¹⁸.

²¹⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 107-109.

²¹⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 19-20.

Thebai'nin çöküşü (MÖ 325 sonbaharı), Yunanistan'da İskender'e karşı yürütülen tüm direnişlerin sona ermesine neden oldu. Önceleri Thebaililere yardım etme kararı alan Atinalılar, bir yandan Thebai kaçaklarını kabul ediyor bir yandan da İskender'e tebriklerini iletme üzere temsilci göndermekte acele ediyorlardı. Ancak İskender bu temsilcileri görmezden geldi. Kendisini burada sadece Korint Birliği'nin başkanı sıfatıyla görevini yapmış olarak kabul ediyordu. Bu davranışıyla Atina ile olan ilişkisini olurluna bıraktı. Ordusuyla Makedonya'ya geri döndüğünde ve Yunanlıları arkasında bıraktığında, hedefi olan Yunanistan içindeki huzuru sağlamayı tam anlamıyla başardı. Fakat Yunanlıların İskender'in önderliğinde planlanan Pers seferine müttefik olarak katılma ihtimali, yaşanan tüm bu olaylar sonunda şüphesiz daha da azalmıştı²¹⁹. İskender, Atina'ya karşı çok yumuşak davrandı; sadece Makedonya aleyhtarı 10 hatip ve komutanın teslimini istediye de bundan da bir süre sonra vazgeçti. İskender'in bu hareketinde; Atina kültürüne olan sevgisi ve bu devletin güçlü donanması etken olmuş olabilir²²⁰.

²¹⁹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 52-53.

²²⁰ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 435.

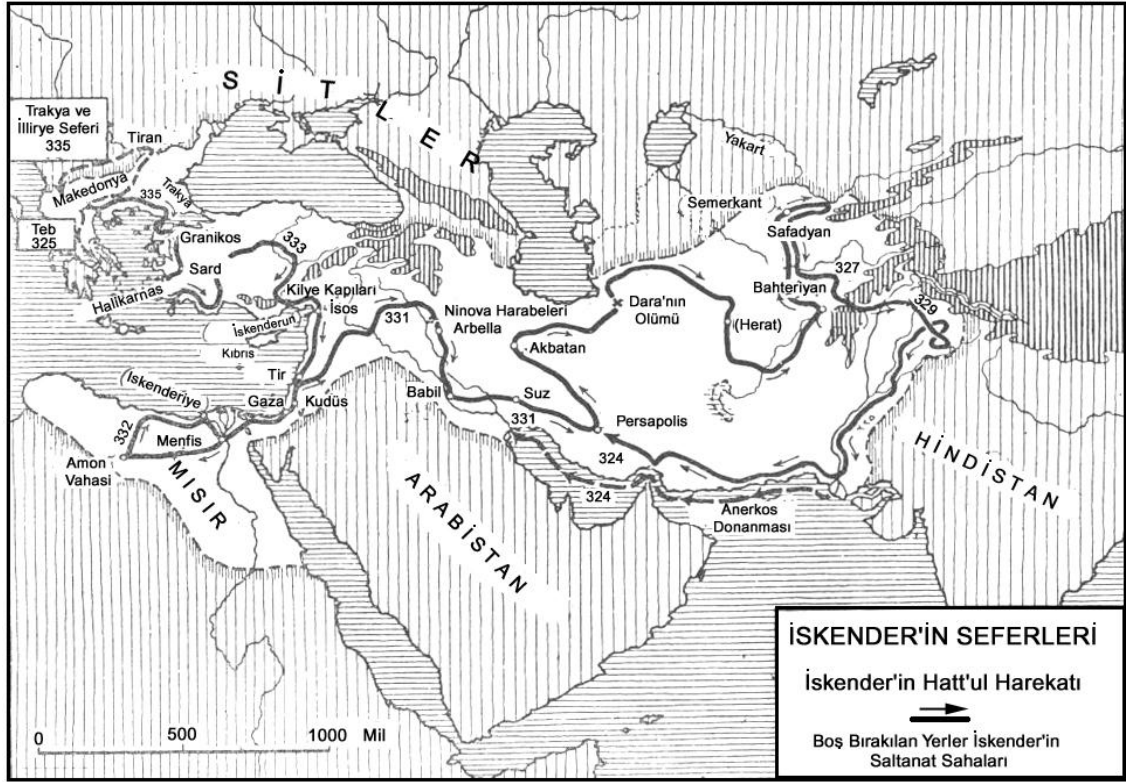
İKİNCİ BÖLÜM

2. BÜYÜK İSKENDER'İN ASYA SEFERİ (MÖ 334- 330)

2.1. Büyük İskender'in Sefer Güzergâhı ve Hâkimiyet Sahası

Büyük İskender ordusuyla birlikte, hızla hareket ederek Thebai'yi mağlup etmesinin ardından Yunanlıların, isyan düşüncesini bir daha akıllarına dahi getiremeyecekleri yönünde bir hava seziliyordu. Arrhionos, Atina'ya hakim olan atmosferi şöyle tanımlıyor:

“Halk toplanarak, Demades'in önerisi üzerine, İskender ile çok iyi ilişkiler içinde olduğu bilinen on Atinalı'yı elçi olarak belirledi. Elçilerden oluşan heyet İskender'in İlyria ve Triballia memleketlerinden sapasağlam dönmelerinden ve ayaklanan Thebaililere hadlerini bildirmelerinden dolayı duydukları sevinci dile getirdiler”²²¹.

Harita 3. Büyük İskender'in Seferleri'ni Gösteren Harita.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 127)

²²¹ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 72.

İskender, tebrikleri kabul etti, ama öte yandan "Philippos'un ölümünün ardından hem babasına hem de kendisine karşı sergilenen gücendirici tavırdan sorumlu tuttuğu" Demosthenes ve diğer dokuz kişinin iadesini talep etti. Reddedilince, bu talebinden tamamıyla vazgeçti. Atina bir gemi filosuna ve gerek duyduğunda koşulsuz Pers desteğine sahip olduğu sürece, bir kuşatma harekâtı başlatmak mantıklı bir eylem olmayacaktı. Dahası Demosthenes ve yandaşlarının iadesinden çok daha önemli işler vardı. Söz gelimi, Parmenion Asya'da büyük zorluklarla boğuşuyordu. Pers savaşı için ciddi hazırlıklar yapmanın zamanı gelmişti. Bu yüzden İskender Makedonya'ya dönerek Asya seferi için gerekli hazırlıklara başladı²²².

Krallık tahtında birinci yılını doldurmak üzereydi ve daha şimdiden üç sefer düzenlenmişti. Ayrıca her türlü savaş tekniği konusunda uzmanlaşmıştı. Üç muharebeden zaferle çıkmış, dağ geçidinde şiddetli bir taarruz düzenlemiş, gece karanlığında büyük bir nehrin karşı yakasına geçerek çarpışmıştı. Bununla birlikte savaş alanından çarpışan ordusuyla birlikte geri çekilmiş, en az iki yerleşim bölgesini akınlar düzenleyerek ele geçirmişti. Öte yandan Makedonya kralı ve Korinthos Birliği'nin hegemonu olarak konumunu sağlamlaştırmıştı. Ayrıca Trakya, Triballia, Geta ve İlyrialılara gözdağı vermişti. II. Philippos'un oğlunun tahtta geçirdiği ilk yılda çok kan dökülmüş, ama Yunanistan'da mutlak istikrar sağlanmıştı. Artık gönül rahatlığıyla Asya'ya hareket edebilirdi²²³.

İskender, babasının komutanlık vasıflarını benimsemiş, tıpkı onun gibi savaşabileceğini göstermişti. Hızlı bir şekilde hareket ederek düşmanlarını şaşırtmış, bu şaşkınlıktan yararlanarak onları mağlup etmişti. Dokuz yıl içinde Büyük İskender'in İndus kıyılarına ulaşacağını kimse tahmin edemezdi²²⁴.

2.2. Büyük İskender'in Granikos Savaşı (MÖ 334)

II. Philippos'un düşündüğü ancak gerçekleştiremediği Asya Seferi hazırlıklarını tamamlayan Büyük İskender, planladığı Pers seferi için MÖ 334 yılında Yunanistan'dan hareket etti. Büyük İskender'in ordusu sayıca fazla değilse bile kendisine ve ordusuna çok güvenmekteydi. İdaresindeki ordu 26.000 ağır piyade, 6.000 hafif piyade, 5.000 süvariye. Ayrıca 160 parçalık bir donanma da kendisini denizden desteklemekteydi²²⁵.

²²² Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 72.

²²³ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 72-73.

²²⁴ Jona Lendering, *a.g.e.*, s. 73.

²²⁵ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 20.

Büyük İskender'in ordusu genç ve dinç erlerden meydana geliyordu. O çağın en modern silahlarına ve yardımcı araçlarına sahipti ve çok iyi teşkilatlandırılmıştı. Yunanistan'ın durumu Büyük İskender'i Makedonya'da General Antipatros'un komutasında 1.200 piyade ve 1.500 süvariden oluşan bir kuvvet bırakmaya mecbur kılmıştı. Büyük İskender, donanmayı Asya seferinde Çanakkale Boğazı'nı geçmek için, Miletos muhasarasında da liman ağzını kapatmak üzere kullandı ve sonra da dağıttı. Pers'lerin 400 gemisine karşılık 160 gemi donatabilirdi²²⁶. Ayrıca Persler, Fenike ve Mısır gemilerinden meydana gelen donanmalarıyla Akdeniz'e egemendiler²²⁷.

Makedonya-Helen birleşik kuvvetleri ile Pers Devleti kuvvetleri arasında başlayacak olan çatışmada iki taraf arasındaki imkân farkı Makedonya aleyhine otuzda bir oranındaydı. Üstelik Makedonya Devleti borçlu olarak bu savaşa giriyor, Pers hazineleri ise hesapsız bir zenginliğe sahip bulunuyordu. Bütün bunlara rağmen genç kral Büyük İskender başta olmak üzere komutanlar, subaylar, askerler bu savaşa girmeye kararlıydılar ve kendilerine çok güveniyorlardı²²⁸. Piyade kuvvetleriyle süvarilerin hepsi birden, silahlara veya memleketlerine göre birliklere bölünmüştü. Askerlik disipliniyle sanatına sahip olmayan tek bir yenilgiyle her şeyi kaybeden, düzenli ordular üzerinde kazandıkları zaferle yalnız yeni bir tehlikeden başka bir şey kazanmayan Asya milletlerinin kalabalık ordularına karşı, böyle silahlarıyla memleketlerine göre bölünmüş kıtaların, sade taktik şekli, içten birbirlerine bağlı olmaları gibi tercih edilecek tarafları ve üstünlükleri vardı. Büyük İskender'in Asya'ya götürmekte olduğu ordu, gerçekte Makedonya teşkilatını gözetiyordu. Ek olarak gelen müttefiklerin yardımcı kuvvetleri ve mevcutların dışında yeni elde edilen ücretli askerler de aynı teşkilata katılıyorlardı. Ancak bunların görevleri, Makedonya ordusunun hareketi ve dayanma becerisini mümkün olduğu kadar tamamlamaktan ibaretti²²⁹. Büyük İskender, Makedonyalı askerlerinin arasına yeni unsurlar da soktu. En zeki olanlar ile büyük ailelere mensup olanlardan ayrı bir kıt'a oluşturdu. Bunları kendi dillerini anlayanların kumandası altına verdi. Yeni silahlar yaptırdı. Bir çeşit silah ve bir çeşit kalkan kullanmayı bütün askerlerine öğretti. Büyük İskender milli ordu düzeni oluşturdu. Ordusunda tek tip üniforma görüldü. Büyük İskender'in çocukluk arkadaşları Hephaestion ile Nearchos yolda ve şehirde, Darius'un kuvvetlerine, Pers hâkimiyeti

²²⁶ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 39.

²²⁷ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 436.

²²⁸ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 45.

²²⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 151-152.

altında bulunan eski Yunan şehirlerinde ne derece bir şöhret kazanmış olduğuna dair bilgi topluyorlardı. Pers İmparatorluğu'nda çeşitli medeniyetlere sahip milletler vardı. Halkın kültürel hayatı gibi, dini inanışı da farklıydı. Generallerin esir getirdikleri Yahudiler, Pers diyarında büyük bir nüfuz kazanmışlar, Pers ticaretini ellerine almışlardı. Ordusu talimlerle meşgul olurken, Büyük İskender de Perslerin edebiyatını, dilini, sanayisini, felsefesini, kıyafetlerini, örf ve ananelerini, muharebe usullerini, askeri teşkilatını araştırmakla meşgul oluyordu. Darius'un ordusu dirsek dirseğe, yanaşık nizamda, ağır kalkanlarla, ağır elbiselerle, uzun oklarla muharebe ediyordu. Makedonya savaş nizamı ise çok genişti. Her asker arasında sağda, solda, önde, geride altı adım kadar mesafe vardı. Kalkanları da kıyafetleri de hafifti. Darius'un ordusunda ise ağırlıkları ve çadırları, zabitlerin ve soyluların, odalıkların parlak kıyafetlerini ve eşyalarını taşıyan binlerce araba vardı. Binlerce araba da erzağı, altın ve fildişinden, tekerlekli mihrapları taşıyordu. Bu kalabalık ve ağır kütleye karşı Büyük İskender, süratli, çevik, kıyafetleri hafif, Pers ordusundan beş defa daha az bir zamanda manevra yapabilen bir ordu ile savaş yapacaktı. Ayrıca Büyük İskender, tıbbi konulara dair Aristoteles'ten bilgi almıştı. Bu sayede yaralıları savaş meydanında ölüme terk edilmeyecekti²³⁰.

Büyük İskender, bu sefer için Yunanistan'dan altı yüz altın talent aldı. Yüz talent da annesi verdi. Kral bu paraya kendi servetini de kattı. Fakat yapacağı seferin büyüklüğü karşısında bu para çok azdı. Daha sonra Büyük İskender parayı, kendileri yokken aileleri geçinsinler diye dostlarına ve generallerine dağıttı. Kendisine niçin böyle yaptığını soranlara şu cevabı verdi: "Bize lazım olanı mağluplardan alırsınız." Büyük İskender parasız bir orduyla yola çıktı. Ordusuna yalnızca üç gün yetecek kadar yiyecek aldı. II. Philippos'un sadık generallerinden Parmenion, Büyük İskender'in görüşlerini ve planlarını beğenmiyordu. Ordu Pella'dan çıktığı zaman Büyük İskender'e dedi ki: "Beraber götürmen gereken şeyleri sen hep Makedonya'da bırakıyorsun." Büyük İskender de ona şu cevabı verdi: "Ben, kendime lazım olandan da fazlasını götürüyorum. Ümidi bıraktığım yok ki."²³¹.

Makedonya kralının hazırlıklarını haber alan Pers kralı III. Darius 400 parçalık donanmasına hazırlık emri vermiş ve Küçük Asya'daki valilerine, Büyük İskender'in Anadolu'ya girişine engel olacak orduyu toplamalarını bildirmişti. Bu hazırlığa

²³⁰ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 32-35.

²³¹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 35.

girişenler başlıca Hellespontos ve İyonya satrapı (valisi) Spithridates, Büyük Frigya satrapı Atizyes, Frigya komutanı Aristes, Kapadokya komutanı Mitrohobuzanes olmak üzere diğer bir kısım Pers komutanlarıydı. Bu komutanlar içerisinde en kabiliyetlisi, kız kardeşi bir Pers satrapı ile evlendikten sonra Darius'un hizmetine girmiş olan Rodoslu Memnon'du²³². Memnon Yunanlıydı. Perslerin içerisinde bir Yunanlı'ya rastlamak şaşırtıcı gibi görünse de aslında bu çok yaygın bir durumdu. Persler, çok iyi süvariydi ama piyadeleri vasattı. Yunanlılarsa mükemmel piyadeler yetiştirmektedirler. Savaş zamanı geldiğinde Pers yönetimi, faydacı ve görece açık görüşlü olduğundan Yunanlı askerler ve generaller kiralardı. Memnon çağın kıdemli bir paralı asker ailesindendi. O ve kardeşi Mentor en üst makamlara yükseldikleri Pers ordusuna yirmi yıl hizmet ettiler. İki kardeş de evlilik yoluyla Perslerin ilk ayaklanan ailesi olan Frigya satrapı Artabazus'un ailesine katıldı. Mentor, Artabazus'un kızı Barsine'yle evlendi. Mentor MÖ 340'ta ölünce Barsine Memnon'la evlendi. Artabazus ise Memnon ve Mentor'un kız kardeşiyle evlendi. MÖ 350'lilerde, Artabazus III. Artakserkses'e karşı ayaklandı. Savaşın sonunda Artabazus ve II. Memnon. II. Philippos'un sarayına kaçmaya mecbur kaldılar. Mentor, Mısır'a gitti ve buradaki bir isyanın bastırılmasına yardım ederek sonunda Artakserkses'in güvenini yeniden kazandı. Bu yardım karşılığında Artabazus ve Memnon MÖ 343 yılında affedildiler ve onların Pers topraklarına dönmelerine izin verildi. Artabazus ve Memnon Makedonya'nın planları ve gücü hakkında birinci elden bilgi getirdiler. III. Darius MÖ 336 yılında kral olduğunda her ikisi de ona sadakatle hizmet etti²³³.

Büyük İskender'i Çanakkale'den geri atmak görevi verilen Pers ordusunun sayısını, çoğu Pers kökenli olan 20.000 süvari ile 20.000 Yunan ücretli asker oluşturuyordu. Pers hükümdarı Kserkses (Serhas)'in MÖ 480'de Yunanistan'a yaptığı taarruzdan sonra Pers ordusunda Yunanlı ücretli askerlerin kullanılması adeti başlamıştı²³⁴.

Perslerin durumu Büyük İskender için mühim değildi. Çünkü O, kendisinin Anadolu'ya saldırısına karşılık Perslerin Yunanistan'a hücum edemeyeceğini biliyordu. Bu O'nun sezmiş gücüydü. Fakat şu bir gerçektir ki, Persler, bütün Anadolu'ya, Suriye'ye, Mısır'a ve İran'a hâkimdiler. Ayrıca yukarıda da bahsettiğimiz gibi Perslerin Halikarnassos'da (bugünkü Bodrum) 400 parçalık bir donanması mevcuttu. Büyük

²³² Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 45.

²³³ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 92.

²³⁴ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 45-46.

İskender, Atinalılardan alacağı deniz yardımıyla Halikarnassos'daki Pers donanmasını yenilgiye uğratabilirdi. Ancak kazanacağı zafer kimseyi ortak etmek istemiyordu. Bir zafer kazanılacaksa, bu zafer, Makedonya'ya ait olmalıydı²³⁵. Yalnız şu da bir gerçektir ki son Akhaimenidlerin Pers Devleti görünüşte güçlü, esasında zayıf bir devletti. Vergilerden, türlü türlü yükümlülüklerden (askerlik hizmeti dahil) bunalmış, satrapların ezdiği halk, Pers boyunduruğuna karşı ayaklanıyordu. Özgürlük hareketi özellikle Mısır'da güçlüydü. Sayısı ne kadar fazla olursa olsun Pers ordusu savaşma yeteneğinden yoksundu. Temel olarak, satrapların topladığı ve istemeyerek savaşan birliklerden oluşuyordu. Sayısı yirmi bine ulaşan Yunan ücretli askerleri kuşkusuz bir güçtü. Ama kendi yurttaşlarına karşı yapılacak bir savaşta bunlara fazla güvenilemezdi. Nihayet, bizzat satraplar isyana ve yönetimdeki sülaleyi tahttan uzaklaştırmaya kalkışıyorlardı. Kraliçeler ve bunların gözdeleleri Pers sarayında önemli bir rol oynuyorlardı²³⁶. Tüm bunların farkında olan Büyük İskender'in savaş planı şöyle idi: Persler hem karada hem de denizde üstündüler. O halde, Büyük İskender'in iki cephede de harbi yürütmesi imkansızdı. Yürütse bile, zafer geç elde edilebilirdi. Bu bakımdan ilk olarak Büyük İskender'in deniz kıyılarını vurması, buradaki üsleri tamamen yakıp yıkıp, harbi karaya çevirmesi gerekirdi. İşte bu planlarla hareket eden Büyük İskender, hiç bir zorluk çekmeden Çanakkale Boğazı'na dayandı. Sistos ve Abydos mevkilerinden geçip Anadolu'ya ayakbastı²³⁷.

Büyük İskender, dünya tarihini ilgilendiren Asya Savaşı'nı (Granikos Savaşı) MÖ 334 yılının ilkbaharında açmıştır. Ordusuyla birlikte harekete geçip sahil boyunca yürüyerek 20 günde Çanakkale Boğazı'na varmıştır. Yürüyüşün Makedonya'nın o zaman hükümet merkezi olan Pella'dan başladığını varsaymak mümkündür²³⁸. Amphipolis'i geçerek sahil boyunca Abdera, Maroneia ve Kardia üzerinden Asya'ya doğru ilerledi. Hareketinin yirminci günü Sestos'a vardı. Donanması daha şimdiden Hellespontos'ta duruyordu. Parmenion, süvariyle piyadenin büyük kısmını Sestos'tan Abydos'a götürme emrini aldı. Geri kalan piyadeyle Büyük İskender, Troya kıyıları karşısında bulunan Elaius'a gitti. Burada Protesilaos'un mezarının bulunduğu tepeye çıktı. Protesilaos, Troia'ya karşı yapılan savaşta ölen ilk Helen kahramanıdır. Mezarı

²³⁵ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 20-21.

²³⁶ V. Diakov- S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 474-475.

²³⁷ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 21.

²³⁸ Naci Paşa, *Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri No:29, Büyük İskender - Dara*, Ankara 1933, s. 13.

başında Büyük İskender, kendisinin doğu seferinde ondan daha şanslı olması dileğiyle kurban sundu. Bundan sonra ordu hareket etti. 160 kadar üç sıra kürekle yürüten savaş gemisiyle birçok yük gemileri, Hellespontos sahillerinde bulunuyorlardı. Büyük İskender ise, Protesilaos'un mezarının bulunduğu yerden kalkarak tam karşıdaki körfeze geçti. Achilleus ile Agamennon zamanlarından beri buraya Akhaiyalıların limanı deniliyordu. Gerisinde Aias, Achilleus ve Patrokles'in mezar tümsekleri yükseliyordu. Kral, Hellespontos'un en açık noktasında Poseidon'a kurban sundu, altın kâseyle Nereidlere (deniz tanrıçaları) bağışlarda bulundu. Bundan sonra gemiler kıyıya yanaştılar. Büyük İskender'in bindiği büyük gemi, sahile yanaşan ilk gemiydi. Ön bordadan kral, düşman toprağına mızrağını fırlattı. Sonra herkesten önce sahile atladı. Bundan böyle bu yeri belli etmek için sunaklar yapılmasını emretti. Sonra komutanlarıyla Hypaspistlerden ibaret takımıyla beraber İlion yıkıntılarına gitti. İlion tanrıçası Athena'ya kurbanlar sundu. Silahlarını buraya bağışladı. Bunların yerine tapındaki silahlardan Achilleus'a ait olduğu söylenen kutsal kalkanı kendisi için aldı. Bu kalkanı ocak koruyucu Zeus'un sunağında da Priamos'un gölgesine kurban etti. Bundan maksadı, Achilleus'un oğlu ihtiyar kralı kutsal ocak başında öldürmüş olduğundan Priamos'un Achilleus soyuna duyduğu öfkeyi yatıştırmaktı. Her şeyden önce büyük atası Achilleus'un hatırasını saygıyla andı. Bu kahramanın mezarına çelenkler sundu²³⁹. Bu da gösteriyor ki, Büyük İskender, yapacağı işlerde bir mitolojik hava yaratmak istiyordu²⁴⁰.

Patroklos'un mezarına da dostu Hephaistion aynı şekilde saygı sundu. Bundan sonra çeşitli yarışlar düzenlendi. Birçok yerliyle birlikte Helenler, krallara özgü altın taçlarla Büyük İskender'in yanına geldiler. Bunlar arasında Atinalı Khares de bulunmaktaydı. Sigeion beyi olan bu zat, bir yıl önce Büyük İskender'in kendisine teslim edilmesini istediği kişiydi. Düzenlenen şenliklerin sonunda Kral, İlion'un yeniden inşa edilmesini emretti. Yeni şehrin halkına özerklik ve vergi dokunulmazlığı verdi. Kendilerini ilerde daha çok düşüneceği yönünde söz verdi. Sonra Arisbe'ye doğru yola çıktı. Ordunun geri kalan kısmı, Parmenion'un idaresi altında burada ordugâh kurmuş bulunuyordu. Hiç vakit kaybetmeden düşmanlarla karşılaşmak amacıyla buradan hareket edildi. Düşmanların aşağı yukarı 15 mil doğudaki Zeleia'da toplanmış

²³⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 167-168.

²⁴⁰ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 21.

buldukları biliniyordu²⁴¹. Yürüyüş Perkote Kenti'nin yakınındaki Lampsakos üzerine yapıldı. Troas'ta karşılaştığı ve "özgürleştireceği" ilk Yunan şehri olan Lampsakos Büyük İskender tarafından özgürleştirilmeye çok da hevesli değildi. Fakat Lampsakoslular hatalarını çok çabuk anlamış olmalı ki, Büyük İskender'in öfkesini yatıştırmak için ünlü filozof Anaksimenes ile altın bir çelenk göndermişlerdir. Makedonya ordusu Lampsakos'a uğramadan güneydoğuya yönelirken, öncü süvarileri çevredeki köylere akınlar yaparak ordunun önünü açıyorlardı. Böylece Kolonai üzerinden Adresteia Ovası'ndaki Hermatos Kasabası yakınlarında Granikos Nehri (bugünkü Biga Çayı)'ne ulaştıkları zaman Granikos'un batısındaki köy ve kasabalar Büyük İskender'e boyun eğmişti²⁴². Büyük İskender ele geçirdiği kentleri değişik biçimlerde kendine bağlıyordu. Bazı durumlarda da, eski hükümdarlarla akrabalık bağları kuruyordu. Örneğin kendini Karia'ya Prenses Ada aracılığıyla kabul ettirdi²⁴³. Pers diyarına doğru gittiği her yerde bilinçli olarak Yunan uygarlığını yaymaya çalıştı²⁴⁴.

Büyük İskender'in ordusunun Asya'ya doğru geldiğini işiten Darius, acele bir şekilde bir elçi aracılığıyla mektup yolladı. Mektup şöyleydi:

“Doğudan batıya bütün bölgelere, bütün ülke sınırlarına erişen, etrafını güneşten daha fazla aydınlatan, tanrılara eşit ve tüm evrenden daha yüce, kralların kralı Darius. İştittim ki Philippos'un oğlu bu taraflara gelmek için öncülük ediyormuş. Sen ki Yunanistan'ın hükümdarı, batı hükümdarlıklarını ve bütün krallıkları devirerek Roma'ya kadar ilerledin. Etiyopya'nın tüm bölgelerini ele geçirdin ve şimdi o barbar topraklar senin egemenliğin altında ve sana vergi ödemek zorundalar. Şimdi anlıyorum ki, bu senin için yeterli değil. Fakat Asya'ya gelip topraklarıma yaklaşırsan Makedonyalı haydutlarıyla birlikte seni o topraklardan aşağıya atarım hatta halkım ve kölem olursunuz. Baban Philippos, benim hizmetimdeydi ve her yıl bana vergi verirdi. Fakat sen kalkmış benim sahip olduğum topraklara girmek istiyorsun! Eğer topraklarıma girmezsen babandan kalan krallığını sürdürmene izin vereceğim. Babanın bana her yıl ödediği vergiyi sana bağışlayacağım ve sana cömert bir hediye vereceğim. Yok eğer

²⁴¹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 168.

²⁴² Reyhan Körpe, "Büyük İskender'in Troas'ta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı", Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı 10-11'inci Sayısı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2014, s. 97.

²⁴³ V. Diakov- S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 475.

²⁴⁴ William H. McNeill, *a.g.e.*, s. 233.

benim teklifimi kabul etmezsen tüm ordumla sana karşı geleceğim ve seni benden koruyacak bir yer bulamayacaksın”²⁴⁵.

Bu mektubu okuyan Büyük İskender, çok sinirlendi. Hatta elçilerini asmaya karar verdi. Fakat elçiler yüksek sesle ağlayarak "Kral İskender, biz zavallı yoksul adamların ne suçu var? Biz sadece bize verilen emri yerine getirdik." Makedonyalı komutanlar da onların söylediklerine benzer bir yaklaşımla: "İskender, elçileri öldürmen doğru değil" dedi. Büyük İskender, "Normalde böyle bir mektup geldiğinde onların başını keserdim. Ancak merhamet ederek sizin hayatınızı bağışlıyorum." Elçiler Büyük İskender'e sadakat yemini ederek şöyle söylediler: "Eğer bizi öldürseydin bunun Darius'a hiç bir zararı olmayacaktı. Fakat bize merhamet ettiğin için Pers beylerinin tamamı hatta Darius bile senin hakkında övgüyle konuşacak"²⁴⁶.

Daha sonra Parmenion, genç krala, "senin yerinde olsaydım bu teklifi kabul ederdim" deyince, Büyük İskender de "senin yerinde olsaydım ben de kabul ederdim" diyerek Parmenion ile alay etmişti. Savaşı sürdürmeye ve bütün Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmeye kararlıydı. Diğer komutanlar da kendi kendilerine, memleketten bu kadar uzakta az sayıda adamın daha fazla savaşmadan bu kadar fazla şeyi elde etmesinin olağanüstü olduğunu düşünmüş olabilirlerdi. Ama Büyük İskender son derece kararlıydı. Savaşta ne kadar iyi olduğunu daha önce göstermişti ve tekrar gösterecekti. Sıkça yaralansa da sert çarpışmalara karşı dayanıklıydı²⁴⁷.

²⁴⁵ Richard Stone Man, *a.g.e.*, s. 51-53.

²⁴⁶ Richard Stone Man, *a.g.e.*, s. 53.

²⁴⁷ James C. Davis, *İnsanın Hikâyesi Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz*, (Çev. Barış Bıçakçı), İstanbul, 2007, s. 93-94.

Şekil 16. Zeleia Ovası

(Necmi Karul, Anadolu'nun Arkeoloji Atlası, Büyük İskender ve Makedon Ordusu, Marcel Gabrielli, İstanbul, 2012, s. 269.)

Pers ordusu ise özellikle süvari kuvvetleri bakımından başarılı bir savunma savaşı yapabilecek kabiliyetteydi. Ancak Darius, büyük bir hata yaparak, bu orduya bir başkomutan tayin etmemiş, ileri gelen komutanların birleşerek karar almaları talimatını vermişti²⁴⁸. Pers ordusu hazırlıklarını tamamlayarak Zeleia ovasında (Kazdağı eteğinde) ordugâh kurdu²⁴⁹. Pers satrapları ve komutanları savaşı nerede ve nasıl yapacaklarını tartışmak için bir araya geldiler²⁵⁰.

Granikos Savaşı'nda komutanlık yapacak olan Pers generallerinden biri Memnon'du. General savaşın yüz yüze yapılmasına karşı çıktı. Çünkü bunun tehlikeli olduğunu düşünüyordu. Büyük İskender Asya'ya geldiğinde, ordusunun hem yiyecek eksikliği hem de para eksikliği olacağını söyledi²⁵¹. Memnon, Makedonların karşısına çıkmak yerine Pers ordusunu ülkenin içlerine çekmeyi önerdi. Geri çekilirken de bütün ekinleri ve yiyecekleri yok edecekler ve böylece kendilerini takip eden Makedonya

²⁴⁸ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 46.

²⁴⁹ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 46.

²⁵⁰ Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 98.

²⁵¹ Jacob Abbott, *History of Alexander The Great*, London, 1853, s. 83.

ordusu açlıktan zayıflayacağı gibi, ikmal yolları da kesilecekti. Aynı zamanda Makedonya'ya gönderilecek kuvvetler ve donanmayla savaş Avrupa'ya taşınabilirdi. Memnon'un önerisi Persler tarafından özellikle topraklarının yakılarak terk edilmesi taktiği nedeniyle kabul görmedi. Persler, Memnon'un savaşı bilerek uzatacağını ve bu şekilde Darius'un yanında daha fazla iltimas kazanacağından şüpheleniyorlardı. Ayrıca Büyük İskender'in askerlerini, özellikle Memnon'a ait araziye yağmalamalarını emretmesi Memnon'u Perslerin gözünde daha da şüpheli duruma düşürmüştü. Pers savaş meclisinin kararı ise, Büyük İskender'in ilerleyişini hemen durdurmak için saldırıya geçmek oldu. Böylece Pers ordusu Zeleia'dan (Balıkesir Gönen İlçesi, Sarıköy Beldesi) harekete geçip Granikos Nehri doğusunda Harpagia-Didymatekhia kasabaları arasındaki alçak yamaçlar üzerine yerleşti. Troas ve Mysia sınırı arasında kalan bu bölge yüksek stratejik önemi nedeniyle "Asya'nın Kapıları" olarak adlandırılmıştır. Hellespontos Frigya satraplığının başkenti olan Daskyleion'u Kyzikos'a ve Lampsakos'a bağlayan yollar buradan geçmekteydi²⁵².

Persler, istilacıları Anadolu'dan kovamazlarsa, başta Daskyleion olmak üzere birçok önemli kentin yolu açılacaktı. Ayrıca Granikos'un seçimi, Perslere Büyük İskender'i kendi belirledikleri bir savaş alanında savaşa mecbur ettikleri için bir avantaj sağlamışlardı. Irmağın yüksek ve dik olan kıyıları Makedonyalıların karşı yamaçlardaki savunmacılarına karşı iyi bir saldırı yapmalarına büyük ölçüde engel teşkil etmekteydi. Irmak o zamanlar çok derin ve geniş olmasa da, bu durum Büyük İskender için oldukça güç olmalıydı. Sonunda Persler ordu için her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde buraya askerlerini yerleştirip Zeleia ve Kyzikos istikametine giden yolları emniyet altına almışlardı. Öte yandan Büyük İskender'in bir an evvel saldırıya geçmek için kendi nedenleri vardı. Erzağın giderek azalması ve ekonomik problemlerin çözümü için hızlı bir zafere ihtiyacı vardı. Dahası, seferinin ve erzak kaynaklarının güvenceye alınması için Hellespontos bölgesinin güvence altında olması gerekiyordu. Üstelik Büyük İskender Granikos'ta beklerken Pers donanması Mısır'dan gelerek ikmal yollarını kesebilirdi. Eğer Pers ordusuyla burada savaşmaktan çekinir ve İyonya'ya doğru yönelirse, bu defa da arkasında çok güçlü bir Pers ordusu bırakmış olacaktı. Böylece Büyük İskender, Parmenion'un tüm karşı çıkmalarına rağmen Persler ile Granikos'ta çarpışmak için ordusunu hazırlamaya başladı²⁵³.

²⁵² Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 98.

²⁵³ Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 98-99.

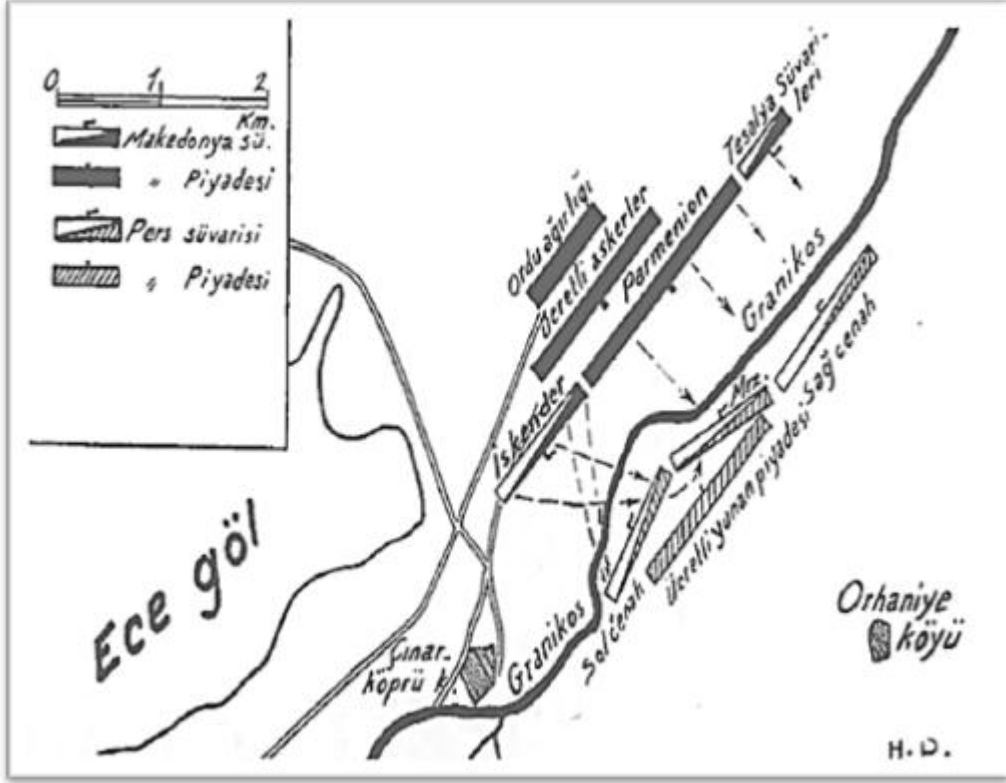
Granikos Nehri'nin sahilindeki mevki, tarihçilerin bütün olumsuz iddialarına rağmen savunma bakımından mükemmel bir yerdi. Granikos'un kaynağı İda Dağı (Kaz Dağı) üzerinde bulunmakta ve nehir Marmara Denizi'ne dökülmektedir. Her ne kadar nehir alçak ise de, bazı yerlerde 3 metreye varan yalçın kayalardan ibaret dik sahilleri saldırı hareketleri için, güç aşılabilecek birer engel oluşturmaktadır. Persler bu uygun ortamda nehrin arkasında bulunmaktaydılar. Nehir üzerinde karşı sahile cepheden yapılacak bir saldırının, Büyük İskender'i büyük bir mağlubiyete uğratacağını zannediyorlardı. Parmenion Büyük İskender'e, daha önce Granikos'un sol sahilinde mevzi alarak, meydana gelecek gelişmeleri beklemeyi tavsiye etti. Büyük İskender'in bekleyecek vakti yoktu. O, daha uzaktan Pers ordusunun ne vaziyette olduğunu anlamış ve bu durumu göz önüne alarak kendisinin hangi noktalarda şanslı olduğu konusunda düşünmüştü. 20.000 mevcudu olan Pers süvarisi nehrin sarp sahilinde mevki almıştı²⁵⁴. Granikos'un doğu kıyısında dizilen Pers süvarisi hem kıyıyı hem de yaklaşık 275 metre geriye uzanan düz bir araziye kaplamaktaydı²⁵⁵. Ovanın doğu yamaçlarında yaklaşık 2,5 km uzunluğunda süvariler yerleştirilmişti. Sol kanatta sayısı tam olarak belli olmayan Yunan paralı askerler kendi topraklarından gelen adamlarıyla pozisyon almıştı. Onun hemen yanında Kilikya satrapı Arsames, sonra Paphlogonialılar ile birlikte Hellespontos Frigya satrapı Arsites ve Hyrkanian süvarileriyle Lidya ve İyonya satrapı Spithridates yer almaktaydı. Merkezde yer alan esas büyük kuvvetin kimlerden meydana geldiği bilinmemekle beraber muhtemelen satrap Mithrovouzanes'in idaresindeki Kapadokyalılar olmalıdır. Sağ kanat 2.000 Baktrialı süvari, Reominthas komutasında diğer 2.000 süvari ve 1.000 Medli tarafından tutulmaktaydı. Süvari sırasının arkasına ise 20.000'den az olan Pers piyadeleri yerleştirilmişti²⁵⁶. Büyük İskender, Pers ordusunun bu durumunda bir yerleştirme hatası olduğunu anladı. Çünkü kıtaların bu şekilde bulunmalarına rağmen, Makedonyalılar Granikos Nehri'ni geçmeyi başarırlarsa, bir süvari savaşı yapılması mecburi bir durum olacak ve bu süvarilerin arkasında mevzi almış olan Pers piyadesi savaşa müdahale edemeyecekti. Hâlbuki bunun aksine, bir muharebe nizamında, arkada duracak olan Pers süvarileri kolayca cephede çarpışan piyade kuvvetlerini koruyabilirlerdi. Bundan dolayı Pers ordusunun yarısı hiç bir şekilde savaşa katılabilecek durumda değildi²⁵⁷.

²⁵⁴ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 26.

²⁵⁵ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 94.

²⁵⁶ Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 98-99.

²⁵⁷ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 26.

Harita 4. Granikos Muharebesi'ni açıklayan kroki,

Kaynak: (Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 438)

Granikos Nehri'nin batısında ise Büyük İskender, ordusunun sol kanadına Kalas komutası altında 1.800 Thessialı süvari yerleşti. Onun yanında 600 asker ile müttefik süvarileri, sonrasında Agathon'un 150 Tharikialı süvarileri yer alıyordu. Bunların yanı sıra Krateros, Meleager, Philip, Koinos ve Perdikkas komutası altında her biri 1.500 askerden oluşan 6 falanks bulunmaktaydı. Nikanor komutası altında 3.000 hypaspist sıralanmıştı. Sağ kanatta ise Amyntas komutası altında 200 hetairoi sarissa taşıyıcı ile 150 Paenian süvarisi Sokrates komutasında 200 hetairoi yer almaktaydı. Bu sıraların gerisinde 1.000 okçu ve Agriae mızraklı süvarileri yerleştirilmişti. Toplamda, Büyük İskender savaş alanına 5.100 süvari ve 13.000 piyade sürmekteydi. Büyük İskender sağ kanadın komutasını bizzat kendisi almış, Parmenion'u sol tarafa yerleştirmişti. Makedonyalıların ön sıralarının genişliği düşmanın kendilerini kanatlardan kuşatmaması için, Perslerle eşit bir şekilde 2,5 km uzatılmıştı. Bu yüzden, Falankslar yaklaşık sekiz adam derinliğinde, sol kanat süvarileri 10, sağ kanat süvarileri

Büyük İskender, MÖ 334 yılında Dardanelles'te (günümüzde Türkiye topraklarında) Asya fetihine başlamıştır. Başlangıçta yanında Makedonyalılar ve diğer Yunan şehir devletlerden getirilmiş askerlerden oluşan, 32.000 piyade ve 5.000 süvari vardı. Waldemar Heckel, *The Wars of Alexander The Great 336-323 BC*, 25 Temmuz 2002, s. 30.

daha fazla derinlikteydi. Persler Büyük İskender'i fark ettikleri zaman, sağ kanatlarındaki süvari kuvvetlerini merkezden gönderdikleri kuvvetler ile daha da sıkıştırdılar²⁵⁸.

Pers ordusu yanlış bir taktik takip etmiş, çayın karşı kıyısında süvarilerini dik ve çamurlu araziye geniş sıralar halinde yaymış bulunuyordu. Buna karşılık aynı arazide çok daha iyi iş görecektir dövüşçü Yunan ücretli askerleri ilk çatışmalara seyirci kalacak vaziyette geriye alınmıştı. Büyük İskender, düşmanın bu hatasını hemen kavradı. Ordusuna muharebe vaziyeti aldırıldı. Onun taktiğine göre nehri ilk geçmek ve düşman süvarisini yamaçlardan geri sürmek vazifesi Makedonya süvarisine veriliyordu. Falankslar ile hafif piyade, süvariye hemen arkadan desteklemek üzere takip edeceklerdi²⁵⁹. Pers orduları ise, Granikos Nehri boyunca mevzilenmiş olup, gelecek olan Büyük İskender'in ordusunu çaydan geçirmemeye çalışacaklardı. Büyük İskender de çayın kenarına gelip, durumu ordu büyükleri ile görüşmeye başladı. Büyük İskender'e göre, çay hemen geçilip, Perslere taarruz edilmeliydi. Ama Parmenion aynı fikirde değildi. Parmenion'a göre, çayın kenarında ordugâh kurulmalı, suların alçalması beklenmeliydi. Çünkü ilkbahar (Mayıs) olduğu için, çay çok hızlı akmaktaydı. Ama Büyük İskender derhal ordusuna hazır ol emri verdi²⁶⁰. Sonraki yıllarda Yunanlı tarihçi Arrianos, savaş anının görüntüsünü sunar. Arrianos'un anlatımına göre, "İlk darbeden önce derin bir sessizlik vardı, sanki iki taraf da olayı başlatmak için gönülsüzdü. Sessizlik, boru sesleriyle ve muazzam bir kükremeye bozuldu, Makedonlar savaş tanrılarına sesleniyorlardı. Sonra herşey çok hızlı gelişti"²⁶¹.

İki ordu birbirine doğru yaklaşırken, Darius'un askerleri açıkça görünür oldular. Kraliyet bölüğü ile saldırıya geçmekte olan Büyük İskender'in tam karşısında Pers ordusunun üst tabakası vardı. Bunlar dipçikli mızraklarıyla Pers Kraliyet Muhafızları, Hintliler ve Arnavutlular, ülkesiz Kariyalılar ve Mardialı okçulardı. Büyük İskender kuvvetlerini biraz sağa yöneltince, Persler bu hareketi hemen karşıladılar. Ordularının sol kolu Makedonyalıların hattının çok ötelere uzanıyordu. Bu arada Darius'un İskit süvarisi Makedonya hattı boyunca ilerleyerek daha şimdiden onların ileri birlikleriyle buluşmuştu. Buna karşın, Büyük İskender sağa doğru ilerlemesini Perslerin önceki günlerde düzleştirmiş oldukları alanın ötesine geçinceye dek sürdürdü. Darius

²⁵⁸ Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 100.

²⁵⁹ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 47-48.

²⁶⁰ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 23.

²⁶¹ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 40.

Makedonyalılar kaba zemine ulaşır ulaşmaz kendi savaş arabalarının işe yaramaz olduğunu anlamıştı. Darius sol kanadının önündeki atlı askerlerinin Makedonyalıların Büyük İskender'in komutasındaki sağ kanadını çevirmeleri ve böylece o kanatlarında daha öte bir uzanmayı durdurma emrini verdi²⁶².

Büyük İskender, Sokrates'in hetairoilarına, paeonianlar, sarissa taşıyanlar ve 1.000 hypaspistlerle ortak saldırı emri verdi. Bu kuvvetler harekete geçince, Büyük İskender hetairoiyle birlikte okçular ve mızraklı süvarilerle kendi asıl saldırısını başlattı. Amyntas komutasındaki ilk hattın saldırısı çok önemliydi. Amacı Pers sağ kanadından gelen saldırıyı engellemektir²⁶³. Solda Parmenion, düşmanın sağ kanadını meşgul ediyor sağda ise Ptolemaios düşmanın sol kanadı ile muharebeye tutuşuyordu. Büyük İskender, arkadan gelmekte olan ağır ve hafif piyade kuvvetlerine dayanarak düşmanın merkezine girmek ve düşman hattını yarmak düşüncesindeydi. Persler nehrin yamaçlarından aşağıya mızrak, ok ve taş atarak, bazıları da suya kadar sokulup kılıç kullanarak, sahilin kaygan çamurlarından yukarı çıkmak üzere mükemmel bir kuvvet sarfeden Makedonya sağ kanadına büyük zaiyat verdiriyorlardı²⁶⁴. Makedonya ordusu düşmanı kıydan dışarıya çekmek için yaklaşık 1.000 süvariden oluşan bir süvari birliği gönderdi. Bu hamle Makedonyalıların ağır kayıplar vermeleri karşılığında başarıya ulaştırdı. Düşman hattını bozmaya zorlayan Büyük İskender, artık saldırıya geçmişti. Askerlerini nehrin yukarisına, kendi sağına doğru yönlendirdi. Böyle yaparak hem Perslerin arkasına sarkacak hem de askerlerini nehirden kol halinde çıkıp birer birer vurulmalarına sebep olmak yerine düşmana karşı sağlam bir cephe oluşturmalarını sağlayacaktı²⁶⁵. Büyük İskender çarpık savaş düzenini uygulayarak sağ kanattaki süvarilerle nehri geçti. Pers süvarisinin üzerine büyük bir şiddetle saldırdı²⁶⁶.

Makedonya süvarileri hücumla geçince, Persler önce ok yağdırmaya başladılar. Sonra da nehri geçmekte olan Makedonya süvarilerine karşı hücumla geçtiler. Makedonya süvarileri ile Pers piyadeleri arasında nehrin içinde ve kenarında kanlı bir çarpışma başladı. Büyük İskender askerlerinin önünde savaşıyordu. Bir ara elindeki kılıcı kırılınca Korinthoslu Demaratos, krala kılıcını yetiştirdi. Bu arada Perslerden Mithriadates Büyük İskender'e hücum etti. Büyük İskender, diğer bir Persli ile vuruştugundan, omzundan yaralandı. Karşısındakini bertaraf ettikten sonra,

²⁶² Arrian, *a.g.e.*, s. 86.

²⁶³ Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 100.

²⁶⁴ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 43.

²⁶⁵ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 95.

²⁶⁶ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 437.

Mithriades'e elindeki mızrağı fırlatıp onu, cansız bir şekilde yere yuvarladı. Bu sefer Mithriades'in kardeşi Rhosaiques, Büyük İskender'in üstüne atıldı. Bir kılıç darbesiyle başlığını parçaladığı gibi, ikinci kılıç darbesiyle de kafa derisini sıyırdı. Büyük İskender bir an ölüm ile karşı karşıya gelmişti. Lidya satrapı Spitridates, Büyük İskender'in yanına kadar sokulmuştu. Kılıcını Büyük İskender'in sırtına saplayacağı sırada, Kleitos (İskender'in sütkardeşi), aniden yetişip Spitridates'i öldürdü. Büyük İskender, yüzünden kanlar akarak savaşa bütün gücüyle devam etti²⁶⁷. Büyük İskender'in atı altındayken öldürüldü. Fakat bu at Bucephalus değil başka bir attı²⁶⁸.

Hattın merkezindeki Makedon piyadesi ilerledi. Falanks düzenindeki askerler düşmanı geriye itti. Pers hattının merkezi dağıldı ve süvariler geri dönüp kaçtı. Makedonya ordusunun sol kanadındaki Thesalia süvarisi etkili bir şekilde çarpıştı. Perslerin emrindeki Yunan paralı askerler, arkada beklemekteydiler. Görünüşe göre onlara harekete geçmeleri için kimse emir vermemişti²⁶⁹. Pers ordusunun merkezi dağılınca, askerler kaçmaya başladı. Bazı kaynaklara göre 1.000 bazı kaynaklara göre ise 1.500 Persli muharebe meydanında kalmıştı. Ötekiler darmadağın bir şekilde geriye kaçmışlardı. Büyük İskender bunları fazla takip etmedi. Çünkü Omares'in komutasındaki düşman piyadesi Makedonyalılara karşı Yunan ücretli askerlerinin şerefini ispat etmeye karar vermiş bir şekilde biraz gerideki tepelerde bekliyordu. Bundan başka yapacak işeyleri kalmamıştı. Eğer işe karışmış olsalardı belki de Perslerin kazanmış olacakları kanlı bir muharebeyi uzaktan seyredeceklerdi. Pers komutanları yenilgi halinde bunların ne yapacağı konusunda herhangi bir emir vermeyişinin sebebi yenilgiyi asla akıllarından geçirmemiş olmalarıydı. Tek başlarına kalarak Makedonya ordusunun kendilerine taarruz etmelerini bekliyorlardı. Muharebeyi kaybetseler bile Makedonyalılara pahalıya mal etmeye niyetliydi. Büyük İskender'in falanksı ve sol kanattaki Thesialılarla Helenlerinde içinde bulunduğu bütün süvari kuvvetleri bunların üzerine hücum etti. Kısa, fakat çok şiddetli bir çarpışma sonunda Yunan ücretli askerleri de yok edildi. İçlerinden 2.000 kişi esir alındı²⁷⁰. Esir alınan Yunan askerler zincire vurulup ömür boyu Trakya'nın gümüş madenlerine ağır iş yapmaya gönderildiler. Bu, Pers kralına para karşılığı hizmet etmeyi düşünen

²⁶⁷ Necati Kotan, *a.g.e.*, 23-24.

²⁶⁸ Plutarch, *The Parallel Lives, Life of Alexander*, Translated by John Dryden, Southern Illinois University, 2008, s. 10.

²⁶⁹ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 96.

²⁷⁰ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 51-52.

Yunanlılara acımasız bir mesajdı²⁷¹. Büyük İskender, zaferin simgesi olarak Tanrıça Athena'nın tapınağına konulmak üzere 300 takım Pers zırhını şu notu ekleyerek Atina'ya göndermiştir: "II. Philippos oğlu İskender ve Spartalılar dışındaki Yunanlılar, Asya'daki Barbarlardan yağmaladılar²⁷². Bununla Büyük İskender, kendi ünvanını dile getirmeden, saygı duyduğu Atinalılara ortak ittifak görevlerini hatırlatmak ve barbarlara karşı elde edilen ilk başarıyı göstermek istiyordu. Sparta ayıplanıyordu. Çünkü başından beri Korinthos Birliği'nden uzak durmaktaydı. Büyük İskender, Granikos'ta Perslerin yanında savaşırken esir düşen Yunan asıllı paralı askerleri, birliğe karşı geldikleri için Makedonya maden ocaklarına köle olarak gönderdi. Kendi tarafında olan Yunan ittifak birliklerini de her ihtimale karşı savaşa sokmadı²⁷³.

Büyük İskender'in askerleri, Perslere karşı savaşmaktan ve hayatlarını kaybetmekten çekinmiyorlardı. Buna rağmen Persler bir adım gerilemiyor ve inatla savaşıyorlardı. Ama neticede Büyük İskender'in şiddetli hücumları karşısında 15.000 ölü vererek, geri çekilmeye başladılar. Bu çekilme, Makedonyalıların hücumu karşısında bozgun halini alınca, Perslerin zaiyatı da o nisbette arttı. Kaçanlar bir müddet takip edilip yok edildikten sonra, Büyük İskender'in emri ile takipten vazgeçildi. Granikos Savaşı, Büyük İskender'in Perslerle yaptığı ilk savaşı. Hem de zaferle biten bir savaş. Artık Anadolu Büyük İskender'e kapılarını açmış bekliyordu²⁷⁴.

Pers kralının, elindeki bütün imkânlarla rağmen neden Büyük İskender'le yapılacak bu ilk çatışmaya daha büyük kuvvetler göndermediği, hele kendisinin niçin ordusunun başında bulunmadığı sorulabilir. Gerçekten de bu nisbeten küçük ve başsız Pers ordusu bile, çelik gibi Makedonya ordusunun ve büyük komutan Büyük İskender'in karşısında iyi dayanmıştır. Darius, daha başlangıçtaki bu ihmalinin, rehabetinin cezasını sonradan daha acı olarak tattı²⁷⁵.

Büyük İskender'in Asya topraklarındaki ilk ve büyük çaplı olan bu savaşı kazanmasında birçok etken vardır. Büyük İskender'in strateji yeteneği durumu hızlıca değerlendirip buna göre bir harekât planı tasarlayarak savaşı kendi lehine çevirmeyi başarmıştı. Bunun yanında savaş meydanında büyük bir cesaretle öne atılması askerlerine örnek teşkil etmişti. Aynı zamanda askeri yeteneğinin vermiş olduğu

²⁷¹ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 41.

²⁷² Oğuz Tekin, "*Eskiçağ'dan Ortaçağ İslam Dünyasına Miras Büyük İskender*", *Toplumsal Tarih*, Ocak, 2002, s. 58.

²⁷³ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 66.

²⁷⁴ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 24.

²⁷⁵ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 46.

avantajla ordusunu savaşa en uygun biçimde yerleştirmiş, böylece askerlerin istikrarla ve tüm maharetlerini göstererek savaşmalarını sağlamıştı. Granikos Savaşı'nda Pers komutanlarına karşı yapılan sürekli suçlamaların sebebi, onların Pers süvarilerini nehrin karşı kıyısında etkili bir şekilde kullanamamalarıydı. Fakat bunun yanı sıra savaş meydanının vaziyeti taktiksel anlamda geleneksel olarak orduların bel kemiği olan süvarilere bazı avantajlar sağlıyordu. Olayların bu şekilde ilerleyeceğini beklemek mantıklıydı. Fakat Pers komutanlığı tarafından desteklenen bu plan bazı sebeplerden dolayı işe yaramadı. Biz de bu nedenleri tam olarak bilemiyoruz. Muhtemelen savaş alanının Aristes'in toprakları içinde olması ve savaşın başkomutanı olan bu kişinin savaşın ilk başlarında ölmesi yenilginin bir nedeni olabilir. Bir başka neden ise Büyük İskender'i öldürüp şöhret kazanmak isteyen Pers komutanlarının merkezi zayıflatıp Büyük İskender'e karşı direk hücumla geçmeleri ve sonucunda kendi hayatlarını kaybetmelerinin yanında ordunun da dengesini bozarak yenilgiye zemin oluşturmalarıydı²⁷⁶.

Persler bu yenilginin sonunda ağır kayıplar vermişti. Buna karşın Büyük İskender'in ordusunun verdiği can kaybı oldukça azdır²⁷⁷. Makedonyalıların kaybı, Makedonya yanlısı kaynakların iddia ettiği denli önemsiz değildir. Fakat çarpışmanın başında Makedonyalılar çok kayıp verdiyseler de sonuçta kayıpları hayli düşük kaldı. Bu Büyük İskender'in başarısının bir anahtarıydı, askerlerini esirgiyordu. Ayrıca Büyük İskender, askerlerine karşı çok cömertti. Ordusu da Büyük İskender'e savaşta bütün gücüyle destek oluyordu. Büyük İskender ve ordusu için Granikos büyük bir zaferdi. Bu zaferi, ordunun profesyonelliğine ve gücüne borçluydu. Ama göz ardı edemeyeceğimiz hakikat şudur ki, Büyük İskender tam bir askeri dehadır. Perslerin kaybı askerlerle sınırlı kalmamış aynı zamanda iki satrap, ücretli askerlerin komutanı, kraliyet ailesinin iki damadını ve eski bir kralın erkek torunu da olmak üzere sekiz Pers generalini kaybetmişti²⁷⁸. Büyük İskender verdiği kayıplar için merasim düzenledi. İlk hücumda Apollonia İle'si süvarilerinden altmış, piyadeden de otuz kişi ölmüştü. Bu ölenler, bütün silah ve donanımlarıyla, ertesi gün gömüldüler. Memleketlerindeki çocuklarıyla aileleri, bütün vergilerden muaf oldular. Yaralılarla, Büyük İskender özel olarak ilgilenip askerlerin yanına gidiyor, yaralarını açtırarak bakıyor, her birine yarasını nerde ve nasıl aldığını anlattırıyordu. Aynı zamanda Pers komutanlarına hizmet eden ücretli Yunan

²⁷⁶ Reyhan Körpe, *a.g.m.*, s. 101-102.

²⁷⁷ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 52.

²⁷⁸ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 96-97.

askerlerini de gömme emri verdi. Esir düşen Yunanlıları ise daha önce bahsettiğimiz gibi cezalandırıp Makedonya'ya gönderdi. Çünkü bunlar Yunanistan'ın ortak kararına aykırı ve Perslerle bir olarak Yunanistan'a karşı savaşmışlardı. Yalnızca Thebaililer bağışlandılar. Zengin Pers karargâhı Büyük İskender'in eline düştü. Kral, ganimetlerini müttetekleriyle paylaştı. Büyük İskender annesi Olympias'a, Pers çadırlarında bulunan altın taslar, kırmızı halılarla daha başka değerli eşyaları gönderdi²⁷⁹.

Büyük İskender, Granikos Savaş'ında ilk hücumu yapan ve kat'i neticeyi alarak süvari muharebesini başaran ağır asilzade süvarilerden 25 kişi için o zamanın en iyi heykeltıraşı olan Lysippos'a 25 heykel sipariş etti. Bu bir şeref nişanesiydi. Çünkü bu süvariler savaşın kazanılmasında büyük rol oynamıştı²⁸⁰.

Düzenlediği askeri törende, kendi gözlemine göre ya da güvenilir raporlardan savaşta başarı gösterdiğini bildiği her askeri övdü, her biri için onayını uygun bir ödülle gösterdi. Kraliyet Muhafızının bir üyesi olan Nikanor'un oğlu Balakros'u Kilikya valisi olarak atadı. Dionysios'un oğlu Menes'i bu yüzden boşalan yeri doldurmak üzere terfi ettirdi ve Simmias'ın oğlu Polysperkhon, öldürülmüş olan Seleukus'un oğlu Ptolemi'nin taburunun komutanlığına getirdi. Soli yurttaşlarına verilen ve henüz ödemeleri gereken elli talentlik ceza kaldırıldı ve alınan rehinelere geri verildi. Dahası Büyük İskender Darius'un annesini, karısını ve çocuklarını da gözardı etmedi. Kimi anlatılara göre, Darius'un takibinden geri döndüğü gece Darius'un onun için özel savaş yağması olarak bir yana ayrılan çadırına girdiğinde çadırın yakınından bir kadının ağlayışının ve karışık seslerin yükseldiğini duydu. Kadınların kimler olduklarını ve niçin ona bu kadar yakın bir çadırda bulduklarını sordu. "Darius'un annesi, karısı ve çocukları, efendim." yanıtını aldı. "Yayının ve kraliyet pelerininin sizde olduğunu ve kalkanının geri getirildiğini öğrendikleri için ölümü öğrendikleri için ölümü nedeniyle yas tutuyorlar." Bunu işiten Büyük İskender hemen Yoldaşlar Süvarisi'nden biri olan Leonnatos'u onlara Darius'un sağ olduğunu, pelerinin ve silahlarını güvenlik için kaçarken savaş arabasında kendisinin bıraktığını ve Büyük İskender'in eline bunlardan başka bir şeyin geçmediğini söylemek üzere gönderdi. Leonnatos çadırlarına girerek Darius hakkındaki

²⁷⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 174.

²⁸⁰ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 30.

Granikos Zaferi (MÖ 334 Haziran) Küçük Asya'yı Yunanlıların eline geçirmiştir. İskender, zafer ve şenlikler içinde Yunan şehirlerini kurtarmıştı. Bu çok önemli bir zaferdi. Reymond Furan, "*Büyük İskender-Seleucides (İskenderun ile Antalya arasındaki muntika) Yunanlılar-Arsacides (Gaziantep Vilayetinde Kilis havalisi) Parthesler ve Roma ile mücadele (MÖ 331'den M.S. 225'e kadar)*", *Çığırcaan Yüksek İlimler Serisi No.1*, (Çev. Galip Kemdi Söylemezoğlu), İstanbul, 1943, s. 81

haberi bildirdi. Büyük İskender'in onların tüm kraliyet konumunu, işaretlerini ve sanlarını sürdürmelerini istediğini çünkü Darius ile kişisel bir düşmanlık nedeniyle dövüşmediğini, Asya'nın egemenliği uğruna haklı bir savaş yaptığını ekledi. Ptolemi ve Aristobulus'un anlatıları budur. Bir başka öykü daha vardır. Buna göre Büyük İskender ertesi gün yalnızca Hephaestion'un eşliğinde çadıra girer ve Darius'un annesi giysilerinin benzerliğinden ötürü ikisinden hangisinin Kral olduğunu çıkaramayarak Hephaestion'a yanaşır ve önünde yere kapanır. Çünkü ikisinden daha uzun boylu olan odur. Hephaestion geri çekilir ve Büyük İskender'i göstererek Darius'un annesinin yanışını düzeltir. Kraliçe derin bir utanma duygusu içinde kendini çeker ama Büyük İskender bir yanışlık yapmadığını çünkü Hephaestion'un da bir İskender olduğunu söyler. Eğer olaylar böyle olmuşsa, Büyük İskender'e hem bu kadınlara böyle şefkatli davranmasından, hem de arkadaşına böyle saygı ve güven göstermesinden dolayı ancak hayranlık duyulur²⁸¹.

Büyük İskender Marathos'tayken Darius'tan elçiler gelerek annesinin, karısının ve çocuklarının salıvermesi dileğini bildirdiler. Ayrıca ondan bir mektup da getirmişlerdi ve mektubun içeriği şöyleydi:

"Philippos ve Artaxerxes dostluk ve bağlaşma ilişkisi içindeydiler. Ama Artaxerxes'in oğlu Arses'in tahta çıkmasından sonra, Perslerden hiçbir zarar görmemiş olmasına karşın Philippos ona karşı haksızlıkta bulundu. Şimdi, Darius'un hükümdarlığı başladığından bu yana, İskender onun sarayına iki krallık arasındaki eski dostluk ve bağlaşmayı doğrulamak için hiçbir temsilci göndermedi. Tersine bir orduyla Asya'ya girerek Perslere büyük zararlar verdi. Bu nedenle Darius ülkesinin ve atalarından kalan tahtının savunması için savaştı. Şimdi Kral Darius Kral İskender'den karısının, annesinin ve çocuklarının tutsaklığını sona erdirmesini istemektedir ve onun dostu olmaya ve onunla bağlaşma kurmaya hazırdır. Bu nedenle İskender'den, bu ricayı getiren Menikos ve Arsimas'ın eşliğinde karşılıklı uygun güvencelerin verilebilmesi için kendi temsilcilerini ona göndermesini bekler"²⁸².

Büyük İskender cevabını yazdıktan sonra Thersippos'a, Darius'un elçilerine geri dönerken eşlik etmeleri emrini verdi ve ona mektubu Darius'a teslim etmesi ama ne olursa olsun ondan çıkabilecek hiçbir soruyu tartışmaması konusunda kesin talimatlar verdi. Büyük İskender'in Darius'a yazdığı mektup şöyleydi:

²⁸¹ Arrian, *a.g.e.*, s. 57-58.

²⁸² Arrian, *a.g.e.*, s. 59-60.

"Ataların Makedonya ve Yunanistan'ın geri kalanını istila ettiler. Ülkemizde büyük yıkımlara yol açtılar ve yine de onlara daha önce hiçbir zarar vermemiştik. Tüm Yunanistan'a hegemon atanarak Asya'yı istila ettim. Çünkü İran'dan sizin bu eyleminizden dolayı öç almak istedim. Babama karşı başkaldıran Perinthos halkına yardım gönderdiniz. Okhos bizim egemenlik alanımız olan Trakya'ya bir ordu gönderdi. Babam, mektuplarınızda bütün dünya karşısında açıkça övündüğünüz gibi suçu işlemek için sizin kendinizin kiraladığı suikastçılar tarafından öldürüldü. Bagoas'ın yardımıyla Arses'i öldürttüktan sonra haksız ve yasadışı olarak tahtı ele geçirdiniz ve bununla ülkenize karşı suç işlediniz. Yunanlıları düşmanım yapma umuduyla, onlara hakkımda yanlış bilgiler gönderdiniz. Lakedaemonyalılara ve belli başka Yunanlılara para gönderdiniz ki bunu başka hiçbir kent kabul etmezken yalnızca Lakedaemonyalılar kabul ettiler. Adamlarınız dostlarıma rüşvet verdiler ve Yunanistan'da kurduğum barışı bozmaya çalıştılar ve o zaman size karşı meydana çıkan bendim. Ama kavgayı başlatan sizdiniz. İlk savaşta generallerinizi ve satraplarınızı yendim. Şimdi kendinizi ve önderlik ettiğiniz orduyu yendim. Tanrının yardımıyla, ülkenizin efendisiyim ve ordunuzun savaş alanında ölmeyip bana sığınan askerleri için kendimi sorumlu kıldım. Zor yoluyla tutulmadan, benim komutam altında gönüllü olarak ve kendi özgür kararlarıyla hizmet ediyorlar. Öyleyse bana Asya kıtasının efendisine gelir gibi gelin. Eğer benden herhangi bir saygısızlık görmekten korkuyorsanız, o zaman kendilerine gerekli güvenceleri vermem için bana dostlarınızı gönderin. Gelin ve benden annenizi, karınızı ve çocuklarınızı ve dilediğiniz başka herhangi bir şeyi isteyin. Çünkü o zaman onları ve yanısıra benden, ikna ettiğiniz her şeyi alacaksınız. Ve gelecekte bana bir mektup göndereceğiniz zaman tüm Asya'nın kralına seslenin. Bana bir eşit olarak yazmayın. Sahip olduğunuz her şey şimdi benimdir. Bu yüzden, eğer herhangi bir şey istiyorsanız uygun zamanda bana bildirin, yoksa sizinle bir suçlu gibi ilgilenmek için gerekenleri yapacağım. Öte yandan, eğer krallık iddiasında iseniz, onun için kalkın savaşın, kaçmayın. Çünkü nerede saklanırsanız saklanın sizi bulup çıkaracağım"²⁸³.

Büyük İskender'in Darius'a yanıtı böyleydi. Bu mektuptan anlıyoruz ki Büyük İskender'in Asya Seferi'ne çıkmak için haklı sebepleri vardı. Darius'un kendisini dünya hükümdarı olarak görmesi ve Büyük İskender'in ülkesindeki huzuru bozmaya çalışması bir savaş sebebidir. Üstelik Büyük İskender, babasının ölümünün de Perslerin bir suikastı olduğunu düşünmektedir. Bütün sebepler bir araya gelince Büyük İskender,

²⁸³ Arrian, *a.g.e.*, s. 60-61.

Darius'a dünyanın efendisinin Persler değil Makedonyalılar olduğunu ispatlamak için Asya Seferi'ne çıkmıştır. Nihayetinde Asya'yı dize getirmiş Darius'a hükümdarın kendisi olduğunu göstermişti. Darius hala kendisiyle Büyük İskender'i eş tutup ondan istekte bulununca Büyük İskender, karşısında bir Asya hükümdarı olduğunu Darius'a hatırlatmıştır. Bu mektup, Asya seferinin sebeplerini ve sonrasındaki siyasi dengeleri açıklamaktadır. En önemlisi de savaşın burda bitmediğinin sinyallerini vermiştir.

2.3. Büyük İskender'in Anadolu'yu Zaptı (MÖ 334- 333)

Büyük İskender, zaferden sonra çok beklemedi. Persli satrap Aristes'in bölgesine kendi emrindeki Calas'ı atadı ve Perslere ödenen verginin kendisine ödenmesini isteyerek Hellespontos Frigya'sına egemenliğini kabul ettirdi. Kyzikos'un 32 kilometre güneyindeki satraplığın başkenti Daskylion, Parmenion tarafından işgal edilmiş, bunun dışında bölgeye dokunulmamıştı. Bölgenin denetim altına alınması yeni satrap Calas'a bırakıldı²⁸⁴. Yani, Büyük İskender Makedonyalı subayları satrap ünvanıyla fethedilen şehirlerin başına geçirdi. Pers hazinesine ait topraklara el koydu. Her ne kadar işgal edilen Yunan şehirlerine özgürlük ve özerklik veriyse de bunları Korint birliğine dahil etmeyip daha o zamanlar bir Asya krallığı niteliğini takınmaya başlayan Makedonya devletine kattı²⁸⁵. Bosch, Pers topraklarının dâhili konusunda farklı bilgi vermektedir. Bosch, Büyük İskender'in daha fetihlerinin başlangıcında ele geçirdiği toprakları Makedonya Krallığı'na ilhak etmediğini ve buraları hala Pers İmparatorluğu'nun toprakları kabul ederek, kendisinin Pers kralının makamına geçtiğini düşünmektedir. Büyük İskender bundan sonra Pers İmparatorluğu'ndan alacağı diğer yerlerde de ilke olarak Pers yönetim örgütlenişini değiştirmeksizin, yöneticiliğe kendi adamlarını getirmekle yetinmiştir. Halkın devlete karşı yükümlülüklerinde de ilke olarak değişiklik yapmamış, bir bölgenin halkı Pers egemenliği döneminde devlete ne vergi ödüyorduyorsa yine aynı verginin kendi devletine ödenmesi süre gitmiştir²⁸⁶.

Makedonya Kralı Büyük İskender, Çanakkale bölgesini ele geçirdikten sonra, yaptığı plan gereği güneye, eski Lidya krallığı ve sonra Pers satraplık merkezi olan Sardes (Sardeies) üzerine yürüdü²⁸⁷. Bazı tarihçiler, Büyük İskender'in Granikos'tan sonra Persleri takip etmeyişi eleştirdiler. Fakat Perslerin kuvvetli bir deniz üssü vardı.

²⁸⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 62-63.

²⁸⁵ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 439.

²⁸⁶ Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti.*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Gazi Üniversitesi), Ankara, 2000, s. 40-41.

²⁸⁷ Suat Yurdkoru, *a.g.e.*, s.49.

Bu üs, Halikarnassos'taydı. Eğer Büyük İskender Persleri takip edip Pers üslerini arkada bıraksaydı, iki ateş arasında kalabilirdi. Bunu düşünen Büyük İskender, Pers'leri takip etmeyip Ege kıyılarını takibe başlamıştır²⁸⁸. Yaklaşık 270 kilometrelik bir yürüyüş onu çabucak Sardes yakınlarına getirdi ve böylelikle Pers garnizonunun hazinesini kaçırmaya fırsat vermedi²⁸⁹. Çünkü bu kalede satraplık hazineleri bulunuyordu. Stratejik önemi olan Sardes'deki Pers komutanı Mithrines, Büyük İskender'in yaklaştığını görünce, şehrin ileri gelenlerini yanına alarak onu uzaktan karşıladı. Kaleyi ve hazineleri teslim etti. Bu hareket şehri yıkılmaktan kurtarmıştı. Büyük İskender, Pers komutanını himayesine aldı. Sardes halkına hürriyetlerini ve Perslerin bölgeye girdiğinden beri kaybetmiş oldukları 200 yıllık yasalarını bağışladı. Lidya satraplığına Parmenion'un kardeşi Asandros'u getirdi. Asandros'a kale üzerinde Zeus için bir mabed kurmak vazifesini verdi²⁹⁰. Sardes kalesinin yönetimini ise subay Pausanias'a verdikten sonra Nikias'ı vergi memuru olarak atadı²⁹¹. Sardes, Büyük İskender'in harekât hattı üzerinde ikinci önemli nokta konumundaydı. Küçük Asya'nın kapısı olan bu bölgeden, Ön Asya'nın büyük ticaret yolları geçiyordu²⁹².

Kıyı bölgelerindeki halklar Pers yönetimini zorla tanımışlardı ve bu yönetimden hoşnut değillerdi²⁹³. Bu durumda kendilerine haklarını veren ve zorbalık yapmayan Büyük İskender, Sardes için bir işgalci değil kurtarıcıydı. Sardes'in hiçbir sorun çıkarmadan şehri Büyük İskender'e teslim etme sebebi yalnız korku değil, Pers yönetiminden duyulan yılgınlıktı. Buna karşın, bazı Yunan şehir devletleri Makedonya'nın hükümdarlığı düşüncesini hoş karşılamıyordu ve Pers donanmasının desteğine güvenerek karşı koymaya hazırlanıyorlardı²⁹⁴.

Büyük İskender, Sardes'ten yola çıktığında doğuya giden Pers kraliyet yolunu takip etti, kıyıdağı Yunan şehirlerini kurtarmak üzere güneybatıya yöneldi. Bunu, Korint Birliği'nin başkomutanı olarak görev kabul ediyordu. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz gibi Pers donanmasının bu liman bölgelerini hala üs olarak kullanması engellenmeliydi. Granikos Muharebesi'nde kaçmayı başaran Memnon'un bu bölgede direnişe hazırlandığı haberleri geliyordu²⁹⁵. Kral, Sardes'den İyonya'ya üzerine yürüdü.

²⁸⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 25.

²⁸⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 63.

²⁹⁰ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 49.

²⁹¹ Oğuz Tekin, *a.g.m.*, s. 58.

²⁹² Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 177.

²⁹³ Naci Paşa, *a.g.e.*, s. 16-17.

²⁹⁴ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 41.

²⁹⁵ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 67.

Bu ülkenin şehirleri, uzun yıllardan beri Pers kıtalarının veya Pers taraftarı oligarşilerin boyunduruğuna katlanmış; fakat uzun kölelik devrinde direnişleri kırılmışa benzemesine rağmen, eski serbestliklerini unutamamışlardı. Çok kere yüksek sesle istedikleri, özledikleri bu özgürlük, şimdi tanrıların bir mucizesi şeklinde dönüyor gibi görünüyordu. Ancak bunlar, her yerde bu isteklerini açığa vuramamışlardı. Oligarşi partisinin yeter ölçüde kuvvetli olduğu yerlerde Demos, susmak zorundaydı. Fakat kurtarıcı kuvvet yaklaştıkça demokrasinin patlak vereceğine kesin olarak güvenebilirdi. Herhalde tamamen Helen tarzında gösterilen sevinç ile zalimlere karşı beslenen şiddetli kin, yeni serbestliğin başlangıcına bir işaret sayılabilir²⁹⁶.

İyonya şehirlerini hemen her açıdan geride bırakan Efesos, ötekilerinin önüne geçerek önemli bir örnek oluşturmuştu. Daha Kral II. Philippos zamanında, belki de MÖ 338 yılındaki Korinthos kararlarının bir sonucu olarak, bu halk özgürlüğü elde etmişti. Fakat biraz sonra Autophradates, bir ordu ile şehrin önüne gelmiş, görüşmelere girişmek için memurları yanına çağırarak, bu sırada gafil avladığı halkı askerlerine bastırarak birçoğunu esir etmiş, birçoğunu da öldürmüştü. İşte bu zamandan beri Efes'te bir Pers kıtası bırakılmış, idaresi başında da Syrphaks ile onun soyu kalmıştı. II. Philippos'un ölümünden sonra Pella sarayından ayrılanlar arasında Antiokhos'un oğlu Amyntas da bulunmaktaydı. Bunun kardeşi Herakleides, Bottiaia İle'sine komuta etmekteydi. Her ne kadar Büyük İskender kendisine her zaman iyi muamele göstermişiyse de bu adam, herhalde bir kabahati olduğunu bildiğinden veya kötü isteklere kapıldığından, Makedonya'dan kaçarak Efes'e gelmiş ve burada oligarşi tarafından büyük bir saygıyla karşılanmıştı. Bu sırada Granikos Meydan Muharebesi olmuştu. Memnon kurtarabildiği bir kısım kuvvetleriyle İyonya sahillerine kaçabilmiş, Efes'e sığınmıştı. Perslerin yenilgi haberi burada daha büyük bir heyecana yol açmıştı, halk demokrasiye yeniden kavuşacağı ümidine kapıldığı bir sırada oligarşi, büyük bir tehlike karşısında duruyordu. Tam bu sırada Memnon şehrin önüne gelmişti. Syrphaks taraftarları, büyük bir sevinçle ona şehrin kapısını açmışlar, halk partisinden oç almaya koyulmuşlardı. Efes'in kurtarıcısı Herroptos'un mezarı eşilerek hakarete uğratılmış, büyük Artemis tapınağının hazineleri yağma edilmiş, tapınakta II. Philippos'un tasvirini taşıyan sütun yıkılmış, kısaca her şey talan edilmişti. Bu sırada Büyük İskender'in ordusu gittikçe yaklaşmaktaydı. Mümkün olduğu kadar kuvvetli savunma tedbirleri almak amacıyla Memnon, Halikarnassos'a gitmişti. Halkın heyecanı karşısında

²⁹⁶ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 177-178.

kendisini artık güvende görmediği gibi şehri de Makedonyalılara karşı koruyamayacağını anlayan Amyntas, şehirdeki ücretli askerlerle limanda duran iki büyük gemiyi ele geçirerek tam o sırada Ege denizine gelmiş bulunan 400 parçalık Pers donanmasına kaçmıştı. Halk, askerin baskısından kurtulur kurtulmaz hemen oligarşiye karşı ayaklandı. Şehrin ileri gelenleri kaçmak zorunda kaldılar. Syrphaks, kendi oğluyla kardeşinin oğullarını yanına alarak tapınağa sığındı. Kızgın halk bunları sunaklardan çekip aldı ve taşlayarak öldürdü. Başka ileri gelenleri de arayıp bulup aynı akıbete uğrattılar. Amyntas'ın kaçmasından bir gün sonra Büyük İskender, şehre girdi. Olayları durdurdu. Kendisi yüzünden sürgüne gönderilmiş olanların şehre dönmesini ve şehirde hiçbir zaman kaldırılmamak üzere demokrasinin yeniden kurulmasını emretti. Kralın aracılığıyla iç savaşa son verildi. Arrianos'un dediği gibi: "Ona ün sağlayan bir şey varsa o da o vakit Efesos'ta yaptığı bu iş oldu" ²⁹⁷.

Büyük İskender kurtarıcı olarak selamlandı. Perslerin dayandığı oligarşi ortadan kaldırıldı ve eski demokratik anayasa yeniden yürürlüğe kondu. Özgür kılınan Efesliler, Perslere ödedikleri tebaa vergisinin yerine, yağmalanan Artemis tapınağının yeniden inşa edilmesi için artık bir aidat ödemek zorunda kaldılar. Büyük İskender'in Küçük Asya'daki kurtarılmış Yunan şehirleri ile olan hukuki ilişkisinin daha ayrıntılı belirlenmesine çalışılmıştır. Perslerin kovulması, anayasal otonominin yeniden düzenlenmesi ve vergilerin kaldırılması, daha doğrusu dönüştürülmesi gerçekten de bir kurtuluşa işaret etmekteydi. Ancak bu yine de söz konusu şehirlerin, Büyük İskender'in milli topraklarının veya egemenlik bölgesinin dışında kalabileceği anlamına gelmemekteydi. Bu şehirler, Büyük İskender tarafından resmi olarak kendilerine tanınan özgürlük ayrıcalıkları ile fethedilen diğer bölgelere göre daha iyi durumdaydılar, ancak diğer bölgeler gibi onlar da Büyük İskender'in talimatlarına aynen itaat etmek zorundaydılar. İlişkilerin nihai hukuki düzenlemesini Büyük İskender herhalde daha sonrası için saklamıştır. Çünkü öncelikle savaş ihtiyaçları esas alınmalıydı²⁹⁸.

Efesos'ta bulunduğu sırada Büyük İskender'in yanına, Kuzey Karya'nın en önemli iki şehri olan Tralleis ile Magnesia'dan elçiler gelerek memleketlerini seve seve teslim etmeye hazır olduklarını bildirdiler. 5.000 piyade, 200 atıyla Parmenion, bu şehirlerin teslim alınmasıyla görevlendirildi. Aynı zamanda Lysimakhos'un kardeşi Alkimakhos, aynı sarayda bir kuvvetle kuzeye doğru, Aiolia ile İyonya şehirleri üzerine

²⁹⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 178-179.

²⁹⁸ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 68.

yollandı. Aldığı emre göre bu zat, her yerde oligarşiyi kaldıracak, halk hâkimiyetini yeniden kuracak, eski kanunları diriltecek ve şimdiye kadar Perslere verilmiş olan vergileri halka bırakacaktı. Anlaşıldığına göre, bu seferin etkisiyledir ki Khios'ta Apollonides'in başta bulunduğu oligarşi devrilmişti. Lesbos, Antissa ve Kresos'ta Tiranlıklar ortadan kaldırılmış. Midilli adası da, üzerinde bir Makedonya garnizonu yerleştirilerek sağlama bağlanmıştır²⁹⁹.

Kral, bir müddet daha Efesos'ta kaldı. O zaman yaşayan ressamların en büyüğü Apelles ile tanışması, Büyük İskender'in bu şehri daha çok sevmesine vesile oldu. Büyük İskender'in elinde şimşek olduğu halde, uzun zaman büyük Artemis tapınağının en değerli hazinesini teşkil etmiş bulunan tanınmış resmi, bu zamanın hatırasıdır. Büyük İskender, sahildeki Yunan şehirlerinin geliştirilmesi konusunda bazı planlarla meşguldü. Her şeyden önce Büyük İskender, Lidya krallarının yakıp yıkmalarından sonra parçalanmış halde olan Smyrna (İzmir) Şehri'nin yeniden inşa edilmesini, Klazomenia şehrinin bir mendirekle limanın bulunduğu adaya bağlanmasını, gemilerin sahil dağlarını dolaşarak yolların uzamasına gerek kalmaması için Klazomenia geçidinin Tenos'a kadar delinmesini emretti. Bu tasarı gerçekleşmemiştir. Fakat daha sonraki bir dönemde aynı yol üzerinde Büyük İskender'e verilen bir koruda kurtarıcının anılması için İyonya Birliği tarafından yarışlar düzenlenmişti³⁰⁰.

Artemis tapınağına kurban sunduktan ve muharebe konumunda hazır duran ordusunu denetledikten sonra Büyük İskender, ertesi gün ordusuyla Miletos'a gitmek üzere yola çıktı. Bu ordu, Makedonya atlı soylularının dört İle'sinden, Trakyalı atlı soylularından, Agrianlarla mızrakçılardan, 12.000 kişilik Hoplitlerle Hypaspistlerden oluşuyordu. Miletos şehrinin, geniş bir limanı bulunması dolayısıyla, Pers donanması için büyük bir önemi vardı. Eğer Pers donanması, Ege Denizi'ni elde tutmak istiyorsa, yaklaşmakta olan kış mevsiminde onun bu limana mutlaka ihtiyacı vardı. Miletos'ta Pers kuvvetlerinin komutanı Yunanlı Hekesistratos'tu. Bu kimse yazdığı bir mektupla şehrin teslimini krala teklif etmiş fakat büyük Pers donanmasının yakınlarda bulunduğu haberini alınca bu önemli limanı ve şehri Persler için saklamaya karar vermişti. Bu durum, şehri ele geçirme konusunda Büyük İskender'in hevesini ve çabasını ancak artırmaya yaradı³⁰¹.

²⁹⁹ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 179-180.

³⁰⁰ Droysen, *Büyük İskender II*, s.62; Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 180.

³⁰¹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 62-63; Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 180-181.

Miletos, Latmos Körfezi'nin güneyinde bir burun üzerinde kurulmuştur. Mykale sahil dağlarının üç mil, ufukta denizden yükselmekte olduğu görülen Samos Adası'nın dört mil güneyinde bulunmaktadır. Şehrin kendisi, dış kısım, kuvvetli surlarla derin hendeklerin çevirmiş olduğu iç kısım olmak üzere ikiye bölünmüş olup körfeze doğru dört limana sahiptir. Bunların en büyüğü, en önemlisi, kıyıda pek az bir uzaklıkta bulunan Lade Adası'ndaki limandır. Aynı limanın genişliği, büyük bir donanmayı içine alabilecek kadar olup yakınlarında birçok deniz muharebeleri olmuş ancak limanın ele geçirmesiyle bu muharebeler kazanılabilmisti. Şehre en yakın olan limanlar küçük kayalardan ibaret adacıklarla birbirinden ayrılmaktadır. Bunlar ticaret için çok uygun bulunmakla beraber oldukça dar oldukları gibi Lade Adası da bunlara hâkim bir durumdadır. Persler, bu zengin şehri ezmemişler, demokrasisine ilişmemişlerdi. Herhalde savaşan devletler arasında tarafsız kalabileceğini ummuş olacaktır ki Miletos, o zaman yardım için Atina'ya başvurmuştu³⁰².

Helen donanmasını idare eden Nikator, Pers donanmasından önce Miletos'a gelmiş, yaklaşık 160 adet üç sıra kürekli büyük gemileriyle ada önünde demirlemişti. Büyük İskender de aynı zamanda şehrin surları önüne gelmiş ve kenar mahalleleri ele geçirmişti. Merkezi dört taraftan kuşatmış, önemli bir nokta olan Lade Adası'nı güçlendirmek için Traklarla 4.000 kadar ücretli askeri adaya geçirmişti. Tüm bunlar da yetmemiş olacak ki donanmasına Miletos'u deniz tarafından tamamıyla kuşatmasını da emretmişti. Pers donanmasının, bundan üç gün sonra ortaya çıktığını görüyoruz. Persler, Helen gemilerinin körfezi kapatmakta olduklarını görür görmez kuzeye doğru yol alarak Mykale sahil dağları önünde demirlediler. Helen ve Pers deniz kuvvetlerinin birbirlerine bu kadar yakın yerlerde bulunmaları, bir deniz muharebesinden kaçınılmayacağını gösteriyordu. Büyük İskender'in beraberindeki birçok komutan, bunu gerçekten dilemekteydiler. Bunların Persleri yeneceklerine kesin olarak inandıkları anlaşılıyor. Hatta ihtiyar, tedbirli Parmenion bile muharebeye tutuşmayı tavsiye ediyordu. Arrianos'un anlattığına göre bir şahinin Büyük İskender'in gemisinin arka tarafına konduğu görülmüştü. Denizde Yunanlılar, barbarları her zaman yenmişlerdi. Şimdi de şahinin bu biçimde görünmesi, tanrıların istekleri hakkında hiçbir şüphe bırakmıyordu. Yine Parmenion'un düşüncesine göre bir deniz muharebesinin kazanılması, bütün seferler için olağanüstü bir önemdeydi. Buna karşılık bu deniz muharebesi kaybedilecek olsa bile hiçbir zararı olmayacaktı. Çünkü 400 yelkenden oluşan Pers donanması, nasıl

³⁰² Droysen, *Büyük İskender II*, s. 63-64.

olsa denizlere egemen bulunuyordu. Parmenion, doğrudan doğruya kendisinin gemiye binerek muharebeye katılmaya hazır olduğunu bildirdi. Fakat Büyük İskender Parmenion'un ileriye sürdüğü gerekçelerle öğütleri kabul etmedi. Kralın görüşüne göre o andaki şartlar içinde bir deniz muharebesine girişmek, hem faydasız hem de tehlikeliydi. 160 gemiyle düşmanın çok üstün deniz kuvvetine karşı muharebeye tutuşmak, eğitimleri eksik Yunan gemicilerini usta Kıbrıslılarla Fenikelilerin karşısına çıkarmak, cesareti bile aşan bir hareket olurdu. Karada yenilmesi imkansız olan Makedonyalılar, kendilerine yabancı olduğu, üstelik de binlerce tesadüflerin rol oynayabileceği denizlerde barbarlara kurban edilmemeliydiler. Bir çarpışmanın kaybedilmesi, sadece kendi seferi için geniş ölçüde zararlı olmakla kalmayacak, aynı zamanda Helenlerin kendisinden ayrılmak için bir parola olabilecekti. Bir zaferin sağlayacağı faydalarsa az olacaktı. Çünkü Büyük İskender, zaferle sonuçlanan Pers kara savaşının sonunda, Pers donanması ve Tiranlıklar ortadan kaldırılmış, Midilli Adası da üzerinde bir Makedonya garnizonu yerleştirilerek sağlama alınmıştı³⁰³.

Büyük İskender, Miletos Limanı'na giremeyince, şehirden en az 15 kilometre uzaklıkta, Mykale eteklerinde bir üs kurmaktan başka çaresi kalmamıştı. Deneyimli Kıbrıslı ve Fenikeli denizcilerle savaşa girmek mümkün olmadığı için, dolayısıyla Büyük İskender dikkatini şehrin kuşatılmasına yöneltti. Miletos valisi Glaukippos, kralın karargâhına gelerek halkla şimdi şehri elinde bulunduran ücretli askerlerin adına, eğer Büyük İskender kuşatmayı kaldırmaya ikna olursa Miletos'u açık bir şehir haline getirip hem Makedonyalılara hem de Perslere aynı şekilde limanını açmaya hazır olduğunu söyledi. Büyük İskender'in kişiliği böyle bir teklife evet demeye müsait değildi. Glaukippos'un bu teklifle Büyük İskender'i ikna etmek şöyle dursun öfkeye bürümüş olması gerekir. Çünkü Büyük İskender, sonucu ne olursa olsun eşitliği ve yenilgiyi asla kabul etmezdi. Büyük İskender ise kendisine sunulan bu teklifi şiddetle reddedip kendisinin bu bölgeyi ele geçirmeye muktedir olduğunu söyledi. Büyük İskender bunun üzerine saldırıya geçti. İlk saldırılar başarısız oldu. Fakat kuşatma kulelerini kullanmaya başlar başlamaz olayların akışı değişti. Kuşatma kulelerinden yağın ok ve taş yağmuru yüzünden savunmacılar surlara çıkamadı ve kocabaşları surlarda kocaman bir delik açtı. Aynı sırada Makedonya donanması liman girişini kapattı ve Pers savaş gemileri savaşı uzaktan seyretmek zorunda kaldı. Şehirde panik havası hâkimdi. Surlardaki savunma çöktü ve Miletos halkı son anda teslim olmayı

³⁰³ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 181-182.

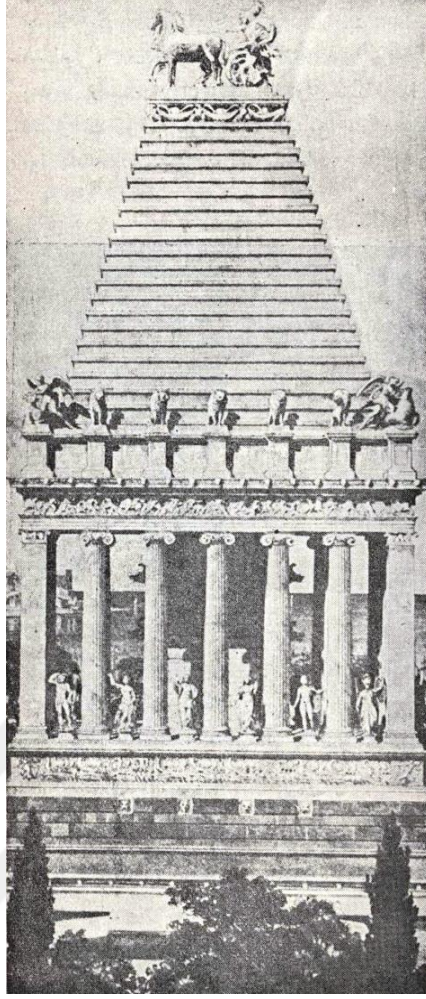
kabul etti. Bu davranışları ve atalarının İyonya isyanında Perslere karşı koymuş olmaları sayesinde katliamdan kurtuldular ama şehirde bir garnizon kurulacaktı ve vergi vereceklerdi. Savaş öncesi Miletos yakınlarındaki adalardan birine sığınmış olan 300 civarındaki paralı asker dışında Büyük İskender'e karşı koyan bütün savunma güçleri katledildi. Büyük İskender bu paralı askerleri kendi ordusuna aldı. Perslerin yanında savaşan Yunanlıları affederek onlarla barışmayı amaçlıyordu. Ama bu davranışı Granikos'taki katliamı unutturacak çapta etkili olmadı. Sayıca üstün Pers donanması hiçbir şey yapamamıştı. Büyük İskender süvari ve üç tabur piyade yollayarak kıyıya çıkmalarını engelleyince Mykale'deki üsleri bile etkisiz kalmıştı. Su ve erzak sıkıntısı baş gösterince boğazı geçip Samos'a gitmek zorunda kaldılar. Burada Atinalı yerleşimcilerden erzak temin ettiler. Yine de karada güvenli bir üsleri yoktu. Yapabildikleri tek şey Makedonya donanmasının savaşmak isteyecek kadar gözü kara olacağını umarak kıyı boyunca dolaşmaktı. Büyük İskender çok büyük bir başarı kazanmıştı. Ne kadar büyük olursa olsun, bir donanmanın güvenli bir üssü olmaksızın bir şey yapamayacağını çok güzel bir örneğini sergilemişti. Aynı zamanda kendi donanmasının da pek bir işe yaramadığını, açık denizde Pers donanmasıyla boy ölçüşemediğini ve kara ordusu olmadan çaresiz kaldığını gözlemledi. Büyük İskender, düşmanla başa çıkabilmek için yeni gemiler inşa ettirmektense, belki de hükümdarlığının en tartışmalı stratejik kararını alarak, yük taşımada kullanmak için ayırdığı küçük bir filo hariç tüm donanmasını dağıttı. Bundan sonra sadece karada savaştı ve Miletos'ta uyguladığı Perslerin karaya çıkıp erzak sağlamlarını engelleme taktiğini sürdürdü. Pers donanması Büyük İskender'e yaklaşıp onun ilerlemesini engellemeye çalıştığında bu taktik çok güzel işliyordu. Büyük İskender'in satrapları Ege kıyılarını taramalarını sağlayacak askeri kaynaklara sahip olmadıkları gibi, Perslerin kuzeyi tekrar ele geçirme tehlikesi söz konusuydu. MÖ 333 yılının ilkbaharında bu neredeyse gerçekleşecekti. Büyük İskender'in donanmayı dağıtmakla askeri bir hata yaptığını kabul ederek, donanmayı yeniden kurmaktan başka çaresi yoktu. Persler girintili Anadolu kıyılarında çok büyük zararlara yol açabilirlerdi. Büyük İskender bu fırsatı yakalamaları için onlara nerdeyse açık çek vermişti³⁰⁴. Büyük İskender donanmayı dağıtmakla büyük tehlike almıştı. Bu karar bazı tarihçiler tarafından büyük gaf olarak değerlendirilir. Şayet şans Perslerden yana olsaydı ve Büyük İskender'in karada uyguladığı taktik işleseydi ki bunun olması imkânsız değildi, tarih

³⁰⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 65-66.

sayfalarında Büyük İskender'in kendi eliyle Perslere sunduğu fırsatın neticesinde Pers donanmasının karşısında uğradığı hezimetini yazıyor olacaktı. Neyse ki sonuç böyle olmamış, Büyük İskender karada takip ettiği taktikle başarılı bir çizgide devam etmişti.

Büyük İskender'in Pers donanmasına gemi sağlayan üs ve destek limanlarını ele geçirme planı uyarınca yöneldiği yeni adresi Halikarnassos (Bodrum) oldu. Halikarnassos yakınlarında uzun süreli kuşatmaya uygun bir karargâh kurdu. Halikarnassos, güçlü surlara sahip, ele geçirilmesi pek güç olan bir şehirdi. Rodoslu Memnon ve emrindeki kuvvetler burada bulunmaktaydı. Granikos bozgunundan sağ kurtulmayı başaran Memnon, Pers ordusundan geriye kalan askerlerle Halikarnassos'a gelmiş, Büyük İskender'e duyduğu büyük kinle burada bir zafer hayal etmişti. Pers askerleri, paralı Yunanlı askerler ve bölgenin yerlisi olan Kariyalılardan meydana gelen savunma kuvvetinin komutanlığını Memnon ve Karia satrapı Othontopates yürütmekteydi. Bunun yanısıra Pers donanmasına ait birçok gemi Halikarnassos limanında bulunmaktaydı. Halikarnassos deniz yönünden sıkıştırılmadığı gibi Pers donanmasının çalışanları da kara savaşında kara askerinin savunmasına katıldı. Kuşatmanın ilk günlerinde şehrin surları dışında bulunan derin ve geniş hendekler, Büyük İskender'in ordusunu surlara saldırma konusunda bir hayli güçlüğe soktu. Bu hendekler taş ve topraklarla dolduruldu. Bu aşamayı tamamladıktan sonra, duvarları yıkmak için kullanılacak, sarsıcı, yıkıcı araçların ve surlara saldırmada kullanılacak diğer araçların sur diplerine kadar sokulabilmesi imkânı sağlandı. İçerde bulunan savunma askerleri bunları tutuşturmak için bir gece baskını yaptılarsa da başarılı olamadılar. Surun dibinde çalışan araçlar, taş fırlatan mancınıklar surların ve burçların birçok bölümünü yıktı ya da çatlattı. Bunun üzerine Memnon ve Othontopates şehirden kaçmaya karar verdiler. Gece vakti şehri ateşe verdirerek, limanda bulunan Pers gemileri ile Halikarnassos'u terk ettiler. Büyük İskender yangını görünce her şeyi anladı ve kolaylıkla Halikarnassos'a girdi. Şehir halkına dokunmadı. Fakat Mausallos'un mezarı dışında bütün şehri yerle yeksan etti. Halikarnassos ve Karya için, 3.000 ücretli asker ile 200 süvari bıraktı ve bunların başına generali Ptolemaios'u bıraktı. Hekatomnos'un kızı eski kraliçe Ada'yı ise Karya satraplığına tayin etti³⁰⁵.

³⁰⁵ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 43-44.

Şekil 17. MÖ 353 yılında Halikarnassos'ta (Bodrum) Artemis tarafından kocası Mausollos için inşa ettirilen mezar.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 139)

Halikarnasos'un düşmesiyle Perslerin Küçük Asya'daki son direnci de kırılmıştı. Bu sırada sonbahar yaklaşmış olduğundan Büyük İskender, ordusunun kışlaması için hazırlıklara girişmişti. Tüm teknik silahlar ile birlikte ordu Tralleis'e gönderildi; bütün müttefik kuvvetler Parmenion'un komutası altında memleketi işgal etmek ve kışı geçirmek için Frigya'ya gitti. Büyük İskender, yeni evli olan tüm askerlerine kışı Makedonya'da geçirmeleri için izin verdi³⁰⁶. Büyük İskender ordusuyla memleketinden yaklaşık 300-400 mil uzaklıkta olması, kışın iyice yaklaşması sebebiyle ve bahara kadar daha fazla ilerleyemeyeceği için ordudaki bütün çalışanlara, askerlere; bahar gelipte yeniden sefere gidene kadar, yeni evliler eğer isterlerse kış mevsimi boyunca eşleriyle

³⁰⁶ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 44.

ve aileleriyle kalabilirler dedi. Büyük İskender'in bu jesti, askerleri arasında bir sempati yarattı, yeni evli askerler ona minnettar oldular. Tekrar savaş için döndüklerinde çok daha azimle ve şevkle çarpışacaklardı³⁰⁷.

Büyük İskender, askerlerine son derece bağlı bir komutandı. Onun böyle olması savaşlarındaki başarıyı etkilemişti. Büyük İskender büyük hedefleri olan geniş vizyonlu bir komutan olduğu için, askerleri kendisi için çok kıymetliydi. Askerleri kendisinden çok düşünür, onlara dinlenmesi için fırsatlar tanırırdı. Bu ise, askerleri üzerindeki Büyük İskender hayranlığını daha da artırmaktaydı. Büyük İskender'in bu yaklaşımı hem bağlılıktan hem de stratejik düşünmesinden kaynaklıdır diyebiliriz. Granikos gibi çetin bir savaştan başarıyla çıkan askerler, ödüllendirilmeli ki hedeflenen diğer savaşlarda da aynı performansı gösterebilsin. Büyük İskender'in ordusu sıkıntılı şartlarda dahi inancını bir an olsun kaybetmemiştir. Böyle bir orduyla Büyük İskender, nereye giderse gitsin alınının akıyla çıkacaktı. Bütün bunları göz önünde bulunduran Büyük İskender, ordusunu her anlamda tatmin etmişti.

İskender kendisi MÖ 334-333 kışı süresince hiç dinlenmedi. Lykia ve Pamphilia sahillerini ele geçirmek için ordunun bir kısmıyla kuzeye doğru yöneldi. Harekât boyunca ciddi bir sıkıntı yaşamadan Yparna, Telmessos, Pinara, Arnna, Patara, Phaselis, Perge, Aspendos, Side ve Selge gibi birçok şehri ve kaleyi ele geçirdi. Ya savaşla aldı buraları ya da onlar boyun eğdiler. Bölgede uygun düzenlemeler yapılarak yola devam edildi. Lykia ile Pamphilia ile Toros Dağları'na komşu olan ülkelere donanma amirali Nearkhos'u satrap tayin etti. Böylece Büyük İskender, kısa bir zaman zarfında Hellespont'dan Side'ye kadar bütün kıyı bölgelerini ele geçirirerek, Pers donanmasının bu bölgelere sokulmasını ve kıyı şehirlerinden yardım görmesini önlemiş oldu. Hemen arkasından Pisidya içinde kuzeye doğru yöneldi³⁰⁸.

Diodoros'da, hiçbir antik yazarın keydetmediği, bir Pisidya şehriden geniş bir şekilde bahsedilmiştir. Bu, Lykia sınırında sağlam bir kayalık üzerine kurulmuş olan Marmaralıların oturduğu şehirdir. Bu şehir sakinleri, Büyük İskender'in ordusunun artçılarına saldırarak onların büyük bir kısmını öldürmüş, geriye kalanların çoğunu da esir almış ve dahası pek çok yük beygirini de gasbetmişlerdir. Onların bu cüretkâr davranışlarına sinirlenen Büyük İskender, bu güçlendirilmiş bölgeyi iki gün içinde kuşatmıştır. Bu sırada, şehrin yaşlıları Büyük İskender ile uzlaşma yapılmasını

³⁰⁷ Jacob Abbott, *a.g.e.*, s. 87.

³⁰⁸ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 44-45.

istemmiştir ancak şehrin gençleri savaşmayı tercih etmiştir. Büyük İskender, Pamfilya şehirlerinden Perge, Side, Aspendos'u aldıktan sonra Pisidya'nın zorlu arazisini aşip Frigya'ya gitmeyi amaçlamıştır. Bu, aynı zamanda burada yaşayan Pisidya boylarına da bir ders olacaktı. Fakat Büyük İskender'in düşüncesi yanlış çıktı. Çünkü Milyas ve Frigya'ya geçit veren Yenice Boğazının Termessoslular tarafından kapatıldığını gördü. Bir kaç gün kaybeden Büyük İskender, bu boğazı aldı ve Termessos şehrini kuşattı. Fakat bu işin fazla süreceğini anladığı için vazgeçti. Büyük İskender, henüz şehrin önündeyken, Termessoslularla eskiden beri düşman olan Selge şehrinin elçileri ona dostluk teklifi için gelmişti. Kral, onlarla bir anlaşma yaptı ve zaten Selgeliler sonuna kadar bu anlaşmaya sadık kaldılar³⁰⁹.

Kuzeye doğru yürüyüşüne devam eden Büyük İskender Sagalassos şehrinin önüne gelmişti. Arrianos, kralın Termessos'tan sonra hangi yoldan ve yerlerden geçerek Sagalassos'a gittiği hakkında herhangi bir bilgi vermiyor. Yenice boğazından Sagalassos'a gitmek için Mercimek Dağı'yla ayrılan iki geçit vardır. Bunlardan batıdaki sarp Çubuk Boğazı ve onun doğusunda bulunan, Pamfilya düzlüğünün kuzeybatı köşesinde bulunan Döşeme Boğazıdır. Her iki geçit, bahsedilen dağın kuzeybatısında birleşir. Büyük İskender'e baştan beri bu bölgede rehberlik eden Pergelilerin ve onunla anlaşma yaptıktan sonra Selgelilerin Büyük İskender'e en rahat yolu gösterecekleri çok doğaldır. Görüşümüze göre, ağırlıklarıyla bir ordunun geçmesine en müsait yer Döşeme Boğazı'dır. Rehberlerin de burayı tavsiye etmiş olmaları gerekir. Kral bu geçitten sonra, Kestel gölünün doğusundan geçerek Sagalassos'a gelmiştir. Arrianos Büyük İskender ile Sagalassos arasında geçen savaşı ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Hadise ilginçtir. Şöyle ki: "Sagalassos da önemli şehirlerden biriydi, ötekiler gibi de içinde Pisidyalılar oturuyorlardı. Pisidyalılar, çok savaşçı olan bu kavmin en cesaretli savaşçıları sayılırlardı. Bunlar şehrin önündeki (kaleleri kadar müdafaya elverişli olan) tepeleri tutmuşlardı ve orada düşmanı bekliyorlardı. Fakat Büyük İskender Makedonyalı yayalarına şu vaziyeti verdi. Kendisinin komuta ettiği sağ kanatta kalkanlıları, bunlara bitişik olarak da hassa yayalarını her komutan kendi takımıyla o günkü sırasına göre yer alarak, sol kanada kadar yaydı. Sol kanadın başkomutanlığını Arrabaios'un oğlu Amyntas'a verdi. Etrafi emniyet altına almak için sağ kanada okçular ve Agrianlar, sol kanada da Stalkes'in komutasındaki Trakyalı sapanlılar yerleştirilmişti. Bu çetin arazide atlıyı kullanamıyordu. Sagalassosların yanında Termessoslu yardımcı kıtalar da

³⁰⁹ Mehmet Özsait, "İlkçağ Tarihinde Pisidya", İstanbul, 1980, s. 124-125.

bulunuyordu. Büyük İskender'in adamları hücumlarında, Pisidyalıların tuttıkları dağ yamacının en dik yerine kadar varmışlardı ki, barbarlar ansızın ayrı gruplar halinde kanatlara atıldılar. Onlar buralarda kolayca saldırabiliyorlar; fakat düşmanları onlara büyük yorgunluklarla yaklaşabiliyorlardı. Pisidyalılar, hafif silahlı oldukları için kendilerine en önce yaklaşmış bulunan okçuları gerileme zorunda bıraktılsa da Agrianlar buna dayandılar. Bu esnada başlarında Büyük İskender olduğu halde Makedonyalı ağır yayalar yetiştiler. Fakat kılıç ve mızrak savaşı başlayıp hafif silahlı barbarlar, ağır silahlı Makedonyalılarla karşılaşınca ve birçoğu yaralanıp yere serilince barbarlar geri çekilmek zorunda kaldılar. Araziyi iyi bildikleri için kolayca kaçtılar. Makedonyalılar silahlarının ağırlığı ve buraları tanımadıkları için onları kovalayamadılar. Barbarların peşi sıra ilerleyen Büyük İskender, şehri baskınla aldı. Onun tarafından okçuların komutanı Kleandros ile yirmi kişi kadar öldü³¹⁰.

Büyük İskender bundan sonra, tıpkı Lykia ve Pamphilia'da olduğu gibi birçok kenti ve kaleyi ya savaşarak ya da onların boyun eğmesiyle ele geçirerek bir Frigya kenti olan Kelainai'ye ulaştı. Perslerin Frigya satrapı buradaydı ve emri altında 1.000 Kariyalı, 100 Yunan ücretli askeri bulunuyordu. Bölgenin satrapı Büyük İskender'e bir elçi göndererek, belirttiği süre zarfında kendisine yardımcı kuvvet gelmediği takdirde şehri Büyük İskender'e vermeyi teklif etti. Bunun üzerine Büyük İskender, güçlü kalesi olan Kelainai'yi kuşatmaktansa, teklifi kabul etmeyi uygun buldu. 1.500 askerini kale önünde bırakarak, Generali Antigonos'u Frigya satraplığına tayin etti³¹¹. Büyük İskender'in Kelainai satrapının bu teklifini kabul etmesi oldukça akıllıca bir hareketti. Çünkü Büyük İskender'in bu bölgelerde zaman ve güç kaybetmesi ilerideki harekâtlarını olumsuz etkileyebilirdi.

Büyük İskender, yola koyuldu ve Frigya'nın başkenti olan Gordion'da (Yassıhöyük) kışı geçirmek için bu bölgeye gitti. Daha önce Sardes'e gönderdiği ve oradan Frigya'ya geçmesini emrettiği Parmenion da ordusuyla beraber Gordion'a geldi. Ptolemaios ve iki subayın idaresinde bulunan, Makedonya'ya eşlerini görmeye giden yeni evli Makedonyalıların da Gordion'a varmasıyla Büyük İskender'in askeri gücü zirveye vardı. Bu esnada, Memnon'un savaşı Makedonya ve Yunanistan'a kaydırma girişiminde bulunması ve bu nedenle önce Khios (Sakız) Adası'nı sonra da Lesbos (Limni) Adası'nı ele geçirdiği haberi Büyük İskender'i bir hayli tedirgin etmişti. Neyse

³¹⁰ Mehmet Özsait, *a.g.m.*, s. 125-126.

³¹¹ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 45.

ki Mytilene Kuşatması sırasında Memnon ağır bir hastalık geçirerek ölmüştü. Bu haberi duyan Büyük İskender oldukça rahatlamıştı³¹².

Gordion, derin yatağında kamışlar, ebegümece, yaban zeytinleri ve söğütlerin dizildiği Sangarius Nehri'nin (bugünkü Sakarya Nehri) çevrelediği bir tepecik üzerinde duruyordu. Çevresinde tozlu inişli çıkışlı, yazın parlak sarıya dönen, en büyüğü dünyanın en eski ahşap yapısı olan Midas'ın mezarını örten höyüklerle beneklenmiş ovalar uzanıyordu. Büyük İskender'in zamanındaki hisar, 700 metre kadar karşı yöndeydi ve 10 metre yüksekliğinde basamaklı taşlardan oluşan dik bir eğimle yükselen bir rampaya ulaşabiliyordunuz. Tepede büyük bir kapı, işlevleri hala bilinmeyen üç garip Megaron'un (İnsan yerleşmelerinin ilk mekânlarından. Bir kapı ve dört duvarın oluşturduğu en basit yapı) ya da koridorun bulunduğu iç avluya götüren kare kuleleri kuşatıyordu. Yunanlıların sözünü ettikleri Zeus Tapınağı, arkeologlar tarafından hiçbir zaman belirlenememiştir. Burası Gordion Düğümüyle ilgili garip mitin olduğu yerdir³¹³.

Büyük İskender buraya stratejik nedenlerle geldi. Gordion, Orta Anadolu'daki ana kavşak noktasıydı ama aynı zamanda Midas bahçesinde geçen çocukluğundan beri biliyor olması gereken garip bir efsane için de gelmişti. Gordion, babası Gordios'un yüzyıllar önce ahşap bir yük arabasıyla Makedonya'dan göç ettiğine inanılan Midas'ın şehriydi. Gelişi yerel bir kehaneti gerçekleştirmişti ve Gordios bundan sonra Gordion olarak bilinen yerin kralı olmuştu. Teşekkür olarak arabasını Tanrıların Kralı Zeus'un Tapınağı'nın içinde bıraktı. Eski ucuz bir öküz arabasıydı ve boyunduruğun deri bir düğümle bağlandığı ve ahşap bir mandalla tutturulduğu, bugün Anadolu kırılarında hala görülebilecek ahşap tekerlekli öküz arabalarına çok benziyor olmalıdır. Ama Gordios'un arabası, karaniya kabuğundan yapılmış, uçlarının görünmediği olağandışı karmaşıklıkta bir düğümüne sahipti³¹⁴.

Gordion Düğümü efsanesine yakından bakacak olursak:

Gordios, Frigyalı fakir bir köylüydü. Kağnı sisteminde iki tekerlekli bir arabası, bir sabanı, iki çift de öküzü vardı. Bir gün çift sürerken bir kartal, sabanın üzerine konmuş ve orada öküzlerin çözülmesine kadar kalmıştı. Bu alametin fevkalade bir şey olduğunu anlayan Gordios, alamet tabirinde çok maharetli olan Telmessoslulardan birini bulmak üzere yola çıktı. Telmessos köylerinden birine yaklaştığı sırada kuyu başında genç bir kız görür, kartal olayının ne demek olduğunu sorar. Kız da ona, köyüne

³¹² Oğuz Tekin, *a.g.m.*, s. 60.

³¹³ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 49.

³¹⁴ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 49.

dönerek Tanrı Zeus'a bir kurban sunmasının gerektiğini söyler. Gordios, kurbanın nasıl sunulacağını bilmediği için, kıza kendisiyle gelmesini rica eder. Beraberce köye dönerler, kurbanı sunarlar. Gordios bu kızla evlenir ve Midas adını verdikleri bir oğlu olur. Midas, zamanla büyür ve cesur bir delikanlı olur. O dönemde Frigya, büyük iç karışıklıklar geçirmektedir. MÖ 738' li yıllara tekabül eder. Halk başlarına geçecek dirayetli bir kral aramaktadır. Falcılar bu kralın bir arabayla geleceğini söylerler. Bir gün bu mevzu meydanda konuşulurken, Midas anası ve babasıyla beraber arabasını sürerek şehre gelir ve meydanın bir kenarında durur. Arabayı ve Midas'ı gören halk, bekledikleri kralın geldiğini anlarlar ve Midas'ı başlarına kral yaparlar. Midas ise, bu hükümdarlığı kendisine Tanrı Zeus'un bahsettiğini düşünerek, babasının arabasını adak olarak şehrin kalesinin içine koyar. Gordios tarafından araba bir ağaç kabuğuyla bağlanır ki bu düğümün başı sonu belli değildir. Bu sebepten bu düğümü kimse çözememiştir. Hâlbuki bu düğümü her kim çözerse bütün Asya'nın sahibi olacaktı. Bölgede böyle bir inanış hâkimdi³¹⁵.

Bütün zorlukları başarmış, yapılmayacak işleri yapmış azimli Büyük İskender, bu hikâyeyi çok eskiden duymuştu. Zaten Büyük İskender'in esas amacı Asya'ya sahip olmaktı. Bu çözülmöz kör düğümü çözmek için kalenin içine gitti. Etrafına Makedonyalı askerleri ve meraklı halk toplanmıştı. Kral, arabaya sokuldu. Gordios'un düğümünü yakından inceledi. Düğüm çözülmöz gibi görünmüyordu ve etrafındakiler de bıyık altından gülüyordu. Büyük İskender sabırsız bir tabiyata sahipti. Üstelik çok da zekiydi. Fazla beklemeden kılıcını çekti, bir vuruşta kayışı kesti. 400 sene bağlı kalmış düğüm çözülmüşü ve keramet yerini bulmuştu³¹⁶. Büyük İskender büyük bir gururla etrafındakilere: "İşte çözdüm!" diye haykırdı³¹⁷. Böylece efsane gerçekleşmiş oldu. Büyük İskender her yerde kendisinin hakimiyetini göstermek istiyordu. Başarısını ve azmini bu efsaneyle de taçlandırmış oldu.

Büyük İskender, Gordion'dan Ankara'ya hareket etti. Burada bir müddet kaldı. Anadolu'nun merkezinde bulunan bu şehir, Büyük İskender için oldukça stratejik bir noktaydı. Çünkü Büyük İskender, Darius'un nereden geleceğini bilmiyordu. Darius, Suriye'den mi Ermenistan mı gelecek bilinmiyordu. Fakat Büyük İskender Ankara'yı seçtiği için her iki taraftan yollarını kontrol altına aldırılmıştı. Kral yaza kadar boş yere bekledi. Perslerin hareketi konusunda bu zaman zarfında hiçbir haber alınamadı. Yaz

³¹⁵ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 59.

³¹⁶ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 59.

³¹⁷ Oğuz Tekin, *a.g.m.*, s. 59.

mevsimi yaklaşınca, Büyük İskender Küçük Asya'nın fethini tamamlamak için Kilikya'ya hareket etti. Bu hareketi o kadar ani geliştirdi ki, Perslerin Kilikya satrapı bu beklenmedik durum karşısında şaşkınlığa uğrayarak, Toroslar üzerinde bugünkü Külek Boğazı geçidini tutmayı başaramadı. Büyük bir zorlukla karşılaşmadan Makedonyalılar Torosları aştılar. Büyük İskender, Tarsus'a küçük bir süvari kıtasıyla girdi ve bu zengin şehri ele geçirdi. Büyük İskender, atla yaptığı çok zorlu yolculuktan sonra yıkanmak için hemen Küdnos (Tarsus Çayı) Nehri'ne girdi. Nehrin yakın dağlardan gelen suyu yaz aylarında dahi soğuk olduğu için Büyük İskender hayatını tehlikeye sokacak kadar şiddetli bir nöbete yakalandı ve haftalarca Tarsus'ta hasta kaldı. Bu hastalıktan kurtulduktan sonra, Parmenion'u ordunun bir kısmıyla Kilikya'dan Suriye'ye giden yola hâkim bulunan ve Kilikya kapıları denilen sahil geçidini işgal etmesi için doğuya gönderdi. Kendisi doğuya doğru ilerlemeden önce, daha evvel itaat altına aldığı Pamfilya sahil mıntıkası ile irtibatı temin etmek ve geriye tamamen emniyet altına almak için dağlık bir bölge olan Batı Kilikya'ya bir sefer yaptı. Oradan dönüşte Büyük İskender, nihayet Pers ordusundan haber aldı. Duyduğuna göre Darius, muazzam bir orduyla Beylan Geçidi'nden iki günlük mesafede, Amanos (Gavur veya Nur Dağları)'un doğu yamacındaki Sohoy mevkinde bulunuyordu. Aynı zamanda Halikarnasos iç kalelerinin düştüğü haberi de geldi. Bunun üzerine İskender ordusuyla, İssos'a hareket etti³¹⁸.

2.4. Büyük İskender'in İssos Muharebesi (MÖ 333)

Küçük Asya ve Suriye arasında kalan Akdeniz'in kuzeydoğu kısmını oluşturan İssos Körfezi'nin doğu kıyıları Amanos Dağlarına dayanmakta ve bu dağlarda iki geçit, kuzeydeki Aslan Geçidi ve güneydeki Belen Geçidi, bulunmaktadır. Bu geçitler Kilikya ile Suriye'yi birbirine bağlamaktadır. Büyük İskender'in Tarsus'tayken önden gönderdiği Parmenion, ordu birlikleri ile İssos ve Myriandros şehirlerinin bulunduğu körfezin doğu kenarındaki dar kıyı ovalarını geçip güneye doğru ilerlemiş ve Belen Geçidi'ni işgal etmişti. Böylece Fırat yönünden ilerleyen ve Amanos'un doğusundaki Suriye Ovası'nda, Sohoy yakınlarında bir ordugâh kurmuş olan Pers ordusundan önce davranmıştı. Darius kısa bir süre içerisinde, hastalandığını duyduğu Büyük İskender'in hala Kilikya bölgesinde bulunduğu haberini almıştı. Yani Darius, Sohoy'de kalıp Büyük İskender'i beklemesinin mi yoksa ona doğru ilerlemesinin mi daha doğru olacağı konusunda karar

³¹⁸ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 35-36.

vermek zorundaydı. Himayesinde bulunan Makedonya mülteci Amyntas, muharebeyi, sayıca üstün olan Pers ordusunun kendini gösterebileceği ve Büyük İskender'in de muhakkak mağlup olacağı Sohoi Ovası'nda yürütmeyi öneriyordu³¹⁹. Darius'un ordusundaki Amyntas isimli bu mülteci, Büyük İskender'in karakterini çok iyi biliyordu. Ancak onu korkaklıkla itham edip söylediklerine kulak asmadılar³²⁰. Buna karşın Persli saray mensupları dağları aşıp, muhtemelen korkusundan daha da ileri gelmeye korkan düşmana karşı, yürümeyi öneriyordu. Çünkü aksi takdirde, Büyük İskender kısa bir süre içerisinde gelmezse ordu kış boyunca Sohoi'de kalıp erzak sıkıntısına girecek ve Fırat'a geri dönmek zorunda kalacaktı. Bu yüzden Darius, işgal altında olmayan Aslan Geçidi'nden Kilikya'ya geçip burada düşmanıyla karşılaşmaya karar verdi³²¹.

Büyük İskender MÖ 333 yılı ilkbaharında Gordion'dan hareket etti. Ankara üzerinden güneye inerek Toroslari aştı. Darius'un komutasında büyük bir Pers ordusunun Amanos (Nur) Dağlarının gerisinde, Sohoi ovasında bulunduğunu haber alır almaz kıyıyı izleyerek Büyük İskender'in yakınlarına geldi. Burada Beylan Geçidi'nden Suriye Ovası'na inmek üzereydi ki, Büyük İskender'in kendisiyle karşılaşmak cesaretini gösteremediğini zanneden Pers kralının Makedonya ordusunu bulmak üzere Amanos'un kuzey geçitlerinden Kilikya'ya girmiş olduğunu ve güneye doğru ilerlediğini öğrendi³²². Zaten Büyük İskender, Suriye yolu üzerinden İssos'a varabilmek için, iki yoldan birini takip etmeye mecburdu. Birinci yol sarp, dağlık ve vadilik olup, Toprakkale'ye uzanmakta, oradan Amanoslara ulaşmaktadır. İkinci yol ise, sahil yoluydu. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kıyı yolunu tercih etti. Çünkü birinci yolda askerleri dağlardan vadilere, vadilerden dağlara inip çıkarken yorulacak, düşmanla savaşacak takatı kalmayacaktı. İkinci yol ise sahilden de uzak olduğu için, donanması ile irtibat kuramayacaktı. Büyük İskender'in takip ettiği ikinci yol, Beylan Geçidi ile Suriye'ye ulaşıyordu. Büyük İskender, bu geçidi aşp Myriandros Şehri'ne geldi. Gayesi ertesi sabah Sokhoi'ye varmaktı. Ancak o gece çok şiddetli yağmur yağdığı için Sokhoi'ye ulaşması bir kaç gün gecikti³²³.

III. Darius'un kendine bu kadar güvenmesinin sebebi ordusuna olan güveniydi. Darius'un 400.000 piyade, 100.000 süvariden oluşan 500.000'lik heybetli ordusu, İssos düzlüğünün dar sahasına sığacak gibi değildi. Bu nedenle Pers Kralı, savaş hattının

³¹⁹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 78-79.

³²⁰ Plutarch, *a.g.e.*, s. 12.

³²¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 79.

³²² Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 439.

³²³ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 27.

denize dayalı sağ kanadına ancak 30.000 süvari ile 30.000 Helen ücretli askeri yerleştirmiş, süvari hareketine elverişsiz sol kanada 60.000 ağır piyade koymuş, ayrıca bu kanattaki tepelere 20.000 ağır piyade bırakmıştı. Kendisi seçkin bir süvari kuvvetini etrafına alarak muharebe hattının tam ortasında ve çayın doğal engellerine ilaveten yaptırdığı siperlerin gerisinde bulunuyordu. Yani her duruma karşın kendini emniyet altına almıştı. Pers ordusunun en kalabalık kısımlarıysa, savaş sahasının dar olması nedeniyle yürüyüş kolları halinde cephe arkasına bırakılarak, gerekli oldukça ileri sürülecekti³²⁴.

Darius, bu kuvvete ve kendi savaş ününe güveniyordu. Yanındaki büyüklerin teminatlarına, rivayet edildiğine göre Babil'den hareket edeceği günlerde gördüğü bir rüyaya inanmıştı. Pers hükümdarının rüyası şöyleydi: Makedonya ordugâhı büyük ve dehşetli alevler içinde yanıyor. Büyük İskender ise Pers prenslerine has bir kıyafetle Babil caddelerinde at üzerinde dolaşıyordu. Darius bu rüyadan oldukça etkilenmişti³²⁵. Belki bu rüya tesiriyledir ki Darius, savaş alanına haremini de getirmiştir. Aynı yolu, bütün Pers generalleride takip ettiğinden, ordunun gerisinde bir de harem için yer ayrılmıştı. Darius esasında cesur bir komutandı. Ama etrafındakiler, ona güzel zafer vaadleri veren konuşmalarla, karşısındaki düşmanı küçük görmesine sebep olmuşlardı. Hatta Darius'un etrafındaki asilzadelere göre Büyük İskender, korkusundan Tarsus'dan bile kaçmıştır. Bu kadar muazzam bir orduya Büyük İskender'in hücum etmesi intihardır, çılgınlıktır. Bu fikre sadece Büyük İskender'e ihanet edip Darius'a sığınan Makedonyalı Amyntas itiraz etti. Amyntas'a göre, Büyük İskender kaçmamıştı ve yakında da hücumla geçecekti. Kilikya'nın dar vadilerine girip Büyük İskender'i beklemek hatalıydı. Persler için en elverişli harp alanı, Sohoi sahrasıydı. Burada kalabalık olan Pers ordusu kolay zafer kazanabilirdi. Yenilse bile, geri çekilmek suretiyle bir hezimetten kurtulabilirdi³²⁶. Amyntas'ın fikirleri buydu. Bu fikirler doğrudu. Ama Darius başta olmak üzere bütün Pers asilzadeleri onun söylediklerine inanmadılar. Onlara göre, Büyük İskender'e ihanet eden bir Makedonyalı'nın, Persleri aldatmayacağı ne malumdu? Bununla birlikte Darius, ordunun ağırlıklarını, hazineleri ve bu arada haremini Kophenes'in emrine verip Şam'a gönderirken, kendisi de ordusu ile Amonasları aşip İssos'a geldi³²⁷.

³²⁴ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 62-63.

³²⁵ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 220.

³²⁶ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 28.

³²⁷ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 28-29.

bölgesi olan Pinaros (bugünkü Deli Çay) Çayı'nın arka tarafında mevki almışlardı. İssos Ovası güneyde daralarak, dar bir geçitle, batıda deniz ve doğuda dağlarla çevrilmiştir³²⁹.

Darius, burada savaşmaya cesaret etmekle büyük hata etmişti. Çünkü bu arazi, onun büyük ordusunun tam manasıyla genişlemesi için çok dardı³³⁰. Ancak Darius tek bir savaşla şansını denemeye karar vermişti. Ordusu Amanos eteklerindeki Amik Ovası'nda, Sohoi'de kamp kurdu. Darius'un Babil'den yola çıkmasının üzerinden en aşağı üç ay geçmiş ve Eylül ayında Sohoi'de mevzilenmişti³³¹.

Bu arada Büyük İskender, Kilikya'da operasyonlar düzenliyordu. Tarsus'tan sahile indi ve batıya ovanın ucundaki Soli şehrine gitti. Büyük İskender burada tam bir zorba gibi davrandı. Bir garnizon kurdu ve Persleri destekledikleri için Solililere 200 talent gibi çok büyük bir ceza kesti. Ödemelerini garantilemek için rehinelere alındı. Bu gaddar ve acımasız tutum, ovanın diğer ucunda bulunan Mallus Şehri'nin vergisinin affedilmesiyle tezat teşkil etmekteydi. Mallus gibi Soli de kurucusunun Argosluların kahramanı Amphilokhos olduğunu öğrendi. Ancak Büyük İskender sadece bir şehrin tezini kabul etti. Curtius Soli'ye kesilen cezanın örtülü bir vergi olduğunu söylerken haklı olabilir. Şehir çok uzakta, izole bir yerdeydi ve Perslere mühim bir destek sağlayabilecek durumda değildi. Bunun aksine, Mallus'un konumu oldukça stratejikti ve dostlukları Büyük İskender açısından oldukça önemliydi. Büyük İskender, Soli'den, daha sonraları "Dağlık Kilikya" diye bilinen kıyı şeridindeki dağlık bölüme çıktı ve seçkin bir piyade kuvvetiyle yedi gün süren bir sefer başlattı. Bu sefer, önemli bir stratejik bir hareket olarak nitelendirilemeyecek kadar kısaydı. Muhtemelen ordusunun askeri yeteneğiyle dağ halkını etkileyip onların ovaya akınlar düzenlemesini engellemeye yönelik bir güç gösterisinde bulunmuştu. İskender'in Pers ordusunun çok yakında olmasından dolayı bir kaygı duymadığı açıktı. Yoksa düşmanın geldiği istikametın tam tersi yönünde böyle şeylerle ilgilenmesi söz konusu olamazdı. Bundan sonra Soli'ye döndü ve iyileştiği için Asklepios onuruna kurbanlar kesip bir festival düzenledi. Ordayken, batıdaki satraplarının Pers komutanı Orontobates'e karşı bir zafer kazandıkları haberi geldi. Kesin bir zafer değildi. Çünkü Halikarnassos Perslerin elindeydi ve düşman donanması hala Ege'de serbestçe dolaşıyordu. Ancak, Memnon'un ölümünün hemen ardından gelen bu haber Makedonyalıların moralini yükseltirken,

³²⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 38.

³³⁰ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 38.

³³¹ Babil'den 577 millik bu mesafeyi 48 günde aldığını söylese de bazı kaynaklar bu muhtemelen yanlış bir hesaplamadır. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 78.

Persler için paralı askerlerin çekilmesinin batıdaki güçlü konumlarını yok ettiğinin açık bir göstergesiydi³³².

Büyük İskender doğuya ilerlemeye başlayabilirdi. Kıyı boyunca ilerleyerek Mallus'a gitti ve burada Pers ordusunun Sohoi'de kamp kurduğunu duydu. Bunu duyunca hızını artırıp önce İssos Körfezi'nin ortasındaki Castabulum'a gidip Parmenion'la buluştu. Ardından İssos'a geçti. Yaralı ve hastaları orada bıraktı. Yunus Sütunu'nda burnunu geçip kıyıdaki geçitlere yöneldi. Bu noktada, kaynaklar arasında büyük farklılıklar gözlenmektedir. Arrhionos, kralın Perslerle karşılaşmaya çok istekli olduğu halde bir sonbahar fırtınası yüzünden harekete geçemediğini söylerken, Curtius Büyük İskender'in stratejisinin savunmada kalmak ve kıyıdaki geçitlerde çarpışmak olduğunu söylemektedir. Kesin olan, savaş öncesi bir bekleyiş olduğudur. Bu süre içinde Darius'un ordu ağırlığı, savaş başladığında Amik Ovası'ndan Damaskos'a (bugünkü Şam), ortalama üç hafta süren bir yürüyüşle, 300 kilometrelik bir mesafeyi almayı başarmış olacaktı. Pers ordusu savaş başlamadan yaklaşık iki hafta önce, Sohoi'de zaten kamp kurmuştu. Büyük ihtimalle iki taraf da savunma stratejisi uyguluyordu. Sıra beklemeye gelmişti. Hangi ordu ilk adımı atacak, diğerinin seçtiği noktada savaşmayı göze alacaktı³³³?

Büyük İskender hemen piyade ve süvari komutanlarını ve bağlı birliklerin görevli tüm subaylarını topladı ve onlara yaklaşan kavgada güven ve yüreklilik çağrısında bulundu. "Hatırlayın" dedi, "tehlike size daha önce de gözdağı verdi ve onun gözünün içine utkuyla baktınız. Bu kez bir düşman arasında olacak. Dahası tanrının kendisi Darius'un kafasına açık alanı terk etme ve büyük ordusunu sınırlı bir alana sıkıştırma düşüncesini koyarak olayların denetimini bizden yana üstlendi. Savaşta Persler sayılardaki üstünlüklerinden bir yarar sağlayamayacaklar ve bedensel güçte ve kararlılıkta bize denk düşemezler. Düşmanlarımız Medler ve Perslerdir. Yüzyıllar boyunca lüks içinde yumuşak yaşamlar sürdüren insanlar. Biz Makedonyalılar ise, kuşaklar boyunca tehlikenin ve savaşın zorlu okulunda eğitildik. Her şeyin üstünde, bizler özgür insanlarız ve kölelere karşı savaşacağız. Hiç kuşkusuz Perslerin hizmetinde Yunanlı askerler de var. Ama davaları bizim devamımızdan ne kadar uzak! Para için savaşıyor olacaklar. Hem de çok fazlası için değil. Bizim saflarımızdaki Yunanlılar ise, tersine Yunanistan için savaşacaklar ve yürekleri onda olacak. Yabancı askerlerimize

³³² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 78-79.

³³³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 79-80.

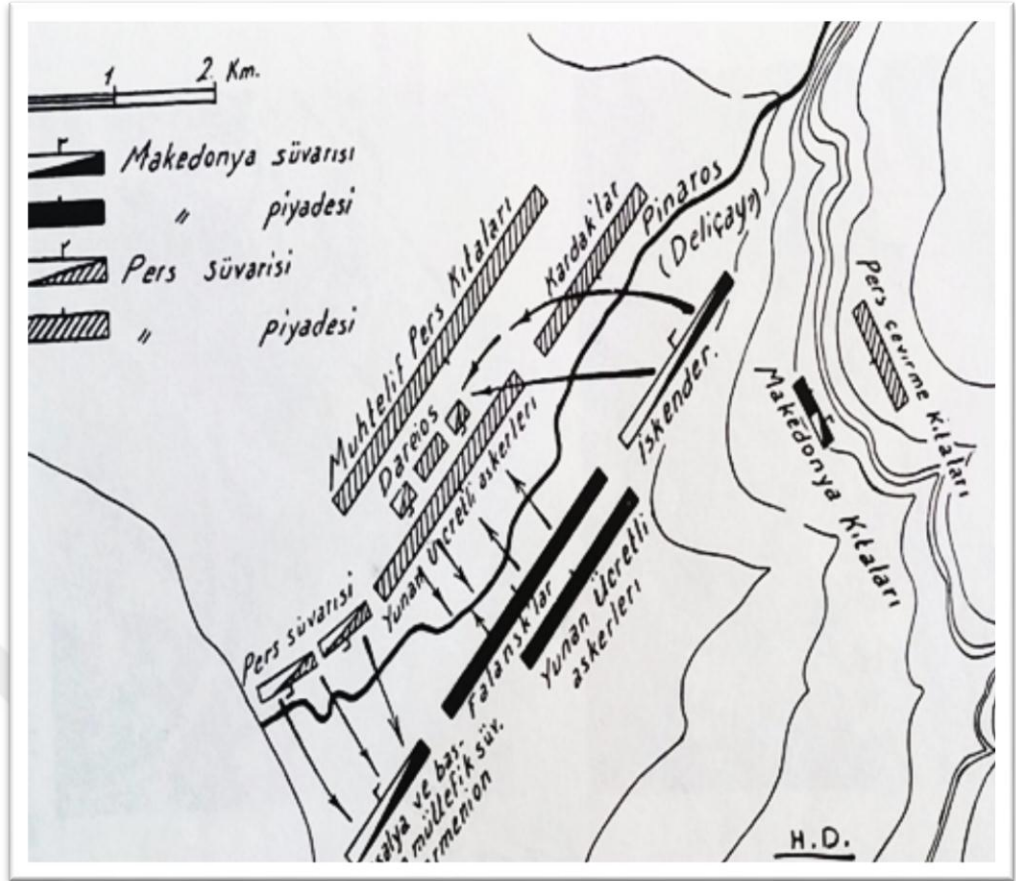
gelince, Trakyalılar, Paiyonyalılar, İlyrialılar, Argianların tümü de Avrupa'daki en iyi askerlerdir ve hasımlarının Asya'nın kabilelerinin en gevşek ve en yumuşakları olduklarını görecekler. Son olarak, yüksek komutadaki iki insana gelince, sizlerin İskenderleriniz var onlarınsa Dariusları"³³⁴.

Önlerindeki savaşa girerken yararlanacakları üstünlükleri böyle sıraladıktan sonra, Büyük İskender zaferin ödülleri de büyük olacağını göstermeye çalıştı. Zafer, bu kez yalnızca Pers kralının daha şimdiden yendikleri satrapları üzerinde ya da 20.000 yabancı ücretli asker üzerinde olmayacaktı. Medlerin ve Perslerin ve egemen oldukları tüm Asya halklarının üzerinde olacaktı. Bunun dışında askerleriyle konuşurken onlara şimdiden eğer savaş zaferle biterse, çok parlak bir gelecek sunacağını sinyallerini vermişti. Bazen isimlerini tek tek sayarak askerlerine kuvvet vermiş ve zaferle onları ihya edeceğini vurgulamıştı. Büyük İskender, yaşamlarını tehlikeye atmak üzere olan yiğit insanların yiğit bir komutandan bekleyecekleri türde cesaret verici tüm cümleleri kurdu. Konuşmasına karşılık olarak tüm subayları elini sıkmak için ileri atıldılar ve haykırışlarla gecikmeden onlara çarpışmada önderlik etmesini istediler³³⁵.

Büyük İskender savaştan çekinmeyen bir komutandı. Pers ordusu sayı bakımından teçhizat bakımından kat kat üstün olabilirdi ancak Büyük İskender ordusunun cesaretinin sahip değillerdi. Bu sebeple Pers hükümdarlığını Makedonya kralı Büyük İskender bozguna uğratmıştı. Bu askeri ruh ve takım çalışmasıdır. Büyük İskender, ordusunun moralini yüksek tutup onların amacını hatırlatması, askerlerin savaşta canla başla mücadele etmesini sağlamıştı. Askerleri, komutanlarının kendilerini asla yarı yolda bırakmayacağını, şayet bir zafer elde ederlerse, onları en güzel şekilde ödüllendireceğinin çok iyi farkındaydılar. Bizce Büyük İskender, salt askeri güçle değil milli duyguların yarattığı manevi güçle Pers ordusunu hezimete uğratmıştı.

³³⁴ Arrian, *a.g.e.*, s. 51.

³³⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 51-52.

Harita 6. İssos muharebesini açıklayan kroki.

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 441)

Persler, İssos'a geldiğinde Makedonya ordusunun geride kalan hastalarını buldular ve bunları büyük zulüm ve işkence ile öldürdüler. Sevinç içinde barbarlar, Büyük İskender'in kendi önlerinden kaçtığını sanıyorlardı. Onun memleketi ile bağının kesilmiş olduğuna, Büyük İskender'in kati surette yok edileceğine inanıyorlardı. Gerçekten de Büyük İskender'in arkası kuşatılmıştı. Kendisi Amanos kapısını işgal etmemek, İssos'da bir kuvvet bırakmamış olmak ve buradaki hastaları zalim bir düşmana kurban vermiş olmakla suçlandı. Bazı yorumlara göre eğer Persler meydan muharebesi vermektan kaçınırsalar, deniz donanmalarıyla Büyük İskender'in kaçış yolunu sağlam bir savunmayla ele geçirseler, her türlü ilerleyişi süvarileriyle durdursalar, Memnon'un tavsiye ettiği gibi bütün memleketi yakıp yıkarak daha tehlikeli bir hale sokacak olsalardı, bütün Makedonya ordusu yok olmaya mahkûm olurdu. Hâlbuki Büyük İskender, Pers savaş kuvvetini çok iyi tanıyordu. Böyle bir kaç yüz bin kişilik bir ordunun hareket halinde ve Kilikya'nın dar arazisinde uzun zaman iâşesiyle levazımını

yetiştirilmenin mümkün olmadığını biliyordu. Tam ve sistemli bir askeri birlik teşkil etmekten çok uzak olan bu ordunun, ayrı ayrı kısımları arasında hiçbir zaman müşterek bir askeri hareket yapılarak, kendisini kuşatabilecek kabiliyette olmadığını görüyordu. En güç duruma düşüldüğünü farzetse bile cüretli birkaç hareket yapmak suretiyle Büyük İskender, bu ağır insan kütesini arkasından gelmeye zorlayabileceğini, şaşırtarak dağıtabileceğini ve herhangi bir baskına uğratmak için kendisine elverişli bir durum sunacağını anlamıştı. Fakat Perslerin kendileri için bu kadar uygun bir araziyi bırakacaklarını, hatta Pinaros kıyısındaki dar sahile sokulacaklarını hiç tahmin etmemişti³³⁶.

Büyük İskender ilk olarak adamlarına yemek yemelerini emretti. Aynı zamanda arkalarında geri dönüş için kullanacakları yolu gözden geçirmeleri için küçük bir süvari ve okçu birliğini, kıyıdaki dar geçide gönderdi. Sonra, hava kararır kararır, bütün orduyla birlikte, o dar geçidi bir kez daha ele geçirmek için yola çıktı. Gece yarısında geçit güvenlik altına alındı ve gecenin geri kalanı boyunca tam ve dikkatli gözcülük için nöbetçilerin yerleştirilmesinden sonra, adamlarına oldukları yerde, kayalık zeminde dinlenmeleri için izin verdi. Ertesi sabah şafaktan hemen önce geçitten kıyı yolu boyunca ilerlemeye başladı. Yerin darlığından dolayı, ilerleme sıralar şeklindeydi. Fakat önlerindeki alan genişlemeye başlar başlamaz, yavaş yavaş hattına bir falanks düzenini verdi. Tabur ardına hoplitleri getirerek sonunda sağ yan tepenin üstüne ve sol yan denize doğru olmak üzere tek bir hat üzerinde ilerleyişe geçti³³⁷.

Bu noktaya gelinceye kadar süvarisini geride tutmuştu. Ama açık alana ulaşır ulaşmaz ordusunu hemen savaş düzenine soktu. Dağ sırtına doğru uzanan sağ kanat ilk olarak kişisel muhafızları ve Parmenion'un oğlu Nikator'un komutası altındaki seçkin muhafızlar tarafından dolduruldu. Koenos'un taburu sollarındaydı ve ondan sonra Perdikkas'ın adamları geliyordu. Bu kuvvetler hep birlikte sağdan hoplitlerin merkezine doğru uzanan bir hat oluşturdular. Sol uça ilk olarak Amyntas'ın taburu yerleşti. Onların hemen yanında ve ortaya doğru ilkin Ptolemi'nin, sonra Meleager'in taburu yer aldı. Piyadenin komutası solda Krateros'a bir bütün olarak sol kanadın komutası ise Parmenion'a verildi. Parmenion'un düşüncesi hiçbir biçimde sol uç ve deniz arasında bir

³³⁶ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 125-127.

³³⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 52.

boşluk bırakılmamasıydı. Çünkü eğer bir boşluk olursa, düşmanın sayısal üstünlüğü onların Makedonyalılara ulaşma olanağı vereceği için kuşatılabilirlerdi³³⁸.

Darius Büyük İskender'in savaş düzeninde ilerlemekte olduğu haberini alınca, 30.000 kadar süvariye 20.000 hafif piyade ile birlikte Pinaros Nehri'ne doğru gönderdi. Böylece kendine ordusunun asıl gövdesini rahatsız edilmeden konumlandırmak için bir fırsat hazırladı. Düzenlenmeleri şu şekildeydi: Hoplitlerinin en önünde Makedonya falanksı ile karşı karşıya 30.000 Yunanlı paralı asker vardı. Onları desteklemek üzere ve her iki kanada eşit paylaşım, Kardekeler olarak bilinen 60.000 kadar Pers ağır piyadesi, üzerinde durdukları alanın genişliği tek hatlı hoplit düzeni için ancak bu sayıya izin veriyordu. Solunda yükselen zemin üzerinde ve Büyük İskender'in sağ ile karşı karşıya 20.000 adam kuvvetinde bir başka kuvvet daha vardı ki, bunun kimi bölümleri aslında Büyük İskender'in kuvvetlerinin arkasına sarkıyordu. Çünkü üzerinde durdukları dağ sırtı sollarında bir girinti yaparak denizde olduğu gibi bir tür körfez oluşturuyor ve sonra yine dışa bükülerek yamaçlarda konumlanmış olan kesimleri Büyük İskender'in sağ kanadının gerisine getiriyordu. Falanks düzeninde yerleşmiş Yunanlı ücretli askerlerin ve onları her iki taraftan destekleyen Perslerin arkasında, Darius'un ordusunun geri kalanı vardı. Büyük bir hafif ve ağır piyade kütlesi olarak, bunlar geldikleri ülkelere göre örgütlenmişler ve çok fazla işe yaramayacaklarını gösterecek kadar büyük derinliklerde sıralanmışlardı. Her şeye rağmen, sayılarının büyüklüğü bunu kaçınılmaz kılıyordu. Gerçekten de, bir bütün olarak ordunun 600.000 askerden oluştuğu söyleniyordu³³⁹. Bishop'a göre: “Darius'un sayısal avantajı yüksekti. 400.000 askeri olduğu biliniyordu. Fakat daha makul tahminlere göre Darius'un ordusu 200.000 den fazla değildi. Yine de Büyük İskender'in ordusunun sayısının yanında olağanüstü yüksek kalıyordu. Yani yine Pers ordusu standartların üzerindeydi”³⁴⁰.

Büyük İskender Darius'un Suriye Kapıları (bugünkü Belen Geçidi) üzerinden Amanos sıra dağına aştıktan sonra kendisine güneyden yaklaşmasını beklerken, Darius, Büyük İskender için iyi olan yolu izlemedi. Amanos Geçidi yoluyla kuzeyden gelerek Büyük İskender'i şaşırttı ve Amanos Geçidi yoluyla kuzeyden geldi. Darius İssos'da Akdeniz'e ulaştığında kendisini Makedonların ikmal malzemeleriyle bağını kopartan bir konumda, Büyük İskender'in arkasında buldu. Bu, Büyük İskender için büyük şok oldu. Daha az yetenekli bir General, Darius'u arkasında bulunca şaşırp kalırdı. Büyük

³³⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 51-52.

³³⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 53.

³⁴⁰ Paul A. Bishop, *Alexander The Great: Conquering The World*, London, 2005, s. 2-3.

İskender sükûnetini korudu. Büyük İskender her şeye rağmen bir süvari idi ve süvariler ana üsten uzağa hamle yapmak için kullanılırdı. Bu bunalım durumu, Makedonya kralının en iyi özelliğini ortaya çıkardı. Büyük İskender ordusunu zorlamadan geriye döndürdü ve ordusunu savaş için konuşlandırdı. Büyük İskender burada, stratejik bir sezgi sergiledi. Durumu hızla değerlendirebiliyor ve doğru çözümü bulabiliyordu. Darius Büyük İskender'i kuzeye, düzlüğe çekmeye çalışmış olmalı. Ama süpriz bir ordunun etkinliğini arttırıcı biçimde bir güç çoğaltıcıydı ve Persler Büyük İskender'i savunmasız yakaladıklarını düşünmüş olabilirlerdi. Bir kaynağın söylediği gibi savaşmaya hazır bir Büyük İskender karşısında geri çekilmek çok tehlikeliydi. Dolayısıyla Persler durdular ve çarpıştılar³⁴¹.

Şekil 18. İssos Meydan Muharebesi.

(Necmi Karul, Anadolu'nun Arkeoloji Atlası, Büyük İskender ve Makedon Ordusu, Marcel Gabrielli, İstanbul, 2012, s. 273.)

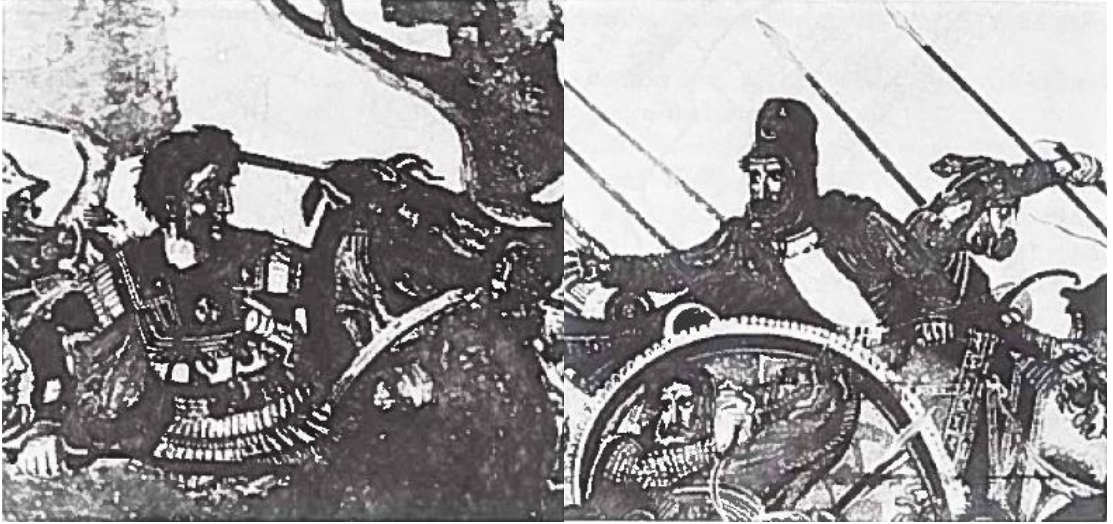
İki ordu, Amanos Dağları'nın dolambaçlı eteklerinden kıyıya ulaştığı Akdeniz'e doğru akan Pinaros Nehri'nin dik kıyısında karşı karşıya geldi. (Burası günümüzdeki Payaz Çayı'yla aynı yer.) İlkçağ kaynaklarına göre, düzlük yaklaşık 2,5 km genişliğindeydi. Büyük İskender'in ordusunun sayıca çok daha az olduğu çok açıktır. Tahminlere göre, Büyük İskender'in 30.000 piyadesi ve 5.000 süvarisi vardı³⁴².

³⁴¹ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 126-127.

³⁴² Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 127.

Büyük İskender'in Asya Seferi'ndeki başarısı, dikkate alınmalıdır. Çünkü bir tarafta yüzyıllarca hâkimiyet süren büyük Pers Devleti, bir taraftan da o devletin sayısız askeri olanakları ve ücretli askerleri vardı. Tabiki bazı kaynaklarda Pers ordusunun sayısı, savaş meydanındaki kayıpları abartılı rakamlar olarak verilse de, Büyük İskender'in ordusundan ezici bir üstünlükte olduğunu biliyoruz. Bizce Büyük İskender'in böyle bir devleti ikinci kez karşısına alıp savaşması ve onlara galip gelmesi önemli bir olaydır.

Pers tarafında, Darius'un en yetenekli ve rütbeli askerlerinden Nabarzenes'in komutasındaki güçlü süvari birliği, kıyı yakınlarındaki sağ kanatta mevzilenmişti. Pinaros'un nehir ağzındaki bu düz alan, bir süvari karşılaşması için çok müsaitti. Orta kısımda ağır silahlı Yunanlı paralı askerler, sol kanatta ise kardaklar bulunmaktaydı. Ayrıca sol dağ cephesine, biraz önde yer alan bir mevziye hafif silahlı piyadeler yerleştirilmişti. Asyalı piyadelerin çoğu kademelendirilmiş bir şekilde cephenin arka kısmında bulunmaktaydı. Atlı muhafız kıtası tarafından çevrili olan Darius'un kendisi, Pers adetlerine uygun olarak cephenin orta kısmının arkasında duran arabasının üzerinde oturmaktaydı. Planı, süvarilerinin sağ taraftan gerçekleştireceği saldırı ile neticeye varmaktı³⁴³.

Şekil 19. Büyük İskender'in Darius'la karşılaşmasını tanımlayan Büyük İskender mozayikinden iki parça (Sağda Büyük İskender, solda Darius)

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 442)

Çoğu tarihçinin makul bulduğu rakamlar, İskender'in İssos Muharebesi'nde Darius'un 100.000 kişilik ordusuna karşı, 25.000 ya da 30.000 askeri vardı. Pierre Jouguot, *Alexander The Great and The Hellenistic World, Macedonian Imperialism and The Hellenization of The East*, Chicago, Tarihsiz, s. 13.

³⁴³ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 81.

Makedonyalılar öyle ilerlemişti ki, dağ eteklerindeki sağ kanatta hetair süvarileri, orta kısımda kalabalık piyade birlikleri, kıydaki sol kanatta ise Parmenion komutası altındaki Peloponezli süvariler bulunmaktaydı. Ancak Büyük İskender, Persler'in almış olduğu pozisyonu görünce yeni bir gruplandırma yaptı. Sağda yer alan Theselya süvari birliğini, beklenen Persli süvari saldırısına karşı Parmenion'u daha dirençli kılabilmek için sol kanada verdi. Ayrıca dağ yamacındaki sağ kanadını tehdit eden düşman kuşatma birliklerine karşı savunma yapmaları için hetair süvarilerini ve hafif silahlı Agrianlar'ı yerleştirdi. Gerçi kendi saldırı savunma gruplarının buradan gönderilmesiyle zayıflamıştı. Ancak hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi gereken bu saldırının başarısını kesinleştirmek için bu önlem şart görünüyordu³⁴⁴.

Bu muharebede de çarpık savaş düzeni uygulayan Büyük İskender'in sağdaki taarruz kanadıyla karşısında bulunan ücretli Yunan askerlerini dağıttıktan sonra sola doğru kıvrılarak Pers kralının vakitsiz telaşa kapılarak kaçmaya başlaması, Parmenion'un idaresindeki sol kanatta ise şiddetli süvari çarpışmalarını Makedonyalıların kazanması üzerine Pers ordusu büyük bir yenilgiye uğradı. Büyük İskender dağılmış olan düşman birliklerini karanlık basıncaya kadar izleyerek yok etti³⁴⁵.

Şekil 20. İtalyan ressamı Pietro da Cortona'nın (1596-1699) Büyük İskender'in Darius'la çarpışmasını tanımlayan tablosu (Roma) Büyük İskender mozayikinin keşfinden önce yapılmış olmakla beraber onunla dikkate değer bir benzerlik göstermektedir.

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 444)

³⁴⁴ Kardak: Pers piyadelerine verilen addır. Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 81.

³⁴⁵ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 440.

Kaçan ordu bir ırmak aşmak zorunda kaldığında tam bir katliam söz konusu oluyordu. Ptolemaios, biraz abartılı da olsa, cesetlerin ırmaktan geçen süvariler için köprü oluşturduğunu söyler. Pers ordusu savaştan çok, kaçış sırasında kayıp verdi. Kaynaklara göre Büyük İskender 500, Perslerin ise 100.000 olduğu söylenen abartılı bir rakamla asker kaybettiği ifade edilmiştir. Makedonya zaferini yüceltmeyi amaçlayan bu rakamlar abartılıdır. Ama yine de Pers kayıpları mukayese edilemeyecek kadar yüksekti. Büyük ordu yok edilmiş, Suriye sahilleri genç fatihe açılmıştı. Muharebe esnasında, Pers askerlerinin sayısal üstünlüğü onlara herhangi bir avantaj sağlamamıştı. Kaçış sırasında ise kalabalık olmaları çok daha büyük tehlike yarattı. Çünkü kaçan her birlik karmaşayı büyüttü. Kaderin garip bir cilvesiyle ordunun en hızlı birimi olan süvariler en son kaçtılar ve kaçmak için de kaçan Pers piyadelerinin arasına dalmak zorunda kaldılar. Bu saatten sonra durumun değişmesi mümkün değildi, zafer sahibi Makedonlar olmuştu³⁴⁶.

Büyük İskender, düşmanının sıkışık saflarını bozmayı ve onu ezici bir üstünlükle bozguna uğratmayı başardı. Karargâhını, kalkan ve arabası da aralarında olmak üzere bütün gereçlerini bırakan Darius kaçtı. Bu ağır yenilgi Darius'u barış istemek zorunda bıraktı. Büyük İskender ise, kayıtsız şartsız teslim almak istediği "Asya'nın efendisi" sıfatını kullandığı mağrur bir mektup yazdı³⁴⁷.

MÖ 333 yılında meydana gelen İssos Savaşı'nda Büyük İskender, III. Darius'u ikinci kez mağlup etti. Darius savaş alanından kaçmasına rağmen, karısını, annesini ve çocuklarını Büyük İskender'in eline bırakmak zorunda kaldı³⁴⁸. Bu arada, Büyük İskender zaferinin meyvelerini topluyordu. Savaşın hemen ardından Pers imparatorunun İssos ve Damaskos'ta (bugünkü Suriye Şam bölgesi) bıraktığı hazineyi ele geçirdi. Hazinenin içerisinde 3.000 talentten fazla altın vardı. Hazineden daha değerli olan elbette ki, Darius'un karısı Stateira ve ana kraliçe Sisygambis diğer prenseslerle Pinaros'taki kampta ele geçirilmişlerdi. Parmenion da Damaskos'ta bir grup soylu kadını ele geçirmişti. Hepsine büyük saygı gösterildi. Prenselerle refakatçilerini alıkoyma ve ünvanlarını kullanma izni verildi. Büyük İskender onları fidye karşılığı iade etmeyi kabul etmeyip, yanında tuttu. Sisygambis'e "anne" diyor, Darius'un kızları için başlık parası vereceğini söylüyordu. Darius'un rolünü üstlenmişti. Bu soylu kadınlar onun gerçek Asya imparatoru olduğunu ileri süren tezi için önemli bir etkendi. Hatta

³⁴⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 83-84.

³⁴⁷ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 475.

³⁴⁸ Waldemar Heckel, *a.g.e.*, s. 30.

Darius'un karısı Stateira MÖ 331 yılında vefat ettiğinde büyük ve ihtişamlı bir cenaze töreni düzenledi. Daha da önemlisi, Büyük İskender kraliyet ailesinin kadınlarını Susa'da bıraktığında onlara Yunanca eğitim verilmesini emretti. İmparatorluk gücünün Makedonlara geçtiği daha iyi belirtilemezdi. Prenseslerden işgalcilerin örf ve adetlerini öğrenmeleri bekleniyordu. MÖ 324 yılına gelindiğinde, Büyük İskender ve adamlarının prenseslerle resmi evlilikler yapmasıyla süreç tamamlandı. Ancak MÖ 333 yılında oç savaşı hala devam ediyordu ve bir Pers prensesiyle evlenmek düşünülemezdi bile. Bu nedenle Büyük İskender, Barsine'yi kendisine metres olarak tuttu. II. Artakserkses'in soyundan gelen ve Artabazus'un kızı olan bu kadın, daha evvel sırasıyla Mentor ve Rodoslu Memnonla evlenmişti. Barsine aynı zamanda Yunanca eğitimi de almıştı ve gerçekten dillere destan bir güzelliği vardı. Büyük İskender ve Barsine'nin birlikteliğinden, imparatorluk oyununda bir kaç defa piyon olarak kullanılan ancak hiçbir zaman babasının mirasçısı olarak görülmeyen Herakles adında bir oğlu doğdu³⁴⁹.

Bu meydan muharebesinde Makedonya ordusunun insan kaybı 300 piyade ve 150 süvari olarak gösterilmektedir. Büyük İskender de bacağında yaralanmıştı. Buna rağmen meydan muharebesinin hemen ertesi gün yaralıları ziyarete gitti. Muharebede ölenleri, tıpkı bir meydan muharebesi yapmak üzere harekete geçiyormuş gibi bütün orduyu ayağa kaldırmak suretiyle, bütün askeri saygıyı göstererek, merasimle gömdürdü. Bunlar için anıt olmak üzere Pinaros Çayı kenarında üç sunak bina ettirdi. Bir vuruşla Pers ordusunu yok eden büyük İssos zaferinin anıtı olarak da Suriye geçitlerinin kapısında İskenderun şehrini kurdu³⁵⁰.

Darius'a gelince, Onkhai'ya kadar kaçıışı sırasında ordusunun geri kalan döküntüleriyle ortalama 4.000 Helen ücretli askerini toplayabilmiş, bunlarla beraber hiç durmadan Tapsakos'a kadar yoluna devam etmişti. Artık Fırat'ın gerisinde olduğu için kendini güvende sayabilirdi. Yenilip kaçmak açısından ziyade, eşini mağrur düşmanın eline bırakmış olmak düşüncesi ona ağır geliyor, içine işliyordu. Ailesinin uğradığı bu felaket ile kendisinin içinde bulunduğu büyük üzüntü arasında asıl tehlikeyi ve devlet zaafını unutan Darius, mevkisinden vazgeçmeyip galip düşmanı alttan alıp teklif göndererek durumdan kurtulacağını zannediyordu. Bu düşünceyle İssos Meydan Muharebesi'nden sonra Büyük İskender'e kısa bir mektup gönderdi. Bu mektupta: "Babası II. Philippos'un büyük kral Artakses ile ne kadar dostça ve ittifak halinde

³⁴⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 85-86.

³⁵⁰ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 143.

yaşamış olduğu, fakat bunun ölümünden sonra Büyük Kral Arses'e karşı, Persler tarafından bir harbe sebep teşkil edebilecek hiçbir harekette bulunmamış olmasına rağmen, düşmanlığın başlamış olduğunu, daha sonra Pers diyarında gerçekleşen saltanat değişikliği münasebetiyle Büyük İskender'in eski dostluğu ve ittifakı yenileyip kuvvetlendirmek için Kral Darius'a elçiler göndermek fırsatını kaçırmış olduğunu, aksine ordusuyla Asya'ya saldırıp Perslileri çok ağır felaketlere sürüklemiş olduğunu açıklıyordu.” İşte bu sebepten O, büyük kral, tebaası olan milletleri toplayarak, Büyük İskender'e karşı yürümüştü. Fakat meydan muharebesi kendi aleyhinde sonuçlandığından bir kral olan kendisi, yine bir kraldan harp tutsağı olarak eline geçmiş olan eşinin, annesinin ve çocuklarının geri verilmesini istiyordu. Büyük İskender ile dostluk kurmaya, bir de ittifak anlaşması yapmaya hazırdı. Sonra, gereken karşılıklı güvenlikte kefaletin sağlandığını göstermek için, bu mektubu getiren Menikos ile Arsimas adlarındaki elçilerine Büyük İskender'i de kendi elçilerine katarak yanına göndermesini istiyordu. Büyük İskender, gerek bu mektuba gerekse Pers elçilerinin sözlü tekliflerine bir yazı ile cevap verdi. Pers elçileriyle beraber giden Büyük İskender'in elçisi Thersippos, hiçbir surette sözlü müzakerelere girişmeyerek sadece mektubunu Darius'a vermek emrini aldı. Bu mektupta şöyle deniliyordu:

"Atalarınız Makedonya'ya ve Hellas'ın başka taraflarına geldiler. Helenler tarafından kendilerine karşı bir savaş açılmasına sebep olabilecek en ufak bir harekette bulunulmamış olduğu halde, bize birçok felaketler getirdiler. Helenlerin başkomutanlığına seçilmiş olan ve Perslerin şimdiye kadar bize çektirmiş oldukları acıların öcünü almaya karar vermiş olan ben, yeniden harp sebebi çıkarmanız üzerine Asya'ya geçtim. Çünkü siz, babama hakaret edip Perinthoslulara yardım ettiniz. Büyük Kral Okhos, egemenliğimiz altında bulunan Makedonya'ya asker kuvvetleri gönderdi. Babam, birçok kimselere yazmış olduğunuz mektuplarda açığa vurduğunuz gibi, sizin tarafınızdan tertip edilmiş olan bir suikasta kurban gitti. Sen, Bagaos ile iş birliği yaparak Büyük Kral Arses'i öldürdün. Bunun üzerine meşru olmaksızın, Pers geleneğine uygun olarak değil de en kutsal yasalarınızı çiğneyerek, Pers tahtını kendine mal ettin. Benim hakkımda dostça olmaktan çok uzak yazılarını Helenlere göndererek onları bana karşı ayaklanmaya kışkırttın. Spartalılarla daha başka Helenlere bol bol para yolladın. Bu paralarını Hellas'ın öteki devletleri almadı, yalnız Sparta kabul etti. En sonunda elçilerin aracılığıyla benim dostlarımı ayartmaya, Helenlere bağışlamış olduğum genel barışı bozmaya çalıştın. İşte bu sebeplerdendir ki, sana karşı savaşmak

için yola çıkmış bulunuyorum. Aslında yine kendin düşmanlığa başlamış bulunuyordun. Haklı bir savaşta önce komutanlarına karşı, şimdi de doğrudan doğruya kendine ve yanındaki orduna karşı muzaffer olan ben, hala benim diye adlandırdığın memleketin de ölmez tanrıların inayetiyle efendisi bulunmaktayım. Senin saflarında bana karşı savaşmış olanlardan savaş alanında ölmeyerek bana gelip sığınanları himaye edeceğim. Himayeme gelenlerden memnun kalmayan tek bir insan yoktur. Aksine hepsi seve seve ve kendiliğinden emrim altına girmişlerdir. Böylece ben "Asya'nın Efendisi" olduğum için sen de bana gel. Eğer böyle yapacaksan, herhangi bir şüphen veya kaygın varsa gereken teminatı almak üzere yanındaki büyüklerden birkaç kimseyi bana yolla. Yanıma ulaştığın zaman annenin, eşinin, çocuklarının ve bunlardan başka dileyeceğin bütün şeylerin geri verilmesi için edeceğin ricalar iyi karşılanacaktır. Benden ne dilerse senden esirgenmeyecektir. Bundan başka, eğer bana yeniden elçi gönderecek olursan, Asya'nın Kralı sıfatıyla göndermelisin. Yazacak olursan, kendinle aynı derecede bir kimseye yazıyormuş gibi değil, şimdiye kadar sana ait bulunmuş olan her şeyin efendisi diye hitap etmelisin; istediklerini gereken saygı ile ulaştırmalısın. Bu dediklerimi kabul etmeyecek olursan, sana Krallık haysiyetimi tahkir etmiş muamelesinde bulunurum. Fakat sen egemenliğe sahip olmak uğrunda bir defa daha savaşmak için beni açık sahrada bekle ve kaçma. Bana gelince, nerede olursan ol, seni arayıp bulacağım"³⁵¹.

Bu yazı diploması bakımından çok önemlidir. Görünüşte objektif bir şekilde Darius'un mektubundaki bütün noktalara temas eden cevap onları yeni bir şekilde aydınlatmakla beraber, Darius'a karşı ağır ithamlarda bulunulmakta ve mağrurane bir tehditle mektuba son verilmektedir. Pers kralının ilahların arzularına işaret etmesini Büyük İskender kabul ediyor. Fakat bundan kendisinin Asya üzerindeki hâkimiyetini tayin eden bir ilahi güç manasını çıkarıyor ve kendisine yapılan bu hücumu Darius'un muharebeden kaçtığına işaret ederek, def etmektedir. Büyük İskender, bu savaşların ortaya çıkmasındaki sebepleri tamamen Perslerin üzerine yükleyerek, bu konuda birçok neden gösteriyor ve bu arada 150 sene evvel gerçekleşen olaylara kadar meseleyi geri götürüyor. Bütün bunlar Yunan efkârı umumiyesi için yapılmaktadır. Zaten Makedonyalılarla Yunanlıları tamamen ayrı tutarak kendisinin Korint Anlaşması adına harekette bulunduğunu bilhassa belirtmektedir. Bütün ileri sürülen sebeplerin gayesi, hakkın kendi tarafında olduğunu göstermektir. Eğer Darius itaat ettiğini belirtirse,

³⁵¹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 145-148.

kendisi adil ve lütüfkar olmak niyetindedir. Dostane bir şekilde kabul göstererek, yüksek mevkilere getirdiği Pers asilzadesine işaret etmesi, Darius'a, kendisinin yaptığı yumuşak muameleyi bildirmiş olmakla kalmıyor, aynı zamanda diğer Pers şahsiyetlerini kendi tarafına geçmeye teşvik etmiş oluyordu. Fakat bu sakin hava birden şiddetle değişerek, Darius'tan tahtından vazgeçmesini ve kendisine itaat etmesini talep ediyor. Büyük İskender kendini artık Asya kralı ve Darius'un meşru halefi olarak adlandırdı. Ancak kendisi henüz Darius'un imparatorluğunun küçük bir kısmını feth etmiş ve şimdi onun savaşılabilmesi için, askerini doğuda yeniden silahlandırmasına bile vakit bırakıyordu. Darius'u tamamen mağlup etmek için, kendisinin hemen Pers imparatorluğunun içine doğru, onu arkasından takip etmesi gerektiği ne kadar akla yakın görünüyorsa, o kadar da hatalı bir hareket olacaktı. Böyle büyük bir imparatorluğun, adım adım fethedilmesi ve Büyük İskender'in arkasında işgal edilmemiş bir toprak parçası bile bırakmaması gerkiyordu³⁵².

Şüphe yok ki Darius, uçsuz bucaksız ülkesinden toplayacağı yeni kuvvetlerle tekrar karşısına çıkacaktı. Buna meydan vermemek için Pers kralının peşinden gitmesi belki doğru olurdu. Fakat böylece Asya içlerine açılması gerekecekti ki, bu takdirde ayakta duran Pers donanmasına üs teşkil edecek Suriye limanlarını, Mısır'ı arkasında bir tehlike olarak bırakmış bulunacaktı³⁵³.

2.5. Büyük İskender'in Suriye Seferi (MÖ 333-332)

Büyük İskender, İssos zaferi sonrası Fenike'ye doğru ilerlemeye geçtiği sırada General Parmenion'u Damaskos'a göndermişti. III. Darius ve Pers asilzadeleri şahsi hazinelerini daha önce de yaptıkları gibi savaş alanına getirmeyip Damaskos'a göndermişlerdi. Parmenion ise Büyük İskender tarafından bu hazineleri ele geçirmekle görevlendirilmişti. Parmenion bu hazineleri ele geçirip Büyük İskender'e teslim edince, Büyük İskender'in bütün para sıkıntısı sona ermişti³⁵⁴. Çünkü İssos'ta kazandığı zafer sonrası o bölgede, çok fazla ganimet elde edememişti. Damaskos'a Büyük İskender'in gönderdiği askerlerden, en çok Thessialı atlılar kazançlı çıktılar. Çünkü onlar, çok yiğit kişilerdi ve savaşta Büyük İskender'in zaferine büyük katkıda bulunmuşlardı. Büyük İskender de onları ödüllendirmek için ağırlıkları alma işini onlara verdi. Diğer askerler de bu işten çok kazançlı çıktılar. Böylece Makedonyalılar altın ve gümüşe

³⁵² M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 44-45.

³⁵³ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 65.

³⁵⁴ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 53.

yeterince ulaştılar. Persler'in sürdükleri güzel yaşamın zevklerini öğrendiler. Düşmanın bıraktığı hazinelerin peşine düşmüşlerdi. Buldukça daha fazlasını arıyorlardı. Büyük İskender geride bıraktığı topraklarının güvenliğini sağlamak istiyordu. Deniz kıyısındaki bölgelerin kralları geldiler. Kıbrıs'ı ve Fenike'yi Büyük İskender'e teslim ettiler. (Fenike şehirleri Arados, Marathos, Biblos ve Sidon karşı koymadan teslim oldu) Sadece Tyros (Sur) kalmıştı. Büyük İskender'in askerleri kenti yedi aydan beri kuşatma altında tutuyordu. Karada mevziler kazılmış ve mancınıklar yerleştirilmişti. Denizde de iki yüz gemi kentin önünde demir almıştı. Büyük İskender kuşatma esnasında rüyasında Herakles'i gördü. Herakles, Tyrosluların kalesinden elini uzatıp Büyük İskender'e sesleniyordu. Ayrıca çok sayıda Tyroslu rüyalarında Apollon'un sesini duymuşlardı. Apollon, kentte olanlardan hoşlanmadığını ve böyle giderse Makedonyalıların tarafına geçeceğini söylüyordu. Tyroslular Apollon'a çok kızdılar. Apollon'u karşı tarafa geçmekle suçlayıp onu suçüstü yakaladıklarını belirttiler. Kentte büyük Apollon heykelleri vardı. Heykelleri iplerle çevirip yere devirdiler. Büyük İskender bir rüya daha gördü. Rüyasında; uzaktan bir Satyr³⁵⁵ görünüyor ve birlikte oynamak için Büyük İskender'i çağırıyordu. Büyük İskender koşup ona yaklaşınca da kaçıyordu. Büyük İskender kovalamaya devam ediyor, sonunda onu yakalıyordu. Kâhinler bu rüyayı, iyiye yordular. Satyr kelimesi ikiye bölündüğünde son kelimesi Tyros oluyordu. İskender kuşatma sürerken Antilibanus Dağları civarında yaşayan Araplara karşı çıktığı seferde büyük bir tehlike atlattı. Öğretmeni Lysimakhos kendisinin Achilleus'un öğretmeni Phoinks'ten daha güçsüz ve daha yaşlı olmadığını göstermek için Büyük İskender ile beraber gelmişti. Dağlara yaklaştıklarında İskender atından inip yola yaya devam etti. Öndekiler ilerlemiş, arayı epey açmışlardı. Büyük İskender'in yanında sadece muhafızları vardı. Düşmana yaklaştıklarında akşam oldu. Lysimakhos ise çok yorulmuştu ve büyük güçlük çekiyordu. Büyük İskender öğretmenini bırakıp gidemiyordu. Lysimakhos'u cesaretlendirmeye çalışıyor, hatta neredeyse onu taşıyordu. Etraf çok karanlık ve soğuktu. Tam da bu esnada Büyük İskender uzaktaki ışıkları gördü. Çevik bir insandı ve böyle durumlarda gözü pek davranırdı. Yanındakileri rahatlatılmak için ateşin olduğu yere koştu ve ateşin başında bekleyen iki kişiyi öldürdü. Askerleri büyük bir ateş yaktılar. Böylece Araplar kaçmak zorunda kaldılar,

³⁵⁵Satyr: Gövdelerinin belden üstü insan, belden aşağısı ise at biçiminde olan doğayı simgeleyen yaratıktır. Plutarkhos, *Mestrius*, a.g.e., s. 34-35.

kaçmayanlar da Makedonyalılar tarafından geri püskürtüldüler. Geceyi ateşin başında geçirdiler. Biz bütün bu olayları Khares'ten öğreniyoruz³⁵⁶.

Bunun üzerine Büyük İskender, Sidon'a geri döndü ve dağılan Pers donanmasının burada bulunan Fenikeli, Kıbrıslı ve diğer gemilerden kendine yeni bir donanma oluşturdu. Amacı Tyrosluları deniz üzerinden yenmekti. Ancak Tyrosluların her iki limanlarını kapatarak bir deniz muharebesinden kaçınmaları ile Büyük İskender'in bu girişimi de neticesiz kaldı³⁵⁷.

En son olarak Büyük İskender yeni bir taktik uyguladı. Bu taktiğinde karada kullanılan teknik kuşatma araçlarını gemiler ile birleştirerek kullanılmıştı. Şehir surunun yakınlarında yük gemilerine demir attırılmış ve surda gedikler açabilmek için bu gemilerin üzerine mancınıklar, koçbaşları ve kalkıp inen köprüleri olan kuleler yaptırmıştı. Yaklaşan tehlikeyi sezinleyen Tyroslular donanmaları ile Kıbrıslı filoları yok ettikleri bir saldırı düzenlemiş, ancak Büyük İskender'in bir karşı saldırısına uğramışlardı. Böylece şehrin güney tarafında bulunan işgalcilere de bu taraftaki suru, gemi saldırıları ile yıkıp hücumla müsait bir hale getirme fırsatı doğmuştu. Şiddetli bir sokak çatışmasıyla fethedilen şehre ilk girenler hypaspistler olmuştu. Şehirdeki genç adamların çarpmıha gerilmesi ve geri kalan halkın köleleştirilmesi ile bu fethi intikam hareketleri izlemiştir. Büyük İskender tahta çıktığı zaman Thebaililere yaptığı gaddar davranışlarını şimdi Tyros'ta yapmıştı. Affedilenler sadece şehrin kralı Azemilkos ve tesadüfen orada bulunan Kartacalı elçiler olmuştur. Şehre Makedonyalı bir işgal kuvveti yerleştirilmişti³⁵⁸.

Şekil 21. Sur (Tyre, Tyros, Tiro) şehrinin genel görünümü

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 116)

³⁵⁶ Plutarkhos-Mestrius, *a.g.e.*, s. 34-35.

³⁵⁷ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 85-86.

³⁵⁸ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 86.

Tyrosular 8.000 ölü verdiler ve 30.000 kişi de esir edildi. Büyük İskender tam bir zaferle Tyros'a girdi. Tapınaklarda kurbanlar kesildi. Ertesi gün de şenlikler ile birlikte hem ordu hem de donanma resmigeçit yaptı³⁵⁹.

İşte tam bu sıralardadır ki, Darius'tan ikinci bir elçilik heyeti daha geldi. Bu heyet Büyük İskender'e şu tekliflerde bulunuyordu:

- 1- 10.000 Talent karşılığında Darius'un karısı ve kızı serbest bırakılacak,
- 2- Fırat'ın batısındaki memleketler Büyük İskender'e verilecek,
- 3- Şayet Büyük İskender isterse, Darius'un kızı ile de evlenebilecekti.

Büyük İskender derhal generallerini topladı. Darius'dan gelen elçilik heyetinin tekliflerini kendilerine bildirdi. Buna verilecek cevabın tartışılmasına geçildi. İlk sözü General Parmenion aldı. Ona göre bu teklif yerindeydi. Ve derhal kabul edilmeliydi. Oysaki Büyük İskender aynı fikirde değildi. O'na göre, Darius'a şöyle bir cevap verilmeliydi³⁶⁰:

"Ne senin parana ihtiyacım var ne de memleketinin bütünü yerine yalnız bir parçasını alırım. Senin sahip bulunduğun memleketlerdeki insanlar, paralar ve servetler hep benimdir. Eğer işime gelirse, sen bana vermek istemesen bile kızını alıp evlenebilirim. Eğer benim merhametime sığınarak bir şeyler elde etmek istiyorsan, şahsen sen bana gel"³⁶¹.

Makedonyalılar teklifi kabul etselerdi ne olurdu? Parmenion'un aklından ne geçtiğini bilmesek de Büyük İskender'in aklında farklı bir büyük strateji izlemek geçtiğini hayal etmek zor değildir. Muhtemelen Parmenion, savaşın amacının Makedonya'ya yeni topraklar ve zenginlik katmak olsa da, bölenin Makedonya'nın ağırlık merkezi olmaya devam edeceğini ve yeni krallığı yöneteceğini düşünüyordu. Bununla birlikte Büyük İskender fetihlerini sürdürürse denge tersine dönecek ve Batı Asya devasa kütlesiyle küçük Makedonya'nın önüne geçecekti. Ayrıca kim kimi yönetecekti? Bu çok büyük yeni imparatorlukta istikrar nasıl sağlanacaktı? Büyük İskender ve Makedonya'nın bir sonraki kralı onu denetim altında tutabilecekler miydi ya da ayrı parçalara mı bölünecekti?

Eğer Parmenion bu kaygılarını dile getirdiyse, Büyük İskender bu kaygıları şöyle yanıtlamış olabilir: "Savaşı sürdürmek tehlikeli ama Darius'un teklifini kabul

³⁵⁹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 36.

³⁶⁰ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 35.

³⁶¹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 35.

etmek de öyle. Barış Darius'a toparlanması kendisinin seçtiği bir zamanda yeniden saldırması için nefes alma imkânı tanıyacaktı”.

Büyük İskender için daha iyi olan, savaşı sürdürmek ve Darius'un işini bitirmektir. Makedonya'nın parlak ve deneyimli ordusunun bu görevi tamamlamak için gerçek bir fırsatı vardı. Ayrıca Büyük İskender'in Yunanistan'daki huzursuzluğu dindirmek için Pers İmparatorluğu'nun iki büyük kenti Sus'u ve Persepolis'i fethetmesi gerekmektedir. Çünkü diğer türlü Kserkses'in MÖ 480 tarihli fethinin intikamını alma sözünü yerine getirdiğini iddia edemezdi. Bunun yanı sıra Pers hazinesi, dünyanın en büyük hazinesi, Büyük İskender'i dünyadaki en zengin ve en güçlü adam yapacaktı³⁶².

Büyük İskender'in İssos zaferi Granikos'tan daha etkili olmuştur. Çünkü İssos ile Pers Devleti üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmiş, Darius'u dize getirmişti. Darius İssos Savaşı'nda kendine o kadar güveniyordu ki savaş meydanına gelirken yanında harem ve hazinesini de getirmişti. Etrafındaki komutanların ve Pers azilzadelerinin doldurduğuna gelen Darius, Büyük İskender'e yenileceğini hiç düşünmemişti. Doğrusu sadece mantıksal olarak yaklaşır Büyük İskender'in askeri dehasını göz önünde bulundurmazsak, Darius'un devasa ordusuyla yenilmesine imkân yoktu. Üstelik Makedonya ordusu, onun ordusunun haşmetinin yanında çok zayıf kalıyordu. Ancak Darius şunu unutmuş olmalı ki bir orduyu zafere taşıyan onun sayıca fazlalığı değil çoğu zaman başındaki komutandır. Büyük İskender'in ordusu Pers ordusunun yanında küçük bir askeri birlik gibi kalabilir. Ancak Büyük İskender, ordusunu öyle güzel teşkilatlandırıp öyle konumlandırmıştı ki Darius'un ordu sayısının bu kadar fazla olması bir süre sonra kendisi için olumsuz bir duruma neden oldu. Büyük İskender, Darius'un savaş mantığını artık anlamıştı. Bu sebeple onun ordusunun haşmetinden korkmuyordu. Üstelik savaşları kazandıran rakamlar değildir. Kazanma hırsı ve isteğidir. İşte Büyük İskender, askerlerine bu ruhu aşılama, onları bu savaşı kazanacak güce sahip olduklarına inandırmıştı. En önemlisi onlara çok güzel vaatlerde bulunmuştu. Askerler, Büyük İskender'in ne kadar cömert olduğunu ve ordusuna düşkün olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle hiç korkmadan savaş çılgınlıkları atarak savaşa giriştiler.

Bu savaştan büyük bir zaferle çıkmayı başardılar. Ve tabiki Büyük İskender, Darius'un Damaskos'taki hazinesine ulaşınca zenginliğe kavuştu. Ancak tüm bunlar ona yetmiyordu. Darius'un elçi gönderip kendisiyle pazarlık etmesi onun için hiçbir şey ifade etmiyordu. Önemli olan Darius'u karşısında itaat ederken görmek ve tüm Asya'nın

³⁶² Barry Strauss, *a.g.e.*, s.134-135.

Efendisi olmaktadır. Bu nedenle generalleri ne derse desin dinlemedi. Parmenion ve diğer generaller şartları makul buluyorlardı. Bizce Büyük İskender haklıydı. Çünkü şayet Büyük İskender bu teklifini kabul ederse Darius bunu fırsat bilip yine savaşmak için kendisini toparlayacaktı. Ayrıca Pers ordusunu iki defa ağır yenilgiye uğratmış bir lider barış teklifini kabul etmemekte haklıydı. Büyük İskender'e de sonuna kadar gitmek yakışırdı. Bir kere Asya'nın kapıları açılmıştı, tamamına sahip olmak çok yakındı.

2.6. Büyük İskender'in Gaza'ya (Gazze) Hareketi

Büyük İskender, İssos'tan sonra ordu birliklerini hazırlayıp Mısır'a doğru inmeye başladı. Önüne, Tyros'taki gibi engellerin çıkacağı muhakkaktı. Nitekim Gaza şehri Mısır'ın giriş noktasında olup ayrıca Darius'a en sadık generallerden Batis tarafından da korunmaktaydı. Batis Büyük İskender'in ilerleyişini durdurmak için, şehri tahmin ettiği gibi, Arap kabileleri ile temas kurup onlardan da takviye aldı. Batis'in amacı, Büyük İskender'i Gaza önünde durdurmaktır. Çünkü eğer buna yapabilirse, Mısır satraplığı zaman kazanacağı gibi, Darius'un da o zamana kadar yetişmesi mümkün olabilirdi. Ayrıca Gaza'ya donanma ile de hücum imkânsızdı. Şehir, sahilden yarım mil uzaklıkta, etrafında sık ağaçlarla, yarılarla çevriliydi. Öncü kuvvetleri Gaza'nın savunmaya karar verdiğini Büyük İskender'e haber verince, Büyük İskender bu duruma üzüldü. Çünkü kan dökmek istemiyordu³⁶³.

Şehre hücum için surların en elverişli görüldüğü güney tarafında ordugâh kurdu. Hemen surlara ulaşacak ve duvarları yıkabilecek kabiliyette makineler hazırlanmasını emretti. Büyük İskender her ne pahasına olursa olsun, bu şehri emri altına almadan ilerleyemezdi. Himayesindekilere bu işin başarılması güç görüldüğü nispette O, bunu daha fazla arzu ediyor, burada da imkânsız olan bir şeyin mümkün kılınmasını görmek istiyordu. Yanaşılması en kolay olan güney tarafında şehre doğru araziye doldurarak Gaza'nın üstünde bulunduğu tepe kadar yüksekliği olacak bir set yapılmasını emretti. İşe mümkün olduğu kadar hız verildi. Set biter bitmez, makineler sura yanaştırıldı. Bu sırada Büyük İskender, başına çelenk üzerinde harp elbisesiyle kurban sundu ve bir alamet bekledi. Anlatılara göre tam o anda yırtıcı bir kuş tapınağın üzerinde uçarak geçerken düşürdüğü bir taş Büyük İskender'in başına düştü. Fakat kuşun kendisi bir makinenin ipleri arasında dolaşarak yakalandı. Alamet yorumcusu Aristandros'un söyleyişine göre bu alamet kralın şehri zaptedeceğine, bununla beraber bugün kendini

³⁶³ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 37.

kollamasına gerektiğine dalalet ediyordu. Büyük İskender koruyucu makinelerin yanında kaldı. Şehirdeki kıtalar tamamıyla ani olarak, hem de çok şiddetle bir çıkış hareketi yaptılar. Makedonyalıların siperleriyle makinelerini ateşe verdiler. Yüksek surlardan Makedonyalılar üzerine mermiler yağdırdılar. Makinelerde çalışanlarla yangını söndürmeye uğraşanlar bu mermilerin önünde buldukları setten çekilmeye başladılar. Büyük İskender daha fazla sabredemeyerek en fazla ihtiyaç olan zamanda yardıma koştu ve Hyspastpistlerin başında ileriye atıldı. Tam o esnada, katapultla atılan bir ok Büyük İskender'e rastladı. Kalkanıyla zırhını geçerek omuzuna battı. Kral yere yıkıldı, düşmanlar naralar atarak hücum ettiler. Makedonyalılar surun önünden geri çekildiler³⁶⁴.

Son bir hücum ile Gaza'nın da mukavemetini kırdı. Bütün halk kılıçtan geçirildi. Kadın, çocuk hepsi esirler gibi satıldı. Rivayete göre Büyük İskender, burada Aşili taklit etti. Aşil Hektor'u öldürdüğü zaman, muhasara ettiği şehrin etrafında onu yedi defa sürüklemişti. O da Gaza valisinin ayağına bir kayış bağlattı. Onu Gaza surları etrafında yedi defa sürükledi³⁶⁵. Kente çevredeki kabilelerden insanlar yerleştirildi ve Büyük İskender burayı olası gelecek eylemleri için bir tür savunma kalesi olarak kullandı³⁶⁶.

2.7. Büyük İskender'in Mısır Seferi (MÖ 332- 331)

Büyük İskender Mısır'ın önündeki tek engel olan Gaza'yı da itaat altına aldıktan sonra, Mısır kapılarına dayandı. Mısır'ın zaptı Büyük İskender için önemliydi. Çünkü bununla Perslerin son deniz üssü Makedonyalıların eline geçecek ve bu verimli ülkenin ürünlerini Yunanistan'a göndermek suretiyle buranın tarafsız kalması sağlanabilecekti. Uzun zamandan beri Pers egemenliği altında bulunan Firavunlar ülkesi hiçbir mukavemet göstermeksizin Büyük İskender'e teslim oldu³⁶⁷. Çünkü Pers İmparatorluğu'nun Mısır satrapı Mazakes İssos'taki savaşın sonucunu ve bütün Suriye'nin Büyük İskender'in eline geçtiğini öğrenmişti. Emri altında Büyük İskender'e karşı koyabileceği Pers kuvvetleri de bulunmamaktaydı. Bu nedenle Büyük İskender'i dostane bir şekilde karşıladı. Mısır'ın merkezi Memphis'i hazineleri ile birlikte Büyük İskender'e teslim etti. Persler, Mısır halkı üzerinde özellikle din alanında büyük bir baskı kurmuşlar, onların tapınaklarını yağmalayarak Mısır tanrıları ile alay etmişlerdi.

³⁶⁴ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 258-259.

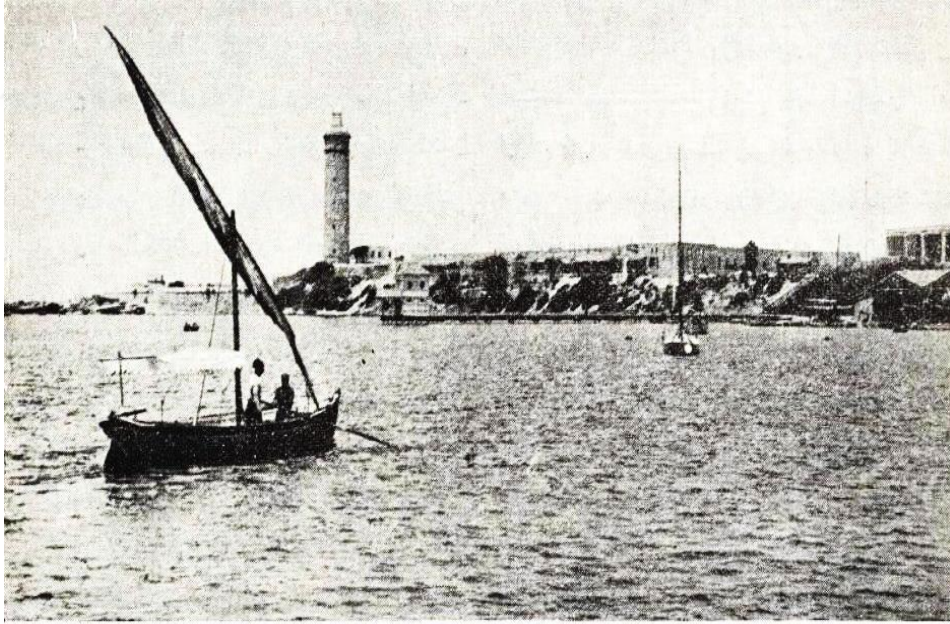
³⁶⁵ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 47.

³⁶⁶ Arrian, *a.g.e.*, s. 73.

³⁶⁷ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 443.

Büyük İskender ise tam tersi şekilde hareket etti. Mısır'ın ahalisine din alanında büyük bir tolerans gösterdi. Bu nedenle Mısır halkı Büyük İskender'i, meşru kralları olarak kabul ettiler. Dahası kendilerini, Persler'in elinden kurtardığı için onu Firavun olarak kabul ettiler³⁶⁸.

Büyük İskender, Memphis'te, birçok tanrının arasında Apis'e özel bir adak sundu. Atletizm ve müzik yarışmaları düzenledi. Yunanistan'dan her iki alanda da en ünlü olanlar katılmak üzere geldiler. Memphis'ten yanına muhafızlarını, okçuları, Agrianları ve Yoldaşların kraliyet süvari taburunu alarak yine nehirde deniz yönünde yelken açtı. Kanabos'a ulaştı ve Mareotis Gölünün çevresinden dolaşarak sonunda şimdi adını taşıyan İskenderiye kentinin bulunduğu yerde kıyıya çıktı. Görür görmez yerin güzelliği karşısında çarpıldı ve eğer burada bir kent kurulacak olursa, gelişip büyüyeceğine inandı. Özlemi öylesine büyüktü ki, hiç beklemeden işe girişti. Yeni kentin genel düzenini kendisi tasarladı. Agora'nın yerini, yapılacak tapınakların sayısını ve hangi tanrılara (Yunanistan tanrıları ve Mısır tanrısı İsis) hizmet edeceklerini ve kent çevresine yapılacak duvarın tam sınırlarını belirtti. Çalışmanın kutsanması için bir adak sundu³⁶⁹.

Şekil 22. İskenderiye limanı.

(H.C. Wels, Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, s. 128)

³⁶⁸ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 57.

³⁶⁹ Apis: tanrı Ptah için kutsal olan Memphis'in buzağısıydı. İskender Mısırlıların (ve denetim altına alınan birçok başka halkın) dinlerini saygı ile karşıladı ve Thebes'te Firavun olarak tahta çıkarıldı. Kambyses ise, bununla tam bir zıtlık içinde, Apis'i bıçaklamıştı. Arrian, *a.g.e.*, s. 74-75.

İskenderiye (Aleksandreia) adını alan, planı Hippodamos sistemine göre çizilen ve bir Yunan polisi şeklinde teşkilatlandırılan bu şehir, elverişli coğrafya durumundan dolayı, kısa zamanda büyük bir gelişim geçirdi. Yunan kültürünün Mısır'a girmesinde başlıca rolü oynadı³⁷⁰. Bu şehrin halkı çabucak çoğaldı. Ticareti çok geçmeden eski dünyayı yeni açılan Hindistan ile bağladı. Gelecek yüzyıllar için Helen hayatının merkezi oldu. Doğu ve batı memleketlerinden gelen bilim ile edebiyatın ana yurdu, kurucusunun en azametli en sürekli anıtı oldu³⁷¹.

Büyük İskender'in Mısır'da iken stratejik planları dışında, çöl ortasında bulunan ve ötedenberi tanınmış bir kâhinlik ocağına sahip olan Amon tapınağının bulunduğu Siva Vahasına yapmış olduğu bir gezi, gerek kendisinin gerek ordusunun üzerinde bıraktığı manevi etkilerden ötürü, söylemeye değer bir etki meydana getirmişti. (MÖ 331 yılı başlangıcı). Makedonya kralı bu akınıyla Darius'a karşı ikinci bir savaşa kalkışmadan önce kâhinden geleceği öğrenmek ve elverişli bir cevap almakla yaptığı sefere dini bir karakter vermek istemiştir. Gerçi Büyük İskender, kâhinden aldığı cevabı bir sır olarak bütün ömrü boyunca saklamış ve ondan hiçbir kimseye bahsetmemiştir. Fakat Amon rahibinin Büyük İskender'i tapınak avlusunda ve adamlarının yanında, Mısır adetlerine uygun olarak, "Amon'un oğlu" olarak selamlaması bir taraftan bu hükümdarın kendisinin bir tanrı olduğuna inanmasına ve kendisine ya da babasına resmen tapınılmasını istemeksizin bu inancı hayatının sonuna kadar korumasına, diğer taraftan etrafındakilerin ve hatta tüm ordusunun bu inancı kendisiyle paylaşmasına yol açtı. Bu olayın Yunanlılar üzerinde de derin bir etki yaptığını Miletos yöresinde Didima'daki kâhinin, uzun bir sükûttan sonra, dile gelerek Büyük İskender'i "Zeus'un oğlu" olarak selamlaması bu durumu daha iyi gösterir³⁷².

Büyük İskender Mısır'ı yeniden teşkilatlandırdıktan ve bu arada mülki idareyi iki Mısırlı'ya, askeri idareyi ise bir Makedonyalı'ya verdikten sonra MÖ 331 yılının ilkbaharında harekete geçerek Pers kralıyla kesin sonuçlu bir muharebe vermek üzere, Suriye üzerinden Mezopotamya'ya girdi³⁷³.

³⁷⁰ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 443.

³⁷¹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 196.

³⁷² Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 443-445.

³⁷³ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 445.

2.8. Büyük İskender'in Gaugamela (Arbela) Muharebesi (MÖ 331)

Pers kralı, devletinin bütün satraplıklarına beyannameler göndermişti. Her ne kadar devletin büyük parçaları düşmanı Büyük İskender'in eline geçse de, bütünüyle kıyaslanacak olursa kaybedilenler, o kadar da çok değildi. Bütün İran, Anana, Baktria, Fırat'ın kaynaklarına kadar bütün memleketler henüz elde bulunuyordu. Asya'nın en sadık, en cesur kavimleri, savaşa katılmak için sadece kralın emrini bekliyorlardı. Elden çıkan Mısır, Suriye ve Küçük Asya'nın, Toroslardan İndus'a, Fırat'tan Jaksartes'e kadar uzanan memleketler yanında ne kadar önemli olabilirdi? Daima karar değiştiren, kendilerine hiç güvenilmeyen sahil kavimleri varsın şimdi düşman eline geçmiş olsunlar, bunların sadık Medler ile Persler, Baktria Ovasının süvarileri, Hazer ve Gürcistan dağlarında yaşayan cesur milletler yanında ne değeri vardı? Şimdi sıra, doğunun iç taraflarını kurtarmaya, Asya'ya hâkim bulunan İran kalesini başarı ile savunmaya gelmişti. Asıl iş bunu başarabilmekteydi. Şimdi kral, milletinin büyüklerini, yedi hükümdarın torunlarını ve sadık satraplarını, kavimlerinin başına geçerek İran'ın şerefiyle egemenliği uğrunda savaşmaya çağırıyordu. Kendi mukadderatını onların eline teslim ediyordu. Artık ne Helen ücretli askerleri, ne Yunanlı generaller ne de Makedonyalı mülteciler, kralın yanında dövülecek Pers büyüklerinin kıskançlıklarıyla şüphelerini uyandırmamalıydılar. İran dağlarının teşkil ettiği kuvvetli siperler önünde Avrupa'nın ordusuna karşı çıkacak olan kuvvet, sırf Asyalı bir ordu olmalıydı³⁷⁴.

Büyük milletler ordusunun toplanma yeri olarak Babylon Ovası kararlaştırılmıştı. Baktria satrapı Bessos, Asya'nın uzak köşelerinden olan Baktrialıları, Sodgiyanalıları, bir de Hint Kafkaslarında oturan savaşkan Hint dağlılarını buraya getiriyordu. Mauakes'in komutası altında olmak üzere Türkistan'ın süvari kavimlerinden Sakalarla Aral gölü bozkırlarında oturan Dahaeler de ona katılmışlardı. Arakhosia, Drangiana ahalisi ile Praveti dağlarında oturan dağlılar, satrapları Basaentes'in, bunların batı komşuları Areialılar, satrap Satibarzanes'in, Persis, Hyrkania ve Horosanlı süvariler de Phrathaphernes ile oğullarının komutası altında olarak buraya geldiler. Bunlardan başka, bir zamanlar Asya'nın hâkimi olan Medler, kendi satrapları Atropates'in komutasında, aynı surette Kur, Arakses ve Urmiye gölü boyları vadilerinden Kadusialılar, Sakasenler ve Albanialılar, Pers denizi sahillerinden Okontobates ile Artabazos'un oğlu Ariobarzanes'in komutanları altında Gediosia ve Karamania kavimleri, yedi hükümdarlar soyundan Orksines'in komutasında Persisli'ler Babylon

³⁷⁴ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 269-270.

ovasına akmışlardı. Susianalılarla Uksilerin başında Susiana satrapı Abulites'in oğlu Oksathres vardı. Babylonia kıtaları Bupales'in, Armenia kıtaları Orontes ile Mithraustes'in Suriyeliler de Mazaios'un komutasında olarak burada toplanmışlardı. Hatta batı bölgeleri Makedonya ordusunun hareketlerine sahne teşkil etmiş olan Kappadokia'dan bile başlarında hükümdarları Ariarathes olduğu halde atlılar gelmişlerdi³⁷⁵.

Darius bu kez, Büyük İskender'in ordusunun uyguladığı taktiklerin boşa çıkacağını, Granikos ve İssos'taki gibi zafer kazanamayacağından emin bir şekilde savaşa girişiyordu³⁷⁶. Büyük İskender Dicle'ye doğru ilerledi ve nehre vardığında beklediğinin aksine ne Darius'u ne de oraya bıraktığı muhafızlarını buldu. Böylece nehri direniş görmeden geçti. Ama bu geçiş akıntının hızı nedeniyle güç oldu. Nehrin geçilmesi tamamlandıktan sonra bir süre adamlarını dinlendirdi. Askerler dinlenirken neredeyse tam bir ay tutulması oldu ve Büyük İskender Ay, Güneş ve Dünya'ya, bu fenomenle ilgili oldukları söylenen bu üç tanrıya adaklar sundu. Bilici Aristander'in görüşü ay tutulmasının Büyük İskender ve Makedonyalılar için iyiye delalet ettiğini, önlerindeki savaşın ay bitmeden yer alacağı yolundaydı. Dahası, adakların Büyük İskender için utku gösterdiklerini de bildirdi. Şimdi Dicle'den başlayarak nehrin sağında ve Gordyene dağlarının solunda tutan Büyük İskender ilerlemesini Asur toprakları içinden sürdürdü. Nehrin geçilmesinden dört gün sonra, öncülerinden düşman süvarisinin açık alanda görüldüğü haberi geldi. Ama sayıları tam olarak anlaşılamamıştı. Bu yüzden, daha ilerlemeden, Büyük İskender bir çarpışma için gerekli düzenlemeleri yaptı ve bunun hemen arkasından daha çok öncüyü keşfe gönderdi. Bunlar düşman kuvvetleri hakkında daha doğru bir bilgi edindiler ve sayılarının 1.000'in üzerinde olmadığını saptadılar³⁷⁷. Bu haberin üzerine Büyük İskender, bir miktar atlı ile onları takip ederek yetişti. Bir kısmı kaçtılar, bir kısmını öldürdü ve bir kısmını da esir aldı. Esirlerden öğrenildi ki, Darius bütün ordusu ile Gaugamela'da bulunuyordu. Bunun üzerine Büyük İskender ordusunu durdurup müstahkem bir ordugâh kurarak askerlerine dört gün istirahat verdi. Perslilerin saldırmasını bekledi³⁷⁸. Gaugamela Arbela bölgesinde bulunan geniş ovadır. Savaşı burda yapma planı Darius'a aitti³⁷⁹.

³⁷⁵ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 202-203.

³⁷⁶ Peter Green, *a.g.e.*, s. 288.

³⁷⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 81.

³⁷⁸ Naci Paşa, *a.g.e.*, s. 45.

³⁷⁹ Jacob Abbott, *a.g.e.*, s.72.

Büyük İskender'in 40.000 piyadesi ve yaklaşık 7.000 cephe süvarisi vardı. Darius'un ise 34.000 süvarisi ve piyade güçleri vardı. Yunanlılar 200.000 ile 1.000.000 arasında tahmin etmişti. Şüphesiz, abartılmamış olan küçük rakam, mantığa daha yakındı. Büyük İskender'in birim listeleri ve savaş planlarıyla birlikte savaştan sonra Büyük İskender'in eline geçen Pers ordusunun bütün yazılı yerleşimcilerinin ayrıntılı kayıtlarına erişebilmelerine rağmen kaynaklarımızın hepsi, sonraki olaylar hakkında karışık ve farklı bilgiler verir. Bu savaş, 4 kilometre genişliğindeki bir cephede girdaplı toz bulutları arasında gerçekleşti ve olayların büyük kısmı liderlerin gözünde saklıydı. Bu nedenle günümüze ulaşan kayıtların hiçbiri bütün öyküyü anlatmaz³⁸⁰. İki ordu Mezopotamya'da Arbela (Erbil) yöresindeki Gaugamela Ovası'nda karşılaştı³⁸¹. Burada, gerçekleşecek olan savaş, belki de bütün seferlerin en zorlu çarpışması olacaktı³⁸². Darius, özellikle tırpanlı arabaların yapacağı etkiye güveniyordu. Bu şimdiye kadar henüz kullanılmamış bir silahtı. Çünkü bunların kullanılabilmesi için açık ve ovalık araziye ihtiyaç vardı. 200 taneden ibaret olan bu harp arabalarının tekerleklerinin yanında büyük tırpanlar ve araba oklarının ucunda da birer mızrak bulunmaktaydı. Bu arabalar yan yana bitişik bir şekilde durup Makedonya falanksını doğrayıp dökeceklerdi. Seçilen bu muharebe alanını Darius itina ile hazırlattı. Toprak yarıkları, fundalıklar ve tırpanlı arabalara engel olabilecek her şey bertaraf edildi. Pers mevzilerinin ön kısımlarında derin hendekler kazılarak, bunların düşman süvarilerine karşı birer tuzak olması için üstleri tekrar hafifçe örtüldü. Demir ayak oltaları yerleştirildi. Bunlar piyade hücumlarını zor duruma sokacaktı³⁸³.

Darius savaşa girmek yerine, çok kolay işleyecek yakıp yıkarak geri çekilme (Büyük İskender'in ordusu batıya doğru yürürken onu yiyecekten yoksun bırakma) politikasını izleyebilirdi. Bu arada Pers süvari birlikleri, özellikle Makedonlar tedarik malzemesi aramak için küçük gruplara bölündüklerinde tehlikeli olan beklenmedik, vur kaç akınlarıyla saldırabilirdi. Yıpranan aç, Pers saldırılarıyla dengesi bozulan ordu Büyük İskender'i geri dönmeye zorlayabilirdi. Yakıp yıkarak geri çekilme stratejisi çok tehlikeliydi. Birçok kent, Darius için aç kalmak yerine ambarlarını Büyük İskender'e

³⁸⁰ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 88.

³⁸¹ Oğuz Tekin, *Hellen ve Roma Tarihi*, Eskişehir, 2011, s. 65

³⁸² V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 476.

³⁸³ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 51-52.

açmayı tercih edebilirdi. Sonunda bir kralın diğer kraldan iyi olabileceğine karar verebilirlerdi³⁸⁴.

Muharebe Eylül sonu, Ekim başında meydana geldi. Darius'un yine kendi süvari ve piyade muhafızları tarafından muhafazaya alınmak suretiyle, ordusunun tam merkezinde bulunuyordu. Kendisinin önündeki muharebe safı Yunan ücretli askerlerinden, okçulardan ve Hintlilerden oluşuyordu. En öndeki hatta 15 adet fil ve 50 tırpanlı araba mevki almıştı. Arkasında bulunan merkez kısmı fazlasıyla derinliğine tanzim edilmiş bir vaziyetteydi. Sol tarafında 1.600 süvari ve Pers piyadesi bulunuyordu. Burada en ön hatta Sakalar, Sogdianalılar ve Baktrialıların süvarilerle yanlarında 100 adet tırpanlı araba bulunmaktaydı. Harp arabalarının bu kadar fazla olmasından anlıyoruz ki, Darius buradan bir hücum yapmayı düşünmüştü. Geriye kalan kıtalar ise, sağ tarafta toplanmış ve önlerinde 50 adet tırpanlı araba bulunmaktaydı. Bütün cephe bir kaç kilometre uzunluğundaydı. Hatta bu uzunluk Makedonya ordusu için büyük tehlike arz ediyordu. Büyük İskender'in ordusu Pers ordusundan azdı. Bu sebeple kendisi merkez teşkil etmeden cephesini iki tarafa böldü. Hücumu yapacak olan sağ taraf Makedonya ağır piyadesinin dört taksesi ile buna sağdan destek olacak olan hyspastpistlerden ibaretti. Sağ tarafın en uç kısmını başlarında bizzat Büyük İskender bulunarak asilzade süvarileri teşkil ediyordu. Bu cephede avcı olarak, mızrakçı, okçu ve bir kısım Agriyanlılar ileri atılıyorlardı. Pers sol tarafının bir yan hücumunu karşılayabilmek için hafif piyade, süvari ve Yunanlı ücretli askerlerden oluşan bir yan koruma birliği teşkil ediyordu. Bu kıtalar dik açılar şeklinde cepheye yönelik ve arkaya doğru kademe nizamında dizilmişlerdi. İlk önce müdafa vaziyetinde kalacak olan sol kanat, Parmenion'un başkumandası altındaydı. Bu kısım Makedonya ağır piyadesinin iki taksesiyle Thessaliya süvarilerinden teşkil olunan bir yan müdafaası grubu meydana getirmek mecburiyeti vardı. Yunan ücretli askerlerinin asıl kısmı, özellikle Büyük İskender'in Mısır'dan buraya getirmiş olduğu kıtalar, cephenin gerisinde yedek olarak, gerek arkadan gelecek bir taarruza karşı müdafada bulunacak ve gerekse merkezin yerine gelecek şekilde tanzim edilmişlerdi. Buna rağmen bütün ordu her saldırıya karşı kendisini savunabilecek bir tarzda, bir kare teşkil ediyordu. Geriye kalan ağırlık kolları hafif silahlarla hazırlıklı askerleriyle birlikte daha arkada karargâhta bulunmaktaydı³⁸⁵.

³⁸⁴ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 171.

³⁸⁵ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 53-54.

Ekim ayının birinci günü sabahı, tepeler üstündeki ordugâhından Makedonya ordusu harekete geçti. Burada eşyaların yanına Makedonya piyadesi bırakıldı. Çok geçmeden ordu, ovaya inmiş, muharebe nizamına girmişti. Ortada falanksların altı taksesi, bunların sağında Hypaspistler, daha sağda Makedonya soylu süvarilerinin teşkil ettiği sekiz İle falanksların Krateros'un komutasındaki takselerin solunda Helen müttefikleri süvarileri sonra Thessialı altı soylu sınıfı yer almıştı. Sol kanadın komutanı Parmenion olup Thessialı soylu süvari sınıfının teşkil ettiği Pharzalos İle'si sol kanadın ucunda bulunuyordu. Büyük İskender'in hücumu geçirmek istediği sağ kanatta kral İle'sini takip ederek Agrianlılarla okçuların bir kısmı ve Akontislerle beraber Balaknos bulunuyordu. Düşmanın üstün kuvveti karşısında mutlaka bir çevirme hareketi yapmak gerektiğinden, aynı zamanda savaşın neticesini alacak olan taarruz kuvvetinden yalnız muharebe safının arkasını ve kanatlarını korumaya yetecek kadar kuvvet ayırmak gerektiğinden Büyük İskender, safının gerisinde sağ ve solda olmak üzere birer kıta yerleştirdi. Bunların görevi, eğer düşman muharebe safının gerisini tehdit edecek olursa, geriye dönerek ikinci bir cephe kurmak, yok düşman sağ kanada saldırırsa çeyrek bir dönüşle muharebe safına katılmaktı. Sol kanatta yedek olarak Thesali piyadesi, Koiranos'un komutası altında müttefik süvarilerinin bir kısmı, Agathon'un komutasında Odyrs süvarileri, en solda da Andromakhos'un emrinde ücretli askerin başında Kleandros, Brison'un komutasında okçular, Attalos'un komutasında Agrianlıların yarısı, sonra Sarrissophorların başında Ariston, en sağda yeni toplanmış olup bugün en tehlikeli bir yerde silahlarını deneyecek olan Helen süvarilerin başında Menidas yer almışlardı³⁸⁶.

Ordular ilerlemeye başlıyordu. Makedonya atlı birlikleri ile sağ kanatta yer almış olan Büyük İskender, düşman ordusunun çekirdeğini teşkil eden ve Hint fillerinin bulunduğu merkez kesiminin iki katlı muharebe hattı karşısında bulunmaktadır. Düşmanın sol kanadı onun gerisine doğru sarkmış, hâkim bir durumdadır. Büyük İskender sağ kanadı yarım sağa ileri yürütüyor. Bunun sağ önünde Kleitos'un İle'si ve hafif piyade, sonra ikinci, üçüncü İle'ler, Hypaspistler kademeli olarak kıtalar arka arkaya ilerliyorlardı. Bu hareketler büyük bir sessizlik ve intizamlı yapıldıkça düşman sol kanada doğru bir harekete teşebbüs ediyorsa da karışıklık çıkıyordu. Bunun yanısıra, Pers ordusunun sol kanadı hala Makedonya, hattının yanına doğru geniş ölçüde taşmış durumdadır. Nihayet en sol taraftaki İskit süvarileri, Büyük İskender'in hafif kıtalarına

³⁸⁶ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 232-233.

saldırmak için ilerlemeye başlıyor ve yaklaşıyorlardı. Bu manevra ile hiç sıkıntı yaşamadan Büyük İskender, yarım sağa doğru hareketine devam ediyordu. Biraz sonra tırpanlı arabaların kullanılması için hazırlanmış olan yerden savuşmuş olacaktı. Yüz tırpanlı savaş arabası aynı yerde durmaktaydı ve Pers kralı, bu arabaların gücüne çok ümit bağlamıştı. Şimdi Darius, İskitlere ve yaklaşık bin Baktrialı süvariye düşmanın önüne çıkıp onların ilerleyişini durdurma emrini verdi. Bunlara karşysa Büyük İskender, Menidas'ın komutasındaki Helen süvarilerini göndermiştir. Ancak bu süvarilerin sayısı çok az olduğu için geri atılmışlardır. Esas muharebe hattında hareketin sekteye uğramaması için orada mümkün olduğu kadar azimle dayanmak gerekmektedir. Bu sebepten Ariston'un komutasında Paiyonya süvarileri Menidas'ın imdadına gönderiliyor. Bu kuvvetler birleşerek şiddetli bir şekilde hücumla geçmiştir. İskitlerde bin Baktrialıyı geri çekilmeye zorlamış, fakat bu esnada Baktria süvarisinin büyük kısmı süratle Büyük İskender'in önünden geçiyorlardı. Geri atılmış olan İskitlerle Baktrialılar bunların etrafında toplanmışlardı. Bu suretle meydana gelen ezici bir üstünlükte Pers kuvveti, bütün hıncıyla Ariston ve Menidas kuvvetlerinin üzerine yüklenmişti. Kendileri gibi atları da zırhlı olan İskitler, Paiyonyalılarla Menidas kuvvetlerine ağır basıyorlardı, çok kayıp verdiriyorlardı. Buna rağmen bunlar gerilemiyorlar, İle'ler birer birer darbelerini vurmaktan geri kalmıyorlar; o an için Persleri geri atıyorlardı³⁸⁷.

Bu sırada, Darius tırpanlı savaş arabalarına düşmana yüklenmelerini emretti. Ama Makedonyalılar hazırlıklıydılar. Makedonya'nın sağındaki ve merkezindeki okçular ve ciritçiler ateş açtılar, bazı durumlarda bunlar gerçekten dizginleri ele geçirdiler ve sürücüleri yıktılar. Bazı savaş arabaları hattı geçti ama Makedonya piyadesi zaten hatta boşluk oluşturmak ve savaş arabalarının geçmesine izin vermek üzere eğitilmişti. Savaş arabaları Makedonya'nın sağında fazla başarı elde edemediler. Muhtemelen savaş arabaları Makedonya'nın en zayıf kanadıydı. Mazeus'un öncülüğünü yaptığı bir başka Pers süvari taarruzunun Parmenion'un Thessalialı süvarilerini dövdüğü sol kanadına fazla zarar vermediler. Bu esnada Pers hattında, sol ve merkez arasında Bessos'un atlılarının ayrılmasından dolayı bir boşluk ortaya çıktı. Büyük İskender bu fırsatı değerlendirdi. Seçkin kraliyet muhafız süvari birliğini kama biçimine soktu ve Makedon falanksına onun yanında ilerlemesini emretti. Savaş çılgınlıkları yükseldi ve saldırdılar. Düşman hattındaki boşluktan daldılar ve korumasız kanadını ezip geçtiler.

³⁸⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 290-291.

Kaynaklar bu sahneyi canlı bir biçimde betimlemişlerdir. "Kısa bir zamanda savaş göğüs göğüse bir çarpışma haline geldi. Büyük İskender'in çevresindeki süvariler ve Büyük İskender'in kendisi süvari mızraklarıyla askerlerin yüzünü hedef alarak sert ve acımasız biçimde düşmanı sıkıştırdılar. Süvariler Perslere darbe indirdi ve sıkı biçimde kümelenmiş ve uzun kargılarla silahlanmış Makedonya falanksı da onları yere yıktı."³⁸⁸

Makedonya süvarisi, Büyük İskender'in kendisi başlarında olunca, saldırıyı şiddetle sürdürdü. Mızraklarıyla yüzlerini hedef alarak, Persleri önlerine sürdüler. Bir diken ormanı görüntüsü yaratan kargılarıyla Makedonya falanksı yakın düzen içerisinde dövüşüyordu. Sonuçta savaşın başından bu yana kıyıda duran ve şimdi çevresinde terörden başka bir şey göremez olan Darius sırtını dönen ve kurtulmak için at koşturan ilk kişi oldu. Makedonya saği üzerinde çevirme yapan kuvvetler de Arestes'in ve askerlerinin güçlü saldırısıyla dağıtıldılar. Alanın bu bölümünde Pers bozgunu tam olarak gerçekleşti. Makedonyalılar kovalamayı sürdürüp yollarına çıkan kaçakları kılıçtan geçirdiler. Ancak kovalamada Büyük İskender'e katılmayı başaramayan Simmias ve taburu olduğu yerde kalarak savaşı orada sürdürmek zorunda kaldı. Çünkü Makedonya sol kanadının başının dertte olduğu haberi gelmişti. Bu noktada Makedonya hattı yarıldı ve Hint ve Pers süvarisinin bir bölümü boşluktan içeri dalarak, en geride Makedonya yük hayvanlarının bulunduğu yere ulaştı. Orada bu hareket zorlu bir mücadeleye dönüştü. Persler büyük bir cesaretle saldırıyorlardı. Çünkü hasımlarının çoğu silahsız kişilerdi ve hiç kimse düşmanın falanksın çifte hattını yaracağını ve kendilerine saldırmak üzere tam buraya geleceğini düşünmemişti. Dahası ele geçirilmiş tutsaklarda saldırıya katıldılar. Bununla birlikte bu kesimde ilk falanks yedekleri oluşturan askerlerin komutası altındaki subaylar durumu anlar anlamaz, önceden aldıkları komutlara göre düzene geçtiler ve Perslerin gerisinde ortaya çıktılar. Yük arabalarının çevresine toplanan Perslerin birçoğu öldürüldü. Diğerleri ise dövüşmeye devam etmeyip kaçtılar. Bu arada henüz Darius'un savaşı terkedip kaçtığından habersiz Pers sağ kanadı, Büyük İskender'in sol kanadını kuşatmak için harekete geçti ve Parmenion'un üzerine bir yan saldırı başlattı. Bu noktada Makedonyalılar iki ateş arasında kalınca, Parmenion Büyük İskender'e konumunun umutsuz ve yardıma ihtiyacı olduğunu bildirmek için hızla atlı bir haberci gönderdi. Durumdan haberdar olan Büyük İskender, Persleri kovalamayı bıraktı ve yoldaşlar süvarisiyle beraber bir dönüş yaparak, dörtlü Pers sağ kanadının üzerine at koşturmaya başladı. İlk olarak düşman

³⁸⁸ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 179-180.

süvarisinin kaçmaya teşebbüs eden bölümünün üzerine saldırdı. Çok geçmeden Parthialılar, bir miktar Hintli ve Perslerin en kalabalık ve en iyi süvarisiyle zorlu bir çarpışmaya girdiler. Bu bütün savaşın en şiddetli süvari çarpışmasıydı. Derin düzende olan Pers bölükleri, birbiri ardına dönüp saldırıya geçtiler, göğüs göğüse savaşmak için kendilerini düşmanın üzerine fırlattılar. Süvarisi çarpışmasının atlara manevra yaptırma ya da mızrak fırlatma gibi bilindik taktikleri unutuldu. Herkes kendi başınaydı ve sanki yaşam umudu yalnızca onda yatıyormuş gibi kendi yolunu açıp geçmeyi çabalıyordu. Umutsuzca ve sağına soluna bakmadan yalnızca sağ kalmak için dövüşüyor, hiç kimse yenilgiyi aklına dahi getirmiyordu. Orada Büyük İskender'in yoldaşlarından altmış kadarı öldürüldü. Yaralananlar arasında, Koenos, Menidas ve Hephaestion'un kendisi vardı. Fakat İskender bu defa da düşmanlarını yendi³⁸⁹.

Büyük İskender'in askerleri arasından geçmeyi başarabilen Persler, arkalarına dahi bakmadan kaçtılar. Büyük İskender şimdi Pers sağ kanadıyla çarpışmaya katılmak üzereydi. Ancak yardıma gerek yoktu çünkü Thessalia süvarisinin eylemi neredeyse, Büyük İskender'in ki kadar güçlü ve parlaktı. Esasen Büyük İskender onlarla karşı karşıya geldiği zaman, Pers sağ kanadı daha şimdiden kaçmaya başlamıştı. Böylece Büyük İskender geri dönerek bir kez daha Darius'un peşine düştü³⁹⁰. Çünkü asıl hedef, İssos'ta olduğu gibi Darius'tu. Kralı öldür ya da esir al ve savaşı kazan. Büyük İskender'in planı buydu³⁹¹. Ancak doğuya doğru kaçmakta olan Darius'u büyük bir hızla takip etmesine rağmen ele geçiremedi. Darius, doğudaki dağlar üzerinden İran'ın yüksek yaylalarına kaçmıştı³⁹². Savaşın arkasından yaklaşık 125 km süren bir kovalamanın ardından, Darius'u ele geçirmeyi başaramadı; fakat hazinesi ve tüm değerli eşyaları Büyük İskender'in eline geçti. Bu ganitmelerin arasında savaş arabası, kalkanı, yay ve okları da vardı. Tümü ikinci kez ele geçirildi. Büyük İskender bu savaşta 100 askerini kaybetti. Yaklaşık olarak yarısı yoldaşlara ait olmak üzere 1.000'in üzerinde at, yaralanma ya da kovalama esnasındaki yorgunluktan telef oldu. Buna karşın Pers askerlerinin kaybı ise yaklaşık olarak 300.000 idi. Filler ve çarpışmalarda zarar görmemiş sağlam savaş arabaları da ele geçirildi. Alanı terkettikten sonra, Darius Ermenistan dağları yoluyla dosdoğru Media'ya yöneldi. Çarpışma esnasında kendisinin yanında bulunan Baktria süvarisi ve Persler vardı ki bunlar Yakınları ve altın elmalı

³⁸⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 87-88.

³⁹⁰ Büyük İskender'in asker kaybı kuşkusuz çok düşük bir rakamdı. Curtius bu rakamı 300 olarak, Diodorus 500 olarak verir ve 'çok fazla yaralı' olduğunu ekler. Arrian, *a.g.e.*, s. 88.

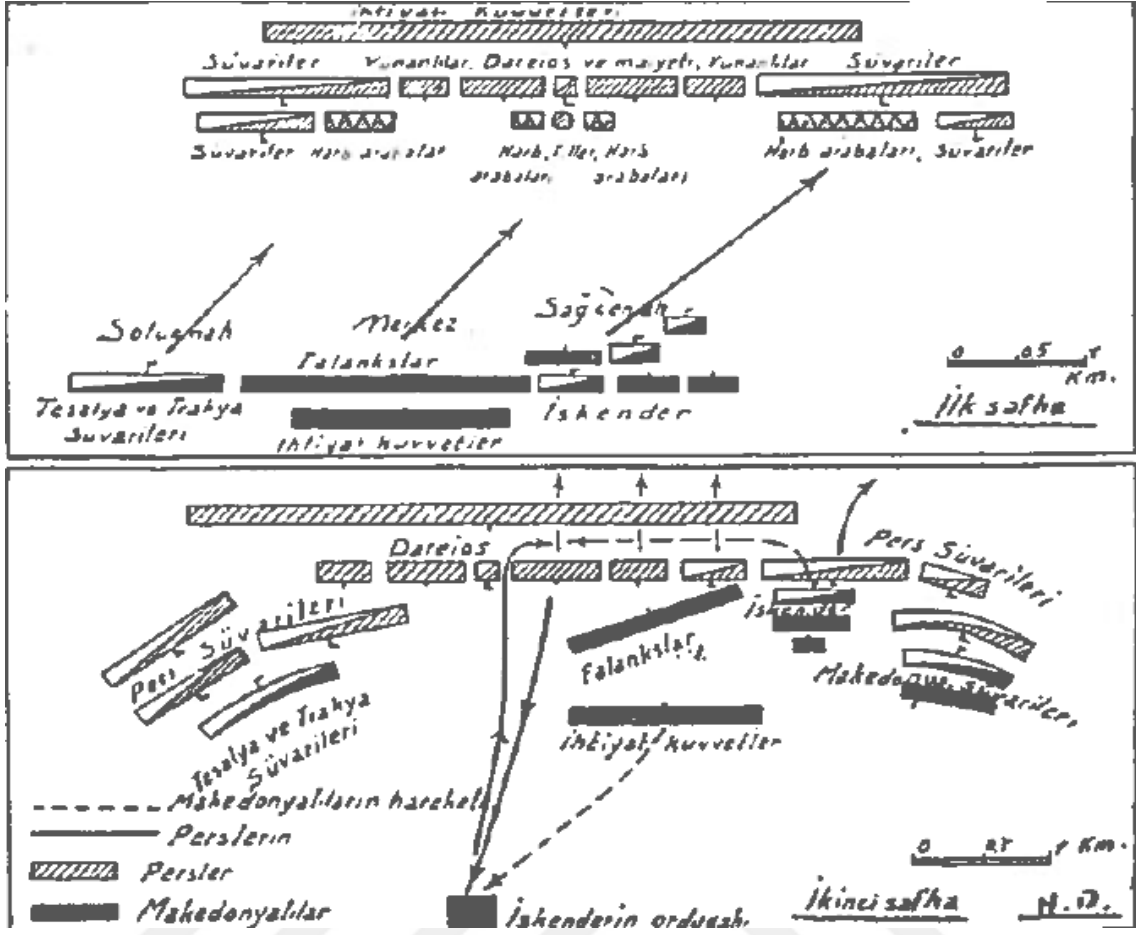
³⁹¹ Barry Straus, *a.g.e.*, s. 180.

³⁹² Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 445.

kraliyet muhafızından bir bölümdü. Yolda kendisine Fokisli Patron'un ve Aetolialı Glaukus'un komutasındaki 2.000 kadar yabancı ücretli asker katıldı. Darius'un Media yolunu seçmesinin nedeni, Büyük İskender'in savaş biter bitmez Susa ve Babil yoluna döneceği inancındaydı. Bu yol ağırlıkların götürülmesi için kolay bir yoldu ve ülkenin tümü yerleşim alanıydı. Daha da önemlisi, Babil ve Susa savaşın açık ödülleriydiler. Öte yandan, Media yolu büyük bir kuvvet için zorlu bir yoldu³⁹³.

MÖ 331 yılı ilkbaharında başlayan savaş böyle sonuçlandı. Büyük İskender her zamanki gibi, çarpık savaş düzenini uygulayarak Pers ordusunu yerle bir etmiştir. Bu savaşın diğer savaşlardan ayırıcı özelliği, iki kral arasındaki çekişmeyi kesin bir sonuca ulaştırıyor olmasıdır. Darius, bu savaşı kazanacağını ümid ediyordu. Ancak düşmanı Büyük İskender, Darius'u yok etmekte ve Asya'nın efendisi olmakta ısrarlıydı. Gaugamela Savaşı'nda Darius üçüncü ve son kati darbeyi aldı. Büyük İskender ise Darius'un peşine düşmüş olmasına rağmen onu yakalayamamıştır. Darius'un kaçma sebebi belki de, yeniden gücünü toparlayıp Büyük İskender'in karşısına çıkmaktı. Böylesine güçlü Pers ordusu, kendisinden miktarı çok az olan Makedonlara yenilmiştir. Büyük İskender'in savaş taktiğini ve başarısını takdir etmek gerekir. Çünkü Persler bu savaşa, muharebe arabaları, filler ve devasa bir orduyla girmişti. Matematiksel olarak Perslerin yenilgi alması imkânsızdı. Büyük İskender, düşmanının zayıf yönlerini çok iyi biliyor ve bundan istifade ediyordu. Ayrıca Büyük İskender'in uyguladığı savaş stratejisi, her defasında kendisine zafer olarak dönüyordu. Bu bir noktada, Büyük İskender'in Asya topraklarına olan arzusunu gösteriyor ki, daha evvel giriştiği savaşlarda Pers diyarının sadece bir kısmını ele geçirmişti. Gaugamela ile oran gittikçe artıyordu. Bizce bu savaş Büyük İskender'in Darius'a karşı kazandığı en önemli muharebeydi.

³⁹³ Arrian, *a.g.e.*, s. 89.

Harita 7. Gaugamela Muharebesi'nin çeşitli evrelerini tanımlayan kroki.

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 446)

Gaugamela Savaşı'ndan sonra, Makedonya ordusu bir kaç gün istirahate çekildi. Ölülerin gömülmesi, yaralıların tedavisi ve bu arada tanrılara sunulan kurbanlar; bu istirahate gerek duymalarına neden olmuştu. Gaugamela'dan dağılan Pers ordusu, yaklaşık 40.000 kadarı, Pers satraplarından Artabazos'un oğlu Ariobarzanes idaresinde toplanmaya başladılar. Anlaşılan bunlar, kralları Darius gibi mücadeleyi bırakıp, kadere boyun eğmiş değillerdi. Nitekim İran dağlarının en sarp geçitlerinde toplanan bu birlikler, Büyük İskender'e karşı koymak için harekete geçtiler. Darius da askerleri kadar cesur olup, bu dağlı eşkıyaları gibi Büyük İskender ile mücadeleye devam edebilseydi, Büyük İskender'in Persepolis'i alması o nisbette güç olacaktı. Başsız kalan Pers satrapları da (bir ikisi hariç), kendi hayatlarını yaşamaya başlayıp İran yaylasını Büyük İskender'e terkedip, çekilip gittiler³⁹⁴.

³⁹⁴ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 47.

Savaş Büyük İskender'in zaferiyle sonuçlanmıştı. Büyük İskender artık Asya'nın kralıydı. Savaşın sonra kral, dostlarına değerli hediyeler verdi. Bu savaşın kazanılmasında Helenlerin, çok büyük etkilerinin olduğunu belirtti. Helen kent devletlerindeki oligarşiyi kaldırıp yerine demokratik yönetimler kurdurdu. Yakılıp yıkılan Platai kentinin yeniden yapılacağına söz verdi. Çünkü zamanında Plataialıların ataları barbarlarla savaşmaları için Helenlere topraklarını açmışlardı. Güney İtalya'daki Helen kent devletleri ise Pers savaşlarında Helenlere destek olmamışlardı. Sadece Krontonlu atlet Phayllos yardıma gelmişti. Bir gemi dolusu askerle Salamis'e gelmişti. Büyük İskender de Phayllos'un anısına savaş ganimetlerinden önemli bir bölümü Krontonlulara gönderdi³⁹⁵.

2.9. Büyük İskender'in Pers Şehirlerini Zaptı (MÖ 331- 330)

Büyük İskender Pers imparatorluğu içlerine doğru yapacağı sefer için, ilk önce Mezopotamya'da kendisine siyasi ve askeri bir üs temin etmek amacıyla Arbela bölgesinden güneye doğru yöneldi. Babil satrapı Mazayos, şehri hiçbir müdafaa göstermeden şehri teslim etti. Hiç sorun çıkarmadan şehri teslim ettiği için Mazayos, yeniden Babil'in satraplığına tayin edildi. Yalnız bu şehrin mali idaresi ve askeri kumandanlığı Makedonyalılara verildi. Perslerin yok ettikleri Babil krallığını, Büyük İskender yeniden ihya etti. Kserkses tarafından tahrip edilen mabedi yeniden inşa ettirdi ve halkın eski medeniyetlerini geliştirmeleri için imkân sağladı. Böylece, Yakın doğunun efsaneleşmiş en eski baş şehrinin, ruhani ve mukaddes varlığı yeniden hayata kavuşmuş oluyordu³⁹⁶.

Babil'in rahipleri ve yöneticileri akın akın gelerek Büyük İskender'e armağanlar sunup tüm hazineyi teslim ettiler. Sardis'in akropolisini teslim etmiş olan Mithrines, Ermenistan'ı zaptetmek için vali olarak gönderildi. Büyük İskender'in şimdiki hedefi Susa idi. Oraya giderken yolda Susa valisinin oğlu ve Filoxenos'tan mektup getiren bir haberci tarafından karşılandı. Haberciyi Susa'ya savaştan hemen sonra kendisi göndermişti. Mektup, Susa halkının kent kapılarını açtığını ve tüm hazinenin Büyük İskender için güvenlik altına alındığını bildiriyordu. Babil'den Susa'ya yürüyüş 20 gün sürdü. Büyük İskender kente girdikten sonra 50.000 gümüş talentlik hazineyi ve daha

³⁹⁵ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 49.

Pers satrapı Artabazos'un oğlu Ariobarzanes'in komutası altında 25.000 kişi toplandı. Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 296.

³⁹⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 57-58.

önce kraliyet mülkü olan başka değerli şeyleri de teslim aldı. Bunların yanı sıra, Kserkses'in oraya Yunanistan'dan getirdiği ve aralarında Harmodios ve Aristogeiton'un bronz yontularının bulunduğu hazineler de eline geçti. Kral, bu yontuları Atina'ya geri gönderdi³⁹⁷.

Büyük İskender, Babil'de olduğu gibi Susa'da da, idari işleri tanzim ederek bir Persliyi satraplığa tayin etti. İşgal kuvvetlerini kendi adamlarından birinin idaresi altına koydu ve mali teşkilatın başına bir Makedonyalıyı tayin etti. Kış başlamadan evvel, Büyük İskender Perslerin anavatanı olan Persis vilayetini ve Ahamenid krallarının asıl merkezi bulunan zengin Persepolis şehrini işgal etmek için yola çıktı. Fakat burada kendisini satrap Ariyobarzanes bekliyordu³⁹⁸. Görülüyordu ki, Büyük İskender kolaylıkla Persepolis'e giremeyecekti. Ariyobarzanes'in 40.000 piyade ve 700 süvari kuvveti ile tuttuğu bu dağların yamacına Büyük İskender geldiği zaman, derhal tepelere taarruza geçti. Ama Persler yukarıdan ok, mızrak ve yanar kayalar fırlatıp, Büyük İskender'e çok zaiyat verdirdiler. Bu kadar zaferlerden sonra, bu dağlar arasında kapanıp kalmak, Büyük İskender'i çok üzdü. Askerini fazla kırdırmamak için geri çekilip ordugâh kurdu. Bu geçitler açılmadığı takdirde, her şey bitti demektir. Bir şekilde bu dağların açılması, oradaki Perslilerin tamamen imha edilmesi gerekiyordu. Büyük İskender yakaladığı esirlerden, Persler için henüz bilinmeyen veya çok tehlikeli olduğu için, tutulmasına lüzum gösterilmeyen bir dağ yolunun varlığını öğrendi. Bu dağ yolu, tamamen karla kaplı ve ormanlıktı. Büyük İskender'in planı şöyleydi: Ordugâhta Kreteros kalacaktı. Kendisi de, yanına aldığı kuvvetlerle, tarif edilen tehlikeli geçidi geçip Persleri arkadan çevirecekti. Bu tehlikeli bir plandı. Fakat yapmak zorundaydı. Bundan başka Büyük İskender'in yapacağı bir şey yoktu. Ortalık kararır kararmaz, Makedonya ordugâhında bol miktarda ateş yakıldı. Bu ateş, genişçe bir alana yayıldı. Bu sayede ordugâh kendi âlemine dalmışken, Büyük İskender de yanına aldığı kuvvetlerle, soğuk, rüzgar, kar demeden tepelere tırmanmaya başladı. Belki de, kral hayatının en tehlikeli işini yapıyordu. Gecenin karanlığı, rüzgar ve ormanların sık oluşu askerini yürüyüşünü güçleştiriyordu. Bununla birlikte, onlarda kralları Büyük İskender gibi, Persleri yenmekte kararlıydılar. Onların kralı Perslerinki gibi savaş meydanından kaçmamıştı. Kendileri gibi en önde savaşmış ve pek çok yerinden yaralar alıp önemli bir vazife yapmıştı. O halde Büyük İskender nereye giderse gitsin, Makedonyalılar

³⁹⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 90.

³⁹⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 92.

onunla beraberdiler. Persler sadece aşağıdan yukarıya tırmanacak bir Makedonya tehlikesine karşı tedbirliydimler. Onlar arkadan gelen dağ yolunu hesaba katmamışlardı. Çünkü bu dağ yolu Büyük İskender'in bilmediği gibi, geçilmesi çok çetindi de. Bu yüzden binde bir ihtimalle, dağ yolunu da ihmal etmiş olmamak için bir iki küçük Pers karakolu bırakmakla yetinmişlerdi. Neredeyse şafak sökmek üzereydi. Büyük İskender, geçilmesi zor görünen dağ geçidini aşmış, henüz uyanmamış Pers karakolunu basmıştı. Bundan sonra ikinci Pers karakolu basılıp hepsi kılıçtan geçirilirken, aşağı vadiden Makedonya hücum boruları ötmeye başladı. Persler şafak vakti bu hücumu beklemedikleri için, çok şaşırıldılar. Kendilerini toplamaya vakit bulamadan tepedeki dağlarda, Büyük İskender'i at üzerinde gördüler. Perslerin vadiden ve tepelerden hücumu uğradıkları yetmezmiş gibi, Plotelemaios da yan taraftan ormanları aşip taarruza başladı. Persler için kurtuluş ümidi yoktu. Bunun için kıyasıya vuruştular. Savaş çok kanlı oldu. Sonunda dağ geçitleri de tamamen Makedonların eline geçmişti. Persepolis yolu artık Büyük İskender'e açıldı. Kısa bir moladan sonra, yola devam edilip Persepolis'e giden açık ovaya inildi. Ordu ağır ağır ilerlerken, uzaktan gelen bir Pers atlısı, Büyük İskender'e bir mektup getiriyordu. Bu mektup, Pers hazinelerini koruyan Tiridates'den gelmekteydi. Mektupta: "Tiridates, acele etmesini aksi halde, geç kalırsa hazinelerin yağmaya uğrayacağını bildiriyordu." Büyük İskender, yanına bir atlı müfreze ile hızlı bir şekilde hareket etti. Uzaktan Persepolis'in büyük sarayları görünüyordu. Şehir halkı, Büyük İskender'i o an beklemedikleri için gafil avlandılar. Şehir fazla bir mukavemet göstermeden teslim oldu. Kısa bir süre sonra, Makedonyalılar şehre bütün ağırlığıyla girdi. Aynı şekilde, bir kaç gün sonra zengin hazinelere sahip olan Pasargad Şehri de Makedonlara teslim oldu. Büyük İskender artık Serhas'ın tahtına sahipti. Hazineleri de ona kalmıştı. Ancak Serhas Atina'yı yakmıştı. Büyük İskender'in bunun intikamını alması lazımdı³⁹⁹. Bazı kaynaklara göre kral, eski başkent Persepolis'teki krallık sarayını yaktırdı⁴⁰⁰.

2.10. Büyük İskender'in Asya Seferi Sırasında Yunanistan

Korint Anlaşması nedeniyle Yunanistan'ın her tarafında huzur ve güvenlik mevcuttu. Ancak bazı bozguncu unsurlar eskiden beri vardı. Bunların en başında da eskiden beri bozgunculuk yapan Demosthenes geliyordu. İssos Muharebesi'nde

³⁹⁹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 49-51.

⁴⁰⁰ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 476.

Darius'un kazandığını zannederek, merasim elbisesini giyip tanrılara teşekkür için kurban kesmişti. Ancak Büyük İskender'in zaferle sonuçlanan muharebe haberi kendisinin ve taraftarlarının sevincini söndürmüştü. Spartalılar ise kralları Agis'in öncülüğünde, Makedonyalılara karşı mücadele etmek için bir ordu topladılar⁴⁰¹. Ancak eskiden beri Büyük İskender'in aleyhtarlığını yapan ve Yunanistan'ın bir kısmını ayaklandırmış olan Sparta kralı Agis MÖ 331 yılının sonbaharında Antipatros tarafından Megalopolis'te büyük bir yenilgiye uğratılmıştı. Korint meclisinin Spartalıları cezalandırma işini Büyük İskender'e bırakması üzerine, Büyük İskender'in kararıyla Spartalılar bu birliğe dâhil olmak zorunda kaldılar⁴⁰². Ayrıca bu şehirler; yüksek para cezası ödemeye, askerlerini terhis etmeye ve Makedonya işgal kotalarını kabul etmeye mecbur bırakıldılar. Büyük İskender bu birliğin ordu başkumandanlığını bırakarak, bu tarihten itibaren Yunanlılara karşı Asya Büyük Kralı sıfatını kullandı⁴⁰³.

Büyük İskender MÖ 330 yılının ilkbaharında İran'ın kuzey bölgelerine girerek Ekbatana şehrini işgal etti. Ordusunda bulunan Yunan askerlerini terhis etmek, bunları para ve hediyelerle yurtlarına göndermek suretiyle "Panhelen Öç Seferi" 'nin sona erdiğini resmen ilan etti. O andan itibaren Büyük İskender öç seferinin komutanı olmaktan çıkmış, "Asya Kralı" olarak fetihlerde bulunmaya başlamıştı⁴⁰⁴.

⁴⁰¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 60.

⁴⁰² Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 446.

⁴⁰³ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 61.

⁴⁰⁴ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 447.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BÜYÜK İSKENDER'İN İRAN'I ZAPTI (MÖ 330-327)

3.1. Pers Kralı III. Darius'un Sonu (MÖ 330)

Darius'un ordusundan iki önemli kişi; biri Babil soylusu olan Bagistanes ve Mazaeos'un oğullarından biri olan Antibelos, Büyük İskender ile görüşme talebinde bulundular. Kralın karşısına çıkarıldıklarında, Darius'un Nabarzanes, Baktria satrapı Bessus, Arakhotia ve Drangiana satrapı Barsaentes tarafından ele geçirilip tutuklandığını bildirdiler. Bunu öğrenmesi üzerine Büyük İskender her zamankinden daha hızlı harekete geçti. Koenos'un geri dönüşünü bile beklemedi. Yanına yalnızca yoldaşlarını, atlı öncü birliklerini ve piyadesinden dikkatle seçilmiş en güçlü ve en hafif birliği aldı. Geri kalan adamlarını da kendi hızlarında ilerlemeleri buyruğu ile Krateros'un komutasına bıraktı. Bütün gece ve ertesi günün yarısı boyunca ilerledikten sonra, kral askerlerini öğle zamanı kısa bir dinlenme için durdurdu. Sonra yine yola devam etti ve gün doğarken Bagistanes'in ona gelmeden önceki kampına ulaştı. Düşmanı yakalayamasa da, Darius'un tutuklanması haberinin doğru olduğunu öğrendi. Bir süre için Bessus ve yanındakiler Darius'u kapalı arabayla yanlarında kaçırmayı sürdürdüler. Ama Büyük İskender üzerlerine yaklaşınca, Satibarzanes ve Barsaentes Darius'u yaraladılar⁴⁰⁵. Büyük İskender MÖ 330 yılının yaz sonunda, Darius'u ele geçirdiğinde zaten ölümcül yaralıydı ve onu ölü buldu. Darius'un ölmesiyle Makedonyalı Büyük İskender artık Pers imparatorluğunun tek sahibi oldu⁴⁰⁶. Neticede III. Darius MÖ 330 yılında Bessus tarafından bir suikasta kurban gitmişti⁴⁰⁷.

Pers kralı Darius'un ölümü; o vakte kadar Büyük İskender'in hükümdarlığını tanımayan Pers eşraf ve asilzadelerini, Makedonya kralını kendi krallarının halefi olarak tanımak zorunda bıraktı⁴⁰⁸. Artık Büyük İskender'den başka Pers hükümdarı kalmamıştı. Pers tacı onundu. Büyük İskender'in bütün düşüncesi Asya'ya hâkim olmaktı. Şimdi ona da nail olmuştu⁴⁰⁹.

Büyük İskender, Darius'un bedenini ondan önceki krallar gibi kraliyet mezarlarına gömülmesi emrini vererek Persepolis'e gönderdi. Parthialı olan

⁴⁰⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 96-97.

⁴⁰⁶ E. E. Rice, *Alexander The Great*, London, 2011, s. 56.

⁴⁰⁷ Ruth Sheppard, *a.g.e.*, s. 52.

⁴⁰⁸ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 53-54.

⁴⁰⁹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 57.

Amminaspes'i Parthia ve Hyrkania valisi olarak atadı. Amminaspes, Mazakes ile birlikte Mısır'ı Büyük İskender'e teslim edenlerden biriydi. Yoldaşlardan biri olan Pythofanes'in oğlu Tlepolemus Parthia ve Hyrkania'da işlerin gidişinin gözetiminde ona yardımcı olmak üzere görevlendirildi⁴¹⁰. Darius'un sonu böyleydi. Askeri sorunların çözümünde kabiliyetsizdi. Belki de kendini göstermeye fırsatı olmamıştı. Çünkü tahta çıkış anı Makedonyalıların ve Yunanlıların ona saldırıyı başlattıkları andı. Yaşamı tahta çıktığı andan başlayarak kesintisiz bir yıkımlar dizisiydi. Hemen satraplarının ve onların süvarilerinin Granikos'taki yenilgisi ile karşılaştı. İyonya ve Aeolis'in yitirilişini hızla Frigya'nın, Lidya'nın ve Halikarnassos dışında tüm Karia'nın yitirilişini izledi. Bunun üzerinden çok geçmeden Halikarnassos ve Kliky'a'ya dek bütün kıyı bölgesi de gitti. Sonra İssos'ta kendi yenilgisi ve annesinin, karısının, çocuklarının tutsak olarak düşmanın eline geçişi gibi daha acı olayları yaşadı. Fenike ve Mısır'ın kaybını, Arbela'daki tam bozgun, kendisinin alandan utanç veren kaçıışı ve bütün doğunun en güçlü ordusunun yok edilmesini izledi. Sonra, bir zamanlar egemen olduğu ülkede kendisi yurtsuz bir kaçak oldu, acımasızca kendi muhafızlarının ihanetine uğradı. Kendisine en çok bağlılık göstermesi gereken adamları tarafından zincire vuruldu ve haince öldürüldü. İşte Darius'un mutsuz yaşamı böyleydi. Öldükten sonra kraliyet mezarlığına gömüldü. Öldüğü zaman elli yaşlarındaydı⁴¹¹.

Darius hakkında bir öykü vardır: İssos Savaşı'ndan kısa bir süre sonra karısının gözetiminden sorumlu olan hadım, ona ulaşmayı başarır. Onu gördüğünde, Darius'un ilk sorusu annesinin, karısının ve çocuklarının henüz sağ olup olmadıkları olur. Yalnızca sağ olduklarını değil, kendilerine prenses sanıyla seslendiğini ve tahta oldukları zamanki gibi onurlandırıldıklarını öğrenince, karısının ona bağlı kalıp kalmadığını öğrenmek istedi. Sadık kaldığını öğrenince, "Büyük İskender ona hiçbir zorbalıkta, hiçbir hakarete bulunmadı mı?" diye sorar. "Efendim" der hadım, yemin ederek, "karınız onu bıraktığınız gibidir. Ve Büyük İskender insanların en soylusu ve kışkırtmaya en az boyun eğecek olanıdır." Bunu duyan Darius ellerini göğe kaldırıp dua eder. "Ey Tanrı Zeus!" diye haykırır "ki bu dünyada kralların işlerini düzenlemek sana düşer, nasıl bir zamanlar Medler ve Persler üzerindeki imparatorluğu bana verdiysen, şimdi onu benim için güvenlikte tut. Ama eğer bundan böyle Asya'nın kralı olmam

⁴¹⁰ Arrian, *a.g.e.*, s. 97.

⁴¹¹ Arrian, *a.g.e.*, s. 97-98.

istencin değilse, o zaman dilerim tahtımı Büyük İskender'den başka hiç kimseye vermeyesin"⁴¹². Biz bu hikâyenin doğruluğunu bilemiyoruz.

Pers devleti tam anlamıyla bir Makedonya toprak parçası olmuştur. Bununla birlikte, bu devletin yönetim mekanizması ve dış politikada sert; fakat içeride toleranslı ve hiçbir şekilde totaliter olmayan sistemi, prensip olarak Büyük İskender tarafından da benimsenmiştir. Bu durum Pers sisteminin işlerliğini göstermektedir. Tüm Önasya ve Mısır'ı kaplayan çok geniş bir alanın uygarlık açısından birleştirilmesi, bu geniş alan içindeki bölgeler arasında ilişkilerin geliştirilmesi, geniş alanlı bir ekonomi, daha sonraki Helenistik Dünya için uygun ortamı hazırlayan Pers dönemi koşulları olmuştur⁴¹³.

Yüzyıllarca hüküm süren uçsuz bucaksız topraklara, ordulara sahip Pers İmparatorluğu, artık Makedonyalı Büyük İskender'indi. Bu mağlubiyet hem Pers İmparatorluğu'nun hem de Darius'un mağlubiyetiydi. Bundan sonra Büyük İskender, bu toprakları, hazineleri, orduyu kendisine bağlayacak, hükümdarlığını herkese kabul ettirecekti. Esasen Büyük İskender'in amacı Darius'u öldürmek değil, onu esir almaktı; ancak sonuç istediği gibi olmadı. Darius'un yanına vardığında onu ölü buldu. Tabii neticede Darius artık Büyük İskender için tehlike olmaktan çıkmıştı. Darius'un yeniden savaşıp Pers İmparatorluğu'nu, düşmanları Makedonyalılardan kurtarmasını ümit eden asilzadeler ve ordunun bir kısmı da payını almıştı. Büyük İskender'i kralları olarak kabul etmek zorunda kalmışlardı. Büyük İskender ise yıllarca askerleriyle birlikte çetin çarpışmalara girdiği ve arzu ettiği topraklara kavuşmuştu. Büyük İskender ve ordusu önemli bir iş başarmıştı. Nihayet ezeli düşmanı bertaraf olmuştu.

3.2. Büyük İskender Darius'un Katillerinin Peşinde

Darius'un ölümünün ardından Büyük İskender, hemen Ektabana'ya haber yollayarak Korint Birliği askerlerinin terhis edilmesi ve bahşiş olarak da Persepolis hazinesinden 2.000 talent ödenmesini emretti. Askerliğe devam etmek isteyenler ise, paralı asker olarak orduya alındı. Bu, büyük ölçüde sembolik bir karardı. Çünkü Helen piyadesi hiçbir zaman ön saflarda yer almamıştı ve terhis edilmeleri Büyük İskender'in ordusunu çok da etkilemiyordu. Baktria'da sebestçe dolaşan Bessus büyük bir tehlikeydi. Çünkü Bessus, Darius'un akrabasıydı ve Darius'un ölmesiyle varis

⁴¹² Darius'un karısı, Stateira doğum yaparken öldü. Arrian, *a.g.e.*, s. 128.

⁴¹³ Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul, 1990, s. 90.

sayılıyordu⁴¹⁴. Büyük İskender'in haklı bir tedirginliği vardı. Çünkü Bessus, Hindikuş'un kuzeyinde bulunan Baktria ve Sodgiyana satraplıklarında kral Artakserkses olarak kabul görüyordu. Bessus, yerli prensler Spitamanes, Dataphernes, Katanes, Oksyartes ve başkalarının yardımıyla bir ordu kurmuştu. Bu ordunun en büyük gücünü Baktrialı süvariler oluşturuyordu⁴¹⁵.

Büyük İskender'in ilk ilgilendiği konu, Darius'un Elburz'a sığınmış olan ordusundaki askerlerdi. Üç gün süren bir yürüyüşün ardından bugünkü Damghan şehrinin bulunduğu yere geldi. Dağlarda üç değişik yoldan ilerlemek için kuvvetlerini böldü. Hypaspist'lerden, seçkin falankslardan ve hafif piyadeden oluşan kendi kuvveti, en kestirme yoldan, Shamshirbun Boğazı'ndan ve Dorudbar'ın yukarı kısımlarından Hazar'a doğru ilerledi. Krateros ve Erigyios diğer boğazlardan geçtiler. Erigyios, süvarilerin ve ordunun ağırlığıyla ana yoldan (Shahrud ve Chalchanlyan Boğazı üzerinden) gitti. Düşman geçitleri tutmamıştı. Büyük İskender'in Agriyanlılardan oluşan artçıları, bazı yerel kabilelerin düzenledikleri saldırıları kolaylıkla bertaraf etti. Rhidagnus (Neka) Irmağı kıyısındaki ilk molasında, kral katili Nabarzanes'ten barış teklifi geldi⁴¹⁶. Büyük İskender, Nabarzanes'ten gelen elçiyi kabul etmişti. Nabarzanes, Bessus ile iş birliği yapmaktan vazgeçerek kralın merhametine sığınmaya hazır olduğunu bildiriyordu. Sonraki bir yürüyüş esnasında satrap Phrataphernes ile Büyük kralın yanında bulunmuş olan Pers büyükleri, itaat altına girmek istediklerini Büyük İskender'e bildirmişlerdi. Darius'u bağlayanlardan biri olan Nabarzanes, cezasız bırakıldı. Pers asilzadelerinin en büyüklerinden bir olmasına karşın, bundan sonra onun adına rastlanmamaktadır. Buna rağmen Phrataphernes ile iki oğlu Pharismanes ve Sissines, kısa süre içinde Büyük İskender'in güvenini kazandılar. Bu güvene layık olduklarını da, birçok kez tehlikeli anlarda ispat ettiler. Baba, eskiden olduğu gibi Parthia ve Hyrkania satrapı olarak bırakıldı⁴¹⁷.

Bu sırada Büyük İskender Hyrkania başkenti Zadrakarta'ya varmış ve Krateros ve Erigyios'un kuvvetleriyle buluşmuştu. Doğu Elburz halkı direniş göstermeden teslim oldu. Teslim olan dağlık Tapuria bölgesi satrapı Autophradates görevinden alınmadı. En etkileyici teslim olma Hyrkania'nın batı sınırı yakınlarında gerçekleşti. Artabasuz, oğulları ve Pers kampından onunla birlikte kaçan Yunanlı paralı askerlerin temsilcileri

⁴¹⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 124.

⁴¹⁵ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 124

⁴¹⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 124-125.

⁴¹⁷ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 292.

Makedonya karargâhına geldiler. Artabazus saygıyla karşılandı. Granikos'ta meslektaşlarının başına gelenlerden dolayı haklı bir tedirginliğe sahip askerler iyi niyet garantisi istediler. Nabarzanes'e gösterilen merhamet onlara gösterilmedi. Kral, Korint Birliği'nin yasaklarını hatırlattı ve koşulsuz teslim olmalarını istedi. Boyun eğmekten başka çareleri yoktu. Bu arada Hyrkania'nın güneybatı sınırında yaşayan Mardilere karşı beş gün süren bir sefer düzenlendi. Büyük İskender'i onlara saldırmaya iten tek sebep, bağımsızlıklarıydı. Çoğu sık ormanlık olan dağlara kaçtı ancak teslim olana dek peşleri bırakılmadı. Tapuria'nın bir parçası olarak imparatorluğa dâhil edildiler. Büyük İskender ana kampa döndüğünde, ücretli askerler Büyük İskender'in onlar için vereceği hükmü bekliyordu. Ancak Büyük İskender'in başta gösterdiği katı tutuma rağmen kararı yumuşaktı. Bu askerler kendi ordusuna katılacaklardı. MÖ 337 yılında, savaş olmadan evvel Darius'a katılmış olan eski askerlere terhis olma seçeneği verildi. Kral, insanlar kendine boyun eğince onlara karşı merhametli ve uzlaşmacı davranıyordu. Sadece kendisiyle açıkça savaşa girişen Sparta elçilerini hapisle cezalandırdı. Büyük İskender Darius'un katilleri ve yandaşları dahil herkes tarafından kabul görmüş görünüyordu. Yaklaşık on beş gün kaldığı Zdrakarta'da kurbanlar kesti ve yarışlar düzenledi⁴¹⁸. Bu birlik kısa sürmüştü. Hemen ortaya bir rakip çıktı. Büyük İskender, Elburz'dan geçip Parthia'ya gitti ve doğudaki Areia satraplığı sınırlarına doğru harekete geçti⁴¹⁹. Kral, 23.000 kişilik kuvvetle Aria'ya sınırına geldiği zaman, Susa (bugünkü Meshed'in kuzeybatısına düşen Tus şehri) satrapı Satibarzanes, Büyük İskender'i karşılamış ve ona sadakat yemini yapmıştı. Büyük İskender, bu dostluğa inanmamakla beraber, Bessus'u yakalamak için, yoluna devam etti⁴²⁰. Makedonyalılar ve Yunanlılar hiçbir zaman Susa'dan daha ilerisine gitmemişlerdi. Bundan dolayı Büyük İskender Ektabana'dan ileriye doğru harekete geçtiği zaman, kendisine göre dünyanın meçhul bir kısmına gelmiş bulunuyordu. Bu yüzden ilk olarak bir tercüman heyeti tedarik etmeliydi ve bu coğrafya hakkında bilgi edinmeliydi⁴²¹.

Bessus, yukarıda da bahsettiğimiz gibi Hindikuş'un kuzeyinde bulunan Baktria ve Sogdiana satraplıklarında kral Artakserkses olarak kabul görüyordu. Bessus, kendine bir ordu kurmuştu. Bu ordunun en büyük gücünü Baktrialı süvariler oluşturmaktaydı⁴²². Büyük İskender'e meydan okumakla kalmıyor, aynı zamanda uzak doğudaki

⁴¹⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 125-126.

⁴¹⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 126.

⁴²⁰ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 54.

⁴²¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 63-64.

⁴²² Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 124.

satraplıkların kendisini destekleyeceklerini düşünerek krallıkta hak iddia ediyordu. Büyük İskender'in tepkisi ise, krallığını gasp eden kişiyle derhal kozlarını paylaşmak isteği oldu. Susa'dan, Kopet sıradağları etekleri boyunca gitmeyi, Baktria'yı batıdan işgal etmeyi planladı. Yanına ağırlık yapacak bir şey almamıştı. Curtius'a göre, yola çıkmadan önce yük arabalarını yakmıştı. Amacının, kuvvetlerini toplamaya fırsat tanımadan Bessus'u hemen ortadan kaldırmak olduğu açıkça belliydi. Askeri açıdan verdiği tepki buydu. İşin bir de siyasi yönü vardı. Büyük İskender, Pers saray kıyafetlerinin bazılarını giymeye başlamıştı. Pers tacını, beyaz şeritli tuniğini ve kuşağını Makedonyalıların çok göze çarpan kausia (Antik Makedonya şapkası) 'sı ve peleriniyle bir arada kuşanıyordu. Aynı zamanda kıdemli Arkadaş Birlikleri üyelerinden, Pers saraylılarının giydiği kırmızı kıyafetleri giymelerini istemişti. Asya kökenli mabeyin memurları atamış ve refakatine başta Darius'un kardeşi Oksyathres olmak üzere, birkaç Pers soylusu almıştı⁴²³. Artık bir Asya hükümdarı gibi hareket ediyordu. Orduya yerlilerden birçoğunu alıyordu. Bu durum Makedonyalıları endişeye düşürüyordu. Hepsi orduda sahip oldukları mevkilerini kaybetmekten korkuyordu⁴²⁴. Büyük İskender'in bu tutumu, Makedonya generallerinden bazılarının hoşuna gitmiyordu. Özellikle II. Philippos zamanını görmüş ihtiyar generaller, II. Philippos'a olan sevgilerini ve Büyük İskender'e olan güvensizliklerini açıkça söylemekten çekinmiyorlardı. Büyük İskender'in politikasını beğenmeyenlerin başında, Somotoplakes (kralın şahsi muhafızı) gelmekteydi. Nitekim bunların içinde Parmenion'un oğlu Philotas, Kraeteros, Kleitos ve Khallistenes vardı. Bütün seferler boyunca Parmenion Büyük İskender'i sık sık ikaz edip hemen her yerde fikir beyan edip kendisini küçük düşürmüştü. Parmenion'un oğlu Philotas ise, Büyük İskender'in aldığı tedbirleri beğenmiyor ve açıkça eleştiriyordu. Ancak Büyük İskender, çok cesur ve vazife başında yorulmak bilmeyen değerli komutanı Parmenion ile oğlu Philotas'ın hareketlerini, sert tabiatına sayarak hoş görüyordu. Ama iyi kalpli Kreateros'un da kendisini tenkid etmesini bir türlü hazmedemiyordu⁴²⁵.

Esasında bütün bunlar Büyük İskender'in imparatorluk iddialarında ciddi olduğunun etkili bir göstergesiydi. Gelip geçici bir fatih değil, Pers krallarının gerçek varisiydi, hatta kendinden önceki kralın kardeşi hizmetindeydi ve kendisini

⁴²³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 126-127.

⁴²⁴ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 61.

⁴²⁵ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 55.

destekliyordu. Büyük İskender Baktria'yı işgal ederken, arkasından isyan çıktı⁴²⁶. Aria satrapı Satibarzanes'in isyan ettiği, Anaksippos'u ve onun kırk mızraklı süvarisini öldürmüş olduğu haberleri geldi. Ayrıca Arialıları silahlandırmış ve onları Aria sarayının bulunduğu Artakoana'da yoğunlaştırmıştı. Büyük İskender'in ilerlediğini öğrenince, oradan askerleri ile Bessus'a giderek ona katılmış ve uygun bir fırsat bulursa, Makedonyalılara saldırmada ona yardım etmeye karar vermişti. Büyük İskender bunları öğrenince, Baktria yolunda ilerlemekten vazgeçip yanına yoldaşlar süvarisini, atlı mızrakçıları, okçuları, Agrianları ve Amyntas'ın ve Koenos'un taburlarını aldı. Geri kalan kuvvetlerin komutasını Krateros'a bırakarak tüm hızıyla Satibarzanes'e ve Arialılara karşı harekete geçti. İki gün içerisinde yüz yirmi km kadar yol aldıktan sonra Artakoana'ya ulaştı⁴²⁷.

Satibarzanes, başkent yakınlarındaki sık ormanlık bir tepede bulunan bir kaleyi savunması için halkını bırakarak 2.000 süvariyle doğuya kaçtı. Çok kararlı bir direnişti. Fakat kaleyi savunanları, kasten çıkarılan ve yaz sonuna doğru kuzeybatı yönünden esen sert rüzgârla karşı konulmaz bir şekilde büyüyen bir orman yangını alt etti. Kısa süren cezalandırma seferi sonrasında satraplık yeniden Büyük İskender'in eline geçti. Bu bölgenin yönetimini bir başka Pers soylusuna, Arsaces'e devretti. Burdan doğruca Bessus'un üzerine gitmek yerine, geride hiçbir tehlike bırakmayana kadar savaşmalıydı. Aria'nın güneyinde, Darius'un katillerinden Barsaentes'in satraplıkları olan Drangiana ve Arakhosia bulunuyordu. Büyük İskender, Satibarzanes ile olan tecrübesinden sonra, imparatorluğunun içinde potansiyel bir tehlike olan Barsaentes'i kendi haline bırakmak istemedi⁴²⁸. Krateros komutasına bırakılan askerlerin orduya yeniden katılmasından sonra, kral Zarangia'ya yürüyerek sarayın bulunduğu yere vardı. Bu bölge o sıralar Darius'u kaçırmaya girişimi sırasında onu ölümcül olarak yaralayan komploculardan biri olan Barsaentes'in denetimi altındaydı. Barsaentes Büyük İskender'in yaklaştığını duyunca sığınmak için İndus Nehri'nin batısındaki Hintlilere sığındı. Ancak Hintliler onu tutuklayıp Büyük İskender'e gönderdiler. Darius'a ihanetinden dolayı idam edildi⁴²⁹.

⁴²⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 127.

⁴²⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 100.

⁴²⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 128.

⁴²⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 100-101.

3.3. Büyük İskender'e Düzenlenen Suikast ve Philotas'ın Düşüşü

Phrada'da Philotas'ın idam edilmesi ve babası Parmenion'un öldürülmesini de kapsayan bir skandal gerçekleşti. Kaynakların çok değişik biçimlerde naklettiği olay (Arrhionos'un, özellikle Ptolemaios ve Aristobulos'a dayanarak, yanlış anlamalara neden olacak kadar az değindiği anlatısından, Curtius Rufus'un ayrıntılı ve korkunç anlatısına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.) çok sansasyoneldir. Ancak, Büyük İskender'e karşı bir suikast hazırlığı içinde bulunduğu konusunda kaynaklar fikir birliği içindedir. Bu olayın başında Büyük İskender'in muhafızlığını yapan Demetrios bulunmaktaydı. Suikastın hazırlığı tesadüf eseri, kralın hizmetlilerinden Dimnos'un, gözdesi olan bir genci suikasta dâhil etmek istemesiyle ortaya çıkar. Bu genç paniğe kapılıp kardeşi Kebalinos'tan yardım isteyince olay ortaya çıkar. Bu noktada işin içine Philotas da girer⁴³⁰. Kebalinos, Büyük İskender'in sarayına geldi, içeri girmek için fırsat aradı. Fakat bir türlü içeri giremedi. O esnada Philotas da saraydan çıkıyordu. Kebalinos, hızla koşup Philotas'a durumu anlattı. İçeri girip Büyük İskender'i, bu durumdan haberdar etmesini istedi. Philotas bunun üzerine kralın yanına gitti. Ancak bu suikasttan bahsetmedi. Philotas'ın bu olayda ya parmağı vardı ya da suikastın olmasına memnun olacaktı. Dışarı çıktığında, kralın işi olduğunu yarın anlatacağını söyledi. Ama bir kaç gün geçmesine rağmen, kralın suikasttan haberi olmadığını anlayan Kebalinos, her şeyi göze alarak kralın huzuruna çıktı ve suikastı anlattı⁴³¹.

MÖ 330 yılının sonbaharında Drangiyana'nın merkezinde yaşanan bu olay büyük bir ihanetti⁴³². Büyük İskender duyduklarına inanamamıştı. Çünkü Philotas çoktandır dostuydu, ona güvenmişti, ayrıca babası Parmenion'a en yüksek mevkileri vermişti⁴³³. Philotas'ın kendisini öldürmek için adam tutmuş olduğuna hala inanmakta güçlük çekiyordu⁴³⁴. Philotas'a yöneltecek bir suçlama babasını da etkileyebilirdi. Birileri Büyük İskender'i öldürmeyi planlayabilirdi. Ama Philotas hiç aklına gelmezdi. Kendisine suikast düzenleyenlerden biri Khalaistralı Limnos'tu. Muhafızlarından birini Limnos'u yakalaması için görevlendirdi. Fakat Limnos muhafıza karşı çıkıp onunla dövüşünce öldürüldü. Büyük İskender, Philotas'a karşı kullanabileceği tek delili elinden kaçırdığı için üzgündü. Çoğu insanın Philotas'ın davranışlarından hoşlanmadığını biliyordu. Bunları çağırarak olayı kendilerine sordu. Herkes, Limnos'un böyle bir şeyi

⁴³⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 128-129.

⁴³¹ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 55-56.

⁴³² M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 68.

⁴³³ Arrian, *a.g.e.*, s. 101.

⁴³⁴ Peter Green, *a.g.e.*, s. 393.

tek başına yapamayacağını, ancak birileri tarafından kullanılmış olabileceğini söylüyordu. Onlara göre asıl suçlu durumu gizlemeye çalışanlar arasında aranmalıydı. Büyük İskender, anlatılanları dinlediğinde kimin kastedildiğini anlıyordu. Diğerleri de durumu görünce Philotas aleyhine ne biliyorlarsa anlattılar, herkes ama herkes Philotas'ı suçluyordu⁴³⁵.

Şekil 23. Demetrios Poliyorketes'in tunç portre heykeli

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 463)

Ertesi gün Philotas, kralın huzuruna getirildi. Ancak hakkında söylenen bütün suçları inkâr etti. Philotas'a göre, bu suikastı krala ihbar etmesi saçmaydı. Babası da Tarsus'ta kralın hekim tarafından öldürüleceğini ihbar etmemiş miydi? Neticede, babasına inanan olmamıştı. O halde ihbar etseydi, kral kendisine inanmayacaktı.

⁴³⁵ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, 65-66.

Kendini bu şekilde savundu. Kralın huzurunda kurulan bir mahkeme bu suikast işini ele aldı⁴³⁶.

Suçunu kabul etmeyince işkence yapıldı. İşkence esnasında kralın yakın adamları da vardı. Büyük İskender ise perdenin arkasından dinliyordu. Philotas'ın işkence sırasında nasıl alçaldığını, gururunun kırılıp Hephaestion'a yalvardığını görünce Büyük İskender'in Philotas'a: "Mademki bu kadar zayıftın neden böyle işlere bulaştın?" diye bağırdığı anlatılır. Philotas'ın ölümünün ardından Büyük İskender, Media'ya askerlerini göndererek Parmenion'u da öldürttü. Parmenion, II. Philippos'un en yakın arkadaşlarından ve yardımcılarında biriydi. Yıllarca birlikte çalışmışlardı. Büyük İskender'e adeta babası gibi yakınlık göstermiş ve yardımcı olmuştu. Parmenion'un üç oğlu vardı. Bunlardan ikisini gözünün önünde savaşta kaybetmişti. Kendisi ve üçüncü oğluyula aynı zamanda ölmüş oluyordu. Büyük İskender'in bu davranışı ve kararı, yakın dostlarını kendinden uzaklaştırmıştı. Arkadaşları artık Büyük İskender'e eskisi kadar saygı göstermiyorlardı⁴³⁷. Büyük İskender, yetmiş yaşındaki Parmenion'un bile öldürülmesine kadar varan bu biraz takıntı biraz da sinsi hesaplamalarından kaynaklanan tüm eylemleriyle, eski Makedonya muhalefetini ortadan kaldırdığına ve kendisini tehdit eden tehlikeleri önlediğine inanmaktaydı. Bu eylemleri hakkında ne düşündüğü, Phrada şehrinin ismini Proptasia (önlem) olarak değiştirilmesinden anlaşılmaktadır. Ordunun gözü, Büyük İskender'in daha da büyüyen hedeflerine itaat edecek kadar korkutulmuştu⁴³⁸.

Denir ki, Andromenes'in oğlu Amyntas ve kardeşleri Polemon, Attalos ve Simmias da, Philotas ile ilişkilerinin yakınlığı zemininde, Büyük İskender'e karşı düzenlenen komploya karıştıkları suçlamasıyla aynı zamanda mahkemeye çıkarıldılar. Birçoğu suçlu olduklarına inanma eğilimindeydi. Çünkü Philotas tutuklanınca Amyntas'ın kardeşi Polemon düşmandan yana geçmişti. Her ne olursa olsun, Amyntas diğer iki kardeşi ile birlikte mahkemeye çıktılar ve Makedonyalıların önünde güçlü bir savunma yapınca suçsuzluklarına karar verildi. Bunun üzerine hemen gidip Polemon'u bulmak ve onu Büyük İskender'e geri getirmek için izin istedi. Makedonyalılar izin verdiler ve aynı gün yola çıkarak daha sonra Polemon ile geri döndü. Bu Amyntas'ın suçsuzluğu için güçlü bir kanıtı. Ancak çok geçmeden bir köyün kuşatması sırasında

⁴³⁶ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 56.

⁴³⁷ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, 65-66.

⁴³⁸ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 123.

aldığı bir ok yarısından öldü ve böylece aklanmasından kazandığı tek şey onursuzlaştırılmadan ölmek oldu⁴³⁹.

Kral çok net bir şekilde muhalefete hoşgörü göstermeyeceğini ilan etmiş ve ihanetin en şiddetli biçimde cezalandırılacağını belirtmiş oluyordu. Ünvanı kimse için kalkan olamazdı. Diğer taraftan, doldurulması gereken komutanlık görevleri vardı. Kralın, Parmenion'un yerine birini atamaya hiç niyeti yoktu. Tersine, bir parçalanma süresi başladı. Daimi ve büyük komutanlıklar iptal edildi. Komutanları birliklerinden ayırarak, subaylarla askerler arasında daha önceleri var olan bölgesel bağları yok etme politikası uygulanıyordu. Bu konuda atılan ilk adım, süvari komutanlığının ikiye bölünmesiydi. Philotas'ın yerine iki süvari komutanı, Kara Kleitos ve Hephaestion atandı. Bu, eski ve yeninin karışımıydı. İlk defa, eski kuşaktan bir komutan ile sarayda yeni yeni göze çarpmaya başlamış bir komutan, süvarinin tek bir şahsa bağlanmasını önlemek amacıyla bir araya getiriliyordu. Aslında Parmenion'un ölümü büyük tepki aldığı için kraliyet İle'si komutanı olan Kleitos atanmıştı⁴⁴⁰.

Hypaspistlerin tek bir komutanı vardı. Büyük İskender'in akrabası Epeiros soyundan gelen (anne tarafından akrabası) Neoptolemos. Daha önemlisi, ordudaki yüksek mevkiler, Büyük İskender'den bağımsız hareket eden ordu birliklerinin komutanlıkları, Philotas'ın düşüşünü sağlayan Krateros, Hephaestion, Perdikkas ve Koenos'un hakim olduğu küçük bir general grubunun tekeline girdi. Bu insanlar Büyük İskender ile dosttu. Parmenion'un Büyük İskender kral olduğunda yaptığı görevi, hep beraber yürütüyorlardı. Ancak hepsi eşit konumdaydı ve birbirlerinden hiç hoşlanmıyorlardı. Aynı zamanda, Büyük İskender'in akranları, II. Philippos döneminden kalma yaşlı kuşağın yerine saray görevlerine getirildi. Demotrios'un yerine, MÖ 337-336 yılındaki Piksodaros skandalından sonra sürgüne gönderilen Lagus'un oğlu Ptolemaios Büyük İskender'in muhafızlığına getirildi. "İsyankârlar Birliği" adı verilen bir birlik meydana getirildi. Buraya Büyük İskender'in Parmenion'u öldürmesine tepki veren Makedonya askerleri gönderildi⁴⁴¹.

Büyük İskender'in Philotas olayının ardından, önlemler alıp ordunun başındaki generallerin elindeki gücü azaltarak, yerlerine başkalarını ataması haklı bir tedbirdir. Büyük İskender'in giderek büyük bir dünya gücü olması, gücünün verdiği kibirle yanındaki adamlara eskisinden farklı muamele etmesi (eskiden arkadaş gibi davrandığı

⁴³⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 102.

⁴⁴⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 132.

⁴⁴¹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 132-133.

adamlarına) onlarda tepkiye yol açmış, hatta güçlü bir muhalefete dönüşmüştü. Bu muhalefeti körükleyen son olay da Parmenion'un yaşlı olmasına ve suçunun olmamasına rağmen öldürülmesiydi. Olaya Büyük İskender cephesinden baktığımızda, Parmenion, babası II. Philippos devrinden beri önemli işler başarmış güçlü bir generaldi. Büyük İskender, Parmenion'un oğlu Philotas'tan böyle bir hainlik hiç beklemiyordu. Bu nedenle olayı hemen kabullenmek yerine; Philotas'ı mahkemeye çıkarmış, olayın gerçek olup olmadığını diğer adamlarına sormuştu. Bu, Büyük İskender'in adaletini göstermektedir. Bize göre, Büyük İskender'e yapılması planlanan suikasta sessiz kalması Philotas'ın suçlu olduğunu gösterir.

3.4. Büyük İskender'in Baktriya ve Sogdiyana İşgali ve Turan Halklarıyla Zorlu Çarpışması

Büyük İskender MÖ 329 yılının bahar aylarında, Paropamisos'u (Hindikuş) kuzey yönünde geçmeye girişti. Bu geçiş için Baktria'nın çekirdek bölgesine giden batıdaki geçitlerden birini değil, daha doğuda bulunan Oxus'un (Amu Derya) nehir ağzına giden Havak Geçidi'ni (3.548 metre) seçmişti. Kuzey yamacı kar altında olan Hindukuş üzerinden yapılan bu zor geçişin sadece iki hafta sürmesi, ordunun ve idaresinin büyük bir başarısı olarak değerlendiriliyordu. Ayrıca, Büyük İskender bu coğrafyayı çok iyi bilmiyordu. Hindikuş Dağları, Küçük Asya'daki Toros Dağları'nın devamı diye bilinmekteydi. Büyük İskender ve ordusu, zamanında Prometheus'un Kaukasos'ta demire vurulduğu kayanın yanından geçtiklerini de düşünmekteydiler. Aristoteles Hindikuş'tan doğuya bakıldığında okyanusun görülebileceğini öğretmişti, ancak bu bilgi doğru çıkmamıştı⁴⁴².

Bessus Büyük İskender'in daha fazla ilerlemesini engellemek için elinden geleni yaptı. Yanında Darius'un tutuklanmasında yer almış olan Perslerden başka, yaklaşık 7.000 kadar Baktrialı ve Tanais Nehri'nin yanında yaşayan Daalar vardı. Bu askerlerle, Kafkaslar'ın eteklerindeki toprakları, ekinler ve yenebilir her şey yok edilirse, Büyük İskender'in erzak eksikliği yüzünden durdurulacağını sanıyordu. Ancak Büyük İskender her şeye rağmen ilerlemeyi sürdürdü. Kar ve yoksunluk ilerlemeyi zorlaştırdı ama onu durduramadı. Bessus'a Büyük İskender'in daha şimdiden yakınlarda olduğu haberi ulaşır ulaşmaz, Oxus'u kayıklarla geçti ve sonra bunları yakarak Sodgiyana'da geriye

⁴⁴² Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 124.

Nautaka'ya çekildi. Kendisine Sodgiyana'nın atlı askerleri ve Tanais'ten Daalar ile birlikte Spitamanes'in ve Oksyartes'in askerleri eşlik ediyordu⁴⁴³.

Bessus, Artakserkses pozisyonunun avantajını değerlendirmeyi bilememişti. Zorlu dağ geçidinden dolayı hala yorgun olan Büyük İskender'e ve ordusuna karşı saldırıya geçmek yerine, onu çevresindeki bölgeleri yerle bir ettiği uzak batıdaki Aornos'ta (Taşkurgen) beklemeye başladı. Bessus büyük ihtimalle, Büyük İskender'in batıdaki geçitlerden birinden gelmeyip doğuda ortaya çıkmasına ve Drapsaka'yı (Kunduz) ele geçirdikten sonra kuzey yönünden Oxus'a yaklaşmasına şaşırılmıştı. Bessus, Büyük İskender'in kendisini kuşatmasından korkup bulunduğu bölgeyi terk ederek, Nautaka'ya geri çekildi. Böylece savaşmadan Baktria'dan vazgeçti⁴⁴⁴.

Drapsaka'da Büyük İskender askerlerini istirahat için durdurdu. Sonrasında Baktria'nın iki büyük kenti olan Aornos ve Baktria'ya (Belh) doğru ilerlemesini sürdürdü. Bunların ikisi de direniş göstermeden teslim oldular. Aornos'ta kaleye yoldaşlardan biri olan Androkles oğlu Arkhaelaos'un komutasında bir garnizon bıraktı. Baktria'nın geri kalanı kolayca ona bağlandı ve Pers subayı Artabazos'u bölgenin valisi olarak atadı. Sonraki hedefi Oxus nehri idi. Bu nehir Hint Kafkaslarından akar ve Hindistan'ın dünyadaki en büyükleri olan nehirleri dışında Oxus, Büyük İskender'in ordusunun ulaştığı başka bütün Asya nehirlerinden daha büyüktür ve Hyrkania'da Hazar Denizi'ne boşalır. Büyük İskender nehre baktığında geçemeyeceklerini anlamıştı. Çünkü genişliği 1.200 metre kadardı. Ve derinliği beklenenden çok daha fazlaydı. Akıntının hızı ve nehir tabanının kumlu oluşu nehir yatağına sağlam kazıklar çakılmasını olanaksızlaştırıyordu. Kazıklar yumuşak kumda kavrayış yapmıyor ve akıntının gücüyle çabucak yerlerinden sökülüyorlardı. Ayrıca, kereste bulmak da çok zordu ve ormana gidip bir köprü yapacak kadarını kesip getirmenin uzun bir geç kalışa neden olacağı açıktı. Bunun üzerine Büyük İskender, adamlarının çadır örtüsü olarak kullandıkları tüm hayvan derilerini toplattı ve bunların olanaklı en kuru çalı çırpyyla doldurulduktan sonra bağlanmasını ve su geçirmeyecek bir yolda dikkatle dikilmelerini istedi. Dikildikten sonra beş gün içerisinde ordu nehri geçti. Ayrıca karşıya geçmeden evvel Büyük İskender, yaşlarından dolayı bundan böyle hizmet etmeye uygun olmayan tüm Makedonyalıları ve Thessialı gönüllüleri evlerine gönderdi⁴⁴⁵.

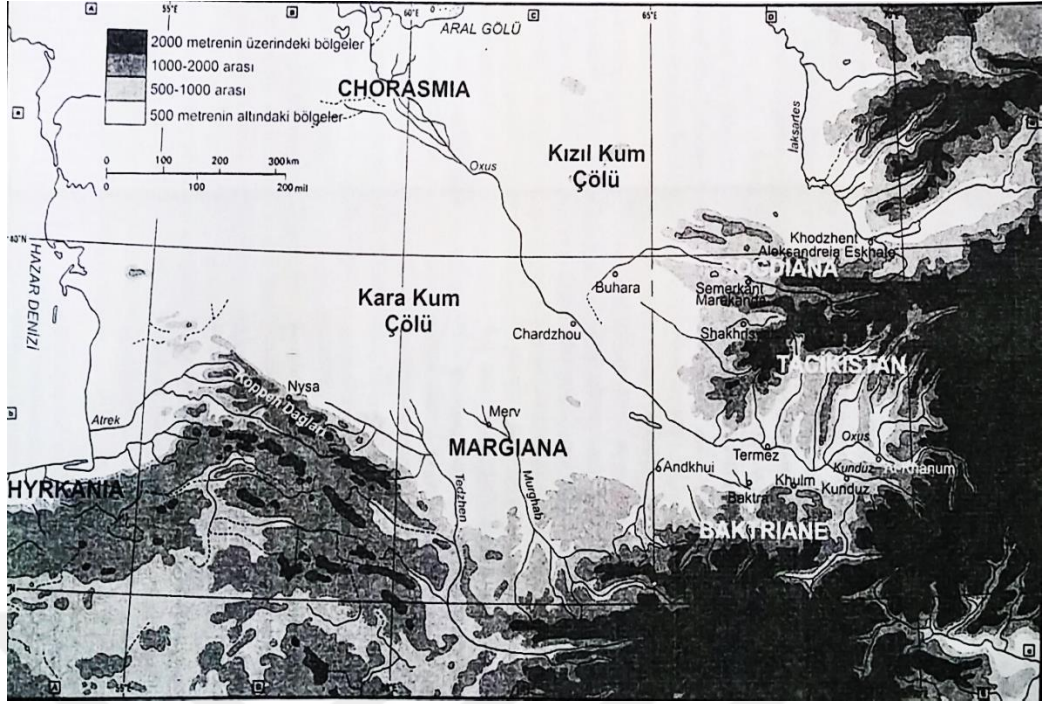
⁴⁴³ Arrian, *a.g.e.*, s. 103-104.

⁴⁴⁴ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 124-125.

⁴⁴⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 103-104.

Bu arada kumandanları Bessus'un geri çekilmesinden haberdar olan Baktrialılar kendisini terk ederek, Sodgiyana satrapı Spitamanes ile birleşmişlerdi. Mısır satrapı olan Ptolemaios emrindeki kuvvetlerle hızlı bir şekilde Bessus'u ele geçirip Büyük İskender'in huzuruna getirdiler. Büyük İskender onu, Ektabana'ya göndererek, Pers asilzadelerinden oluşan bir mahkemeye verdirdi. Mahkeme ise vatan haini sıfatıyla idamına karar verdi. Çarmıha gerilerek hüküm yerine getirildi. Kendisinin yerine şimdi bu mücadeleyi Spitamanes ele almıştı. Spitamanes aniden Makedonyalılar tarafından işgal edilmiş olan Sodgiyana ovasında görünerek, Büyük İskender ordusunun arkasında isyan çıkardı. Çetin ve kanlı çarpışmalar neticesinde işgal kuvvetleri tarafından mağlup edildi. Fakat Spitamanes bıkmak bilmiyordu, teşebbüsünü tekrarladı. Makedonya'ya kadar ilerleyerek şehri muhasara etti. Büyük İskender, Yaksartes'ten buraya muhasarayı kaldırmak için bir kısım imdat kuvvetleri gönderdi. Fakat kuzeydeki Türkmen süvari kabilelerinden yardım almış olan Spitamanes, Makedonya kıtalarını imha etti. İlk kez Büyük İskender'in kuvvetleri mağlup edilmişti. Bu haber üzerine kral bütün kuvvetlerini alıp buraya geldi. Bu durum çok tehlikeliydi. Çünkü Spitamanes, 600 kişilik bir orduyla Büyük İskender'in ordusunu imha ediyorsa, daha büyük bir yardımcı kuvvet aldığında büyük bir felakete dönüşebilirdi. Hoçent'ten Semerkant'a kadar olan 290 kilometrelik bir mesafeyi Büyük İskender üç günde aldı. Büyük İskender'in mükemmel üstün kuvvetleri karşısında, Spitamanes Türkmen süvarileriyle birlikte kuzeye doğru Türkmen memleketlerine kaçtı. Büyük İskender belli bir mesafeye kadar onları takip etti. Ardından geri dönerek Sogdiyana ovasında çıkan isyanı bastırdı. Fakat kışı bu bölgede geçirmeye cesaret edemeyerek, Baktria'ya çekildi ve orada ordunun kışlaması için ordugâh kurdu⁴⁴⁶.

⁴⁴⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 70-71.

Harita 8. Chorasmia, Margiana, Sogdiana ve Baktriana

(A.B. Bosworth, Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri, s. 136)

Bu esnada, garip ve karanlık bir olay meydana geldi. Arrian, büyük olasılıkla kralın ününe zarar vermemek için, bu olaydan bahsetmemiştir. Sadece Romalı tarihçi Curtius, bu olayı detaylı bir şekilde anlatır. Bu bilgileri seferin tarihçisi Kallisthenes'ten almış olmalıdır. Curtius'a göre, Makedonyalılar Oxus'tan iç bölgelere hareket ettiler ve etrafı duvarlarla çevrili küçük bir şehre geldiler. Bölge halkının Yunanca konuştuklarını görünce büyük bir şaşkınlık yaşadılar. Bölge halkı, kendilerini Didyma'daki Apollon'un ünlü kâhin tapınağının muhafızları olan Brankhosoğullarının rahip ailesi olan İyonyalı Yunanlıların torunları olduklarını iddia ediyorlardı. Bu hikâyenin kökenine bakarsak, 150 yıldan daha fazla bir süre önce, MÖ 494 yılında İyonya'nın Yunan şehirleri, Pers İmparatorluğu'na karşı ayaklanmıştı. Miletos ve Didyma'daki tapınaklar yağmalanmıştı. O zaman, tapınak rahiplerinin atalarını, Pers kralı Orta Asya'ya sürmüştü⁴⁴⁷. Kent Büyük İskender'e teslim olmuştu. Ancak Büyük İskender ertesi gün kentin yağmalanmasına izin vermişti ve halk atalarının günahlarının bedelini ödemek üzere katledilmişti. Bu tuhaf bir hikâyedir ve birçok tarihçi tarafından defalarca reddedilmiştir. Muhtemelen kaynakları Kleitarkhos olan Curtius ve Diodoros'un yanı sıra, Strabon da başka kaynaklara atfen bu katliamdan söz etmektedir. Suçlama, çölü ve

⁴⁴⁷ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 152-153.

Oxus'un askerlerini geçmenin vermiş olduğu yorgunluk ve sınırları gerilen askerlerinin keyifle yaptıkları bir vahşeti haklı göstermek için Büyük İskender'in adamları tarafından uydurulmuş olabilir. Büyük İskender, içine daha sonra intikam duygusu da katarak yağmalama ve öldürme olaylarını haklı çıkarıyordu. Bir Yunan tapınağına yapılanların cezası verilmişti. Ordunun tavrı, o sırada muhtemelen başka bir yerde olan Aristobulus ya da Ptolemaios'un hoşuna gidecek bir konu değildi. Arrian'ın olaydan söz etmemesi, olayın gerçek olmadığı anlamına gelmez. Muhtemelen savunmasız bir halka karşı akıl almaz bir şiddet gerçekleşti. Bu yaz boyunca yapılacak savaşların uğursuz bir habercisi gibiydi⁴⁴⁸.

Büyük İskender Baktria'da ordugâhta dinlenirken, yeni bir hareket üssü oluşturarak ordunun bir kısmını, General Krateros'un emrinde olmak üzere, yedek halinde tuttu. Krateros daha önce Parmenion'un emrine verilmiş olan askeri vazifeleri gerçekleştiriyordu. Büyük İskender MÖ 328 senesinin ilkbaharında, ordusunun geri kalan kısmını alarak bizzat başında Sogdiana'ya hareket etti. Ordusunu beş kısma ayırarak Sogdiana Ovası'nı tamamıyla kontrol altına aldı. Ardından, memleketin içindeki yerli prenslerin kalelerini yok etmek için, Buhara'nın dağlık bölgesine ayrı ayrı ordusunu dağıttı. Bundan sonra ordusuyla tekrar Marakanda'da (Semerkand) toplandı⁴⁴⁹.

Semerkand (Marakanda) sonraki on sekiz ay süreyle Büyük İskender'in ileri üssü olacaktı. Buradan, çevre bölgelere karşı toprak alma politikası güdecekti. Bu durum yerli direnişleri daha da çok alevlendirecekti. Bu politika, Spitamenes'e odaklandı. Büyük İskender'in kendisine katılması için çağrıda bulunmasına rağmen, Spitamenes bunu reddetti. Spitamenes, İran soyundan yüksek rütbeli yerli bir asilzadeydi. Bessus'un akrabası olan ve bu nedenle de Akamenid kraliyet soyuna uzak olan Spitamenes, Büyük İskender'in düşmanları arasında en korkunç, en uzun ve başarılı direnişi oluşturabildi⁴⁵⁰.

Büyük İskender, Sir Derya Nehri'nde, (Seyhun Nehri) Semerkand'ın 250 kilometre kuzey doğusunda (bugünkü Tacikistan civarı) ve Pers İmparatorluğu'nun kuzey sınırında kamp kurdu. Burada yeni bir şehir inşa etmek için yer belirledi. Ancak çalışmalar, 7.000 kişilik bir süvari birliğinin Spitamenes'e katıldığı ve Sogdiana'dan Baktria'ya yayılan ve büyüyen ayaklanma haberleri gelince ertelendi. Büyük İskender, hemen Persli Kyros'un MÖ 530 yılında kurduğu bir sınır şehri olan Kyropolis'i (bugünkü Kurkath, Kurus Katha'dır.) kuşatmak için kuvvetler gönderdi. Kyropolis, yedi

⁴⁴⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 138.

⁴⁴⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 71.

⁴⁵⁰ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 155.

tane şehrin merkeziydi ve Büyük İskender askerlik çağına gelmiş bütün erkekleri öldürttü. Bu şehirler tek tek yağmalandı. Kyropolis, şiddetli bir şekilde direndi. Aynı şekilde Memacenler olarak bilinen bir halkın kalesi de direndi. Curtius diyor ki: "Başka hiçbir şehir böylesine şiddetli bir direniş meydana getiremedi." Kralın en iyi birliklerinden birçoğu öldürüldü. Büyük İskender ensesinden bir taşla vurulup bilincini yitirerek ve bir müddet görüşünü ve sesini kaybederek ağır bir şekilde yaralandı. Bir an doktorları hayatından endişe ettiler ve intikam korkunç oldu. Makedonyalı mühendisler, tüneller kazarak duvarlarda büyük bir gedik açtılar ve bütün şehir yok edildi. Bu daha doğuda meydana gelecek olaylara korkunç bir işaret oldu. Direnen her şehrin askerlik çağına gelmiş bütün erkeklerinin öldürüleceğini, kadınlarının ve çocuklarının köleleştirileceğini duyurdular. On yedi günde kampın etrafına güneşte kurutulmuş tuğlalardan 6 kilometre uzunluğunda bir duvar, otuzdan fazla İskenderiye şehri arasında "*Alexandreia Eskhate*" olma onuruna sahip olacak şehrin temelini oluşturmak için çekildi. Şehir ayakta kalmayı başardı⁴⁵¹.

İsyanın çıktığı ilk bölge kontrol altına alınmıştı. Ancak başka yerlerden isyan haberleri geliyordu. İsyan haberi ırmağın kuzeyindeki Sakalara (İskitler) ulaşmıştı ve süvariler kalabalık gruplar halinde *Alexandreia Eskhate* şehrinin önünde toplanmaya başlamıştı. Aynı derecede ciddi bir haber de, Spitamenes'in Semerkand'a saldırıp kaledeki Makedonya garnizonunu kuşatmasıydı. Büyük İskender sınıra geri döndü ve süratla, yirmi günde yeni şehrinin surlarını tamamladı. Şehre getireceği Grek-Makedon yerleşimciler ve işgücünü oluşturan yarı esir Sogdiyana yerlileriyle kuzey sınırının en önemli kalesi olacak olan kuzeydeki göçebelerin saldırılarına karşı koyabilecekti. Büyük İskender isyancılara dersi bizzat kendisi verdi. Irmağı aşmak için tahta kayıklar ve deri salları yaptırdı. Hazırlıkları tamamlanınca, doğruca karşı kıyıdaki Saka süvarilerine saldırdı. Öndeki teknelerin pruvalarına yerleştirilen mancınıklarla yapılan saldırı düşmanda panik yarattı. Bu sayede kıyıda düşmandan arınan bölgede perdeleme yapmak için hafif piyadeler kıyıya çıktı. Ardından kıyıya çıkan falanks piyadesi köprübaşını genişletirken süvariler karşı kıyıya geçmeyi başardı. Ordu sağ salim karşı kıyıya varmıştı. Büyük İskender süvarileri ile beraber saldırıya geçti. Ücretli askerlerden oluşan öncü birlikler ve Sarısalı Makedonlar göçebelerin klasik çembere alma taktikleri karşısında bocalayınca kısa bir süre karmaşa yaşandı. Büyük İskender bu taktiğe karşı hemen önlemini aldı. Süvari ve hafif piyadeyi bir araya getirdi ve

⁴⁵¹ Michael Wood, *a.g.e.*, 157-158.

kanatların arkasına sarkma girişimine karşı da okçuları ve mızraklıları kullandı. Vur kaç taktiği engellendikten sonra kral hemen saldırıya geçti. Üç Arkadaş Birliği süvari hipparchysi ile at binmiş mızraklılardan oluşan kuvvet arkalarında derin bir hat oluşturan diğer süvari birlikleriyle geniş bir hat üzerinde saldırıya geçtiler. Ayrıntılar çok açık değildir. Ancak manevranın sonucu çok dramatikti. Cepheden saldırı karşısında Saka süvarileri yana dönerek Makedonya kanatlarına saldırmayı başaramayıp kaçtılar. Büyük İskender daha evvel aldığı yara ve içtiği pis su yüzünden ishal olması nedeniyle, halsizlikten durmak zorunda kalana kadar Sakaları yaklaşık 15 kilometre takip etti. Buna rağmen büyük bir zaferdi ve Sakaların kayıpları Makedonlarıkiyle kıyaslanamayacak kadar çoktu⁴⁵².

Makedonya egemenliği bu bölgelerde yeniden tesis edildi. Böylece Hazar kıyılarında yaşayan Sakalar da itaat altına alınmış oldu⁴⁵³. Büyük İskender çok geçmeden İskit elçileri tarafından ziyaret edildi. Amaçları olanlardan dolayı özür dilemek ve bunların hiçbir anlamda İskit topluluğunun amaçlı bir politikası değil yalnızca bir çetenin rastgele bir baskını olduğunu göstermekti. Dahası İskitler, Büyük İskender'in ondan isteyeceklerini yerine getirmeye hazır. Büyük İskender nazik bir yanıt verdi. Çünkü işin içinden çıkmak güçtü. Açıkça, eğer İskitlerin sözlerine güvenmeyecek olursa, seferi sürdürmemek onur kırıcı olacaktı. Ancak yeniden sefer yapacak durumda da değildi⁴⁵⁴.

Sogdiana'nın kuzeyi sakinleştiği için, Büyük İskender güneye yöneldi. Semerkand'ı savunanlara subayları Karanus, Andronikos ve Menedemos komutanlığında ücretli süvari ve piyadeden oluşan küçük bir takviye kuvveti göndermişti. Bunun yanısıra 60 Arkadaş Birliği süvarisi bulunuyordu. Makedonya kuvvetinin geldiğini duyan Spitamenes kale kuşatmasını kaldırdı ve Zeravshan Vadisi boyunca batıya çekildi. Geri çekilen kuvvetlerine, en batıdaki Saka göçebelere ve diğer süvarilerin katılmasıyla cesaretlendi. Yorgunluktan ve açlıktan perişan atlarına rağmen peşlerinden gelen Makedonya kuvvetlerine pusu kurmaya karar verdi. Bu muharebe Ptolemaios ve Aristobulus tarafından farklı anlatılmaktadır. Her ikisi de ya eşgüdüm eksikliği ya da sorumluluk alma konusunda isteksizlik gösteren Makedonyalı komutanların yetersizliğinden söz etmektedir. Neticede muhtemelen Büyük İskender'e

⁴⁵² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 140-141.

⁴⁵³ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 58-59.

⁴⁵⁴ Arrian, *a.g.e.*, s. 111.

yeterli kuvvet göndermediği suçlaması yöneltmemesi için, yenilginin faturasının komutanlara çıkartıldığı açıktır⁴⁵⁵.

Spitamenes, Sogdiyana'nın kraliyet sarayına geri çekildi. Farnukhes ve onunla birlikte olan subaylar, onu ülkenin bütünüyle dışına sürmek için hızla ilerleyerek, çekilişini Sogdiyana'nın sınırlarına kadar izlediler ve kovalamanın gidişinde göçebe Sakalarla kapıştılar. Amaçsızca yapılan hareketin ciddi sonuçları oldu. Çünkü Spitamenes, kuvvetine yaklaşık 600 Saka atlısı eklenince, bu beklenmedik yardım nedeniyle Makedonyalıların saldırısına karşılık verme cesareti buldu. Adamlarını İskit Çölü'nün yakınlarında düzlük bir arazide düzene soktu ve sonra kendileriyle yakın dövüşü göze alma gibi bir niyetinin olmadığı Makedonyalıların yaklaşması üzerine, oklarını at sırtından fırlatan süvarisini Makedonya falanksının çevresinde döndürmeye başladı. Farnukhes'in adamları saldırı girişiminde bulununca, daha hızlı olan atlarıyla kolayca uzaklaştı. Çünkü Spitamenes'in atları henüz dinç ve hızlıyken, Andromakhos'un adamlarının atlarıysa uzun ve zorlu yürüyüşlerden ve yetersiz beslenmeden dolayı kötü durumdaydılar. Makedonyalılar kimi zaman geri çekildiler, kimi zaman yerlerinde kaldılar. Ancak her durumda İskit süvarisinin ağırlığı üzerlerine çökmüştü. Birçoğu oklarla yaralandı. Kimileri öldürüldü. Sonunda subaylar adamlarını bir kare düzenine sokarak Polytimetos Nehri'ne (bugünkü Özbekistan'a akan nehir) doğru çekildiler. Nehrin yakınında düşmanın oklarına karşı biraz korunma sağlayabilecek ve aynı zamanda onlara kendi piyadelerini daha iyi kullanma yeteneği verebilecek küçük bir orman vardı⁴⁵⁶.

Süvarinin komutanı olan Karanus, Andromakhos'a niyeti konusunda tek bir laf bile etmeden, adamlarını ve atlarını güvenliğe ulaştırabilmek için nehri geçmeye çalıştı. Bunun üzerine piyadeler emir almaksızın hemen onları izlediler ve panik halinde düzensiz bir sürü halinde dik kıyılardan sulara yuvarlandılar. İskitler çok geçmeden bu ölümcül yanlışını kendi lehlerine çevirdiler. Her yönden dörtnala gelerek akıntıya atladılar. Kimileri daha şimdiden karşı kıyıya geçmiş ve kaçmaya çalışan Makedonyalıları yakaladılar. Ya kaçakları akıntının ortasında yakalayıp sulara batırdılar ya da henüz suya girmekte olanların üzerlerine fırlattılar. Tüm bunlar olurken yan kanatlardan oklar aralıksız yağmaya devam etti. Her taraftan sıkıştırılan Makedonyalılar çaresiz kaldı. Sağ kalanlar nehirdeki küçük bir adaya sığındılar. Ancak bu onları

⁴⁵⁵ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 141.

⁴⁵⁶ Arrian, *a.g.e.*, s. 112.

kurtarmadı. Çünkü Spitamenes'in süvarisi ve İskitler adayı çevirdiler ve onları tek tek vurdular. Birkaçı esir alındı. Ancak sonra onlar da öldürüldü⁴⁵⁷.

Polytimetos Nehri'nde meydana gelen muharebe Makedonyalıların tamamen yenilmesiyle sona ermiştir. Bu yenilgi Büyük İskender'in ordusunun yaşadığı en ağır yenilgidir. Birliklerini İskitli süvariler ile güçlendiren Spitamenes, çevik ve değişik saldırıları ile nizami bir savunmaya geçmiş olan düşmanının kayıplar vermesini sağlamış ve nehir üzerinden kaçmaya çalışırken onları tamamen yok etmişti. Makedonyalıların yenilgisi, Spitamenes'in üstün taktiğinden kaynaklanmaktaydı. Henüz Sir Derya'yı (Seyhun) geçmeden önce bu yenilginin haberini alan Büyük İskender, hareketli birlikleri ile olabildiğince hızlı bir şekilde, yola çıktı. Ordunun geride kalan kısmı Krateros'un komutası altında onu takip etti⁴⁵⁸.

Büyük İskender, derin üzüntü içerisinde, 3 günde yaklaşık 300 kilometre kadar yol aldı ve dördüncü günün şafağında Semerkand'a vardı. Yaklaştığını duyan Spitamenes ve adamları kenti terkedip kaçtılar. Büyük İskender onları takip etti. Çarpışmanın gerçekleştiği alandan geçerken, orada bir süre kalıp ölenleri gömdürdü. Çölün kıyısından geri döndü ve çevrede ne varsa yakıp yıktı. Yerli halk kalelere sığınmıştı. Ancak onların da Makedonyalılar üzerine saldırdıklarını öğrenince hepsini öldürdü. Bu yoldan ilerleyerek Polytimetos Nehri tarafından sulanan bütün bölgeyi geçti. Ülkede Polytimetos Nehri'nin bittiği yerden ötede çöl başlar⁴⁵⁹. Dahası Büyük İskender, intikam almak için bölgedeki tüm erkekleri öldürttü. Daha sonra, kışı geçirmek üzere, Oxus'u geçerek Baktria'ya geri döndü (MÖ 329/328 kışı). Peukolaos komutası altındaki 3.000 kişilik işgal kuvveti Sogdiyana'da bırakıldı. Geçen zaman içerisinde Spitamenes'e karşı yürütülen savaşlar sonuçsuz kaldı. Büyük İskender'in ordusunda, sürekli yeni birliklerin eklenmesine rağmen, gitgide bir azalma meydana geldi. Ancak Baktrai'da bulunurken, acil ihtiyaç duyulan takviyeler batıdan gelmeye başladı. Yunanistan'dan Antipater'in askere aldığı 8.000 paralı asker ve Küçük Asya ile Suriye'den Nearchos, Asandros ve başkalarının liderliğinde 11.000 kişi geldi. Artık Yunanların ve Doğuluların ordudaki sayısı Makedonyalılardan daha çoktu. Büyük İskender, Sogdiyana'yı ele geçirmek ve onu bekleyen çatışmalarda düşmanının taktiklerine daha başarılı bir şekilde karşı gelebilmek için ordusunu daha belirgin bir şekilde bağımsız birlikler halinde ayırdı. Ayrıca aynı amaçla Baktrai'da, İskitler ve

⁴⁵⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 112.

⁴⁵⁸ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 130.

⁴⁵⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 113.

Harezmliler ile ittifak kurdu. Kışın sonunda Büyük İskender Oxus'u ikinci kez geçerek Sogdiana'daki direnişi bastırmak üzere kuzeye doğru ilerledi (MÖ 328 İlkbaharı). Bir birliği Büyük İskender'in kendisinin, diğerlerini de Hephaestion, Perdikkas, Koinos ve Artabazos ile Ptolemaios'un idare ettiği ve daha sonra yine Semerkand'da birleşen bağımsız beş ordu grubuyla Oxus ile Polytimetos arasında kalan bölgenin büyük kısmı işgal edildi. Semerkand'da yeni bir görev dağılımı yapıldı. Büyük İskender diğer ayaklanmaları bastırmak için yola çıkarken Hephaestion'a, ele geçirilen bölgelerin sağlamlştırılması ve yeniden düzenlenmesi görevi verildi ve Koinos'da Spitamenes'e karşı batıya gönderildi⁴⁶⁰.

Savaş, Büyük İskender'in en iyi ve en kötü yanlarını ortaya çıkardı. Arazi zorlu, iklim kötü, müttefikler güvenilmezdi. Her zaferi bir yenilgi izliyor gibi görünmekteydi. Düşman Makedonyalıları şaşırtan ve onlara kayıplar verdiren alışılmayan taktikler uyguladıysa da Büyük İskender bunlara ustaca karşılık verdi. Spitamenes'in en iyi askerleri olan atlı okçular, başlangıçta Büyük İskender'in ağır silahlı askerlerini çevirip katlederek, Büyük İskender'in güçlerine büyük zaiyat verdirdiler. Ama Büyük İskender durumu toparlayarak atlı ciritçilerini ve yaya okçularını bu duruma göre ayarladı. MÖ 328 yılının sonlarına doğru Makedonyalılar düşman güçlerini ezdiler ve Spitamenes'in başı Büyük İskender'e teslim edildi. Tövbe etmeyen Sogd önde gelenleri, ele geçirilmesi imkansız gibi görünen kayalık istihkamlara sığındılar⁴⁶¹.

Dağların tam tepesinde sarp bir kale vardı. Burada İran satraplarından biri ailesiyle oturuyordu. Büyük İskender bu kaleyi almak istedi. Teslim olmaları için haber yolladı. Ancak kendisine şu cevap geldi: "Kanatların var mı?" Büyük İskender askerlerini topladı. Kayanın tepesine kim çıkarsa, ona on iki talent altın vereceğim" dedi. "İkinciye on bir, üçüncüye on talent altın" diyerek on iki askere kadar, çıkacaklara sırasıyla paralar vaad etti. On iki kişi kayaları tırmandılar, tepeye kadar çıktılar. Kalede oturan satrap bu hali görünce hayret etti ve mecburen Büyük İskender'e teslim oldu. Fakat satrapın çok güzel bir kızı vardı. Roksana⁴⁶². Büyük İskender, Roksana'yı görür görmez aşık oldu. Onunla evlenmek istedi. Bu evlilik aynı zamanda diplomatik bir evlilik olacaktı. Bu durum Persler ve Makedonyalılar arasında bir uzlaşma yaratabilirdi⁴⁶³. Roksana, soylu Oxyartes'in kızıydı. Kızı eş olarak seçilince Oxyartes,

⁴⁶⁰ Siegfried Lauffer, a.g.e., s. 131-132.

⁴⁶¹ Barry Strauss, a.g.e., s. 230-231.

⁴⁶² Ahmet Refik, a.g.e., s. 60-61.

⁴⁶³ Ian Worthington, a.g.e., s. 232.

Büyük İskender ile işbirliğine girdi. Kral, MÖ 327 yılının ilkbaharında Makedonya usulü bir düğünle evlendi. Sarayındaki bazı kişileri de evlenmeye teşvik etti. Bu, işgal sürecindeki son olaydı. Büyük İskender, babasının izinden gidip fethedilen bölgeden kendine bir eş alarak, o bölgenin efendisi olduğunu vurgulamış oldu. Bu onun ilk evliliği idi ve eşi bir Makedon değil Baktrialı prensesi⁴⁶⁴.

Neticede zaferin bedeli yüksekti. Ölü ve yaralı askerlerin sayısı, Büyük İskender'in adamlarının o zamana kadar gördüklerini hayli aşmış, muhtemelen yaklaşık 7.000'i bulmuştu. Polytimetus Nehri'nde tek bir gün içerisinde bir birlikten 2.500 kişi kılıçtan geçirilmişti. Yalnızca 350 kişinin sağ kurtulduğu zannedilmektedir. Ölen askerlerin ezici çoğunluğu Makedon değil paralı askeri. O gün Büyük İskender'in ordusu için hükümdarlığının en kanlı günüydü. Büyük İskender tek bir günde Darius'la girdiği bütün savaşlarda kaybettiği kadar asker kaybetmişti. Sefer Büyük İskender'i de zorlamaya başladı. İki defa yaralandı. Beyin sarsıntısı geçirdi ve kaval kemiğinde küçük bir çatlak meydana geldi. Ancak en büyük kaybı siviller verdi. Makedonlar binlerce sivil kılıçtan geçirip binlercesini de köleleştirdiler. Bu, kısmen intikam, kısmen caydırma, kısmen de tepkiydi. Yorulmuş ve bıkmış askerleri rahatlatmak için dehşet verici ama etkili bir yoldu⁴⁶⁵.

3.5. Kleitos'un Öldürülmesi (MÖ 328)

Büyük İskender, kışı Zariaspa'da geçirdikten sonra MÖ 328 yılı ilkbaharında tekrar yola koyuldu. Önündeki dağ köylerinin bir kısmı kendi rızalarıyla teslim olurken, bir kısmı da küçük bir mukavemet gösterdikten sonra teslim olmuştu. Ordu Semerkand'a geldiği zaman gerçekleşen olaylar çok önemlidir. Ordu Semerkand'da istirahatte iken, ordunun moralini düzeltmek için Dionizos şenlikleri yapıldı. Bu şenliklerin devam ettiği günlerde, Büyük İskender'in gördüğü bir rüya, dikkatini Kleitos üzerine çevirmesine neden oldu. Büyük İskender rüyasında Kleitos'un siyah bir elbise giydiğini, bu elbiseyle Parmenion ve oğlu Philotas'ın kanlar akan cesetleri arasında oturduğunu, ağladığını, çırpındığını görmektedir. Bu rüyadan bir gün sonra, Büyük İskender'in huzurunda da büyük bir ziyafet verilmişti. Ziyafette, Makedonya ordusunun yüksek rütbeli subaylarının hemen hepsi vardı. Kleitos da oradaydı. Toplantıda yeniliyor içiliyor, yani herkesin keyfi yerindeydi. Bu esnada, Büyük İskender'in

⁴⁶⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 148.

⁴⁶⁵ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 231.

başardığı işler konuşulmaya başlandı. Onun büyük bir insan olduğunu, Herakles'in bile onunla mukayese edilemeyeceğini, onu sevmeyenlerin bu mukayeseyi yapmadığını, birer birer yüksek sesle anlattılar. Bu arada Kleitos, bütün bunların krala karşı yordakçılık olduğunu, esasında Büyük İskender'in bu kadar da büyük bir insan olmadığını söylemek için ayağa kalktı:

- "Kralın şöhretini kutlamak için bu usul doğru değildir; kazanılan şöhretin büyük bir kısmı Makedonlara aittir." Dedi. Büyük İskender çok şaşırmişti. Oysaki Kleitos'u çok severdi, ona büyük payeler de vermişti. Biraz sonra II. Philippos'tan söz edilmeye başlandı. Söz uzadıkça, II. Philippos'un bir şey yapmadığı, bütün şöhretinin sadece Büyük İskender'in babası olmaktan ibaret olduğu söylenince, Kleitos yeniden yerinden fırladı:

- "II. Philippos'un büyük bir hükümdar olduğunu, Büyük İskender'in onun sayesinde bu zaferlere ulaştığını, Parmenion ile Philotas'ın ve kendinin büyük bir kahraman olduğunu anlatmaya başladı." Bu arada, Makedonların Pers kamçıları altında kırbaçlandığını, kralın huzuruna girebilmek için, Perslere yalvarmak lazım geldiğini, bu günleri görmeden ölen subayları çok iyi bir günde öldüklerini Kleitos ilave etti. Bu sırada Büyük İskender, yanında oturan Helenlere:

- "Siz Helenler kendinizi, Makedonyalılar arasında hayvanlar içinde yarı tanrılar gibi dolaşılıyor zannediyorsunuz değil mi?" dedi. Ama Kleitos hala konuşarak, ortalığı gürültüye boğuyordu ve bir daha yüksek sesle bağırarak:

- "Seni Granikos'ta kurtaran bu el olmuştur; fakat sen, hoşuna gittiği şekilde laf et ve buna karşılık sofrana hür adamları değil, elbisenin eteğini öpen ve senin Pers kemerini taşıyan barbarlarla köleleri davet et" dedi. Büyük İskender, yerinden fırladı, silahını almak için, uğraştı. Dostları silahını alıp uzaklaştılar. Onlar hadiseyi büyütmek istemiyorlardı. Çünkü Kleitos, Büyük İskender'in sütkardeşiydi. Büyük İskender de onu çok severdi. Ortalık biraz durgunlaşır gibi olmuştu. Bu sefer Kleitos, isminin geçtiği bir anda, salonun öbür ucundan içeri girip "Ey Büyük İskender, işte Kleitos buradadır." diye bağırdı⁴⁶⁶.

⁴⁶⁶ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 59-61.

Kleitos, Büyük İskender'i Perslilerin kıyafetini giydiği için eleştirirken, bir taraftan da Philippos'u övdü. Kleitos dostları tarafından dışarı çıkarıldı. Fakat Kleitos o kadar sarhoştur ki, başka bir kapıdan içeri girip "Bu mu sizin adetleriniz? Yunanistan'ın zafer kazanan askerlerine böyle mi muamele edilir? Binlerce kişinin kazandığı zaferleri tek bir kişi nasıl kendisine mal eder?" diye bağırdı. Yılmaz C. A. H.C. Wels, *Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adli Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Fırat Üniversitesi)Elazığ, 2013 s. 141.

Arrian'a göre olay şöyle gerçekleşmiştir: Kleitos bir süredir Büyük İskender'deki değişime içerlediğini açıkça göstermişti. Ne barbarların tavırlarına öykünmesinden, ne de saraylılarının dalkavukluklarından hoşlanıyordu. Bu yüzden, şarabın da etkisi altında, işittikleri karşısında öfkeyle araya girerek, tanrısal güce yapılan böyle bir hakaretin dayanılmaz olduğunu ve hiç kimsenin Büyük İskender'e eski zamanların kahramanları pahasına övgüde bulunmasına izin vermeyeceğini, bunun onun için bir onur değil, ancak bir utanç olduğunu söyledi. Her ne olursa olsun, Büyük İskender'in başarılarının abarttıkları kadar eşsiz ve harika olmadığını, hiçbirini yalnızca kişisel bir utku olarak kazanmadığını ekledi. Çoğu büyük ölçüde Makedonyalıların başarılarıydı. Büyük İskender, bu sözler karşısında derinden yaralandı. Büyük İskender artık sarhoş olan dostunun bu küstahlığına dayanamadı. Öfkeyle onu vurmak için yerinden sıçradı. Ama ötekiler tarafından tutuldu. Kleitos hakaret dolu sözlerine devam edince, Büyük İskender muhafızlarına seslendi ancak hiçbiri yanıt vermedi. Bunun üzerine "Ne?" diye bağırdı, "kraliyetimden geriye addan başka hiçbir şey kalmadı mı?" Bessus ve yanındakilerin zincirlerde sürükledikleri Darius gibi mi olacağım?" Artık hiç kimse onu tutamazdı⁴⁶⁷.

Her iki tarafta da sınırlar kontrol edilemeyecek noktaya geldi⁴⁶⁸. Büyük İskender ayağa fırladı ve nöbetçilerden birinden bir mızrak kaparak Kleitos'u bir vuruşta öldürdü. Bu olay üzerine anlatılanlar değişir. Kimi yazarlar silahın bir mızrak değil ama uzun bir kargı olduğunu söyler. Aristobolus içkili toplantıdan bahsetmez. Ona göre bütün hata Kleitos'un kendisinde yatar. Çünkü Büyük İskender öfke içinde onu öldürmek için fırlayınca, kralın kişisel muhafızlarından biri olan Lagos'un oğlu Ptolemy onu hemen kapıdan dışarı çıkarır. Kalenin duvar ve hendeğinin ötesine götürür. Ancak kendini tutamayan Kleitos tekrar döner ve Büyük İskender'in karşısına çıkar. Böylece orada kargı ile vurulur ve ölür⁴⁶⁹.

Sarhoş kral pişmanlıkla, gözyaşlarına boğulur. Ardından kendini çadıra kapatır. Curtius, "kralın kendisine saygısını geri getirmek için" on gün uğraştıklarını anlatıyor⁴⁷⁰. Kleitos'a karşı işlediği cinayet, Büyük İskender'in hayatında yaşadığı en ağır kişisel kriziydi⁴⁷¹. Kimilerine göre kral elindeki silahla kendisini öldürmeye çalışır. Ancak

⁴⁶⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 109.

⁴⁶⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 145.

⁴⁶⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 116.

⁴⁷⁰ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 162.

⁴⁷¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 133.

muhafızları tarafından engellenir. Tüm kaynaklar kendisini odasına kapattığını, aç ve susuz üzüntüyle kıvrandığını söyler. Sonunda yatıştırılır. Yatışmasında Kallisthenes'in payı vardır. Ancak Büyük İskender ile Zeus arasındaki benzerliğe işaret eden ve eğer kral adaletin simgesiyse onun bütün hareketlerinin adil kabul edilmesi gerektiğini söyleyen Abderalı septik filozof Anaksarkhos muhtemelen onu gölgede bırakmıştır. Bu düşünceyi Ksenophon'un Kyros'unda ya da Aristoteles'in ideal hükümdarında görmek mümkündür. Fakat her türlü despotluğu onaylayan bu düşünce, Büyük İskender'in sarayına hakim olan yağcılık atmosferinde son derece tehlikeliydi. Nihayet Büyük İskender çadırından çıktı ve herkes rahatladı. Parmenion'un ölümüne duyulan kızgınlığın benzeri Kleitos'un ölümüne duyulmadı. Bilakis ordu onun küstahlığını ve saygısızlığını lanetledi, hatta gömülmesine bile karşı çıktılar⁴⁷².

Bize göre, Kleitos davasında Büyük İskender son derece haklıdır. Çünkü Kleitos, Büyük İskender'e açık açık meydan okumuştur. Üstelik saygısızlık hiçbir zaman kabul görmeyen bir davranıştır. Kleitos, belki de içkinin etkisiyle bu kadar cesur davranabilmiştir. Büyük İskender'in değiştiğini düşünen tek kişi o değildir; fakat bunu bu kadar ağır bir dille söylemesi, doğru değildir. Büyük İskender'in Perslileri devlet yönetimindeki mevkilere getirmesi ve onlara haklar vermesi Makedonyalıları korkutmuş, kendilerini ikinci sınıf vatandaş gibi görmeye başlamışlardır. Aslında son zamanlarda yaşanan bu ölümlere bakarsak, Büyük İskender en yakınlarının sadakatiyle sınıdığı zor bir dönem geçirmekteydi. Pers kralı III. Darius'un en yakın adamları tarafından zincire vurulup ihanete uğraması, Büyük İskender'in gözünü korkutmuş olmalıdır ki, adamlarının kendisine ihanetine mücadele etmemek için hiç taviz vermemiştir. Kleitos'u öldürmek Büyük İskender'i derinden etkilemiştir. Ancak kraliyetini ve can güvenliğini sağlaması açısından zorunlu bir durumdur. Kral, Parmenion, Philotas ve Kleitos'u öldürerek diğer adamlarına da gözdağı vermiş, kimsenin gözünün yaşına bakmayacağını göstermiştir.

Kleitos'un ölümünden sonra Baktria satraplığına Amyntas getirildi. Emrine 10.000 piyade ve 3.500 süvariden oluşan büyük bir ordu verildi. Bölgeye binlerce Avrupalı yerleşimci getirildi. Büyük İskender aynı zamanda çok sayıda yerel süvari

Kendini Makedonya harp meclisine muhakeme ettirir. Nihayet meclis kendisinin haklı olduğuna karar vererek Kleitos'u suçlar. M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 73.

⁴⁷² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 146.

ordusuna aldı ve 30.000 gence Makedonya askeri eğitimi verilip yerel halktan oluşan bir falanks oluşturulması programını başlattı⁴⁷³.

3.6. Kallisthenes'in Öldürülmesi (MÖ 327)

Büyük İskender, Baktria'dan ayrılmadan önce çevresiyle iki kez daha çatışmaya girmek zorunda kalmıştı. İlk anlaşmazlık Büyük İskender'in Makedonya ve Yunan prensiplerini Pers ve Doğulu prensipleri ile birleştirme çabasından doğmuştur. Eğer Büyük İskender, Doğu ülkelerini sadece bir fatih ya da yabancı bir hükümdar olarak geçmeyi değil de, bölge halkı tarafından resmi kral olarak kabul görmeyi amaçlıyordu ise bu birleşme kaçınılmazdı. Baktrialı prenses Roksana ile yaptığı evlilik bu birleşmeyi sağlamlaştırmanın bir yolu olarak algılanabilir. Şimdi ise Büyük İskender, halkın hükümdarını tanıdığına törensel bir işareti sayılan selamlama hareketinde eski Makedonya usullerini kaldırıp yerine Pers usullerinde olan ve maiyetindeki Perslerin yaptığı *Proskynese*'yi uygulamaya koymak istiyordu. Bu selamlama merasiminin, Hephaestion tarafından titizce hazırlanan bir ziyafette ilk kez bütün davetliler tarafından yerine getirilecekti. Ancak bu deneme başarısız oldu. Çünkü Yunanlılar ve Makedonyalılar ezelden beri bu hareketi bir özgür olmama ve tebaalık işareti olarak görmekteydiler. O gün de bazıları bu selamlama hareketini hoşnutsuzluk ve alay ile karşılamış, hatta tarihçi Kallisthenes bunu yapmayı direk reddetmişti. Bunun üzerine Büyük İskender istemeyerek de olsa *Proskynese*'nin Makedonya ve Yunanlılar için uygulanmaya konmasından vazgeçmişti⁴⁷⁴.

Kallisthenes, Aristoteles'in yakın akrabası, yeğenidir. Büyük İskender döneminin iyi bilinen bir tarihçisidir. Aynı zamanda "Sacred War" (Kutsal Savaş) adlı kitabın yazarıdır⁴⁷⁵. Aristoteles'in uzun yıllar eğitim vererek yetiştirdiği bir talebesidir⁴⁷⁶. Eskiden beri kralla arası çok iyiydi. Ancak kralın son zamanlarda takındığı tavırdan rahatsız olanlar arasındaydı. Sonradan ortaya çıkacak suikast haberleri üzerine kral kendisinden şüphelendi⁴⁷⁷.

Kallisthenes'in bu yere kapanma sorununda Büyük İskender'e karşı çıkması konusunda yaygın olarak kabul edilen bir öykü vardır: Büyük İskender Sofistler,

⁴⁷³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 147-148.

⁴⁷⁴ *Proskynese*: Pers adetlerinde, hükümdarı yere kapanarak selamlama. Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 137-138.

⁴⁷⁵ Krzysztof Nawotka, *Alexander The Great*, England, 2010, s. 293.

⁴⁷⁶ Robin Lane Fox, *Alexander The Great*, England 2004, s. 36.

⁴⁷⁷ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 77.

sarayındaki Pers ve Med soyluları bir gün bir içki partisinde bu konuyu ele almayı kararlaştırmışlardı. Tartışma Dionysos'tan ya da Herakles'ten çok Büyük İskender'i tanrısal olarak görmenin doğru olduğunu bildiren Anaxarkhos tarafından başlatıldı. Bunun nedeni yalnızca Büyük İskender'in başarılarının doğası ve büyüklüğü değil, ne Dionysos'un ne de Herakles'in Makedonya ile hiçbir bağlantılarının olmamasıydı. Dionysos bir Thebesliydi, Herakles ise Argoslu. Herakles'in Makedonya ile tek bağı damarlarında onun kanını taşıyan Büyük İskender'in ailesi yoluyla idi. Durum böyle olunca, Makedonyalıların kendi krallarına tanrısal onur sunmaları daha doğru olacaktı. Her ne olursa olsun, öldükten sonra onu tanrı olarak onurlandıracakları konusunda hiç şüphe yoktu⁴⁷⁸. Anaxarkhos bu ve buna benzer şeyler söyledikten sonra, işin aslını bilenler bunları onayladılar ve hemen yerlere kapanmaya hazır olduklarını bildirdiler. Ancak orada bulunan Makedonyalılar hiçbir şey söylemeseler de buna karşıydılar. Birden Kallisthenes araya girerek, "Anaxarkhos" dedi, "kendi payıma Büyük İskender'i bir insanın kazanabileceği her onura değer görüyorum. Ama bir insanı onurlandırmakla bir tanrıya tapınmak arasında bir ayrım olduğu unutulmasın. İkisi arasındaki ayrım çeşitli yollarla gösterilir. Örneğin, tapınakların yapılması, yontuların dikilmesi, kutsal yerlerin adanması tüm bunlar tanrılar içindir. Yine tanrılar için adaklar sunulur ve yerlere şarap serpilir. İlahiler tanrılara tapınmak için bestelenir, oysa insanlara övgü olarak methiyeler yazılır. Ama en önemli ayrım bu yere kapanma sorununu ilgilendirir. İnsanlar birbirini bir öpüşme ile selamlar fakat kendi gizemli tahtında bizim çok üstümüzde olan bir tanrıya dokunmak yasalara uygun değildir. Bu yüzdendir ki, ona önünde yerlere dek eğilerek saygı sunarız. Yine, tanrılara tapınmak için dans eder ve övgü şarkıları söyleriz. Bu ayrımda şaşkıncı hiçbir şey yoktur. Çünkü tanrıların kendi aralarında bile tümü aynı yolda onurlandırılmaz. Dahası kahramanların ve yarı-tanrıların kendilerine özgü ve tamamen ayrı ayinleri vardır. Ölümlüleri onlara aşırı onurlar sunarak olduklarından büyük göstermemeliyiz ve tanrılara eğer böyle bir şey mümkünse, insanlarla aynı şekilde onurlandırarak sıradan ve onlara yakışmayan bir düzeye düşürmemeliyiz" dedi⁴⁷⁹.

Lesboslu Khares'in anlattığına göre bir içki âleminde Büyük İskender kupadan bir yudum aldıktan sonra arkadaşlarından birine uzatır, o da kupayı alıp içer ve Büyük İskender'e tapındıktan sonra onu öpüp geri döner. Diğerleri de aynı şeyi yapmaya

⁴⁷⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁷⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 118-119.

devam etmişti. Sadece Kallisthenes bunu yapmadı. Büyük İskender o esnada Hephaistion ile konuşuyordu. Kallisthenes, Büyük İskender'e tapınmadan kupayı alıp içmiş ve Büyük İskender'i öpmek istemişti. Durumu farkeden Demetrios, Büyük İskender'den Kallisthenes'i öpmemesini çünkü kendisine tapınmadığını söylüyor. Büyük İskender de onu öpmemiştir. Bunun üzerine Kallisthenes de: "O halde ben de bir öpücük eksikle giderim" dedi⁴⁸⁰.

Büyük İskender ile Kallisthenes arasında bu soğuk hava estiği zaman, Hephaistion lafa karışıp Kallisthenes'in kendisine söz verdiğini, her ikisinin de ona tapınacaklarını fakat sonradan sözünden döndüğünü söyledi. Büyük İskender de Hephaistion'un sözlerine inanmıştı. Daha sonra Lysimakhos ve Hagnon, Kallisthenes'e çeşitli iftiralar atmıştı. Kallisthenes, her yerde tiranlığı kendisinin ortadan kaldırdığını söylüyordu. Gençler onu izleyip on binlerce kölenin arasında sadece Kallisthenes'in özgür olduğunu düşünüyorlar." dediler. Böylece Büyük İskender'in Kallisthenes'e olan öfkesi iyice artmıştı. Suikast teşebbüsü olunca bütün gözler Kallisthenes'in üzerine çevrildi⁴⁸¹.

Kralın artan despotluğuna içerleyen bir grup komplocu, suikastta kullanacakları adamların hepsini, görev listesiyle oynayarak aynı gece nöbetine yerleştirmişti. Kral gece uyurken, onu öldürmeyi planlamışlardı. Ancak Büyük İskender o gece, artık sıradan hale gelmiş uzun içki âlemlerinden birine gitti ve yatmak için odasına dönmedi. Ertesi gün bu komplo olayı ortaya çıkarıldı ve suikastçılar işkence edilerek öldürüldü. Kralın yakın adamları, bu komplonun ilham kaynağının saray tarihçisi Kallisthenes olduğunu öne sürdüler. Oysaki komplocular bütün baskılara rağmen onun adını vermemişlerdi. Kallisthenes'in kralın davranışıyla ilgili gitgide eleştirel olan yorumları, hızla gözden düşmesine neden olmuştu. Şimdi de Büyük İskender ve yakın çevresinin büyüyen düşmanlıklarına açıkça hedef olmuştu. Ayrıca Kallisthenes Büyük İskender'in sarayının doğululaştırılması, Pers giysilerini, ayinlerini benimsemesine tepkiliydi. Bütün bunlar, Balkh'ta bir başka açık tartışma arasında had safhaya vardı⁴⁸².

Büyük İskender, Krateros, Attalos ve Alketas'a yazdığı mektuplarda kölelerin bu işi tek başlarına planladıklarını ve başka suç ortakları olmadığını söylemişti. Ancak daha sonradan Antipatros'a yazdığı bir mektupta Kallisthenes'i suçlamış ve şöyle söylemişti: "Askerler köleleri taşa tutup öldürdüler. Filozofun cezasını ise ben

⁴⁸⁰ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 73.

⁴⁸¹ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 73.

⁴⁸² Michael Wood, *a.g.e.*, s. 166.

vereceğim. Onu buraya gönderenleri ve beni öldürmeye çalışan azgınlara kapılarını açanları kendim cezalandıracağım." Sözleriyle net bir şekilde Aristoteles'ten bahsediyordu. Kallisthenes, Aristoteles'in yanında yetişmişti. Annesi Hera, Aristoteles'in kardeşinin çocuğuydu. Kallisthenes'in nasıl öldüğüne gelince, kimilerine göre Büyük İskender tarafından idam edilmişti. Kimilerine göre zincire vurulmuş, sonra hastalanıp ölmüştür. Khares, Kallisthenes'in tutuklandıktan sonra yedi ay hapiste kaldığını söylemektedir. Ona göre, Büyük İskender'in önünde meclis tarafından yargılanacaktı. Fakat bu sırada Büyük İskender, Hindistan seferinde yaralanınca yargılanması ertelendi. Kallisthenes ise çok şişmanlamış ve bir deri hastalanağına yakalanıp ölmüştü⁴⁸³. Ancak yine de Büyük İskender'in Kallisthenes'in suçunu ispat edecek deliller bulup bulmadığını veya kendisinin keyfi bir muamele mi yaptığını bilmiyoruz. Ancak Kallisthenes'in ölümü Büyük İskender'in Yunanlıların gözündeki nüfuzuna çok zarar verdi⁴⁸⁴.

⁴⁸³ Plutarkhos, *Mestrius*, *a.g.e.*, s. 74.

⁴⁸⁴ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 78.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BÜYÜK İSKENDER'İN HİNDİSTAN SEFERİ (MÖ 327- 325)

4.1. Büyük İskender'in Hindistan Seferi Hazırlığı (MÖ 328- 327)

Büyük İskender şimdi sınırlarını daha da genişletmek için Hindistan'ı fethetmeye hazırlanmaya başladı⁴⁸⁵. Büyük İskender, Yunanistan, Anadolu, Mısır, Mezopotamya, Pers, Baktria gibi dünyanın belli kültür bölgelerini batıdan doğuya doğru ilerleyerek, arka arkaya zaptederek bir devlet halinde birleştirdi. Yalnız Doğu İran'ın güneyinde bulunan ve eskiden hakkında belirsiz bilgiler duyduğu Hindistan kalmıştı⁴⁸⁶.

Persler, Hindistan'ı bir kaç defa almaya teşebbüs ettiyse de başarılı olamadılar. Hindistan'ı işgal etmek fikri, Helenlere göre de imkânsızdı. Ancak Büyük İskender onlar gibi düşünmüyordu. Ona göre, merkezi Susa ya da Babil olacak bir Makedonya İmparatorluğu için, bu mümkündü ve Hindistan işgal olunabilirdi. Zaten Büyük İskender, daha Dranginia'da iken, bazı Hint Raca ve Mihraceleri ile temas kurmuştu. Buradayken Hindistan hakkında birçok şey öğrenen Büyük İskender, Racalar arasındaki düşmanlıktan faydalanıp nüfuzunu kuracağından emindi. Belki birçok zorlukla karşılaşacaktı. Ancak bu onu yolundan döndüremeyecekti. Şu gerçek ki Büyük İskender'i Hindistan seferine teşvik eden şeylerden biri de Hint Racaları arasındaki düşmanlıktı⁴⁸⁷. Nitekim Büyük İskender Sogdiana'dayken Hintli yöneticiler ona elçiler göndermişti. Bu elçilerle, Hindistan'ın fethinde Büyük İskender'in yanında olduklarını bildirdi. Bu yöneticilerden biri Taksila hükümdarıydı. Onun yanı sıra, önce Bessus'un hizmetinde çalışan ardından Sogdiana savaşları sırasında Büyük İskender ile iş birliği yapan Sisikottos gibi mülteciler de vardı. Onun gibilerin Büyük İskender'i istilaya teşvik etmek için her türlü nedeni vardı ve zaten Büyük İskender bu seferi yapmayı çok istiyordu⁴⁸⁸.

Hindistan'ın hangi bölgelerinin Perslere ait olduğu konusunda da anlaşmazlık bulunmaktadır. Herodotos'a göre I. Darius imparatorluğunun sınırlarını İndus Irmağı'na ve Hint Okyanusu'na kadar genişletmişti⁴⁸⁹. Fakat Pers varlığının ne kadar etkili ve kalıcı olduğu ya da bölge halkı tarafından sevilip sevilmediği bilinmemektedir.

⁴⁸⁵ Plutarch, *a.g.e.*, s. 34.

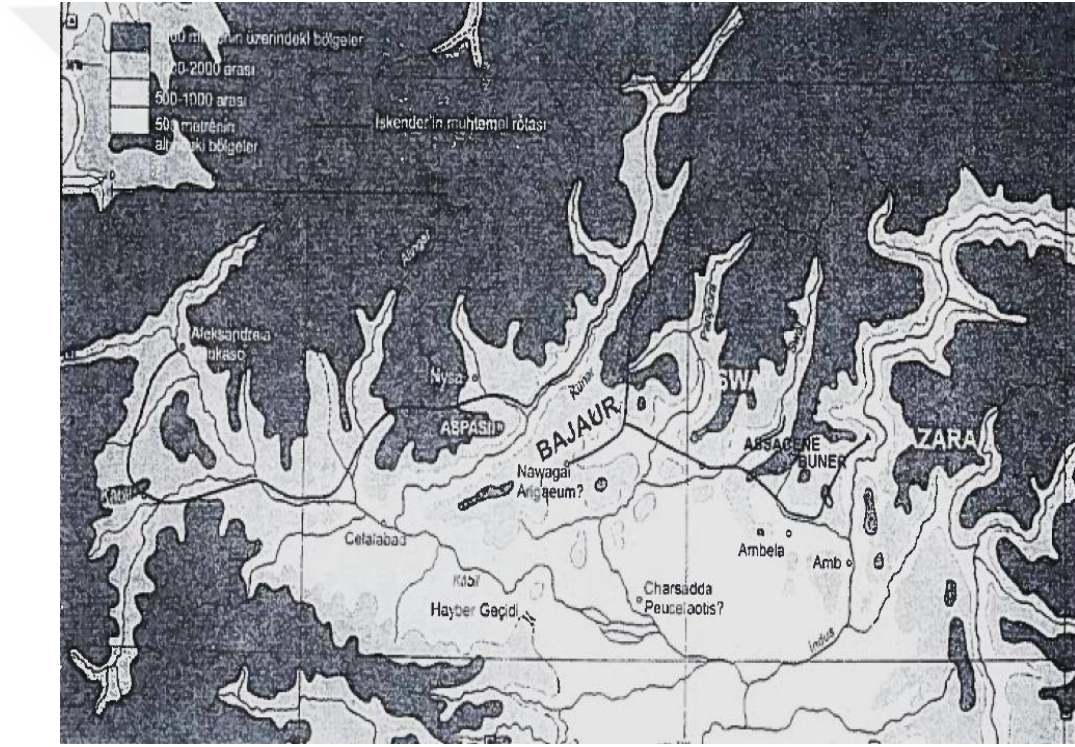
⁴⁸⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 79-80.

⁴⁸⁷ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 65.

⁴⁸⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 150-151.

⁴⁸⁹ Herodotos, *a.g.e.*, s. 206

Büyük İskender'in hükümrânlığı esnasında Pers egemenliği görünüşte bile, halkı Gaugamela'da Darius'un ordusuna fil ve süvari gönderen Kabil Vadisi'nden öteye geçmiyordu. Ancak bu, Büyük İskender'in imparatorluğunu genişletmesi için bir vesileydi ve sınırlarını Hint Okyanusu'na kadar genişletme fikri kafasında oluşmuştu. Ayrıca Ktesias çok önceleri Semiramis'in Hindistan'daki fetihlerini anlatmıştı. Aynı zamanda Dionysos'un doğuya ilerleyişinin Hindistan topraklarından başladığı söylenmekteydi. Büyük İskender'in bunların aynısını yapma hatta daha iyisini yapma isteği çok güçlüydü. Adamları da Herakles ve Dionysos'un mitolojik ilerlemeleriyle ilgili kanıtlar göstermeye hazırdı. Zeus'un oğlu atalarının izinden gidecek ve sonsuza kadar sürecek bir imparatorluk kuracaktı⁴⁹⁰.

Harita 9. Kabil Vadisi

(A.B. Bosworth, Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri, s. 152)

Hindistan zengindi fakat istila edilmesi hiç kolay olmayacaktı. Stratejik bilanço istilanın aleyhindeydi. Muhtemelen Büyük İskender yalnızca mitsel bilanço düşünüyordu: Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi efsane kahramanlara özeniyordu. Büyük İskender dalkavuk olmayan bütün adamlarını öldürttüğü için onu durduracak

⁴⁹⁰ Ktesias: Yunanlı doktor ve Pers tarihçisidir. Doğumu MÖ 416 olduğu düşünülür. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 151.

kimse neredeyse kalmamıştı⁴⁹¹. Hindistan Asya'nın diğer kısımlarından dağlarla ayrılan, kendine özgü başlı başına bir kültür sahasıdır. İran Yaylası'ndan bu bölgeye doğru sadece iki geçitten girilebilir. Bunlardan birisi, Kandahar'dan gelip Ketta üzerinden Sind Nehri'nin aşağısına giden, güneydeki Bolan Geçidi; ikincisi ise Kabil Nehri boyunca Peşavar'ı Kabil'e bağlayan meşhur Hayber Geçidi'dir. Bu geçit "Hindistan'ın bahçesi" diye adlandırılan Pencap'ın kuzey kısmına giden yola çıkmaktadır. Bu ikinci geçitten bir zamanlar Hinduslar kuzeyden Hindistan'a gelmişler ve yine bu geçit aracılığıyla Hazar Denizi'ne ve Karadeniz'e kadar ticaret eşyası nakliyatı yapılmıştır. Büyük İskender de aynı geçidi seçmişti⁴⁹².

Hindistan'a yapılacak sefer için tamamen yeni ve özenli hazırlıklara ihtiyaç vardı. MÖ 328 yılı boyunca, batıdan gelen takviye kuvvetler ve malzemeler ile ordu büyütüldü. Büyük İskender'in Hindistan seferine götüreceği ordunun asker mevcudu 120.000'di. Bu kadar büyük bir ordu sadece Makedonya'dan temin edilemezdi. Bu yüzden imparatorluk ordusunun çoğunluğu Persler ve Baktrialılardan oluşturuldu. Baktria'nın ileri gelenleri Makedonya asilzadelerinin ağır süvari kuvvetlerine alındılar. Ayrıca halktan da mükemmel hafif süvari birlikleri oluşturuldu. Perslerden ve paralı Yunanlı askerlerden oluşan ağır yaya kuvvetleri ile falankslar takviye edildi. Bunların yanı sıra ordunun içinde bilginlerden ve mühendislerden oluşan büyük bir heyet bulunmaktaydı. Bunlar, gidilecek coğrafyada araştırmalar yapacaklardı. Büyük İskender Hindistan'da bir yerde karaların bitip okyanusun başladığını düşündüğünden, bu okyanusun sahillerini keşfettirmek amaçlı Makedonya'dan Amiral Nearkhos'un buraya gelmesini emretti. Büyük İskender sefere çıkarken gerisini emniyet altına almak zorundaydı. Bu nedenle Amyntas'ın komutası altına 10.000 yaya asker ve 3.500 süvariden oluşan bir kuvvet verdi⁴⁹³.

4.2. Hayber Geçidi, Aornos Kalesi ve Çevresinin Güvence Altına Alınması

Büyük İskender MÖ 327 yılında Hindistan seferine başladı. Yaklaşık on günde Hindikuş Dağlarını aşıp bu dağların güney yamacında, MÖ 329 yılında kendisinin kurduğu Alexandreia'ya ulaştı⁴⁹⁴. O zaman atamış olduğu valiyi yönetimdeki

⁴⁹¹ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 231.

⁴⁹² M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁹³ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 79.

⁴⁹⁴ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 80.

Yunanistan'ın dört bir yanında (Atina'da, Argos'ta, Sparta'da, Troya'da, Pergamos'da, Smyrna'da, Rodos'da ve daha birçok yerde) tanrıça Athena adına kurulmuş akropolislere rastlanır. Tanrıça

beceriksizliği nedeniyle uzaklaştırdı. Komşu bölgelerden ailelerin ve kendi adamlarından hizmet için uygun olmayanların eklenmesiyle kentin nüfusunu artırdı. Yoldaşlardan biri olan Nikator'u kentin yönetimine verdi. Tyriaspes'i, hem Parapamisadelerin topraklarının hem de Kophen Nehri'ne kadar uzanan bölgenin valisi yaptı. Sonra orada Athena'ya adak sunduğu Nikaia üzerinden Kophen'e doğru yürüdü. Taksiles'e ve İndus'un batısında yaşayan Hintlilere önden bir haberci göndererek her birinden onu en kısa zamanda karşılamalarını istedi. Taksiles ve öteki şefler çağrılara uyararak yanlarında en değerli armağanlarla geldiler. Büyük İskender'e, yanlarında bulunan 25 tane fili vermeyi teklif ettiler⁴⁹⁵.

Büyük İskender, Nikaia'da orduyu ikiye böldü. Kral Kophen Nehri'nin kuzeyindeki dağlara yöneldi. Perdikkas ve Hephaistion'un komutası altındaki ordunun diğer yarısı ise Hayber Geçidi'ni ele geçirmek ve İndus Nehri üzerinde bir köprü inşa etmek için ilerleyişe geçti. Kophen Nehri'nin kuzey ve doğu taraflarında ikamet eden kavimlerin ele geçirilmesi askeri ve stratejik açıdan oldukça önemliydi. Bu geçit ele geçirilmezse, Hindistan'ın iç kısımlarına askeri bir harekât yapılması mümkün değildi. Bunun yanı sıra, Kophen Nehri'nin kuzey ve doğu taraflarında yaşayan kavimler her an bu geçidi kapatıp Büyük İskender'in geri kuvvetleriyle olan irtibatını kesebilirlerdi. İki koldan yürütülen bu harekât başarıya ulaştı. Büyük İskender Kophen Nehri'nin kuzeyinde ve doğusunda yaşayan Aspasiler, Gurailer ve Assakenlere hakimiyetini tanıttı. Perdikkas ve Hephaistion'un idaresindeki ordunun diğer kısmı ise, Hayber Geçidi'ni ele geçirip İndus Nehri'nin üzerinde ordunun karşıya geçmesi için kullanılacak olan köprünün inşasına başladı⁴⁹⁶.

Büyük İskender, tehlikeli muharebelerden sonra Hayber Geçidi'nden Pencap bölgesine indi. Daha önceki seferlerinde yaptığı gibi, bu sefer için de büyük hazırlıklara girişmiş, birçok devleti bünyesinde barındıran Pencap hakkında bilgi elde etmişti. Bu bilgileri Taksiles aracılığıyla elde etmişti⁴⁹⁷. Taksiles'in idaresi altında olan ülkenin doğusunda Kaşmir kralı Abisares'in ülkesi, güneyde Hydaspes Nehri'nin öteki tarafındaysa, çok güçlü bir kral olan Poros'un hakimiyetindeki Pauravaların ülkesi vardı. Ayrıca Poros ve Abisares, Taksiles'e karşı kendi aralarında bir ittifak kurmuşlardı. Bu

Athena, her kentin doruğunda tek başına egemenliğini sürdürür. Athena, Peloponnesos'da derin kökler salmıştı. George Thomson, *Eski Yunan Toplumunu Üstüne İncelemeler, Tarih Öncesi Ege*, (Çev. Celal Üster), İstanbul, 1995, s. 288.

⁴⁹⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 130.

⁴⁹⁶ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 80.

⁴⁹⁷ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 449.

durum Taksiles'in Büyük İskender der'e boyun eğmesinde önemli bir etken olmuştu. Bu itaat ile Büyük İskender, Hydaspes Nehri'ne dek bütün bölgeyi rahatlıkla ele geçirmişti⁴⁹⁸.

Büyük İskender'in sonraki hedefi Aspasiyalılar, Guraealılar ve Assakenialıların bölgesiydi. Yanına aldığı kuvvet; muhafızlardan, o sırada Hephaestion'un komutasında bulunmayan tüm Yoldaşlar süvarisinden, Piyade Yoldaşlar askerlerinden, okçular, Agrianlar ve atlı mızrakçılardan oluşuyordu. Khoes Nehri'ni izleyen dağlık ve engebeli yollarda ilerledikten ve güçlkle nehri geçtikten sonra, Büyük İskender piyadenin ana gövdesine kendi hızıyla yürümesi emrini verdi. Kendisi yanına tüm süvariye ve piyade kalkanlarıyla ata bindirdiği 800 kadar Makedonyalı piyadeyi alarak tüm hızıyla öne geçti. Orada yaşayan yerlilerin güçlü kentlere sığınarak savunma konumuna geçtikleri haberini almıştı. Bu kentlerden yolunun üstüne olana, hazırlık yapmadan saldırdı. Kentin önünde yer alan kuvvetleri kolayca kaçırdı. Ancak Büyük İskender eylem sırasında⁴⁹⁹, gelişigüzel atılan bir okla omzundan hafif bir yara aldı. Ertesi gün kale ele geçirildi. Kaçamayanların hepsi öldürüldü ve kale yerle bir edildi. Bu sert, acımasız davranış karşısında komşu şehir Andaca teslim oldu. Krateros bir piyade kuvvetiyle, bölgeyi denetim altına alma ve direniş gösteren yerleri yok etme göreviyle burada kaldı. Daha sonra Büyük İskender Kunar Vadisi'ne gitti. Burada yaşayanlar evlerini ateşe vererek dağlara kaçtılar. Büyük İskender kaçaklara saldırdı ancak onlara boyun eğdiremedi. Aynı şey Bajaur bölgesindeki dağları geçerken meydana geldi. Ptolemaios'a göre, Büyük İskender kaçakları kıstırdı. Çok sayıda esir ve büyük baş hayvan ele geçirildi. Bu hayvanların iyilerini Makedonya'ya göndermeyi planladı. Bölgenin en stratejik noktasında bir şehir daha kurdu. Sogdiyana'da etkili bir şekilde uygulanan, korkutma ve garnizon kurma işlemi kusursuz bir şekilde burada da uygulandı. Bütün kavimleri korkutmak gerekmiyordu. Büyük İskender, Choes ve Kunar Vadisi arasındayken bir elçi heyeti geldi ve şehirlerinin kutsallığı nedeniyle özel muamele gösterilmesini isteyerek teslim oldu⁵⁰⁰.

İkinci gün Aspasiyalıların valilerinin bulunduğu kente ulaştı. Yerliler Büyük İskender'in yaklaştığını haber alır almaz kenti yakarak dağlara kaçtılar. Ancak Büyük İskender'in askerleri kaçakları dağlara kadar takip etti. Yerliler engebeli bölgeye ulaşp

⁴⁹⁸ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 81.

⁴⁹⁹ Göğüslüğünü delen bir okla omzundan yaralandı. Yara ciddi değildi, çünkü göğüslük okun omzundan tam içeri girmesini önlemişti. Lagos'un oğlu Ptolemaios ve Leonnatos da yaralandılar. Arrian, *a.g.e.*, s. 131.

⁵⁰⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 153.

kendilerini kurtarıncaya kadar büyük bir kıyım oldu. Kovalama esnasında Lagos'un oğlu Ptolemi bu bölgedeki Hintlilerin şeflerinin yerini öğrendi. Bir tepeye yaklaşmıştı ve muhafızlarının bir kısmıyla kaçmaya çalışıyordu. Ptolemi'nin yanında çok daha zayıf bir muhafız kuvveti olmasına rağmen, takip etmeye devam etti. Yol atıyla devam etmesi için uygun olmayan hale gelince, attan inip yürüyerek devam etti. Hintliler ve muhafızları onu karşılamak üzere döndüler. Karşılaştılar ve şef uzun mızrağıyla Ptolemi'yi göğsünden vurdu. Mızrak Ptolemi'nin göğüsünü parçaladı ancak vücuduna değmedi. Hintlinin bacağına vurarak Ptolemi'yi ve onu yere serdi. Muhafızları şeflerinin yerde yattığını görünce dönüp kaçtılar. Ancak komşu tepelerdeki başka Hintliler, şeflerinin bedeninin düşman tarafından sürüklenip götürülmesine dayanamadılar ve aşağıya indiler. Cesedin yanında çetin bir çarpışma oldu. O esnada, atlarından inmiş olan Büyük İskender ve süvarileri de çok uzakta değildiler. Çarpışmaya katıldılar ve sonunda Hintlileri tepelere sürmeyi başardılar⁵⁰¹.

Büyük İskender, burada hayatının en tehlikeli savaşlarını yapmak zorunda kaldı. İlerledikçe tehlikeler de artıyordu. Büyük İskender'in bu dağlarda yaptığı savaşların, bir gerilla savaşı olduğunu unutmamak gerekir. Makedonya ordusu Assakenler arazisine yaklaşınca, Büyük İskender'in öncü kuvvetleri geri döndü. Çünkü bu kabile tüm güçleriyle savaş hazırlığı yapıyorlardı. Assakenler etraflarındaki irili ufaklı kavimleri de toplayıp 50.000 kişilik ordu meydana getirmişlerdi. Eğer zaman kaybederlerse etraflarındaki bütün kavimleri toplayıp daha büyük bir güç haline gelebilirlerdi. Bu yüzden Büyük İskender yürüyüşünü hızlandırdı. Guraios Suyu hızla geçildi ve Assakenlerin memleketine girildi. Büyük İskender'i ilk karşılayan şehir Massaga'ydı. Şehrin önüne gelindiğinde hava kararmış akşam olmuştu. Hemen ordugâh kuruldu ve ertesi sabah şehir teslim olmaya çağırılacak, teslim olmazsa harekete geçilecekti. Bu kadar hazırlık yapıldığı için teslim olmaları mümkün görünmüyordu. Sabah olur olmaz, Assakenler taarruza geçti. Büyük İskender, tasarladığı ve her zaman yaptığı planlardan birini uyguladı. Makedonya ordusu yenilmiş gibi, geri çekilmeye başladı. Bu durum Assakenlerin bir zafere doğru gitmesi şeklinde düşünüldüyse de, kısa süre sonra yanıldıklarını anladılar. Çünkü Makedonya ordusu aniden durmuş ve geri dönmüştü. Artık Assakenlerin önünden kaçan bir Makedonya ordusu yoktu. Tam aksine üzerlerine doğru gelen, savaş çılgınlıklarıyla ortalığı inleyen bir Makedonya ordusu vardı. Savaş çok kanlı oldu. Assakenler Makedonya mızraklarının önüne atlayıp feci bir şekilde

⁵⁰¹ Arrian, *a.g.e.*, s. 132.

ölüyorlardı. Sonuçta Büyük İskender'in ordusuyla baş edemeyeceğini anlayan Assakenler, geri dönüp şehre doğru kaçışmaya başladılar. Şehrin içine girebilenler kurtuldu. Ancak yakalananlar hemen öldürüldü. Büyük İskender'in ordusu çok kayıp vermişti. Bu şartlar altında kale duvarlarına tırmanmak çılgınlık olurdu. Büyük İskender daha fazla asker kaybetmemek için, şehrin duvarlarına denk kuleler inşa ettirmeye başladı. Bu kuleler tekerlekli olduğu için yürüyebiliyordu. Hareket eden seyyar kuleler ile şehrin duvarlarına yaklaşan Makedonya ordusu, duvarlara sıçrayıp içeri girmeye başladılar⁵⁰². Burası, Swat'ın kuzeyinde, Katgala Geçidi civarında bulunan ve duvarları kerpiç ve taştan yapılmış olan Massaga'ydı. Assakenler için tek umut surlarda asker olmasını sağlamaktı. Fakat Makedonya topraklarının dört gün süren bombardımanı ile surlar yıkılmış, savunmacılar ölmüştü. Massaga komutanı gelişigüzel gelen bir ok ile ölünce, kalenin düşmesi kaçınılmaz oldu. Büyük İskender'e haberciler gelip barış istedi. Paralı askerlerin kendi ordusuna katılması şartıyla barışı kabul etti. Bunun üzerine, paralı askerler silah ve teçhizatlarıyla şehirden ayrılıp Makedonya kuvvetlerinden uzakta bir tepede kamp kurdular. Arrihonos'a göre, Büyük İskender onların gitmeye niyetlendiklerini duyunca, tepeyi kuşattı ve tüm birliği öldürttü. Kaynaklarda bu olay farklı farklı anlatılmakta ve Büyük İskender eleştirilmektedir. Büyük olasılıkla, bazı yanlış anlaşılmalarda meydana gelmiştir Hintliler Makedonya kralının ordusuna katılmaları gerektiğini anlamadılar. Ancak Büyük İskender'in merhametine sığındıktan sonra bahaneyle öldürüldükleri gerçeği ortadadır⁵⁰³.

Bu olaydan ders alındı ve başka bölgelerde savunmalar güçlendirildi. Koenos'un muhtemelen Massaga kuşatması sırasında saldırdığı Bazira Şehri büyük bir kararlılıkla direndi. Bir diğer Makedonya kuvveti de Ora'yı kuşattı. Ancak o da başarısız oldu. Sonunda Büyük İskender ordusunu gönderdi ve ilk saldırıda şehri teslim aldı. Bir başka yerde Assakenler Kunar halkı gibi yapıp şehirleri terkettiler ve dağdaki Aornos Kalesi'ne sığındılar. Yerel mitolojide kale Hint tanrısı Krishna ile özdeşleştiriliyordu. Büyük İskender'in kurmayları Herakles'in (Krishna'nın Yunan mitolojisindeki karşıtı) onu ele geçirmek için bir saldırıda bulunduğu fakat başarısız olduğu hikayesini çıkardılar. Öykünme ve aşma arzusu yoğundu. Kalenin ürkütücü büyüklüğüne, çok büyük bir su kaynağı ve geniş tarlaları olmasına rağmen, Büyük İskender, Massaga, Ora

⁵⁰² Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 67-69.

⁵⁰³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 154-155.

ve Bazira'ya birlikler bırakıp Aornos civarında, İndus yakınlarındaki ovalarda denetim kurarak kuşatma hazırlıklarına başladı⁵⁰⁴.

Bu kaleye Makedonyalılar Aornos demişti ki, manası “kuşların bile uçamayacağı kadar yüksek ve sarp yer” demektir. Kale yaklaşık 1.600 metre yüksekliğinde bir kayanın üzerinde bulunmaktaydı. Tepenin üzerinde yaşayanlar herhangi bir saldırıya karşı kendilerini savunabilecek konumdaydılar. Bu kaleye, yenilen Assakenlerin kaçabilenleri sığınmıştı. Büyük İskender'in bu kaleyi ele geçirmeden, Hindistan içlerine doğru ilerlemesi çok zordu. Nitekim bu kale, Abisares'in Büyük İskender'e yandan ve arkadan saldırmasına fırsat verebilirdi. Aynı şekilde buradan Hayber Geçidi'ne hücum edilerek, Büyük İskender'in ordusunun geride kalan kısmıyla iletişimi kesilebilirdi. Henüz Kabil Nehri'nin kuzeyindeki dağlık bölgede savaşlar yapılırken, Büyük İskender bu kalenin varlığından haberdar olmuştu. Fakat kış bastırılmış ve kaleye dağlardan gitmek mümkün olmadığından, Büyük İskender Peşavar'a indi ve hücumu oviden itibaren yapmak için Sind Nehri boyunca yukarıya doğru hareket etti. Bu yol üzerinden kolaylıkla harp makineleri kaleye kadar yaklaştırıldı. Büyük İskender ordunun ağır birliklerini Krateros kumandasında Sind Nehri (İndus) sahilinde geride bıraktı. Kendisi yalnızca hafif kuvvetlerle kayanın eteğine geldi. Kaleye giden tek yol bir patikadan ibaret olup her noktasından kolayca müdafa edilebilecek konumdaydı. Ancak orada bulunan yerliler kalenin karşısında ve aynı yöne gidilen başka bir yolu da biliyorlardı. Ptolemi, Agriyanlılar ve seçkin hypaspistlerle birlikte muhasara altında bulunanlara sezdirmeden bu tepeye çıktı. Ptolemi daha önce aralarında kararlaştırdıkları gibi Büyük İskender'e işaret gönderince, Büyük İskender hafif silahlı kuvvetlerle Ptolemi'nin çıktığı tepeye yöneldi. Fakat bu yol öyle güçlü müdafa edilmekteydi ki, Büyük İskender'in Ptolemi ile irtibatı kesilmişti. Ptolemi'nin yukarıdan aşağıya doğru yaptığı taarruzla yeniden yol ellerine geçti ve Büyük İskender ile bir araya geldiler. Altıncı gün kayanın yuvarlak tepesini müdafa edenler, buradan püskürtüldüler ve tepe Makedonyalıların eline geçti. Kale Hind prensi Sisikotos'un idaresine verildi. Buraya bir Makedonya işgal kuvveti bırakıldı. Buradan Abires'in İndus Nehri'ne aşağı doğru yapacağı ileri harekete engel olmakla beraber, Büyük İskender ordusunun gerisini emniyet altına aldı⁵⁰⁵.

⁵⁰⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 155.

⁵⁰⁵ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 84-86.

Birçok filin ele geçirildiği, avlandığı ve orduya dahil edildiği Dyrta üzerinden İndus'a ve nehrin daha aşağı kısmında bulunan, Hephaestion'un bu arada inşa ettiği köprüye ulaşıldı. Ordu bu bölgede bir ay mola verdi⁵⁰⁶.

4.3. Hydaspes (Cihelum) Savaşı (MÖ 326)

Hindistan'ın büyük bölümü Kral Taksiles'in egemenliği altındaydı. Mısır ile aynı genişlikteki bu topraklar oldukça verimliydi. Taksiles zeki bir kraldı. Büyük İskender'e eğer ellerinden suyunu ve havayı almaya niyeti yoksa savaşa da bir neden olmadığını söyledi. Taksiles sözlerine şöyle devam etti: "Akıllı insanlar sadece bunlar için savaşır. Mal, mülk ve servete gelince, eğer ben senden üstünsem sana istediğini vermeye hazırım, sen benden üstünsen yapacağın iyiliklere karşılık minnet duyacağım." Büyük İskender Taksiles'e elini uzatıp "Böyle konuşarak benimle savaşmayacağını sanma. Seninle birbirimize iyilik yapma konusunda yarışacağız ve ben seni geçeceğim." dedi. Büyük İskender Taksiles'ten çok sayıda hediye aldı. Çok daha fazlasını da kendisi verdi. En sonunda bin talent altın verdi⁵⁰⁷.

MÖ 326 yılının ilkbaharında Büyük İskender İndus Nehri'ni geçerek dostu Taksiles'in başkenti Taksila'ya geldi⁵⁰⁸. Büyük İskender İndus'u geçmesini kutlayarak kurbanlar kesti ve atletizm yarışmaları düzenledi. Taksiles ve Büyük İskender, bugünkü İslamabad'ın yaklaşık 30 kilometre kuzeybatısına düşen ve Arrian'a göre İndus ile Hydaspes arasındaki en büyük kent olan başkent Taksila'ya (Takşasila) birlikte girdiler. Bu arada, iki komşu prenslikle diplomatik görüşmeler yapılmaktaydı. Taksila yöneticisi, düşmanı olan bu prensliklere karşı Makedonya ordusunu kullanmak istiyordu. Bu prenslerden Abisares, Büyük İskender'in egemenliğini kabul etti. Fakat diğer prens Poros buna yanaşmıyordu⁵⁰⁹.

Poros, Hydaspes ve Akelines (Chenab) Irmakları arasında kalan ve Strabon'a göre, içinde 300 şehir bulunan, zengin ve kalabalık bölgenin yöneticisiydi. Ordusunun büyüklüğü hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak piyade ve süvari bakımından

Sisikottos bir Hintliydi ve bir süre önce Hintlilerden ayrılarak Baktria'da Bessus'a katılmış, Büyük İskender'in Baktria'yı ele geçirmesinden sonra onun hizmetine girmiş ve çok güvenilir biri olduğunu kanıtlamıştı. Arrian, *a.g.e.*, s. 139.

⁵⁰⁶ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 146.

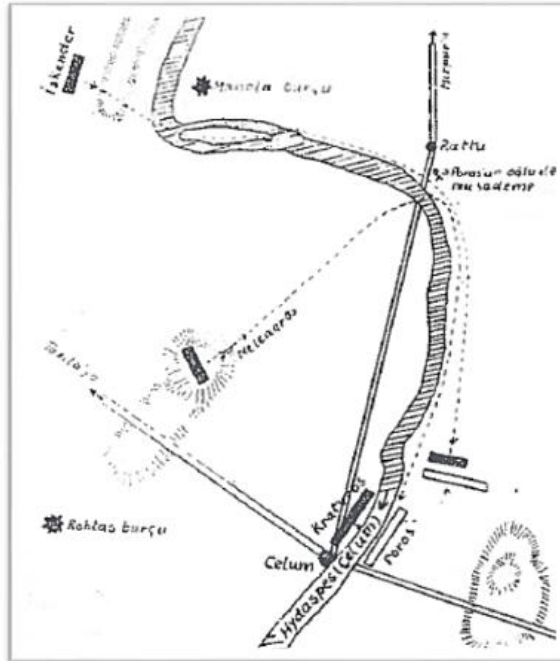
⁵⁰⁷ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 77-78.

⁵⁰⁸ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 449.

Makedonlar 326 yılının bahar aylarında İndus Nehri'ne vardıklarında yerel müttefikleri (Taksiles) onların bu köprüyü yapmalarına yardım ettiler. Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 232.

⁵⁰⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 158.

sayıca Büyük İskender'in ordusundan az olduğu kesindi. Poros'un ordusunun asıl gücü fil tümeninden oluşuyordu. Bu, Büyük İskender'in o güne kadar gördüğü sayıca ve kalite açısından en büyük tûmendî. Eşit şekilde, göğüs göğüse bir savaş olması mümkün değildi. Poros'un amacı Hydaspes'i savunma hattı olarak kullanmak ve Makedonyalıların ırmağı geçmesini engelleyip onları daha kolay hedeflere yönlendirmektî. Poros'un direndiğini duyan Büyük İskender, Hint uygarlığının egzotik çekiciliklerine karşın hemen Taksila'dan ayrıldı. Kendisi ve kurmayları yerel adetlerden, özellikle de Brahman rahiplerinin ibadetlerinden çok etkilenmişti. Büyük İskender bu rahiplerden Calanus'u maiyetine aldı. Hintlilerle olan ilişkilerde son derece yararlı tavsiyelerde bulunan Calanus'un Persis'te ölmesi üzerine düzenlenen cenaze töreni seferin en büyük olaylarından biriydi. Ancak askeri gereklilikler bilimsel merakları ikinci plana attı. Himalaya karlarının erimesiyle ve en önemlisi genellikle haziran sonunda başlayan muson yağmurlarıyla kabarmadan Hydaspes'e ulaşmak gerekiyordu. Kral ordusunu Büyük Tuz bölgesinden geçirek Hydaspes kıyısında kamp kurdu. Kampın yeri tam olarak bilinmemektedir. Arkasında, ırmağın yaklaşık 30 kilometre yukarısında bir burun oluşturan Büyük Tuz bölgesi ve geçmelerini kolaylaştıran bir dizi ada vardı. Irmağın karşı tarafında Hint ordusu bulunuyordu ve karşıya geçişi önlemek için filler yerleştirilmişti⁵¹⁰.

Harita 10. Hydaspes. Genel durumu gösteren plan.

(M. E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, s. 87)

⁵¹⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 158-159.

Poros bölgenin şartlarından dolayı başarı umut edebilirdi. Fakat Büyük İskender kurnaz davrandı. Nehir kıyısı boyunca yukarıya doğru harekete geçtikten sonra ordusunu sürekli bir yerden başka bir yere taşıyarak Poros'u şaşırttı. Nehrin sularının alçaldığı eylül ayına kadar beklemeye hazır olduğu izlenimi uyandırmak için yanında bol miktarda erzak getirdi. Diğer taraftan nehri daha hızlı geçmek için ortalama 300 kilometre uzaklıktaki İndus Nehri'nden teknelerini getirtti. Bu esnada Poros, Büyük İskender'in gözünü korkutmak için filleriyle birlikte karşı kıyıyı kapladı ve keşif kolları da düşmanın niyetini tahmin etmek için düşman kampına bakmaya çıktılar. Poros olası geçişleri engellemek için askerlerini buraya sevk etti⁵¹¹.

Şekil 24. Hydaspes Irmağı'ndan Bir Görünüş

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 450)

Büyük İskender, mektuplarında Poros ile yaptığı savaşı anlatmıştı. Anlattığına göre iki ordu Hydaspes Nehri'yle ikiye ayrılmıştır⁵¹². Poros'un Makedonyalıları ne

⁵¹¹ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 232-233.

⁵¹² Plutarch, *a.g.e.*, s. 35.

Büyük İskender, ordusuyla Hindi Kuş dağlarının karşısına vardığında henüz otuz yaşında değildi. Bu bölge bugünkü Pakistan'dır. MÖ 326 yılında Poros'la savaşmak için hazırlanan ordu, memleketlerinden 3.000 milden daha fazla mesafe katederek buraya gelmişlerdi. Bu nedenle ordu yorgundu. Fakat Poros, Makedonlara karşı çok tehlikeli bir silah kullanacaktı. Bu, onların alışık olmadığı bir savaş taktiğiydi. Poros'un hizmetinde eğitimli filler vardı. Bu fillerle Büyük İskender'e

olursa olsun karşıya geçirmeye niyeti yoktu. Bunu anlayan Büyük İskender, yukarıda da söz ettiğimiz gibi, kendi askerlerini sürekli hareket ettirerek, Poros'u sürekli tereddüt halinde tuttu. Buna göre elindeki kuvvetini parçalara ayırdı. Bunların bir kısmını kendi komutası altında tuttu. Yörede düşmanın mülkünü yok etti ve nehri geçmesine imkan verecek noktaları araştırdı. Ayrıca ordusuna sürekli erzak taşıtmasını gören Poros, Büyük İskender'in kıyıda geçiş yapabilecek duruma gelinceye kadar burada kalacağını anladı. Zaten Büyük İskender eğer hemen geçmesi engellenecek olursa, niyetinin nehirdeki suyun alçalacağı mevsimi beklemek olduğunu açıkça duyurdu. Poros'un kamp kurduğu noktada Hydaspes'i geçemeyeceğini açıkça görüyordu. Çünkü kıyıya ulaşmaya çabalayacak askerleri çok sayıda fil tarafından desteklenen iyi donanımlı, düzenli, güçlü ve etkili bir ordunun saldırısına uğrayacaktı. Ayrıca atlar karşı kıyıya adım atmaya bile istemeyeceklerdi. Çünkü filler hemen atlara karşı saldırıya sürülecek ve atları hem görünüşleriyle hem de çığlıklarıyla korkutacaklardı. Esasında, filleri uzaktan da olsa görür görmez çılgına dönüp derilerden yapılmış sallarin üzerinde bile kalmayacaklar, kendilerini hemen suya atacaktı. Nehrin mutlaka geçilmesi gerekiyordu. Büyük İskender bu durumun üstesinden gelmek için bir taktik geliştirdi. Her gece süvarisinin büyük bir kısmını kıyı boyunca aşağıya ve yukarıya doğru koşturdu. Bunu geçiş girişiminde bulunuyormuş gibi, bağırsıklar, haykırımlar ve savaş çığlıkları içinde yaptırdı. Poros fillerini getirerek gürültüyle birlikte bir ileri bir geri gidip gelmeye başladı. Sonunda Büyük İskender onu yavaş yavaş kendi yürüyüşlerine koşullanmış şekilde davranır hale getirmişti. Bu bir süre böyle gitti. Ta ki Poros Makedonyalıların hiçbir zaman bağırsıkların çağırımların ötesine geçemediklerini anlayıp vazgeçinceye kadar⁵¹³.

Büyük İskender bir yıldırma taktiği uyguladı ve karşı kıyıya geçmedi. Bu hareketi yaptığı mesafe yaklaşık 30 kilometre uzunluğundaydı. Poros ise büyük bir rehavete kapılarak, Büyük İskender'in nehri geçemeyeceğini düşünmeye başladı. Büyük İskender, Abisares'in büyük bir ordu ile kuzeyden Poros'un yardımına geldiğini haber alınca, hemen harekete geçmeye karar verdi. Ordusunun bir kısmını generalleri Krateros ve Meleagros emrinde karşı kıyıda bıraktı⁵¹⁴. Hydaspes'in keskin bir dirseğinde kıyıda

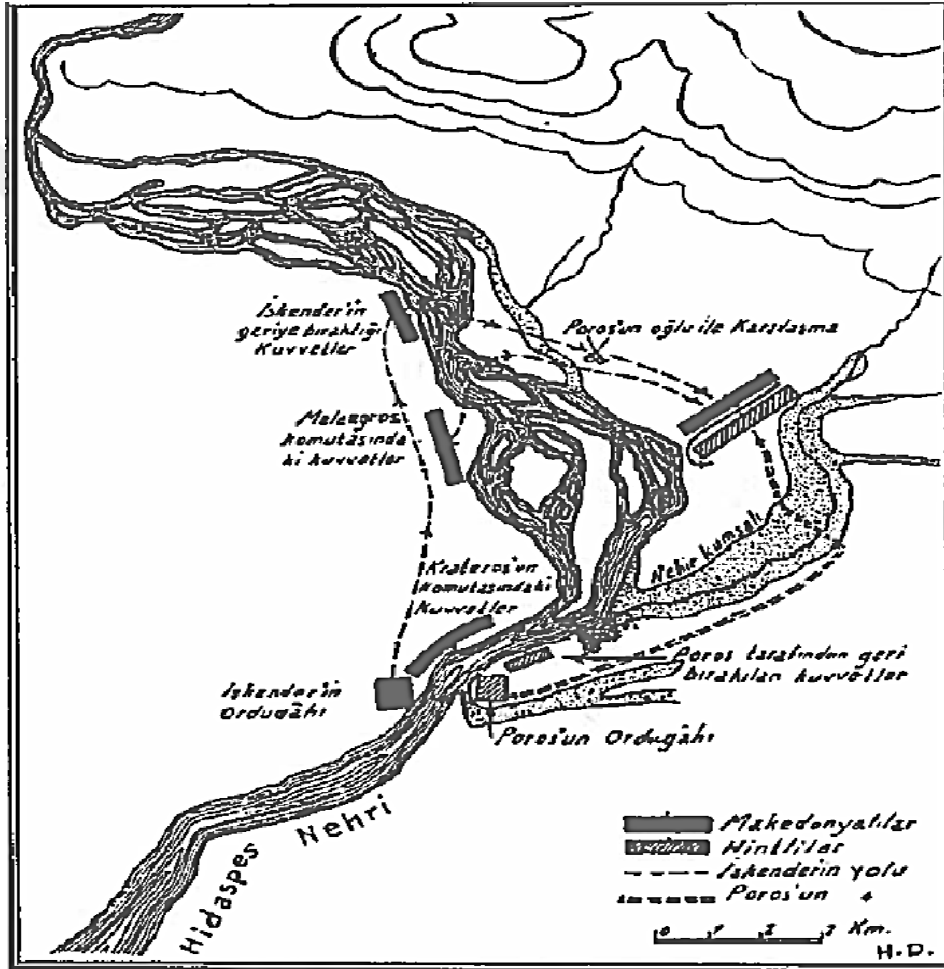
karşı kendisini koruyacaktı. Frank L. Holt, *Alexander The Great and The Mystery of The Elephant Medallions*, England London, 2003, s. 15.

⁵¹³ Arrian, *a.g.e.*, s. 149-150.

⁵¹⁴ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 82.

Krateros kendi süvari alayı, Arakhotia ve Parapamisade süvarisi, Makedonya falanksı, Alketas ve Polysperkhon'un tugayları, yerel Hintli şefler ve komutalarındaki 5.000 asker ile kampın komutasında bırakıldı. Aldığı emir, Poros ve ordusu Büyük İskender'e saldırmak üzere kamplarından ayrılıncaya kadar ya da Poros'un kaçtığından ve Makedonyalıların zafer kazanmış olduklarından emin oluncaya

uzanan bir çıkıntı vardı. Burası her tür ağaçtan oluşan sık bir ormanla örtülüydü ve karşısında yine ağaçlık ve hiç kimsenin ayak basmadığı ıssız bir ada duruyordu. Büyük İskender önüne çıkan fırsatı gördü. Hem adada hem de nehir kıyısındaki sık ormanlık alan tam olarak geçiş girişimini gizleyecek olan şeydi. Ordusunu bu noktadan geçirmeye karar verdi. Tüm nehir boyunca birbirlerini görebilmelerine ve herhangi bir noktadan verilen buyruğu kolayca işitebilmelerine imkan sağlayacak aralıklarla nöbetçiler yerleştirildi. Bir kaç gece üst üste geniş bir alan üzerinde gürültü sürdürüldü ve ateşler söndürülmedi⁵¹⁵.

Harita 11. Büyük İskender'in Poros'la yaptığı Muharebeyi Açıklayan Kroki.

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 448)

kadar bir geçiş girişiminde bulunmamaktı. "Ama eğer" diye ekledi Büyük İskender, "Poros karşına yalnızca kuvvetinin bir bölümünü çıkarır ve geri kalanını fillerle birlikte şimdiki kampında bırakırsa, olduğun yerde kalmayı sürdüreceksin. Öte taraftan, eğer bütün filler birliğini bana karşı harekete geçirir ve ordusunun yalnızca bir bölümünü geride kampında bırakırsa, o zaman hiç vakit kaybetmeden nehri geçeceksin. Çünkü atlarımız için tek tehlike fillerdir. Kuvvetlerin geri kalanı onları rahatsız etmeyecektir." Arrian, *a.g.e.*, s. 150.

⁵¹⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 150.

Ada ile Krateros'un komutasına bırakılan ana kamp arasında Meleager, Attalos ve Gorgias paralı süvari ve piyade ile konumlandırıldı. Onlara Hintlilerin tam olarak çarpışmaya girdiklerini görünce, kısım kısım geçiş yapmaları emri verildi. Büyük İskender'in kendi komutası altında çarpışmak için seçtiği atlı askerler Yoldaşların özel bölüğünden, Hephaestion, Perdikkas ve Demetrios'un süvari alaylarından, Baktria ve Sogdiana birliklerinden, İskit süvarisinden ve Daaların atlı okçularından oluşuyordu. Piyade birimlerinden muhafızları, Kleitos ve Koenos'un taburlarını, okçuları ve Agrianları seçti. Karşıya geçmek için kullanma amacıyla olduğu noktaya, yani adaya ve karşısındaki kara çıkıntısına doğru yürüyüşünü gizleyebilmek için nehirden belli bir uzaklıkta ilerledi. Bu noktaya bir süre önce deriler getirilip karanlıkta samanla doldurularak dikkatlice dikildiler. Deriden yapılan sallarin yanı sıra, otuz kürekli kadirgalar da aralarında olmak üzere teknelerin çoğu daha şimdiden bu noktaya getirilmişti. Bunlar parçalara ayrılarak getirilmişlerdi ve şimdi yeniden birleştirilip ağaçların arasında gizlendiler. Ada onları gizlediği için, bütün tekneler karşı kıyıya yaklaşmadan önce Poros'un yerleştirdiği gözcüler tarafından görülmediler⁵¹⁶.

Büyük İskender'in adamları nehri güvenli bir şekilde geçtiler. Düşman kuvvetinin nehri geçtiği haberi Poros'a ulaştı. Fakat Poros bunların kaç kişi olduklarını bilmiyordu. Karşılarında nasıl bir kuvvet olduğunu öğrenmek için, oğlunun komutasında bir süvari birliği gönderdi. Gördüğüne göre Makedonya ordusu hazırды. Büyük İskender'in ordusu Poros'un oğlu dâhil olmak üzere, süvarilerin büyük kısmını öldürdü⁵¹⁷. Poros ve Büyük İskender arasında Hydaspes Nehri'nde büyük bir muharebe yaşandı⁵¹⁸. Çünkü Poros öncü kuvvetlerinin bozguna uğratıldığını haber alınca, hemen harekete geçti. İki ordu, MÖ 326 yılının yazında karşı karşıya geldi. Büyük İskender, Gaugamela Savaşı'ndan beri ilk kez büyük bir meydan savaşı yapıyordu. Büyük İskender bu savaşta başka bir taktik kullandı. Kendisinin komuta ettiği süvari birlikleri Poros'un ordusunun sol kanadını yarıp arkaya dolandı. Bunun üzerine Poros ordusunun sağ kanadında bulunan süvari kuvvetlerini arkaya sevk etti. Fakat bunlar, Büyük İskender tarafından bozguna uğratıldılar. Yaya birliklerinin de cepheden saldırıya geçmesiyle beraber, Poros'un ordusu çembere alındı. Bu esnada nehri geçen Meleagros, Krateros'un karşısında konumlanmış olan Poros'un birliklerini dağıttı⁵¹⁹.

⁵¹⁶ Arrian, *a.g.e.*, s. 150-151.

⁵¹⁷ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 233.

⁵¹⁸ Frank L. Holt, *a.g.e.*, s. 129.

⁵¹⁹ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 82.

Makedonyalılar, dört yüz atlı öldürdü ve bütün savaş arabalarını ele geçirdi. Poros, küçük bir birliği Makedonyalıların daha fazla ilerlemesini engellemekle görevlendirilmişti. Ortadan da filler yürüyordu. Büyük İskender fillere saldırmaya cesaret edemedi⁵²⁰. Muharebe Büyük İskender'in plandığı şekilde ilerliyordu. Atlı İran okçuları ile Hintlilerin yan cephesinin filler ile olan bağlantısını koparmayı ve böylece hetair süvarileriyle yapmayı planladığı saldırıyı gerçekleştirmeyi başardı. Poros, Büyük İskender'i püskürtebilmek için diğer kanattaki süvarilerini de bu kanada çekmişti. Ancak Koinos da bu tarafa gelince güçlü Makedonya süvari birliği üstün geldi. Orta kısımdaki piyadeler, filleri ancak şimdi, uzun süren ve büyük kayıplara sebep olan bir çatışmadan sonra püskürtüp saflarını dağıtabilmiştir. Krateros'un nehri geçen birlikleri, geri çekilen ve kaçan düşmanların takibine katıldı. Büyük İskender'in son büyük meydan muharebesi olan Hydaspes Nehri'ndeki muharebe (MÖ 326 Haziran), kendisinin açık zaferiyle neticelenmiş ve ana direniş böylece kırılmıştır. Bir filin üzerinde cesurca savaşan ve ağır yaralanan Poros, saygıdeğer bir muamele gördü⁵²¹. Poros esir olduğu zaman Büyük İskender'e sormuştu:

“-Sana nasıl muamele edilmesini istersin?”

Poros şu cevabı vermişti:

-Bir kral gibi

Büyük İskender de:

-Peki. Krallığını sana bırakıyorum, onu büyütmeyi de üzerime alıyorum.” demişti.

Bazı tarihçilere göre Büyük İskender'in hayatı boyunca yaptığı en büyük ve en çetin savaş, Poros'la yaptığı Hydaspes Muharebe'sidir⁵²². Kazandığı zafer onuruna Büyük İskender bu bölgede birincisi Nikaia, ikincisi ise sevgili atına göre Bukefaleia adını taşıyan iki şehir kurdu⁵²³.

Savaşta ölenler için cenaze törenleri gerektiği gibi yerine getirildikten sonra Büyük İskender bu zafer için geleneksel adaklarını sundu. Ordusuyla Hydaspes'i ilk geçtiği yerde atletik yarışlar ve binicilik oyunları düzenledi. Sonra, Krateros'u kurmakta

⁵²⁰ Plutarchos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 80.

⁵²¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 149-150.

⁵²² Stephen Tanner, *Afghanistan, A Military History From Alexander The Great to The Fall of The Taliban*, America, 2002, s. 50.

⁵²³ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 450.

olduğu kentlerin yapımını ve güçlendirilmesini gözetmek için ordunun bir bölümüyle bırakarak, Poros'un krallığının sınırlarının ötesindeki Hintlilere karşı harekete geçti⁵²⁴.

Büyük İskender, Pers bölgesinde Darius'la yaptığı savaşlardan aldığı zaferlerle yetinmeyip hiç bilmediği bir bölgeye Hindistan'a gitmişti. Bu bölgenin çekiciliğini, zenginliğini duymuştur. Ancak yanlış coğrafik bilgilerle bu bölgeye gidilmiştir Yani Makedonyalılar için burası yabancı bir bölgedir. Üstelik Büyük İskender ve ordusu burada fillerle karşı karşıya gelmişti. Özellikle Poros'la yaptığı savaş Büyük İskender için oldukça zordu. Bu savaşı da zaferle tamamlaması Büyük İskender'i dünya gücü olma yolunda ilerletmişti.

Büyük İskender Dünya'nın doğudaki son noktasına ulaşmak amacıyla, Hydaspes Nehri kıyılarından harekete geçip Pencap bölgesinin iç kısımlarına doğru ilerlemeye başladı. Yolu üzerinde karşılaştığı kavimlerin büyük çoğunluğu kendi istekleriyle itaat ettiler ya da büyük bir mukavemet ile karşılaşmaksızın, üzerlerine gönderilen askeri kuvvetler aracılığıyla itaat altına alındılar. Poros da Hydaspes Savaşı sonrası elinde kalan askeri kuvvetleriyle beraber bu yürüyüşe refakat etti. Çünkü bu durum en çok Poros'un menfaatine olacaktı ki ele geçirilen yerler kendi ülkesinin topraklarına dâhil oluyordu. Böylece Büyük İskender Pencap bölgesinin son büyük nehri, Hyphasis Nehri'ne (Beas Nehri) kadar ilerledi. Bu ülkenin kralı olan Fegevs de Büyük İskender'e itaat etti. Fegevs, bu itaatkâr davranışının karşılığını ülkesinde kral olarak kalmaya devam ederek aldı. O da artık Büyük İskender'in müttefiki oldu⁵²⁵.

Büyük İskender Hyphasis Nehri'nin kıyısındaiken, bu nehrin daha ilerisindeki bölgeler hakkında bilgi aldı. Fegevs, daha ileride doğuda, 12 günlük yolculuğundan sonra Pencap'dan daha büyük ve zengin bir memlekete varacaklarını söyledi. Fakat Dünya'nın doğudaki son noktasına ve buradan itibaren başlayan okyanusa dair bir şey işitmedi⁵²⁶. Büyük İskender, hakkında çok şey duyduğu Ganges'e (Ganj) gitmek istedi. Fakat tropik iklim ve sürekli yağmurlardan çok yıpranan askerleri daha ileri gitmek istemediler⁵²⁷. Bu bir isyan değildi. Sadece Makedonyalıların savaştan, yürümekten yorulmalarının neticesiydi. Büyük İskender'in ordusu, sekiz sene önce memleketlerini terketmişler ve o zamandan beri muharebelerden gittikçe uzaklaşarak 18.000

⁵²⁴ Büyük İskender'in atı otuz yaşındaydı ve artık tükenmişti. Eski günlerinde Büyük İskender ile sayısız güçlüğü ve tehlikeyi paylaşmıştı. Ona efendisinden başka hiç kimse binmemişti. Büyük, atılgan bir at, soylu bir yaratıktı. Bir öküz kafası şekli ile damgalanmıştı ve adı burdan gelir. Arrian, *a.g.e.*, s. 158.

⁵²⁵ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 83-84.

⁵²⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 94.

⁵²⁷ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 450.

kilometrelik bir yol katetmişlerdi. Artık daha fazla tahammül edip savaşmaya devam edecek durumda değildi. Sıcak iklim ve özellikle 70 günden beri sağnak halinde yağan tropik yaz yağmuru enerjilerini tüketmişti. Bu durum karşısında Büyük İskender harp meclisini topladı. Askerlerin durumunu iyi bilen zabitler, kendisine daha fazla ilerlemesinden vazgeçmeyi tavsiye ettiler. Büyük İskender ilk önce Makedonyalıları terhis ederek, sadece müttefik milletlerle ilerlemeyi düşündü. Ancak bunun zor olduğunu anladı. Bunun üzerine konuyu tanrılara arz ederek, onlara kurbanlar kesti. Sonuç umduğu gibi olmayınca, ordusuna geri dönüş için emir verdi. Büyük İskender harp seferinin en doğu noktasına, kule şeklinde on iki mihrap yaptırdı. Böylece geldiği noktaya işaret konuldu⁵²⁸. Kurbanlar kesilmesini, yaya ve at koşuları yapılmasını emretti. Ordu Pencap vadisinden kalktı. Tekrar Hydaspes Nehri'nin önüne geldi. Büyük İskender burada bir donanma inşa ettirmişti⁵²⁹. Makedonya'dan getirtilen Nearchos'a, idare görevi ve oluşturulacak donanmanın amirallığı verildi. MÖ 326 yılı Kasım ayında, Hydaspes Nehri kıyısındaki Nikaia şehri civarında 800 gemiden oluşan büyük bir donanma hali hazırda bulunuyordu⁵³⁰.

Yapılan bu donanma, savaşmak için inşa edilmemişti. Sadece at, erzak ve insan taşıyacaktı. Ptolemaios'a göre bu donanmadaki teknelerin sayısı 2.000'di. Kesinlikle çok büyük bir donanmaydı ve Büyük İskender'in yola çıkarken düzenlediği törenler de çok etkileyiciydi. Filo boru işaretleriyle ırmaktan aşağı ilerlemeye başladı. Hephaestion ve Krateros komutasındaki ordu birlikleri, ırmağın sağ ve sol kıyısından ilerliyorlardı. Aynı tempoyla çekilen binlerce küreğin sesi ırmağın kıyıları arasında kalan kapalı alanda yankılanırken, uzak yakın demeden bu olayı seyretmeye gelen insanlar filonun yanı sıra şarkılar söyleyip dans ederek yürürken, ortaya çıkan manzara çok egzotik ve şenlikliydi. Muson yağmurları dindiği için, ırmaklardaki su seviyesi düşmüştü. Ancak hala tehlikeli noktalar vardı. Özellikle Hydaspes ve Akemes'in birleştiği nokta çok dardı ve akıntı, tekneleri kontrolden çıkaracak kadar güçlüydü. Bu sırada çevredeki kabilelere küçük seferler düzenlendi. Büyük İskender'in asıl amacı, Aşağı Pencap

⁵²⁸ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 94-95.

Büyük İskender, Ordunun daha ileri gitmek istemediği öğrenince; kimseyi zorla götürmek istemediğini, kendisiyle beraber kim gelmek isterse onlarla gideceğini söyledi. Sonra, çadırına çekildi ve üç gün kimseyle konuşmadı. Üçüncü gün ordudan yine bir ses çıkmadığını görünce, tanrıların ne fikirde olduklarını anlamak için kurbanlar kesti. Bağırsaklar iyi alamet göstermiyordu. Ve bunun üzerine Makedonya'ya dönmeye karar verdi. Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 71.

⁵²⁹ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 71.

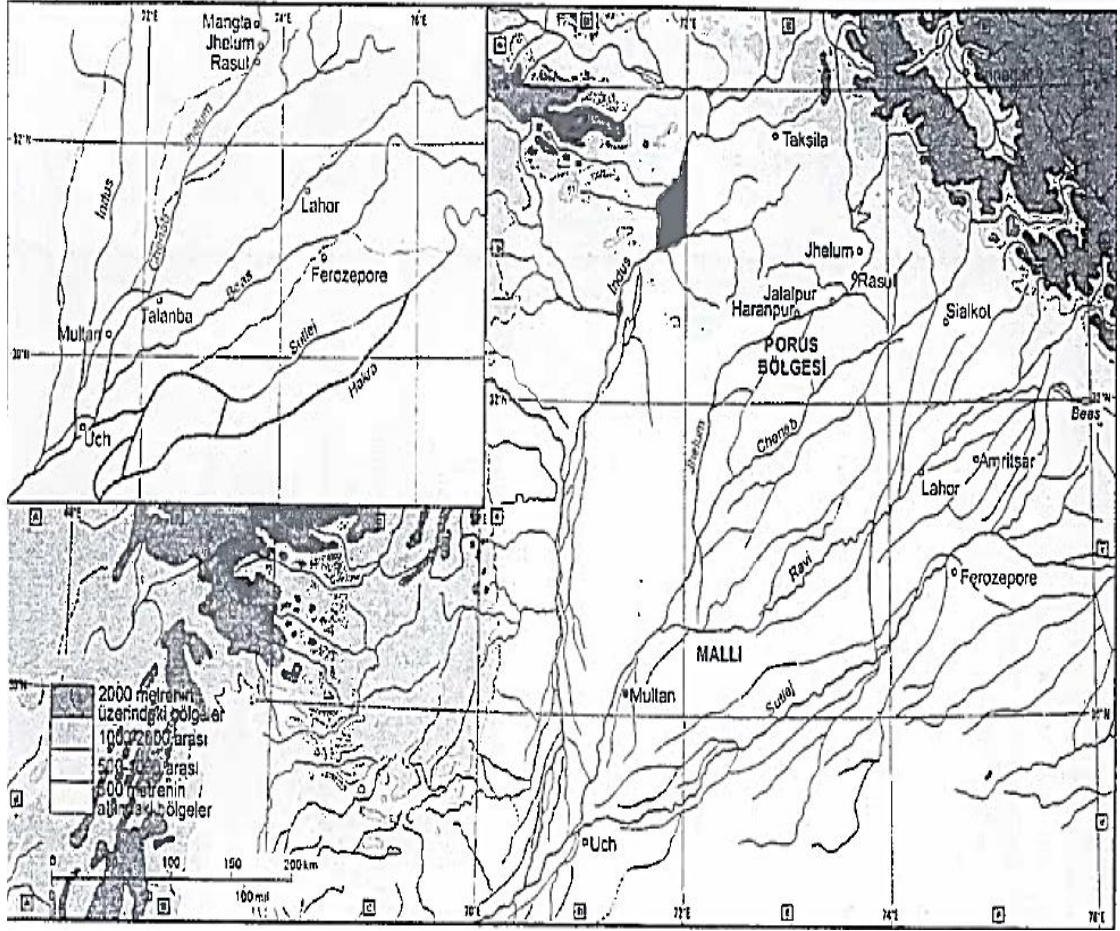
⁵³⁰ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 84.

bölgesinin en savaşçı halkları olarak ünlenmiş ve Makedonya istilasına direnen Oxydracae ve Malli (Ksudrakalar ve Malavalalar) halklarıydı⁵³¹.

Büyük İskender, Oxydracae ve Mallilerin Hintlilerin en savaşçı kabileleri olduğunu öğrenmişti. Ayrıca kadınlarını ve çocuklarını en güçlü savunmaları olan kentlerine kapadıkları ve onunla savaşmaya kararlı oldukları haberi geldi. Buna göre düşmanını karşılamak için hazır olmadan önce yakalamak için hızla ilerlemeye karar verdi. Yola koyularak beşinci gün Hydaspes ve Akesines'in kavuşma noktasına ulaştı. İki akıntının buluştuğu noktada nehir çok dar ve aşırı hızlıydı. Büyük İskender bu durum hakkında yerliler tarafından önceden uyarılmış, adamlarına neyi beklemeleri gerektiğini söylemişti. Yine de donanma kavuşma noktasına yaklaştığı zaman, suyun uğultusu öylesine yükselmeye başladı ki, tayfalar kürek çekmeyi bıraktılar. Bunun sebebi aldıkları emir değil, küreklere komut veren lostromoların hayretten dillerinin tutulmasıydı. Ancak suların birleşme noktasına yaklaşırken, dümenciler kürekçilerden şimdi kürekleri var güçleriyle çekmelerini ve dar yerlerden hızla geçmelerini istediler. Eğer iyi hız yaparlarsa, teknelerin sürükleyici burgaçlar tarafından yakalanması ve devrilmesi önlenilecekti. Sonunda, darlıklar arkada kalıp nehir genişlemeye başlayınca akıntı yavaşladı. Böylece Büyük İskender nehrin sağ kıyısında akıntının gücünü kıran ve arkasında hasar görmüş teknelerin yanaşabilmesi için uygun bir yer oluşturan bir çıkıntının olduğu yerin tam aşağısında adamlarını karaya çıkarabildi. Daha sonra Nearkhos'a Mallilerin topraklarına ulaşınca kadar akıntı yönünde ilerlemeyi sürdürmesi emri verildi. Büyük İskender, boyun eğmeyen yerlilerin topraklarına hızlı bir baskın yaptı ve böylece Mallilere yardımda bulunmalarını önlemiş oldu. Donanmaya tekrar döndü. Bu noktada Hephaestion, Krateros ve Philip yeniden ona katıldı. Büyük İskender sonra filleri, Polysperkhon'un tugayını, atlı okçuları ve Philip kuvvetlerini Hydaspes'in öteki kıyısına göndererek, onları Krateros'un komutasına verdi. Ayrıca Nearkhos'a donanmayı ordunun üç günlük yürüyüş kadar önünde tutmak üzere nehir boyunca aşağıya doğru indirmesini bildirdi. Kuvvetlerinin geri kalanını üçe ayırdı. Hephaestion'a ordusundan kaçma girişiminde bulunanları yakalaması amacıyla beş günlük yürüyüş kadar önden gitmesi emrini verdi. Lagos'un oğlu Ptolemi'ye verilen emir ordunun başka bir bölümüyle üç gün beklemesi ve sonra arkadan gelmesiydi. Bu yolla Büyük İskender'den kaçmak için geri dönenler Ptolemi'nin ve askerlerinin avucuna düşeceklerdi. Önden giden bölüm Akesines ve Hydraotes'in kavuşma noktasına

⁵³¹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 168-169.

ulaşır ulaşmaz, Büyük İskender varıncaya ve Krateros ve Ptolemi onlara katılincaya kadar bekleyecekti⁵³².

Harita 12. Pencap MÖ VIII. Yüzyıldaki Tahmini Nehirler (küçük harita) ve Günümüz Topografyası

(A.B. Bosworth, Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri, s. 156)

Büyük İskender, hafif silahlarla donanmış hypaspistler, bir falanks taburu, hafif piyade Arkadaş Birlikleri süvarilerinin yarısı ve artık vazgeçilmez önemde olan atlı Dahan okçularından oluşan ana kuvvetlerle ilerliyordu. Çölden hızla Hydraotes yönünde ilerleyerek kuzeyden Mallilere saldırdı. Onları gafil avlamıştı. Hydraotes'in batısında kalan, yol üzerindeki yerleşimler ele geçirildi. Kaçmaya teşebbüs edenler süvariler tarafından avlandı. Büyük İskender'in askerleri batı kıyısını boşaltmaya çalışan sivil halkın üzerine çullanarak katliamı nehirde de sürdürdüler. Arkasından saldırı Hydraotes'in doğusuna kaydı ve karşı koyan şehirler ele geçirilirken halkın çoğu çöle sığınmak zorunda kaldı. Malliler başkentlerini bile boşaltıp halkı Hydraotes'in karşı

⁵³² Arrian, *a.g.e.*, s. 173-174.

kıyısına taşıyıp nehrin dik kıyılarında Makedonyalılara karşı koymayı amaçladılar. Ancak Makedonyalıların karşıya geçmelerini engellemeye bile çalışmadılar. İrmaktan uzaklaşıp bölgenin savunması en güçlü kentine sığındılar. Büyük İskender, her zaman yaptığı gibi, piyadeler yerleşene kadar süvarileriyle şehri kuşattı ve arkasından neredeyse hiç çaba göstermeden surları ele geçirdi. Yine her zaman olduğu gibi, en son kale düştü. Burada bilinmeyen bir sebeple bir gevşeme oldu. Arrian'a inanacak olursak, tırmanma merdiveni sıkıntısı vardı ve hypaspistler saldırıya geçmekte isteksizdiler. Büyük İskender bir kaç gün önce de askerlerinde savaş yorgunluğu hissetmiş ve örnek olmak için, surlara saldırıyı bizzat kendisi başlatmıştı. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, ordu çok yorgun ve isteksizdi. Bu durum Büyük İskender'i çok büyük bir kahramanlık yapmaya itti. Yine en ön saftaydı. Fakat surların üstüne çıktığında, arkasından gelen hypaspistlerin ağırlığıyla merdivenler çöktü. Büyük İskender, aralarında İlion'da (Troya) kutsal kalkanı taşıyan Peukestas'da bulunan az sayıda Arkadaş Birliği üyesiyle, bir müddet yalnız kaldı. Surlarda tehlikeli bir durumda kalan Büyük İskender, savaşın verdiği cesaretle kalenin içine atlayınca tek başına kale muhafızlarına hedef oldu. Bunun üzerine bir ok zırhını delerek göğsünün sağ tarafına saplandı. Cığırını delmiş olması muhtemeldi. Yere yıkılırken, Peukestas ve Leonnatos saldıranları kendi üstlerine çektiler ve daha başka bir yara almasına engel oldular. Bu esnada hypaspistler kerpiç surlara saldırıp kale kapısını açtılar ve kalede bulunan herkesi öldürerek intikam aldılar⁵³³.

Göğsündeki ok çıkarılınca, ağır yaralı olan Büyük İskender, kan kaybı nedeniyle bilincini kaybetti. Büyük İskender'in öldüğü söylentisi yayılmaya başlayınca orduda büyük bir moral bozukluğu yaşanmıştı. Bir hafta sonra, kendine gelen Büyük İskender, bir geminin güvertesinde yatarak kolunu kaldırmasıyla yaşadığının bir kanıtını sunmuş ve herkesi büyük bir sevince boğmuştu. Büyük İskender'in yaşadığı haberi, Malliler ve Oxydrakları da birer elçi göndererek teslim olmaya sevk etmişti. Bundan sonra Hydraotes'ten Akesines Nehri'ne ve bu nehrin İndus'a döküldüğü yere kadar yolculuğa devam edilmişti. MÖ 325 yılının ilkbaharında burada bir mola verilmiş, donanma yenilenmiş ve tersanesi olan bir Büyük İskenderiye şehri kurulmuştur. Buraya kadar olan bütün bölge İndus satrapı Philip'in emrine verilmişti. Büyük İskender'in Hindistan'da bir erkek çocuğu dünyaya getiren ki bu çocuk doğumundan kısa süre sonra ölmüştü, Baktrialı eşi Roxsana'nın babası Oxyartes de buraya gelmiş ve Hindikuş ile

⁵³³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 169-170.

İndus arasında kalan Paropamisad bölgesinin satrapı olarak görevlendirilmişti. Fakat Aşağı İndus'daki kabileler genellikle direniş gösterdiğinden Büyük İskender'in güneye yaptığı yolculuğu sürekli kesintiye uğratmıştı. Sambastlar, Sodrlar, Massanlar, Musikanlar ve Praistler yapılan çatışmalar ile boyunduruk altına alınmıştı. Oxykanos, Sambos ve Moiris adlı prenslerin hükümdarlıkları ellerinden alınmış ve düşmanca davranışlarda bulunan birçok Brahman öldürülmüştü. Sambos'un başkenti Sindimana (Sehvan), yeraltından kazılan bir geçit sayesinde işgalcilerin şehir içine girmesiyle ele geçirilebilmişti. Hydaspes'te başlayan yolculuğun yedinci ayında ordu ve donanma sonunda İndus Delta'sındaki Pattala'ya (Haydarabad yakınlarında) varmıştı (MÖ 325 yazı). Bu bölge sağlamlaştırılıp liman kenti haline getirildi. Bir ordu birliğinin komutanı Makedon Peithon'a Aşağı İndus bölgesinin satraplığı görevi verilmişti⁵³⁴.

Büyük İskender, hedefi ve Hint Seferi'nin dönüm noktası olan okyanusa çok yaklaştığının farkındaydı. Okyanusa yapılan bu yolculuktaki coğrafi keşifler, kendisi için burada imparatorluğunun politik sınırlarını oluşturmasıyla aynı derecede mühimdi. Fakat burada da beklenmedik zorluklarla karşılaşmıştır. Leonnatos komutası altındaki refakat birliklerinin takip ettiği gemiler, İndus Delta'sının sağ kolunda ırmak aşağı doğru ilerlerken denizden esen rüzgar o kadar sert olmuştur ki, siper aramak zorunda kalmışlardı. Ardından medcezir başlayınca gemiler karaya oturmuş ve yola bir süre sonra devam edilebilmiştir. Makedonlar medceziri bilmediğinden bu durum karşısında çok telaşlanmışlardı. Büyük İskender temkinli davranıp bir adaya yanaşmıştır Ancak uzakta bir ada daha gördüğü için, Büyük İskender daha da ileri gitmiştir. Söylediğine göre amacı "denizden yükselen başka bir kara parçasının daha olup olmadığını görmektir". Büyük İskender, artık yalnızca ufuk ve gökyüzünü görünce Poseidon'a kurbanlar sundu ve denize altın kaplar attı. Artık ordusuyla batıya geri dönebilirdi. İndus Nehri'nin ağzından yaptığı dönüş ile doğuya yapmayı planladığı seferini sona ermiş kabul etmekteydi⁵³⁵.

Büyük İskender yaptığı seferlerde ne kadar zorlanırsa zorlansın, ileri gitmekten vazgeçmiyordu. Ordu daha fazla ileri gidemeyeceğini söylemesine rağmen, okyanusa vardığını görünce dönmeye tam olarak karar vermiştir. Büyük İskender'in amacı bir dünya imparatorluğu kurmaktır. Bize göre Büyük İskender ve ordusu takdire şayan mücadelelerde bulunmuştur. Ordu yıllarca memleketinden uzakta Büyük İskender'in

⁵³⁴ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 157-158.

⁵³⁵ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 158-159.

ideallerini gerçekleştirmek için, en zor şartlarda bile savaşmıştır. Özellikle, Hindistan Seferi yapılan savaşların en zoru olmuştur. İklim şartları ve fillerle mücadele etmek Makedonyalıları yıpratmıştı. Makedonyalıların alışık olmadıkları bir iklim tipinde savaşmaları onları çok yıpratmıştı ve artık kazandıkları zaferlerin meyvesini yemek istiyorlardı. Bizce de bunu çoktan hak etmişlerdi. Ayrıca Büyük İskender'in savaşlarda aldığı yaralar, yorgunluk sağlık durumunun iyice kötüleşmesine yol açmıştı.

4.4. Büyük İskender'in Gedrozya'dan Geçişi ve Donanmanın Geri Dönüşü

Büyük İskender artık Makedonya'ya geri dönüyordu. Suriye'den beri gelişen olaylara bakacak olursak, Büyük İskender'in geri dönmesi Makedonya İmparatorluğu için iyi olmuştur. Eğer geri dönmeyip, yoluna devam etseydi, Makedonya İmparatorluğu aniden ve çok kısa zamanda, Büyük İskender hayattayken bile çöküp gidebilirdi. Çünkü Büyük İskender çoktandır doğudaydı. Bu sebeple batı çok ihmal edilmişti. Zaten daha şimdiden Suriye'de, Anadolu'da ve Pers arazileri üzerinde bulunan satraplıkların birçoğunda isyanlar çıkmıştı. Hızlı bir şekilde itaat altına alınan bu muazzam imparatorluk arazisi üzerinde düzensizlikler, haksızlıklar ve halka karşı yapılan baskı, satrapların aşırı hareketleri, elbette bir noktada son bulacaktı. İşte tüm bu sebeplerden dolayı, Büyük İskender'in daha da ileri gitmemesi yerinde olmuştur⁵³⁶.

Büyük İskender ordunun çekirdek birliklerini kendi komutası altında, kıyı yakınlarından ilerleyerek Gadrozya ve Karmanya satraplıklarını geçecekti. Nearch komutası altındaki donanma ise Fırat Nehri'nin ağzına varana dek kıyı boyunca ilerleyecek ve bu yol üzerinde yapılacak düzenli deniz trafiğinin imkanlarını araştıracaktı. Bu daha evvel de birçok kez, örneğin Tuna'da, Fenike ve Mısır arasında, son olarak da İndus Nehri boyunca gerçekleştirilen birleştirici bir kara ve donanma hareketiydi. Kara yolu çöl bölgelerinden geçtiği ve zor sayıldığı için, dört aylık erzak hazırlanmıştı. Bu erzağın bir kısmı önden gönderilerek yol kenarlarında depolanmış, buralara ayrıca kuyuların kazılması da gerekmişti. Gemiler denize elverişli hale getirilmiş ve sayıları azaltılmıştı. Büyük İskender nehrin doğu kolu üzerinden ilerleyerek ve buradaki iç gölün, donanmanın yola çıkması için uygun bir yer olarak görmekteydi. Bu yüzden buraya tersanesi olan bir liman yaptırılmış ve bir işgal kuvveti yerleştirilmişti. Son olarak, İndus Deltası'nı kapsayan tüm bölge, kendine has bir idareye teslim edilmişti. Ordunun büyük bölümü, yaralılar, erzak araçları ve filler daha

⁵³⁶ Necati Kotan, *a.g.e.*, s. 77.

Pattala'ya ilk gelindiğinde, Krateros'un komutası altında, Arahosya ve Drangiyana üzerinden batıya geri gönderilmişti. Krateros'a bu satraplıklardaki huzursuzlukları bastırıp, Karmanya'da tekrar Büyük İskender'in ordusuyla bir araya gelme emri verilmişti. Büyük İskender hareket etmek için Muson rüzgarlarının bitmesini beklemek zorunda olan donanmadan önce yola çıktı (MÖ 325 yılı sonbahar)⁵³⁷.

Büyük İskender, bütün kuvvetiyle Arabius Nehri'ne doğru ilerledi. Oradan okyanusa doğru dönerek batı yönünde kıyı boyunca ilerledi. Yanına muhafızların toplam sayısının yarısını, okçuları, piyade taburlarını, Yoldaşların özel süvari bölüğünü, öteki süvari alaylarını her birinden birer bölük ve tüm atlı okçuları almıştı. Hedefi çoktandır bağımsızlığını sürdüren ve şimdiye kadar Büyük İskender'e ve ordusuna karşı herhangi bir dostça davranışta bulunmamış yerel bir Hint kabilesi olan Oreitanlar üzerine sürpriz bir saldırıda bulunmaktı. Arabius Nehri'nin yakınlarında başka bir bağımsız kabile olan Arabitalar, Büyük İskender tarafından, üzerlerine saldırmaya değer bir topluluk olarak görülmediler. Fakat Büyük İskender'in yaklaştığını öğrendiklerinde teslim olmayıp çöle kaçtılar. Büyük İskender Arabius Nehri'ni geçti. Çölün büyük bölümünü gece boyunca aşarak şafakta kendini yine yerleşimlerin olduğu bölgenin yakınında buldu. Ardından, piyadesine yürüyüş düzeninde arkadan ilerlemesi emrini vererek, süvarileri ile Oreitanların topraklarına girdi. Atlılarını bölüklere ayırarak imkan buldukça geniş bir alan üzerine yayılmalarını sağladı. Direnişe kalkışan tüm yerliler süvariler tarafından öldürüld ve diğerleri esir alındı. Küçük bir akıntının yanında, kısa süreliğine kamp kurdu ve Hephaestion'un askerleriyle birlikte ona yeniden katılmasıyla ilerleyişini Oretia bölgesindeki en büyük köy olan Rambakia'ya kadar sürdürdü⁵³⁸.

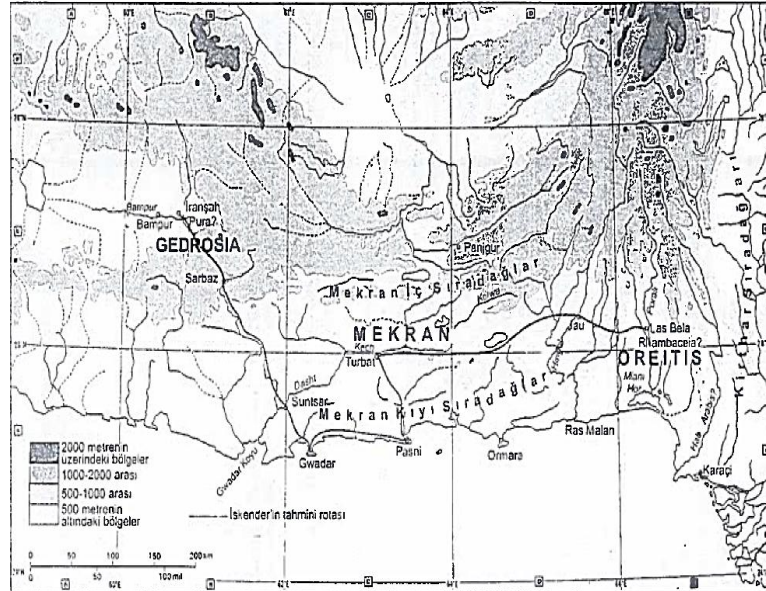
Sonraki hedefi Oreitanların ve Gedrosianların sınırlarıydı. Muhafızlarının ve Agrianlıların yarısı, özel süvari bölüğü ve atlı okçulardan oluşan bir kuvvetle oraya ilerledi. Yaklaşmanın dar bir geçit aracılığıyla olduğu ve Oreitan ve Gedrosianlıların birleşik kuvvetlerinin onun yolu üzerinde kamp kurdukları ve amaçlarının Büyük İskender'in geçmesini önlemek olduğu yolunda bir haber aldı⁵³⁹. Ancak Oreitaililer Makedonya ordusuyla karşı karşıya kalmaktan kaçınma akıllılığını göstererek teslim oldular. Oreitaililer Apollophanes'in satraplığına bağlandılar. Leonnatos komutasında piyade ve süvari olmak üzere okçulardan ve paralı askerlerden oluşan çevik bir Agrian kuvveti orada bırakıldı. Leonnatos'un görevi, bölgede düzeni sağlamak, yeni şehirde

⁵³⁷ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 161-162.

⁵³⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 188-189.

⁵³⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 189.

yaşayacak insanlar getirmek ve donanmanın geçişini örgütlemektir. Diodoros'a göre, Büyük İskender deniz kıyısında bir şehir kurmak istiyordu ve korunaklı bir liman bulunca yakınlarına bir Aleksandreia şehri kurmaya karar verdi. Aleksandreia'nın, Arrian'ın sözünü ettiği Rhambakia'da (Rambaka) kurulduğu bilindiğine göre kıyıdaki yerleşim birimi Leonnatos'un donanma için depoladığı erzak tesislerinden başka bir şey olamazdı. İki ana noktada toplanılmıştı. Donanmanın ikmal yapabileceği kıyı ve kuzeydeki Arakhosia'dan getirilenlerin yerleştirildiği yeni şehirle güvenceye alınmış iç bölge. Büyük İskender'in stratejisinde Leonnatos kilit kişiydi. Oreitailileri bastırarak, yabancıların egemenliği için bir kale inşa edecek ve Nearchos'un donanması için kıyı bölgesinin güvenli bir yer olmasını sağlayacaktı. Tahmin edileceği gibi, bölge halkı iş birliğine yanaşmadı. Büyük İskender'in bölgeden ayrılmasından sonra Leonnatos, Oreitaililerle savaştı ve kendisi çok az kayıp verirken, Oreitaililer 6.000 kayıp verdiler. Bu zaferle sahil düşmandan temizlendi. Büyük İskender Oreitai'den Ekim ayında ayrılmıştı. Muson mevsimi gelmişti. Makedonya ordusu, Karmania ve İran Körfezi'ne yapacağı uzun yolculuğa başlamak için batıya yönelmişti. Ordu çölden geçecekti. Nearchos'a göre Büyük İskender bunun farkındaydı. Efsanevi Semiramis ile Kyros'un ikisinin de bu çölde ordularını yitirdiklerine dair hikayeler duymuştu. Vazgeçmek yerine onların başaramadığını başarma arzusuna kapılmıştı. Gedrosia'nın kalabalık iç bölgelerine girmek zorunda kaldı⁵⁴⁰.

Harita 13. Büyük İskender'in Gedrosia'dan Tahmini Rotası

(A.B. Bosworth, *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri*, s. 176)

⁵⁴⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 178-179.

Şimdi Gedrosia Çölü'nün zorlukları boy göstermekteydi. Aşırı sıcak, kum fırtınaları ve susuzluk sadece gece ilerleyebilmelerine imkan vermişti. Erzak kıtlığı nedeniyle yük hayvanlarının kesilmesi gerekmişti. Arabalar, ganimetler, donanım ve takati kalmamış birçok kişi yol kenarında bırakılmıştı. Anlatılanlara göre çekilen eziyetler bugüne kadar Asya'da gerçekleştirilen seferlerdeki ile karşılaştırılmayacak kadar ağırdı. Orduyu bir felaketin beklediği düşünülmekteydi. Bütün sorumluluğun kendinde olduğunu bilen Büyük İskender, soğukkanlılığını yitirmeyip kıyıya tekrar varmak için güneybatı yönünde yapılması gereken yürüyüşün sürdürülmesini sağladı. Ancak yerli rehberlerin yolunu kaybettiği ortaya çıkınca, Büyük İskender beş kişiyle beraber güneye yöneldi. Pasni yakınlarında kıyıyı görünceye kadar yoluna devam etti. Bu bölgede su bulmak için kazılar yaptırdı ki sonuç da başarılıydı. Ordu tekrar burada buluştu ve ancak sekiz gün sonra Pers kraliyet yoluna ulaştı. Bu yoldan 320 kilometre ilerledikten sonra, Gedrosia'nın başkenti olan Pura'ya ulaştı. Pura'ya varıncaya kadar 60 gün içerisinde büyük sıkıntılar çekilmiş ve azımsanmayacak kadar fazla kayıplar verilmişti⁵⁴¹.

4.5. Büyük İskender'in Karmania'dan Susa'ya Hareketi

Büyük İskender Karmania sınırına doğru yola çıkmadan önce açlıktan kırılan ordusuna birkaç gün dinlenme izni verdi. Orada Drangiana'dan Parthia'ya kadar olan bölgeden erzak edindi. Çöl yürüyüşünün zorlukları artık tamamen sona ermişti. Gedrosia yolculuğunun etkisini değerlendirmek güçtür. Plutarchos, bu yürüyüş sırasında ordudaki askerlerin dörtte üçünün öldüğünden söz etmektedir. Hydaspes yolculuğunun başlangıcında mevcut olduğu söylenen çok abartılı rakamlardan yola çıkmaktadır ve söylediklerinin doğruluğu şüphelidir. Makedonyalıların kırılmadığı kesindir. En azından 18.000 piyade Opis'e ulaşmıştı. Bunların neredeyse yarısı, Krateros'la birlikte Arakhosia ve Drangiana üzerinden, oldukça kolay bir yolculuk sonunda gelmişti. Büyük İskender ile beraber gelen birliklerin de çok büyük kayıp vermedikleri açıktır. Diodoros ve Curtius erzak yokluğunu ve açlıktan ölme tehlikesini vurgularken, büyük bir ihtimalle Nearkhos'tan yararlanan Arrhionas ve Strabon, çekilen acıları çok canlı bir şekilde anlatmaktadırlar. Nearkhos yürüyüşün uzunluğunu, havanın sıcaklığını, su bulmanın zorluklarını, ani su baskınlarını ve giderek artan yorgunluğun etkilerini anlatmaktadır. Fakat Nearkhos bu yürüyüşte yoktu ve kendi yolculuğunda pek can kaybı olmadığını

⁵⁴¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 163-164.

vurgulamak için yanlı bir resim çizmiş olabilir. Yine de, Arrhionos dahil bütün kaynaklar yürüyüşün zorluklarından söz etmiştir. Bu olay zorlu yürüyüş ve erzak kıtlığından dolayı Büyük İskender'e karşı ciddi tepkiye neden oldu⁵⁴².

Ordu buradan Karmania'ya doğru yola çıkmışken, kendisine Hintlilerin valisi Philip'in, paralı askerlerin kurduğu bir komplo sonucunda haince öldürüldüğü haberi ulaştı. Bunun üzerine Büyük İskender, Hindistan'a Eudamus ve Taksiles'e mektuplar göndererek onlardan yeni bir vali gönderinceye kadar daha önce Philip'in yönettiği bölgenin yönetimini üstlenmelerini istedi. Karmania'ya ulaştıktan sonra, Krateros komutası altındaki kuvvetler ve fillerle yeniden ona katıldı. Areia valisi Stasanor ve Zarangia valisi ve onlarla beraber Pathia ve Hyrkania valisi Fratafernes'in oğlu Farismanes de geldiler. Parmenio ile beraber Media'daki askerlerin komutasında bırakılan yetkililer Kleander, Sitalkes ve Herakon geldi ve bu kuvvetlerin büyük bölümünü de yanlarında getirdiler. Ayrıca, Büyük İskender'in Gedrosia'ya yürüdüğünü öğrenmeleri üzerine Stasanor ve Fratafernes ordunun çölde karşılaştıkları güçlükleri önceden gördükleri için yanlarına develeri de aldılar. Büyük İskender bunları subaylara birer birer olmak üzere, taburlara ve bölüklere orantılı olarak kuvvetleri arasında dağıttı⁵⁴³.

Ordu Karamania sınırını geçtikten bir süre sonra, Krateros'un kuvvetleri merkez satraplıklarından gelen büyük bir erzak ve büyükbaş hayvan konvoyuyla birlikte kendisine katıldı. Karmania halkı da ona kendi ürünlerinden, özellikle de bölgenin ünlü şarabından verdi. Bolluk, çölde kıtlık yaşayan askerlerin aşırıya kaçmasına yol açtı⁵⁴⁴. Büyük İskender şükürünü sunmak için tanrılara kurbanlar kesti. Nihayet, yaşanan bütün zahmetler, felaketler, açlıklar ve susuzluklardan sonra Susa Şehri'ne vardı⁵⁴⁵.

Büyük İskender, Susa'dayken Abulites'i tutuklattı ve vali olarak konumunu kötüye kullanmaktan dolayı ölümle cezalandırdı. Abulites'in oğlu Oxarthes de aynı kaderi paylaştı. Büyük İskender'in savaşta boyun eğdirdiği ülkelerde hükümet yetkilileri çok fazla kuralsızlık yapmış, halka zulüm ve tapınak ve mezarların soyulması gibi

⁵⁴² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 181-182.

⁵⁴³ Hem yerliler, hem de ordu Sitalkes ve Kleander'e ve izleyicilerine karşı suçlamalar yönelmiş, tapınakları yağmaladıklarını, bölgenin halkına karşı şiddet içeren ve utanç verici daha başka suçlar işlediklerini ileri sürmüşlerdi. Bu raporu alır almaz, Büyük İskender hangi rütbeden olursa olsun başka hükümet yetkililerine eğer benzer suçları işlerse bundan böyle aynı cezaya çarptırılacaklarını anlamaları için bir örnek olarak hemen bu yetkililerden ikisini idam ettirdi. Büyük İskender'in imparatorluğunda, ne türden olursa olsun, yerel hükümet yetkililerinden gelen hiçbir baskıya hiçbir zaman izin verilmeyecekti. Arrian, *a.g.e.*, s. 195-196.

⁵⁴⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 183.

⁵⁴⁵ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 72.

olaylar olmuştu. Bunun nedeni aslında çok açıktır. Büyük İskender uzun bir süredir uzakta Hindistan seferindeydi ve hiç kimse doğunun sayısız düşman halkının arasından, fillerin de katıldığı savaşlardan sağ bir şekilde geri dönebileceğine inanmıyordu. İndus, Hydaspes, Akelines ve Hyfasis'in ötelerinde bir yerde kendine bir mezar bulacağı düşünülüyordu. Gedrosia Çölü'nde yaşanan büyük sorunlar da daha batıdaki valilerin Büyük İskender'in sağ olarak döneceğine inanmıyorlardı⁵⁴⁶.

Büyük İskender buradayken MÖ 324 yılıydı. Burada büyük bir ziyafet verdi. Kutlamalar yapılıyor, eğlenceler düzenleniyordu. Aynı zamanda evlilik törenleri de gerçekleşti. Büyük İskender III. Darius'un kızı ile evlendi. Yüzlerce Makedonya devlet adamı Persli kadınlarla evlendi⁵⁴⁷. Arrian'a göre Büyük İskender burada III. Darius'un kızı Barsine ile Aristobulus'a göre Barsine'nin yanısıra Okhos'un en küçük kızı Paysatis'i de eş aldı. Hephaestion'a yine Darius'un kızlarından ve kendi karısı Barsine'nin kız kardeşi Drypetis'i verdi. Krateros'a Darius'un erkek kardeşi Oxyartes'in kızı Amastrine'yi ve Perdikkas'a Med satrapı Atropates'in bir kızını verdi. Ptolemi'nin gelini Artabazos'un kızı Artakama'ydı ve kraliyet sekreteri Eumenes onun kız kardeşi Artonis'i aldı. Benzer şekilde sayıları seksen olan öteki yoldaşlara da Perslerin ve Medlerin en soylu genç kızları verildi. Evlilik törenleri Pers tarzında kutlandı. İskemleler gelinler için sırayla yerleştirildi ve sağlığa içildikten sonra gelinler içeri girdiler. Her biri elini tutan ve onu öpen kendi damadının yanına oturdu. Tıpkı ötekiler gibi ve aynı yerde evlenen kral, bu töreni ilk yerine getiren oldu. Törenden sonra tüm erkekler eşlerini eve götürdü ve Büyük İskender her birine çeyiz verdi. Büyük İskender, Asyalı kadınlarla evlenen bütün Makedonyalıların ordunun listesinden silinmesi emrini verdi. Bunların hepsine evlilik aramağanları verdi ve sayılarının 10.000'in üzerinde olduğu düşünülmektedir⁵⁴⁸. Düğünde toplam dokuz bin kişinin olduğu anlatılır. Büyük İskender herkese tanrılara şarap dökmeleri için altın birer kupa verdi. Borcu olanların borçlarını da ödeyerek büyük bir cömertlik gösterdi. Bu para toplamda dokuz bin sekiz yüz yetmiş talent kadardı⁵⁴⁹.

⁵⁴⁶ Abulites ve Oxathres sırasıyla Susiane ve Paraktakene'yi yönetiyorlardı. Plutark'a göre kral Oxathres'i bir sarissa ya da kargı ile deldi. Arrian, *a.g.e.*, s. 203

⁵⁴⁷ Ruth Sheppard, *a.g.e.*, s. 221

⁵⁴⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 203.

⁵⁴⁹ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 91.

4.6. Opis İsyamı (MÖ 324)

Büyük İskender yeni halkını eskilerle kaynaştırmak için, Perslilerden 30.000 genç topladı. Bunlardan bir kıta oluşturdu. Onları Makedonyalılar gibi silahlandırdı ve düzenledi⁵⁵⁰. Fakat Makedonyalılar bu durumdan rahatsız oldular. Çünkü Büyük İskender'in artık kendilerine önem vermemesinden korkuyorlardı. Makedonyalıları üzen başka bir durum daha vardı. Büyük İskender, yaşlı ve hasta askerleri gemilerle Makedonya'ya yolluyordu. Bu durum Makedonyalılara göre orduya yapılan bir hakaretti. Büyük İskender onları kullanmış, şimdi de kendilerini sağlam bir şekilde gönderen vatanlarına ve ailelerine yolluyordu⁵⁵¹. Büyük İskender onlara yalnız ihtiyarları kendilerine hediyeler vererek göndereceğini söyledi. Askerler hep bir ağızdan bağırdılar:

“-Hayır! Hepimizi gönder.”

Büyük İskender, ön plana çıkanları hemen idam ettirdi. Sonra, askerlerine bir konuşma yaptı. Kendilerini zaferlere ve servetlere ulaştırdığını hatırlattı. Sonunda, nutkunu şöyle bitirdi: "Gidin, Yunanlılara Büyük İskender'i biz bıraktık. O da kendini barbarların sadakatine verdi, deyin." Bunun üzerine Büyük İskender yine çadırına çekildi. İki gün dışarı çıkmadı. Üçüncü gün Pers asilzadelerini çeşitli komutanlıklara atadı, hatta onlara akrabalarını diye hitap etti. Makedonyalılar bu durum karşısında dehşete düştüler. Silahlarını bırakıp, Büyük İskender'in çadırının önünde toplandılar ve bir süvari askeri şöyle söyledi:

“-Bizim yüreğimizi en çok yakan, Perslilere akrabam demendir. Bizi bu şerefe hiçbir zaman layık görmemiştin!

Büyük İskender bağırarak:

“-Hepiniz akrabamsınız!”⁵⁵².

Ürkütücü bir sessizlik oldu. Büyük İskender, kürsüye çıkarak askerlerine yeniden seslendi: "Makedonyalılar, şimdi duyduğunuz yurt özleminizi durdurma gibi bir amaçla konuşmayacağım. Nereye isterseniz gidin, sizi engellemeyeceğim. Ama bilin ki, eğer böyle gidecek olursanız, bir şeyi anlamanızı istiyorum. Bize nasıl davrandığınızı ve bizim size nasıl davrandığımızı. Öyleyse size ilkin babam II. Philippos'tan söz edeceğim, çünkü bunu yapmam gerekiyor. II. Philippos sizleri başıboş dolaşan yoksul bir kabile olarak buldu. Çoğunuz postlar giyiyor, dağ yamaçlarında birkaç koyun

⁵⁵⁰ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 73.

⁵⁵¹ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 91-92.

⁵⁵² Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 73-74.

otlatıyor ve onları komşularınız Trakyalılar, İlyrialılar ve Triballialılardan uzak tutmak için, başarısız dövüşler veriyordunuz. Postlar yerine giymeniz için size giysiler verdi. Sizi dağlardan ovalara indirdi. Size sınırlarınızda düşmanlarınızla eşit koşullarda dövüşmeyi öğretti. Sizleri kentli yaptı. Size iyi yasalar ve töreler getirerek sizi uygarlaştırdı. Sizi boyun eğdiğiniz kabilelere ve mallarınızı yağmalayan insanlara köle olmaktan kurtardı. Sizi onlara efendi yaptı. Trakya'nın büyük bölümünü Makedonya'ya kattı. Kıyıdaki en iyi yerleri ele geçirerek barış içinde topraklarınızda madenlerinizi işlemenizi sağladı. Şimdiye kadar sizi korkudan dehşete düşürmüş Thessalia'yı sizin egemenliğiniz altına getirdi. Bizi yıllardır devirmek için fırsat kollayan Atina ve Thebes'i öylesine aşağılara düşürdü ki, bu sırada ben de babamla beraber emek çekiyordum. Babamın sizlere sunduğu tüm hizmetler gerçekten de büyüktür. Yine de benimkilerle karşılaştırıldıklarında küçüktürler. Babamdan birkaç altın ve gümüş kupa ve hazinesindeki altmış talentlik parayı miras olarak aldım ve II. Philippos'un borçları beş yüz talentti. Kendim bu yüke ek olarak sekiz yüz talentlik bir borç daha aldım ve size doğru dürüst bakamayacak yoksul bir ülkeden yürüyerek sizin için tek bir vuruşta ve Perslerin deniz üstünlüğü karşısında, Hellespont'un kapılarını açtım. Süvarim Darius'un satraplarını ezdim. İyonya'yı, Aeolia'yı, aşağı ve yukarı Frigyalı ve Lidya'yı imparatorluğuma kattım. Miletos'u kuşatma yoluyla dize getirdim. Öteki kentler tümü de kendi istekleriyle boyun eğdiler, oraları aldım ve meyvelerini toplamanız için size verdim. Mısır ve Kyrene'nin tek bir damla kan akıtmadan kazandığım vasallıklar şimdi sizin elinizdedir. Filistin ve Suriye'nin ovaları ve nehirler arasındaki ülke şimdi sizin mülkünüzdür. Babil ve Baktria ve Susa sizindir. Lidya'nın altınının, İran'ın hazinesinin, Hindistan'ın zenginliğinin efendileri sizlersiniz. Sizler benim yüzbaşılarım, generallerim, valilerimsiniz. Sizin için tüm bu çabalarımın bana geriye bu kaftandan ve bu taçtan başka ne kaldı?"⁵⁵³.

Büyük İskender Opis'te askerlerini ikna edip barışmanın şerefine, bir ziyafet verdi. Bu ziyafette Makedonyalılar Büyük İskender'in yanına oturdular. Büyük İskender, Birlik Tanrılarının şerefine ibadet yaptırdı. Bu ibadete 9.000 asker ilahiler okuyarak katıldı. Daha sonra, en yaşlı ve yaralı askerlerin her birine para ve hediyeler vererek, Makedonya'ya 10.000 asker gönderdi⁵⁵⁴.

⁵⁵³ Arrian, *a.g.e.*, s. 208-209; Necmi Karul, *Anadolu'nun Arkeoloji Atlası, Büyük İskender ve Makedon Ordusu*, Marcel Gabrielli, İstanbul, 2012, s. 268.

⁵⁵⁴ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 74.

Büyük İskender'in doğululaşma yönündeki adımları ve Pers halkına verdiği makamlar, Makedonyalıları uzun süredir rahatsız ediyordu. Son olarak, Büyük İskender'in yaşlı ve yaralı Makedonyalıları memleketlerine dönme emri verince, bunun yanı sıra 30.000 yerliyi Makedonya usulüyle yetiştirip silahlandırınca, Makedonya askerleri bu durumu hazmedemediler. Bizce, Büyük İskender'in amacı Makedonları devre dışı bırakıp Perslileri ön plana çıkarmak değil, kendi halkıyla doğu halkını kaynaştırıp bir sentez yapmaktır. Bir bölgeyi fethedip ele geçirmek ne kadar zorsa, o bölgeyi istikrarlı bir şekilde hakimiyet altında tutmak da bir o kadar zordur. Ayrıca, Büyük İskender ordunun yıllardır savaşta olması sebebiyle yaşlanan, yaralanan askerlerin devam etmesinin orduya fayda değil, zarar getireceğini düşünüp, onlara oldukça cömert bir şekilde teşekkür etmiştir. Askerlere yaptığı hatırlatma konuşması ise aslında Büyük İskender'in icraatlarının bir özeti. Burada babasının başarılarına, halkına karşı iyiliklerine değinmiştir. Ancak kendini haklı sebeplerle babasından üstün tutmuştur. Ordusunu hiçbir zaman kendisinden ast olarak görmemiş, onlarla eşit şartlarda savaşmış, hatta çoğunlukla askerlerinden daha fazla tehlikeye atılmıştır. Onlar kadar uyumuş, onlarla aynı şeyleri yemiştir. Daha önce de, askerlerine karşı ne kadar düşünceli ve cömert davrandığından bahsetmiştik. Hal böyle olunca, askerlerin Büyük İskender'i yalnız bırakıp gitmekle tehdit etmesi, Büyük İskender'i derinden üzmüş ve bu konuşmayı gerçekleştirmiştir. Tabii, bu konuşma çok etkili olmuştur.

4.7. Büyük İskender'in Yeni Fetih Planı ve Son İcraatları

Büyük İskender'in satraplıklardaki sadakatsizliklere hesap sorması Aspates olayıyla başladı. Aspates, Karmania'nın satraplığında görev yapıyordu. Aspates'i yakalatıp idam ettirdi. Büyük İskender Karmania'ya geldiğinde, generalleri Media'dan buraya 1.700 kilometre yol alarak, gelmişlerdi. Bunlar henüz Büyük İskender Hindistan'a gitmeden önce çağırılmışlardı⁵⁵⁵. Büyük İskender'in memnuniyetsizliği biliniyordu ya da tahmin ediliyordu. Çünkü şikayetçi soylular da onlarla Media'dan gelmiş ve kutsal şeylere saygısızlık ve ırza geçme dahil kötü muamele suçlamalarında bulunmuşlardı. Halkın şikayetleri kendi askerleri tarafından da onaylanınca, suçlular hapse atılıp idam edilmişti sayıları 600'ü bulan adamları da onların kaderini paylaşmıştı. Bu, çoğunlukla Persli olan satraplar arasında yapılan, temizlik hareketiydi ve yarattığı etki tüm imparatorlukta hissedildi. Büyük İskender bu aşamada en tartışmalı

⁵⁵⁵ E. J. Baynham, *Alexander The Great In Fact and Fiction*, America, 2000, s. 34.

tutumlarından birini sergiledi. Karmania'dayken Asya'daki bütün satraplıklara mektuplar yollayarak hemen paralı askerlerini terhis etmelerini istedi. Bu olayı sadece Diodoros nakletmektedir ve o da olayı satrap isyanlarının bastırılmasıyla ilişkilendirmektedir⁵⁵⁶.

Büyük İskender'e karşı mukavemet göstermeye cesaret eden bir kişi vardı ki o, imparatorluğun hazinedarı Harpalos'tu. Kendisi kralın yokluğunda onun paralarıyla ilk önce Babil'de daha sonra Tarsus'ta lüks bir prens hayatı sürmüştü. Atina'ya çok büyük hediyeler gönderdiği için, o bölgede kendisine taraftar bulmuştu. Büyük İskender bütün suçlulardan intikam alınca, kendisi imparatorluk hazinesinden 5.000 talent alarak, 6.000 ücretli asker ve 30 gemi ile Atina'ya hareket etti. Harpalos, Atinalıları Büyük İskender'e karşı isyan ettirmek istiyordu. Fakat onlar silahlı kuvvetleriyle kendisinin limana girmesine izin vermediler. Bunun üzerine ücretli askerlerini ve gemilerini Pelleponnes'e gönderdi. Ardından sahip olduğu servetle entrikalar çevirmeye ve Atina devlet adamlarını para ile kendisine bağlamaya başladı. Büyük İskender'in Makedonya valisi Antipatros ve bizzat Büyük İskender teslim olması talebinde bulundu. Demosthenes'in yaptığı bir teklif üzerine Harpalos tutuklandı ve bütün servetine hükümetçe el konuldu. Buna rağmen Harpalos kaçmayı başardı ve sahip olduğu kuvvetleriyle birlikte Girit'e gitti. Ancak oradayken şahsi bir meseleden dolayı askerlerinden biri Harpalos'u öldürdü. Atina hükümet memurları Harpalos'un el konulan paraları hakkında hesap istedikleri zaman, parasının ancak yarısında biraz fazlası mevcuttu. Bundan dolayı ortaya çıkan ve çok ses getiren dava, Demosthenes'e de ağır mesuliyet yükledi. Çünkü onun da diğerleri gibi, çalınan paralardan zenginleştiği meydana çıktı. Böylece, o da hapse atıldı⁵⁵⁷.

Büyük İskender kış bastırırken, Diodoros'un Salmus adını verdiği Karmania başkentine ulaştı. Burası Nearkhos'a göre sahilden beş günlük mesafedeydi. Şehrin yeri tam olarak bilinmemektedir ama muhtemelen Halil Rud Vadi'sinin batısında, bugünkü Khanu kenti civarlarındaydı. Ordu oldukça bereketli bir bölgeye gelmişti ve ayrıca

⁵⁵⁶ Kleander, Agathon, Sitalces ve Herakon kuvvetlerinin çoğunu Karmania'ya getirmişlerdi. Media'nın başkenti Ektabana'dan 6.000 askerle gelmişlerdi. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 184.

⁵⁵⁷ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 103-104.

Harpalos, maliye yönetiminde ne denli başarılı olursa olsun bir kral gibi davranmıştı; düşmanı Theopompos kendisini, Atinalı metresi Glykera'yı Klikya'ya kraliçe atamakla suçluyordu. Dolayısıyla Harpalos, Karmania'dan idam haberlerinin gelmesiyle korktu. Bu yüzden yanına 5.000 talent ve küçük bir paralı asker ordusu alarak batıya kaçtı. 324 yılının ilkbaharında tehlikeli ve güçlü bir figür olarak Yunan dünyasına ulaştı. Kaçışı Büyük İskender için bir şok oldu ve haberi getirenleri yalancılıkla suçlayarak tutuklattı. Harpalos, Büyük İskender'in eski arkadaşıydı. Yaşadığı şok düşmanlığa dönüştü. Bu olay saraydaki oyunlara dahi konu oldu. Sarayda *Agen* isimli bir satir oyunu sergilendi. Büyük İskender'i öven (başlıktaki *Agen* Büyük İskender'di.), Harpalos'u Atinalı metresiyle ve Atina'yla olan ilişkilerini yeren bir oyundu. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 186.

Nearkhos'un donanması hakkında bilgi alabilecek kadar da kıyıya yakındı. Büyük İskender burada Hindistan Seferi'ni ve Gedrosia Çölü'nden sağ salim çıkışını kutlamak için kurbanlar kesip bir müzik ve atletizm festivali düzenledi. Herkesin sarhoş olduğu bu festival, Büyük İskender'in gözdesi Baguas'ın müzik alanında elde ettiği büyük başarıyla ünlenmiştir. Kutlamalar sırasında Nearkhos'un Karmania'nın en büyük limanı Harmozeia'ya sağ salim vardığı haberi geldi. Bu konudaki detayları Nearkhos'tan öğrendiğimiz için doğruluk payını sorgulamamız normaldir. Kesin olan şey Harmozeia'ya ciddi kayıplar vermeden vardığı ve bu haberin Büyük İskender'e bizzat Nearkhos tarafından bilirdiğidir. Bu çok sevincili bir haberdir. Bunun üzerine Nearkhos kutlanır ve görev alanı Karmania ve Susa arasındaki sahil şeridini kapsayacak şekilde genişletilir. Nearkhos, sahil şeridini keşfetmekten daha fazla şey başarmıştı. Bir donanmanın, karadan yardım almadan bilinmeyen bir çölün sahil şeridi boyunca yol alabileceğini kanıtlamıştı⁵⁵⁸.

Büyük İskender, kışın en çok bastırıldığı bir zamanda Karmania sarayından ayrıldı ve küçük bir süvari ve hafif piyade birliğiyle beraber doğruca Persis'in antik başkenti Pasargad'a gitti. Persis satrapı Orxines Büyük İskender tarafından atanmamıştı. Orxinos, Kyros ile olan akrabalık bağına ve Gaugamela'da Pers askerlerine komuta etmiş olmasına güvenerek, bu makamı Phrasaortes'in ölümünden sonra gasp etmişti. Büyük İskender'in Orxines'in bu durumunu onaylaması mümkün değildi. Hatta Orxines'in yerini alacak kişiyi belirlemişti bile. Tehlikenin farkına varan Orxines, imparatorunu çok etkileyici bir törenle ve armağanlarla karşıladı. Büyük İskender de bunlar karşısında nazik davrandı. Ancak daha sonra, Büyük İskender'in gözde hadımı Bagaos satrapa bir suikast düzenledi. Orxines, kraliyet mezarlarını soymakla ve tebaasını keyfi olarak öldürmekle suçlanarak çarımha gerildi⁵⁵⁹.

Yeni fetih projesinin ilk adımları Karmania'da atılmıştı. Babylonia'dan güneye doğru, İran Körfezi'nin batı kıyısından aşağı inilerek başlanacaktı. Büyük İskender'in bunun yapabilmesi için gemiye ihtiyacı vardı ama Mezopotamya'nın ağaçsız

⁵⁵⁸ Nearkhos, Ekim sonunda muson rüzgarları sona erdikten sonra sahil boyunca yelken açar. Indus'un ağzından batıya doğru yol alır, Arabis'in denize döküldüğü yerde duraklar; ama Büyük İskender tarafından mevsim başında burada açılan kuyulardan eser kalmamıştır. Nearkhos ve adamları su bulmak için karanın 40 stade (7,5 kilometre) kadar içlerine gitmek zorunda kalmıştır. Yalnızca Oreitis'e vardıklarında Leonnatos'un Cocala Limanı'nda stokladığı erzakları bulurlar. Bu bölgeden sonra, hiç bilmedikleri bir yere, Ichthyophagilerin ülkesine girerler. Ülkenin fakir halkını bozguna uğrattılar ancak ele geçirdikleri erzaklar çok azdır. Kısacası Nearkhos'un adamları her yerleşim bölgesinin üzerine çekirge gibi saldırıyorlar ve ne bulurlarsa alıyorlardı. Nearkhos ve adamları birçok sıkıntıyla karşılaşır ve hepsinin üstesinden gelmeyi başarmışlardı. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 187-188.

⁵⁵⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 191-192.

düzlüklerinde gemi yapacak malzeme yoktu. Hem Plutarkhos hem de Curtius savaş gemilerinin Fenike ve Kilikya'da yapılarak parçalar halinde Fırat'a taşınması emrinin verildiğinden bahseder. Bu plan gayet mantığa uygundur. Firavunlar döneminde Mısır'da savaş gemileri parçalanarak taşınmıştı. Büyük İskender de, daha küçük ölçekli olmakla birlikte aynı tekniği Hindistan'da uygulamıştı. Amanos ve Lübnan'dan gelen kereste Akdeniz ve İran Körfezi'nde işleyecek donanmanın inşası için kullanılacaktı. Büyük İskender 323 yılının ilkbaharında Babil'e vardığında, kapasitesi 1.000 savaş gemisi olan büyük bir liman inşa ediliyordu ve Suriye sahillerinden 47 savaş gemisi gelmişti⁵⁶⁰. Bu arada Büyük İskender, fetih planına dönük inşa ettireceği gemiler için, Yunan veya Makedon olan Herakleides'e bir grup marangoz ile Hirkanya'nın ormanlarında deniz gemileri yapımında kullanılacak ağaçlar kesip Yunan tipi gemiler inşa etmesi ve Hazar Denizi'nin okyanusun kuzeyindeki bir iç deniz veya koy olup olmadığının araştırılması görevini verdi. Son olarak da Büyük İskender'in her mutlu sondan sonra sunduğu teşekkür kurbanlarının arkasından, mola süresince ziyafetler, oyunlar ve gösteriler sergilendi. Beklenmedik bir olay şenlikleri yarıda kesti. Hephaestion ateşlenmiş, doktorunun tavsiyelerine uymamış ve birkaç gün sonra da vefat etmişti. Hephaestion'un aniden fenalaşması ile tiyatrodan çağırılan Büyük İskender, dostunun vefatına yetişememişti. Kleitos'un ölümünden sonra hiçbir kayıp, Büyük İskender'i en yakın dostu ve yardımcısı Hephaestion'un kaybı kadar sarsmamıştır. Gece gündüz cesedin başında kaldı, saçlarını kesti, yemeden içmeden kesildi. Yas tutulduğunun bir işareti olarak, tüm oyunların yarıda kesilmesi, atların yelelerinin kazınması ve şehir surunun burçlarının yıkılması emri verildi. Tüm satraplıklarda genel yas ilan edildi. Büyük İskender, Doktor Glaukias'ı da idam ettirdi. Mısır'daki Ammon Kehanet Ocağı'na ulaklar gönderildi ve Hephaestion'a tanrısal bir saygının gösterilip gösterilmeyeceği ve kendisine kurbanlar sunulup sunulmayacağı soruldu. Perdikkas'ın Hephaestion'un cenaze merasimi için Babil'e odun götürme büyük bir mezar inşa ettirme görevi verildi. Ayrıca Hephaestion'un *hiliarhlık* konumunu kimseye devredilmedi ve zamanında kendisinin yönettiği ve şimdi Perdikkas'ın teslim aldığı *hetair* süvari birliğinin birinci hipparhisine de Hephaestion'un adı ve arma işareti verildi⁵⁶¹.

⁵⁶⁰ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 190.

⁵⁶¹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 179-180.

Büyük İskender, aylar boyunca kaldığı Ektabana'dan, MÖ 324/323 kışında, yola çıktığında, bu bölgedeki meseleleri de halletmek üzere Babil'e ulaşmak için batıya yöneldi. Medya'dan Mezopotamya'ya yaptığı dönüş yolculuğunu her zamanki gibi yeni yolların keşfedilmesi ve yeni bir girişimin gerçekleştirilmesiyle değerlendirdi. Altı ay süren bir kış seferi düzenleyerek,⁵⁶² Kossaelılara karşı sefere çıktı. Bunlar Uxialılara komşu olan savaşçı bir halktır ve dağlarda köylerde yaşarlar. Düşmanın yaklaşması üzerine yaptıkları şey duruma göre ya hep birlikte ya da küçük bölümlere ayrılarak konumlarını terk etmek ve kaçmak, böylece örgütlü bir kuvvetin onlara saldırısını boşa çıkarmaktı. Sonra, düşman gittiğinde normal çete hayatlarına geri dönerler ve geçimlerini böyle sağlarlardı. Ancak Büyük İskender onları yok etti. Onlara saldırdığı zaman kıştı. Fakat Büyük İskender kötü hava ya da zorluklar karşısında dur durak bilmezdi. Aynı şey bu saldırı esnasında ordunun bir bölümünün komutasını üstlenen Lagos oğlu Ptolemi için de söylenebilir. Gerçekten de Büyük İskender, onun giriştiği askeri işlerde başarılı olduğunu görmüştü⁵⁶³.

Babil yolunda ilerlerken bir mola daha verildiğinde kurulan ordugaha Büyük İskender'i Asya'nın hükümdarı olarak selamlamak ve ona hediyeler sunmak üzere batıdaki yabancı kavimlerin elçi heyetleri geldi. Bunlar, Afrika'da Libyalılar, Kartacalılar, Aithiopyalılar, İtalya'dan Bruttiler, Lukanlar, Etrüskler ve söylenenlere göre Romalılar ve ayrıca da İskitler, Keltler ve İberlerin temsilcileriydi. Aynı zamanda başka kavimlerin elçileri de Büyük İskender'in Babil'e ulaşmasını beklemekteydi. Hatta bazı heyetler Büyük İskender'i ülkelerindeki sınır kavgalarını çözümlemesi için çağırmaya gelmişti. Bu duruma bakılırsa Büyük İskender "tüm ülkelerin ve denizlerin hakimi" sayılıyordu. Ayrıca Büyük İskender'in Doğu'dan döndükten sonra hiç zaman kaybetmeden Batı'ya yöneleceği tahmin ediliyordu. İşte tam da bu sebeple, batıdaki kavimler için Büyük İskender'in planlarını önceden öğrenmek ve onunla iyi ilişkiler içerisinde olmak faydalı görünüyordu. Özellikle Batı Akdeniz Bölgesi'nin büyük gücü olan Kartaca, Büyük İskender'le bağlantıya geçmeliydi. Bunun yanı sıra İtalyan kavimleri de bu bağlantıyı sağlamalıydı. Özellikle Büyük İskender'in eniştesi Epiroslu Alexander'in İtalya'ya gelip politik ve askeri anlamda buraya el atmasından sonra bu

⁵⁶² Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 180.

⁵⁶³ Arrian, *a.g.e.*, s. 216.

daha da önemli görünmekteydi. Büyük İskender Babil'de tüm kavimlerin temsilcilerinin katılacağı bir toplantı yapmayı planlıyordu⁵⁶⁴.

Büyük İskender, Babil'e yürüyüşünde, Dicle'yi geçtikten sonra, Khaldealı kahinlerle karşılaştı. Büyük İskender'i bir kenara çekip konuştular ve daha fazla ileri gitmemesini istediler. Çünkü tanrıları Bel eğer o sırada kente girecek olursa bunun onun için ölümcül olacağını bildirmişti. Büyük İskender bu konuşmaya, Euripides'in bir dizesi ile yanıt verdi: "En iyi olanı haber veren kahinler en iyi kahinlerdir." Buna karşılık Khaldealılar: "Batıya doğru bakmayın, ne de ordunuzla batıya doğru yürüyün. Dönün ve doğuya doğru gidin." Ama yolun askerler için güçlüğünden dolayı Büyük İskender'in bunu yapması hiç de kolay değildi. Büyük İskender, Khaldealıların o sırada onun Babil'e yürümesini engelleme girişimlerinin gerçekte yaklaşan bir yıkımı engelleme olup olmadığı hususunda şüpheye düşmüştü. Aksine kendilerinin özel bir çıkarı olabilirdi. Bel'in büyük tapınağı Babil'in tam ortasındaydı. Yine de, Aristobulus, Büyük İskender'in kente girmekten vazgeçme konusunda onların isteklerini kabul etmeye hazır olduğunu söyler. Buna göre, birinci gün askerlerine Fırat Nehri kıyısında kamp kurdu. Ertesi gün nehri sağına alarak kıyı boyunca ilerledi. Çünkü niyeti şehrin batı kısmını ve sonra oradan dönüp doğuyu ele geçirmektir. Fakat bu yolla ilerlemenin ordu için çok zor olduğu anlaşıldı. Çünkü kentin batı yanına yaklaşarak sonra doğuya dönen biri mutlaka bataklık bir bölgeyle karşılaşılıyordu. Buna göre, Büyük İskender tanrısal buyruğu, çaresiz kaldığı için çığnedi⁵⁶⁵.

Büyük İskender Babil'e gelince, batıdan gelen heyetleri kabule başladı. Esagila'nın yeniden inşası ve aynı zamanda Hephaestion adına dikilecek anıt için arazi açma işine başladı. Her zaman olduğu gibi ağırlıklı olarak askeri konularla ilgileniyordu. Arabistan seferine gönderilecek ilk filo neredeyse hazırды. Nearkhos, İran Körfezi ve Fırat üzerinden elinde kalan birliklerle gelmişti. Levant'dan gönderilen ilk savaş gemisi teslimatı Akdeniz'den parçalar halinde taşındıktan sonra, Thapsakous'tan güneye yelken açmıştı. Bu kırk yedi teknelik küçük bir filoydu fakat Akdeniz'deki tersanelerde yapılacak olan gemilerle sayıları artacaktı ve bu yüzden Babylonia'nın sedir ormanları yeni gemilerin yapımı için yok edilmişti. Babil'de 1.000 gemi kapasiteli çok büyük bir liman yapıldı ve Klazomenaeli Miccalus'a 500 talent altın verilerek, tayfa bulması için Fenike kıyılarına gönderildi. İlk hedef Arabistan'dı. Büyük İskender'in

⁵⁶⁴ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 181.

⁵⁶⁵ Arrian, *a.g.e.*, s. 217-218.

yolladığı keşif birlikleri Musandam Yarımadası'na kadar gitmişler ve özellikle Icarus (Falaika) ve Tylus (Bahreyn) adalarının yerleşime elverişli, bereketli topraklarının olduğunu bildirmişlerdi. Efsanevi Arabistan baharatları buraya ilgi duyma nedenlerinden biriydi. Arapların Büyük İskender'e heyet yollamamış, vergi vermemiş olmaları işgal bahanesi olarak hazır. Büyük İskender'in bu fethi nereye kadar sürdürmek istediğini söylemek zor. Androstenes ve Arkhias tarafından övülen Tylus Adası koloninin üssü olacak, karşı kıyıda Gerra da büyük bir antrepo görevi görecek. Arabia Felix baharat ticaretinde burası ana dağıtım noktalarından biriydi. Burada yaşayan halk, mallarını sallarla Fırat'tan yukarı naklederlerdi. Belki de bu sadece başlangıçtı. Arrhionos Büyük İskender'in baharat üretilen bölgelerle ilgili olarak planları olduğunu ve Yemen'e kadar ilerlemeyi düşündüğünü söyler⁵⁶⁶.

Harita 14. Büyük İskender'in Makedonya'dan başlattığı sefer, Hindistan'a kadar.

(Necmi Karul, Anadolu'nun Arkeoloji Atlası, Büyük İskender ve Makedon Ordusu, Marcel Gabrielli, İstanbul, 2012,)

⁵⁶⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 208-210.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜ VE SONRAKİ OLAYLAR

5.1. Büyük İskender'in Ölümü

MÖ 323 yılının Mayıs ayı sonunda, Büyük İskender'in yeni yapacağı sefer için, gerekli bütün hazırlıklar tamamlanmış ve bir kaç gün sonra hareket edilmesi kararlaştırılmıştı. 1 Haziran günü, yapılacak hareketin hayırlı bir zaferle sonuçlanması için büyük bir kurban kesme töreni düzenlendi. Aynı günün akşamında kral büyük bir veda ziyafeti verdi ki, bu şenlik 2 Haziran sabahına kadar devam etti. Kendisi istirahat ettikten sonra, dostlarından biri onu ziyafete davet etti⁵⁶⁷. Kral son zamanlarda aşırı alkol alıyor ve sarhoş geziyordu. Bu alemlerden sonraki uykuları uzuyor ve sıklaşıyordu. Plutarkhos'un dediği gibi: "İçtikten sonra banyo yapıp çoğu kez öğlene kadar uyurdu. Bazen bütün günü uyuyarak geçirirdi." Doktorları onun bu durumundan endişeleniyordu⁵⁶⁸. Kayıtlarda Büyük İskender'in hastalığı hakkında şunlar yazılıdır: Desios (Haziran) ayının on sekizinci günü humma nöbeti tutunca hamamda uyudu. Ertesi gün yıkandıktan sonra odasına gitti. Bütün gün Medios'la içki sofrasına oturdu. Akşam bir daha yıkandı, tanrılara kurban sunduktan sonra yemek yedi. Geceleyin yeniden humma nöbeti geldi⁵⁶⁹.

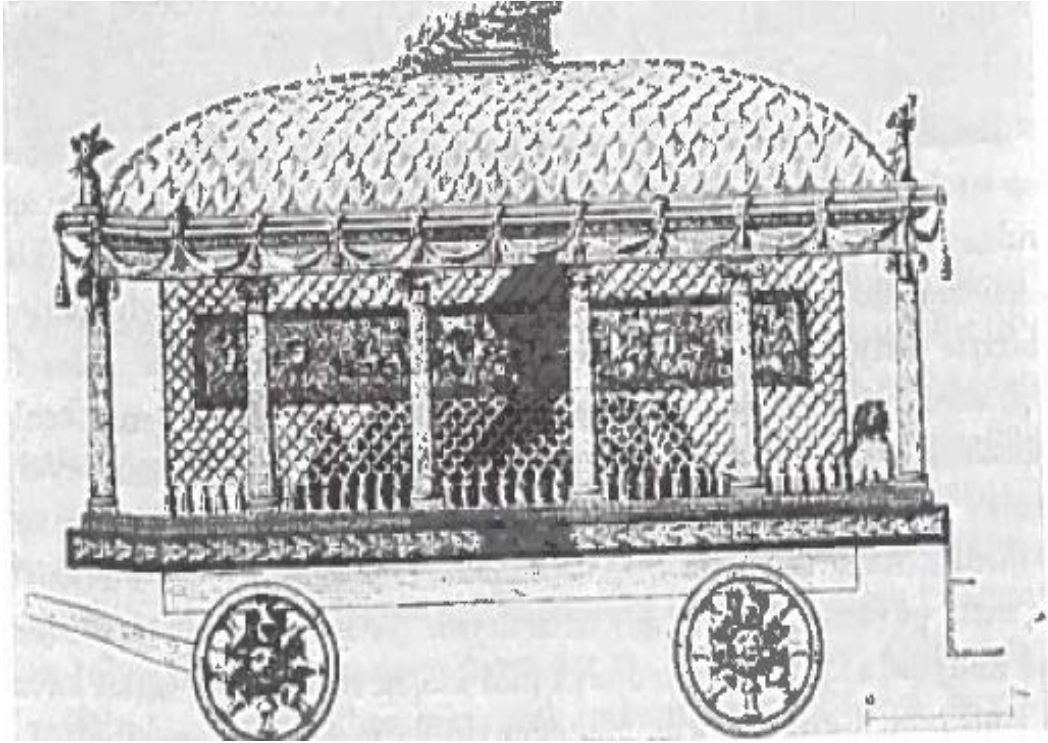
Ertesi gün her zamanki dinsel görevlerini yerine getirmeye ve adaklarını sunmaya yatağıyla taşındı. Bu arada Büyük İskender subaylarına yürüyüş ve yolculuğa ilişkin emirlerini vermeye devam etti. Kara yoluyla gidecek olanlar üç gün sonraki yürüyüşe hazırlanmış, denizden kendisiyle beraber gidecek olanlar dördüncü gün yola çıkmışlardı. Oradan yatağında nehre taşındı ve bir kayıkla karşı kıyıdaki alana geçti. Orada yeniden banyo yaptı ve dinlendi. Ertesi gün yeniden banyo yaparak her zamanki adaklarını sundu ve bundan sonra uzanmak üzere odasına gitti. Orada Medius ile konuşarak, ertesi sabah erkenden subaylarının onunla buluşmaları emrini verdi. Sonra hafif bir yemek yeyip odasına geri taşındı ve bütün gece ateşler içinde yattı. Ertesi sabah yeniden adak sundu ve ardından Nearkhos ve öteki subaylara iki gün sonra başlayacak olan yolculuk hakkında ayrıntılı açıklamalar yaptı. Ertesi gün yine banyo yapıp her zamanki dinsel görevlerini yerine getirdi. Ateşinin yüksek olmasına karşın, subaylarını

⁵⁶⁷ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 126-127.

⁵⁶⁸ Michael Wood, *a.g.e.*, s. 221.

⁵⁶⁹ Plutarkhos Mestrius, *a.g.e.*, s. 96.

topladı ve onlardan yolculuk için her şeyin hazır olmasını istedi. Akşam bir kez daha banyo yaptı. Artık durumu çok ağırlaşmıştı. Giderek zayıf düşmesine rağmen üst subaylarını çağırıp sefer için emirlerini tekrarladı. Ertesi gün dua yerine taşınıp adaklarını sunduktan sonra yapacağı seferin planlarıyla ilgili konuşmaya devam etti. Durumu artık umutsuzdu ve humma şiddetini arttırıyordu⁵⁷⁰. Fakat yine de adamlarının yardımlarıyla kurban yerine kadar gitti ve tanrılar için kurban kesti. Döndüğünde yüksek rütbelilerin sarayda kalmalarını diğerlerinin geceyi dışarda geçirmelerini istedi. Ertesi gün büyük havuzun yakınındaki saraya götürülmesini istedi. Orada biraz uyudu fakat ateşi düşmedi. Komutanları yanına geldiğinde sesini kaybetmişti. Ayın yirmi altısı da aynı şekilde geçti. Makedonyalılar Büyük İskender'in öldüğünü sanıyorlardı. Sarayın kapılarında toplanıp komutanlara öfkeyle bağırmağa başladılar⁵⁷¹.

Şekil 25. Büyük İskender'in antik tariflere göre tertip edilmiş cenaze arabası.

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 454)

Kraliyet günlüklerinden anlaşıldığına göre, askerleri büyük bir özlemle onu görmeyi istiyorlardı. Kimisi, onu henüz sağken bir kez daha görme umundaydılar. Kimileri ise, daha şimdiden ölmüş olduğu haberleri yayıldığı için ve ölümünün

⁵⁷⁰ Arrian, *a.g.e.*, s. 227.

⁵⁷¹ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 96.

muhafızları tarafından gizli tutulduğundan kuşkulandıkları için, bedenini görmek istiyorlardı⁵⁷². Aynı gün sarayının kapıları açıldı ve birbirini takip eden binlerce asker kendisini son kez görmek ve veda etmek için, krallarının ölüm döşeğinin önünden geçtiler. Büyük İskender başını hafifçe kaldırarak hepsine sağ elini uzattı. Gözleri ile veda selamı verdi⁵⁷³. Önünden geçerlerken, gözlerinde her birini tanıdığını anlatan bir bakış vardı. Günlükler Petitho, Attalos, Demofon ve Peukestas'ın, Kleomenes, Menidas ve Selevkos ile birlikte geceyi Serapis'in tapınağında geçirdiklerini, tanrıya Büyük İskender'in kendisinin tapınağa getirilmesinin daha iyi olup olmayacağını sorduklarını, orada dua edebileceğini ve belki de iyileşebileceğini düşündüklerini yazar. Ancak tanrı bunu yasaklar ve olduğu yerde kalmasının onun için daha iyi olacağını bildirir. Yoldaşları tanrının bu emrini duyururlar. Aristobulus'un dediği gibi Büyük İskender, otuz iki yıl sekiz ay yaşadı ve on iki yıl sekiz ay hüküm sürdü⁵⁷⁴. MÖ 323 yılı Haziran ayının 10. günü vefat etti⁵⁷⁵. Öldüğünde henüz 33 yaşını tamamlamamıştı⁵⁷⁶. Büyük İskender'in naaşı yaşanan anlaşmazlıklardan sonra, 64 katır tarafından çekilen, tablolarla süslü bir cenaze arabasında Mısır'a götürüldü. İlk önce Memfis'te, bir müddet sonra da İskenderiye'de defnedildi⁵⁷⁷. Büyük İskender'in Mısır'a nakli ölümünden ancak iki yıl sonra (MÖ 321) ordu kurulunun emriyle oldu. Bu ihtişamlı cenaze arabası, içinde Mısırlılar ve Keldanilerin mumyaladığı cenazenin bulunduğu altın lahti taşıyordu. Lahdin üzerine erguvan rengi bir örtü serilmişti. Altın bir taht ve Büyük İskender'in silahlarının da bulunduğu arabanın dört köşesindeki altından İyon sütunları üzerinde gökyüzü kubbesini andıran ve üzeri mücevherle işlenmiş görkemli bir gölgelik geriliydi. Sütunların arasındaki duvarlara dört tablo asılmıştı. Bu tablolarda hükümdar asasıyla tahtta oturan Büyük İskender ile çevresinde Makedon ve Pers muhafızlar, piyade ve Hint filleriyle beraber ordu, süvari birliği ve donanma gösteriliyordu. Arabanın ayrıca çanları vardı ve geçtiği şehirlerde bu çanları duyan insanlar gelip kafiye eşlik ediyorlardı. Askerlerin, teknikerlerin ve yol işçilerinin eşlik ettiği bu alay, Şam'a ulaştığında, Mısır'a kadar eşlik etmek üzere Ptolemaios tarafından teslim alındı⁵⁷⁸.

⁵⁷² Arrian, *a.g.e.*, s. 227.

⁵⁷³ Murat Albecer, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, s. 92.

⁵⁷⁴ Arrian, *a.g.e.*, s. 228.

⁵⁷⁵ Samuel Willard Crompton, *a.g.e.*, s. 94.

⁵⁷⁶ I.C. McManus, *The Modern Mythology of The Left-Handedness of Alexander The Great*, London 2006, s. 569.

⁵⁷⁷ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 454.

⁵⁷⁸ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 195-196.

Defin artık Büyük İskender'in ya da ordu kurulunun isteklerine göre değil, özel amaçları olan Ptolemaios'un isteğine göre yapıldı. Ptolemaios alayı Ammon Vahası'na değil de Memfis'e bir kaç sene sonra da İskenderiye'ye götürdü. Lahit, Ptolemaios'un bu süre içerisinde inşa ettirdiği tapınağın altına yerleştirildi. Büyük İskender'in halefligi için çatışan diadohklardan (halef) biri olan Ptolemaios için, mezarın kendi hükümdarlık bölgesinin yeni başkentinde olması büyük anlam taşımaktaydı. Yeraltında bulunan Büyük İskender Mezarlığı, "kubbeli kutsal türbe", yüzyıllarca ziyaret edilmiştir. Ziyaretçileri arasında Augustus ve daha sonraki Roma imparatorları da bulunmaktaydı. Bu türbenin yeri bugün bulunamamaktadır⁵⁷⁹.

Büyük İskender Babylon'da öldüğünde, karısı Roksana hamileydi. Büyük İskender'in ölümünün ardından MÖ 323 yılında IV. Alexander dünyaya geldi⁵⁸⁰. Büyük İskender'in, Rodoslu Memnon'un eski karısı Barsine ile ilişkisinden de Herakles adında bir oğlu vardı. Büyük İskender öldüğünde bu çocuk iki üç yaşından fazla değildi⁵⁸¹.

5.2. Büyük İskender'in Ölümünü İzleyen Olaylar ve İmparatorluğun Paylaşılması

Büyük İskender'in ölümünden sonra Babil'de korkunç bir sessizlik hakim oldu. İnsanlar evlerinin alçak çatılarından yuksekteki sarayı gözetliyorlardı. Kısa bir süre sonra dört bir yandan feryatlar duyulmaya başlandı. Kutsal ateşler söndürüldü, Persler yas kıyafetleri giydiler ve saçlarını kazıttılar. Büyük İskender'in ölüm haberinin imparatorluğun satraplıklarında da çabuk yayılmasına rağmen her yerde sükunet korundu. Kavimlerin hiçbiri ayaklanmaya çalışmadı. Sadece Yunanistan'da Makedonya'ya karşı savaş açma kararının verildiği ve tüm Yunanlılara özgürlük çağrısında bulunduğu ayaklanma hazırlıkları yapıldı. Büyük İskender'in tabut içerisinde bekletildiği Babil Sarayı karmakarışık ve idaresizdi. Mühür yüzüğünü alan Perdikkas, komutanları ve muhafızları danışmak için yanına çağırttı. Fakat arkalarından askerler de salona zorla girince, kendiliğinden bir çeşit Makedonya ordu kurulu meydana geldi. Şartlar nedeniyle de bu ordu kurulu, karar yetkisi olan bir kurul olarak

⁵⁷⁹ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 195-196.

⁵⁸⁰ Ian Worthing, *a.g.e.*, s. 350.

Büyük İskender'in ölüm günü kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Bazı kaynaklar Daesius ayının 28. günü yani 10 Haziran olarak bahsetmektedir. Crompton, s. 94; Michael Wood, s. 227. Diğer kaynaklar ise 13 Haziran günü öldüğünü yazmıştır. Mansel, s. 454; Bosch, s. 128.

⁵⁸¹ John D. Grainger, *Alexander The Great Failure, The Collapse of The Macedonian Empire*, New Zealand, 2007, s. 93.

kabul gördü. Perdikkas yüzüğü Büyük İskender'in tacının yanına koyarak, hamile olan Roksana'nın doğurmasını bekleme ve bu sürede de geçici bir düzenleme getirme önerisini sundu. "Eğer Roksana dünyaya erkek çocuk getirirse, bu çocuk kral olacaktır." dedi. Ancak Roksana Persli olduğu için itiraz edenler oldu. Bergama'da yaşayan, Büyük İskender'in Barsine'den olma oğlu Herakles'in de dile getirildiği şiddetli bir tartışma patlak verdi⁵⁸².

Babil'de halef sorununu tartışan generallerin en kıdemlisi Perdikkas'tı. Büyük İskender imparatorluğunun yönetiminde kendisi ikinci adam konumuna çıkarmış olan "Khiliarhos" ünvanına sahipti. Persce'den Yunanca'ya çeviri yoluyla geçmiş olan bu ünvanı Perdikkas'tan önce Büyük İskender'in en çok sevdiği ve her zaman en yakınında bulunan arkadaşı Hephaistion ilk kez taşımıştı. Büyük İskender'in mühür yüzüğünü de elinde taşıyan Perdikkas sahip olduğu bu ünvanla atlı kuvvetlerinin komutanıydı. Toplantının diğer güçlü siması Meleagros'tu. Makedonya seçkin askerleri olan Hetairaların ve piyade gücünün, yani falanksın komutanı olan Meleagros, Büyük İskender'in varisinin kim olacağı konusunda Perdikkas'ın en güçlü muhalifiydi. Perdikkas, Roksana'nın çocuğunu desteklerken, Meleagros Arrhidaios'un sıkı destekçisiydi. Çünkü Roksana'nın doğuracağı çocuk İranlı olacaktı ve Meleagros'un Perdikkas'a karşı muhalefetinin en büyük dayanağı buydu. Makedonya köylülerinden oluşan piyade ordusu falanksın yarı İranlı bir kral istemeyeceği ve ondan nefret edeceklerini iddia ediyordu. Nitekim Büyük İskender'in ölümünden iki ay kadar sonra dünyaya gelen Roksana'nın oğlunun Büyük İskender'in halefi olacağı piyadelere duyurulduğunda, piyadeler tepkilerini Perdikkas'a oklarını fırlatarak ifade ettiler⁵⁸³. Perdikkas oklara hedef olunca, saraydan kaçmak zorunda kaldı. Şehirdeki süvari komutanları, Perdikkas'ın etrafına toplandı. Böylece piyade ve süvari birliği ikiye bölündü⁵⁸⁴.

Sonunda ortak bir karara varıldı. Arrhidaios, III. Philippos ismi verilerek kral ilan edildi ve kısa bir süre sonra, Roksana'nın doğurduğu çocuk IV. Alexander,

⁵⁸² Siegfried Lauffer, *Büyük İskender*, s. 190-191.

Büyük İskender'in Pers soylusu Artabazus'un kızı Barsine ile MÖ 322 yılında ilişkiye başladı. Bu ilişki 5 yıl ya da daha fazla sürdü. (MÖ 327 yılına kadar) Büyük İskender'in bildiğimiz ilk çocuğu Barsine'den olma Herakles'tir. Waldemar Heckel, Lawrence A. Tritle, *Alexander The Great, A New History*, Hon Kong, 2009, s. 205.

⁵⁸³ Mehmet Ali Kaya, '*Büyük İskender'in Halefleri (Diadohkhoi) Savaş ve Siyaset (İ.Ö. 323-306)*, Ömer Çapar'a Armağan, Ankara, 2012, s. 178-179.

⁵⁸⁴ Siegfried Lauffer'', *a.g.e.*, s. 191.

amcasıyla beraber kral oldu⁵⁸⁵. Dönemin belgelerinde görüldüğü gibi, bu bir çift krallıktı. Ancak bir yarım akıllı ve bir bebekten oluşan bu garip eşleme politik bir gereklilikten başka bir şey değildi. Krallar vasilerin bir kuklasıydı⁵⁸⁶.

Perdikkas, Makedonya piyade gücünü isyana sürükleyen Meleagros'u affetmedi. Tartışmanın piyade ve süvari savaşına dönüşmesine neden olan Meleagros'u ve onun birkaç destekçisini isyan çıkarmakla suçlayıp, mahkum edip öldürterek ordunun tartışmasız lideri olmayı başardı. Meleagros, Büyük İskender'in Diadohklar Dönemi'nin ilk kurbanı olan generaldi. Bunun üzerine Perdikkas, *khiliarkos* ünvanının kendisine verdiği rütbe üstünlüğüyle, doğal olarak krallara naiplik yapma hakkına kendiliğinden sahip olmuştu. Nitekim Meleagros öldükten sonra tüm ordunun komutanı konumuna çıkmış bulunan Perdikkas, imparatorluğun tüm satraplıklarının yönetimine ve diğer görevlerin dağıtılmasına ilişkin kararları vermek, bu kararları uygulamak yetkisini kendisi ve diğer generaller adına Arrhidaios'tan aldı. Sonrasında Makedonya ordu meclisini topladı. Bu toplantıda ve sonraki Babil toplantılarında görüşülen konulardan biri de kralların adına imparatorluğun yönetimini kimin ele alacağı oldu. Çünkü Arrhidaios, akli yarım, iradesiz biriydi. IV. Alexander ise imparatorluğu idare edecek çağa gelmesi için uzun yıllar vardı. Bu sebeple ordu meclisi bir çeşit *triumvirlik* diyebileceğimiz üç kişiden oluşan bir üst yönetim kararı aldı. Bunlardan ilki Perdikkas, ikincisi Antipatros, üçüncüsü Krateros'tu. Perdikkas'ın dışındakiler, Babil'deki ordu meclisi toplantılarına katılmamışlardı. Çünkü Antipatros Makedonya'daydı. Büyük İskender onu, Pers seferine çıkarken vekili olarak Makedonya'da bırakmıştı. Krateros ise, Büyük İskender'in arkadaşları arasında en itibarlı komutanlarından ve Büyük İskender tarafından terhis edilen Makedonya askerleri evlerine göndermekle görevlendirilmişti. Üçlü bir üst yönetimin üyelerinden biri olduğunu yoldayken, Kilikya'da öğrendi⁵⁸⁷.

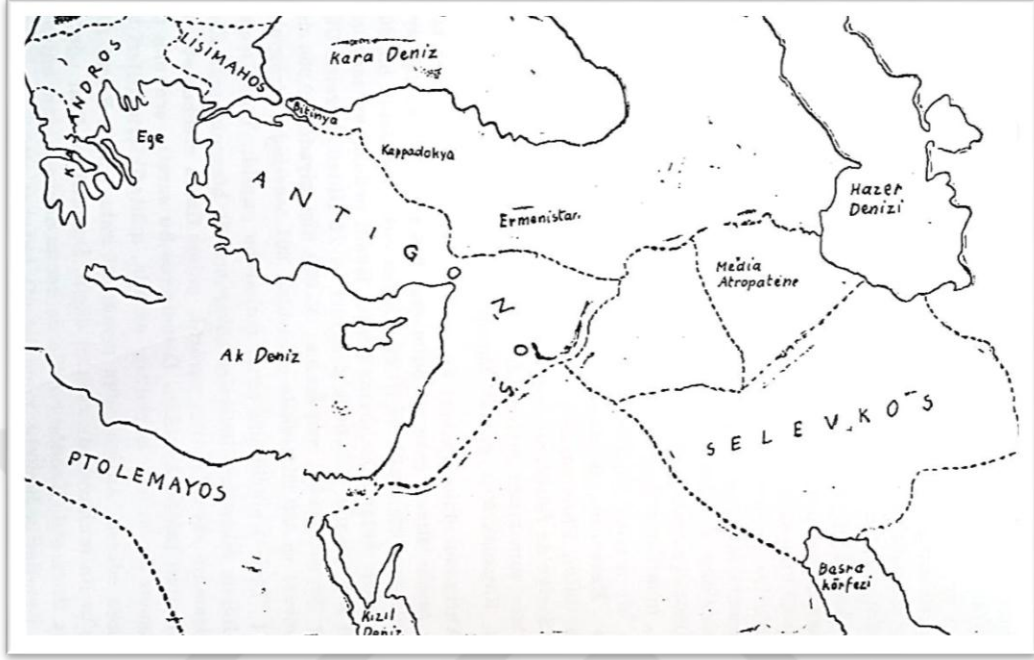
Asya'nın yönetimi ve kralların vasiliği Perdikkas'a verildi. Bütün satraplıklar Perdikkas'a verildi. Çünkü Avrupa kesiminde satraplık yoktu ve imparatorluğun Avrupa kısmınının mülki ve idari yönetimi Büyük İskender'in yaşadığı dönemde olduğu gibi yaşlı Antipatros'a bırakıldı. Üçüncü üye olan Krateros'un görev ve yetkisinin ne olduğu ise tam olarak belli değil. Arrian'a göre, krallığın *prostetas*'ı tayin edildi. Fakat

⁵⁸⁵ Richard A. Billows, *Antigonos The One-Eyed and The Creation of The Hellenistic State*, Oxford 1997, s. 54.

⁵⁸⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 215-216.

⁵⁸⁷ Mehmet Ali Kaya, *a.g.m.*, s. 179.

prostetas'in tam anlamıyla neyi kastettiği belli değil. Bu ünvanla o tüm ordu ve imparatorluğun maliye işlerini devralmış olabilir. Fakat kimi tarihçilere göre Krateros, Meleagros'un yerini de almış olabilir⁵⁸⁸.

Harita 15. MÖ 323 Senesinde Satraplıkların Taksimi

(M.E. Bosch, *Helenizm Tarihinin Anahatları*, Çev. Afif Erzen, İstanbul, 1942, s. 150)

Büyük İskender öldükten sonra, Satraplıklar aşağıda verilen tarzda paylaştırıldı:

*Frigya-Hellespont, Leonatas'a verildi.

*Lidya'yı, satrap Menandros aldı.

*Karya, Philotas'ın oğlu Asandros'a verildi.

*Likya, Pamfilya, Pisidya, Büyük Frigya ile birleştirildi ve daha evvel Büyük İskender tarafından Frigya satraplığına tayin edilmiş olan Antigonos'a verildi.

*Kapadokya ve Paflagonya Büyük İskender'in katibi Eumenes'e bırakıldı. Kendisi büyük nüfuza sahip önemli bir kişiydi. Ancak yabancı olduğundan Makedonyalılar tarafından sevilmezdi. Bu yüzden O hakimiyet sahasından uzaklaştırıp buraya gönderilmişti.

*Kilikya, Büyük İskender'in ölümünden önce satraplığa tayin edilen Philotas'ın uhdesinde kaldı. Fakat bu bölge, oğlu Asandros'a bırakılmıştı.

⁵⁸⁸ Mehmet Ali Kaya, *a.g.m.*, s. 179-180.

*Suriye, Büyük İskender'in gençlik arkadaşlarından Laomedon'a bırakıldı. Laomedon, meşhur Büyük İskender lahtını yaptıran kişidir.

*Mısır'ı Ptolemaios aldı. Kendisi en baştan beri açık açık generallerin şahsi hakimiyeti siyasetinin taraftarıydı.

Bu kumandanlar yapılan paylaşımdan hemen sonra tayin olundukları satraplıklara gittiler. Bütün haldeki yeni imparatorluk düzeni görünüşten ibaret olup kısa bir süre sonra birbirleriyle mücadeleye girişeceklerdi. Satraplar, kendilerini Büyük İskender'in verasetinin idarecisi değil, daha ziyade onun halefleri sanmaktaydılar. Bu yüzden onlara Diadohkhlar denilmekteydi⁵⁸⁹.

Büyük İskender'in ölümü çok ciddi problemlere yol açtı. Kurduğu imparatorluk ölümüyle hemen parçalanmaya başladı⁵⁹⁰. İmparatorluğun Büyük İskender'in generalleri arasında bölünmesinden Helenizm devri krallıkları meydana gelmişti⁵⁹¹. Dünya imparatorluğu sona ermişti. Ancak Büyük İskender, arkasında çekici ve hiç bitmeyen bir imparatorluk ülküsü bıraktı. Ölümünden sonra, generalleri onun davranışlarını ve giyimini taklit etmeye başladılar. Tanrılarla olan ilişkisi de taklit edilmişti. Apollon'u göksel babası olarak ilan eden Selevkos, krallığının tanrılar tarafından onaylandığını söylemiştir. Bu ölçüde olmamakla beraber, Mısırlı Lagids kendisinin tanrısal Argeadai soyundan geldiğini söylemiştir. Ptolemaios kendi soyunu Herakles'e kadar, karısı Arsinoe'ninkini de Dionysos'a kadar götürmüştü. Hayatta olan kralın tanrılaştırılması geleneği böylelikle başlatılmış oldu. Büyük İskender'in batıda gerçekleştiremediği sefer planı Babil'de Makedonya ordusu tarafından iptal edildi. Bazı satraplar, aldıkları yönetim için Babil'de savaşmak zorunda kalmışlardı. Lysimakhos kendisini, Odrysia kralı Seuthes ile çetin bir savaş içinde bulmuş, Eumenes kendini Kapodakya'da kabul ettirebilmek için Perdikkas ve imparatorluk ordusundan müdahale talep etmişti. Ptolemaios büyük Mısır projesine Kyrenaika'yı katıp güney sınırlarını Elephantine'nin ötesine taşımıştı. Ancak Selevkos da uzak doğudaki topraklardan vazgeçmekle bunu dengelemişti. Selevkos Arakhosia'nın doğusunda kalan toprakları 500 fil karşılığında devrederek yeni yönetimi tanımış oldu. Büyük İskender'in kurmuş olduğu birçok şehir Maurya egemenliğine girdi⁵⁹².

⁵⁸⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 131-133.

⁵⁹⁰ Richard Stoneman, *Alexander The Great*, London and New York, 1997, s. 88.

⁵⁹¹ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa, 2012, s. 266.

⁵⁹² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 217-219.

Büyük İskender'in zehirlendiği yolunda söylentiler olduğu düşünülürse, ziyafette konuk olan Eumenes'in Büyük İskender'in ölümünü içki yüzünden azan bir hastallığa bağlamış olması mümkündür. Bu görüşe göre Büyük İskender içki sırasında hastalanmamıştır ve kendini yavaş yavaş elden ayaktan düşüren bir ateşe teslim olmuştur. Saraydaki işler son ana kadar normal bir şekilde sürmüştür. Verilen ayrıntılar (belgenin yazarının Eumenes olduğunu kabul edersek) muhtemelen doğrudur. Fakat bunlar zehirlenme kuşkusunu gündeme getirmeyecek şekilde özenle seçilen ayrıntılardır. Bu durumda, belge hastalığın nedeninin belirlenmesine izin vermeyecek ölçüde taraflıdır. Ölümün, resmi olmayan kaynaklarda ifade edildiği gibi, şiddetli ve ani olmadığını söyleyebiliriz. Geriye sadece, on gün boyunca giderek artan ve koma ile sonuçlanan bir ateş kalmaktadır. Hastalığın sıtma mı yoksa başka bir tropikal hastalık mı olduğu asla bilinmeyecektir. Büyük İskender'in bünyesinin, Malli'de göğsünden aldığı yara yüzünden kaçınılmaz olarak zayıflaması, saraydaki bitmek bilmez içki alemlerinin hastalığını tetiklemiş olması olasıdır. O koşullar altında bir ihanetin gündeme gelmesi kaçınılmazdı. Ancak, o zaman olduğu kadar şimdi de, eldeki kanıtlar bu görüşlerin kanıtlanması için yetersizdir⁵⁹³.

İlk zamanlarda Büyük İskender'in zehirlendiği şüphesi çok azdı. Beş yıl sonra bir ihbar üzerine Olympias pek çok kişiyi suçlu bularak öldürttü. O sıralarda ölmüş olan Loalas'ın da küllerini savurttu. Zehri onun verdiğini düşünüyordu. Bu suikastta Aristoteles'in Antipatros'a suç ortaklığı yaptığını, zehri onun getirdiğini ileri sürenler bunu Hagnothemis adında birisinden öğrendiklerini, ona da Antigonos'un anlattığını söylerler. Çoğu tarihçi zehirlenme hikayesinin yalan olduğuna inanır. Önemli bir kanıtları da vardır. Büyük İskender öldükten sonra komutanlar bir anlaşmazlığa düşmüşler ve ceset günlerce boğucu ve sıcak bir yerde kalmıştı. Buna rağmen kokmadı ve çürümedi. Eğer zehirlenseydi çürürdü diye iddiada bulunmaktadır⁵⁹⁴.

Bu arada Yunanistan'da Büyük İskender'in ölümü üzerine çok daha ciddi karışıklıklar meydana geldi. Atina her zamanki gibi, bu karışıklıkların merkezi oldu. Burada Makedonya dümanları başa geçmişlerdi. Bunların en ileri gelenlerinden biri Lukurgos'tu. Kendisi MÖ 338 yılından beri bu bölgenin maliyesini idare etmekteydi, hapishaneden kaçmayı başaran Demosthenes etrafındaki herkese giderek, Makedonyalılar aleyhine yeni bir Yunan ittifakı meydana getirdi ki, bu ittifaka hemen

⁵⁹³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 213-214

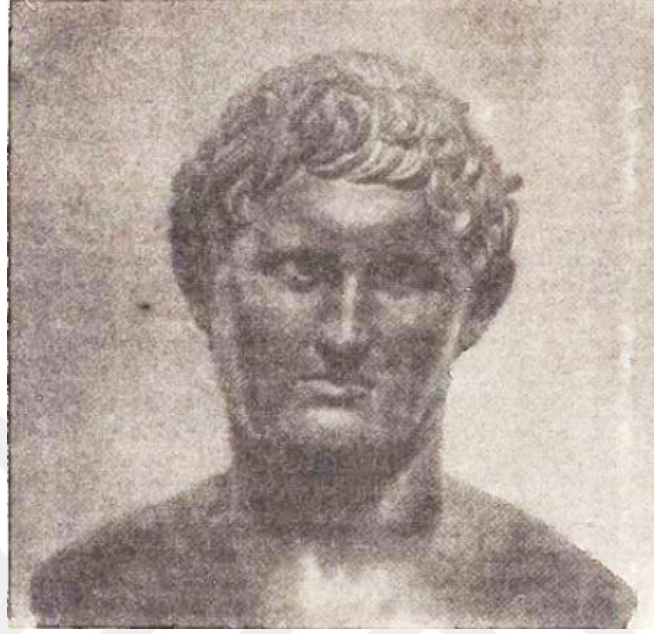
⁵⁹⁴ Plutarkhos, Mestrius, *a.g.e.*, s. 98.

bütün Yunanistan dahil olmuştu. İsyanı bastırmak çok güç olduğu için, isyanı bastırmakla görevli Antipatros, Avrupa'ya doğru hareket eden Krateros ve Frigya-Hellespont satrapı Leonatas'a yardım için ricada bulunmak zorunda kaldı. Atina harp kumandanı Leostenes, Termopul geçidini işgal ederek ilerlemekte olan Antipatros'a orta Yunanistan'a giden yolu kapattı. Leostenes Makedonyalıları mağlup ederek, Thessialı müttefeklerin tarafına geçti ve Antipatros Thessalia'da Lamiya şehrinde muhasara altına alındı. Antipatros çok vahim bir durumdaydı. Ancak Leonatos öldürüldü ve böylece O, siyasi sahneden çekilen ilk Diadohk oldu. Fakat yine de ordusu Antiptaros'la birleşti ve Thessialı müttefikleri MÖ 322 senesinde Thessalia'da Kranon civarında mağlup etti. Atina filosu Amargos adası yakınında imha edildiği için, artık Atina'nın kudret ve kuvveti kırılmıştı. Böylece Yunan birliği kendiliğinden dağıldı. Devletler tek başına Antipatros'la uzlaşmak zorunda kaldılar. Antipatros barış anlaşmasını öyle bir düzenledi ki, her devlet Makedonya'ya tabi oldu. Her tarafta Makedonya taraftarları hükümetlerin başına getirildi ve demokrasi yok edildi. Bütün önemli noktalara Makedonya işgal kuvvetleri konularak, bu bölgeler emniyet altına alındı. Korint ittifadından da artık hiç bahsedilmedi⁵⁹⁵.

Atina'da mağlubiyetin ardından, Makedon düşmanları ortadan kaldırıldı. Demosthenes ölüme mahkûm edilmişti ve bu yüzden MÖ 322 senesinde kendini zehirledi. Onun yerine, Fokiyon başa geçti. Kendisi Atina'yı bağımsız bir devlet olarak devam ettirmekten vazgeçme şartıyla Antipatros tarafından kabul edildi. Buraya da bir Makedonya işgal kuvveti yerleştirildi. Perdikkas ise, baştan beri Büyük İskender'in tahtında gözü olduğunu saklamamıştı. Bunun için ilk adımı, Epiros kralının eski karısı, Büyük İskender'in kız kardeşi Kleopatra'yla evlenerek attı. Anadolu ve Mısır'da zorlu mücadeleler verdi. Ardından MÖ 321-319 yılları arasında, Antipatros'un imparator naipliği başlamıştı. Antipatros, satraplıkları yeniden düzenledi. Perdikkas'a karşı mücadeleye girişmiş olan herkes mükâfatlandırıldı. Perdikkas'ın katlinde rol oynamış olan Selevkos, Babylon satraplığına tayin edildi. Antiganos'a Büyük Frigya satraplığı verilmekle birlikte, imparatorluğun Asya başkumandanlığına da tayin edildi. Antipatros bu dönemde, belli başlı bir icraatta bulunmamıştır. Bir hastalık sebebiyle MÖ 319 senesi ilkbaharında ölmüştür. Devlet menfaatini kendi çıkarlarından daha çok düşünmüştür. Bu yüzden, oğlu Kasandros'u imparatorluk naipliğine tayin etmemiş yerine, Büyük İskender'in en eski piyade generallerinden biri olan Poluperhon'u

⁵⁹⁵ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 134-135.

atamıştır. Onun naipliği MÖ 317 yılında bittikten sonra Antiganos'un naiplik devri başladı. Geriye beş diadohk: Antiganos, Ptolemayos, Kasandros, Selevkos ve Lysimakhos için, meydan boş kalmıştı. Bu beş diadohk, birbirleriyle mücadeleye girişeceklerdi⁵⁹⁶.

Şekil 26. I. Selevkos Nikator. MÖ III. yüzyılın başlarından bronz heykel.
(V. Diakov- S. Kovalev, İlkçağ Tarihi, Çev. Özdemir İnce, Ankara, 1987, s. 491)

Sonuç olarak, Büyük İskender'in ölümünden sonra, Babil'de toplanan ordu meclisinde hem siyaset hem de iktidarı ele alma savaşı vardı. Ptolemaios Lagu'nun haricindeki generallerin hepsi imparatorluğun bir bütün olarak korunmasını düşünüyorlardı. Büyük İskender'in Roxsana'dan olan çocuğu IV. Alexander'in Büyük İskender'in varisi ve halefi olması konusunda çıkan tartışmalar, Büyük İskender henüz hayattayken de yapılmıştı. Meleagros'un Perdikkas tarafından öldürülmesinin sebebi, ikisinin gelecekte kral olmayı planlıyor olması değil, onun birliği bozacağına olan inancıydı. Toplantıda alınan üçlü üst yönetim belirlenirken dikkate alınan tek ölçü kıdemdi. Perdikkas, diğer ikisinden daha fazla ön plana çıktı. Büyük İskender'in halefi olarak kral ilan edilen IV. Alexander ve üvey kardeşi Arrhidaios onun yanındaydı. İmparatorluk, satraplıklar ve Medonya olarak ikiye ayrılmıştı. İmparatorluğun hazinesi ve bütün askeri gücü Asya'daydı. Büyük İskender'in hedefleriyle hiç ilgilenmediler. Satraplıkların dağıtımı konusunda da hiç sorun yaşanmadı. Ortak sorumlulukları sadece

⁵⁹⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 135-147.

Yunanistan'da ve Baktria'daki isyanların bastırılmasıydı. Babil toplantısı yapıldıktan sonra iki yıl içinde bu isyanlar bastırıldı ve Kapadokya fethedildi. Olympias'ın kral Arrhidaios ve onun eşini öldürmesiyle başlayan süreç, Argeadlar hanedanının sonu oldu. Olympias ise, MÖ 316 yılında Kassandros tarafından öldürüldü. Aynı sene, Argeadlar hanedanı için savaş sürdüren Kardialı Eumenes hayatını kaybetti⁵⁹⁷.

Şekil 27. Ptolemaios'un heykeli.

(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 457)

MÖ 311 senesinde barış yapıldı ve haleflerin Argeadlar hanedanının gölgesinden kurtulmak istediklerinin kesin belgesi oldu. Bu anlaşmayla, IV. Alexander ve annesi Kassandros'a emanet edildi. Kral ünvanı alması için, Kassandros'un IV. Alexander ve annesini öldürmesi beklendi. MÖ 310 yılında onları öldürerek bu misyonu tamamladı. Antiganos, MÖ 314 yılından beri takip ettiği bu politikayla, kralsız dönemin (MÖ 310-306) en güçlü generali oldu. MÖ 306 senesinde Antiganos'un kendini kral ilan etmesiyle hem kralsız dönem hem de diadohklar dönemi son buldu⁵⁹⁸.

⁵⁹⁷ Mehmet Ali Kaya, *a.g.m.*, s. 198-199.

⁵⁹⁸ Mehmet Ali Kaya, *a.g.m.*, s. 199-200.

5.3. Büyük İskender'in Hedefleri, Etkinlikleri ve Helenizm

Büyük İskender babası II. Philippos'un ölümünün ardından tahta geçince, güven altına almak zorunda kaldığı ve yerine getirmeyi planladığı bir takım stratejik ve siyasi hedefleri devralmıştı. İlk hedefi Korint Birliği'ni sağlamlaştırmak, ikinci hedefi ise, Makedonların egemenlik sahasını genişletip sağlamlaştırmaktı. Ayrıca Trakyalılar ve İlliryalıları hakimiyeti altına almayı hedefledi. Üçüncüsü de Küçük Asya'dan başlanan saldırılarıyla Makedonyalıları dünyanın süper gücü haline getirmektir⁵⁹⁹.

Henüz 14 yaşındayken başkent Pella yakınındaki Mieza'da Aristoteles'ten felsefe ve siyaset bilimi dersleri almaya başladı. Yunan edebiyatını çok iyi biliyordu. Homeros'un destanlarını yastığının altından hiç eksik etmediği, Euripides'in dramalarını ezbere bildiği söylenir⁶⁰⁰.

Büyük İskender çok erken yaşlarda başarılı bir devlet adamı olacağını göstermişti. Nitekim babası sefere çıktığında, Büyük İskender'i 16 yaşındayken kral naibi yapmıştı. Ayrıca insanlar tarafından kutsal biri gibi karşılanıyordu. Özellikle rahiplerin onu "Amon'un oğlu" veya "Zeus'un oğlu" olarak selamlamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Aynı şekilde Büyük İskender Mısır'a gittiği zaman halk tarafından kurtarıcı olarak karşılandı. Bu arada Amon Tapınağı ve kahinin bulunduğu Siva Vahası'na sonradan çeşitli söylemlerle süslenen zorlu bir yolculuk yaptı. Tanrı Zeus'un oğlu olduğuna ilişkin söylence de bu tapınakta Asya seferinin geleceği konusunda Tanrı Amon'la görüştüğü ve aldığı yanıtı kimseye söylemediği konusundaki kayıtlara dayanır. Büyük İskender'in o dönemde tanrısal bir lider olarak görülmesinde, onun fiziksel ve şahsi özelliklerinin de büyük rol oynadığını söylemek mümkündür. Değişimi, yenilikleri ve yaratıcılığı destekleyen tavrının da onu, insanların gözünde daha çok yücelttiğini söylemek yanlış olmayacaktır⁶⁰¹.

Büyük İskender'e "Büyük" sıfatı, Hellas'tan Hindistan'daki İndus Nehri'ne kadar olan toprakları fethedip dünyanın sayılı büyük imparatorluklarından birini kurduğu, Helenlerin Perslerden öcünü aldığı, Helen kültürünün etkilerini doğuya yaydığı, zaferlerini sağlayan yeni bir savaş taktiği geliştirdiği veya onu bu sığata yaraşır kılan nice davranışlarda bulunduğu için verilmiş olmalıdır. O, insanlar arasında ırk, din, dil ayrımını ortadan kaldıran ve tüm ulusları eşit kabul eden bir görüşe sahipti. Bu görüş onda Eskiçağ dünyasındaki tüm ulusları içeren bir "Dünya Devleti" kurma idealini

⁵⁹⁹ Recep Hikmet Kırımlı, *a.g.e.*, s. 166.

⁶⁰⁰ Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İstanbul, 1995, s. 107.

⁶⁰¹ Bilgehan Gültekin, *a.g.m.*, s. 48-50.

oluşturmuştur. O, sadece Makedonya'da değil, Babil'de de kraldır. İran'da Büyük kral, Mısır'da Firavun'dur⁶⁰².

Büyük İskender'in doymak bilmeyen bir hırsı vardı. Fetih yapmaktan başka bir şey düşünmezdi. Çok derin düşünceleri vardı. O'nu Pers bölgesinde, İssos Savaşı'yla başlayan üst üste aldığı zaferler tatmin etmedi. O'nun fethetmek istediği daha birçok ülke vardı. Herkes onun dünyaya hakim olmak fikrinde olduğunu biliyordu. Büyük İskender'in siyasetteki tek hedefi, Makedonya Krallığı'nı Asya krallığıyla kaynaştırarak Avrupa kavimlerini, Makedonyalılarla Yunanlıları, Asya kavimleriyle İranlıları kaynaştırmaktı. Sonra, yeni bir insanlık yetiştirmektir. Bu insanlık, hiç bir milli fark gözetmeden; Yunan demokrasisini, Makedonya asilzadelikliğini, eski İran hanedanlığını tabu olarak görmeyerek bir dünya imparatorluğu kurmaktı. Onun için, bütün halkına Yunan kültürünü kabul ettirerek onu insani ahlaka sevk etmek, Makedonyalılar gibi, birçok Anadolu kabilelerinin de kabul ettikleri Yunanlılık davasını onlara da kabul ettirmektir. Ordu ve idare işlerinde sadece Makedonyalılarla Yunanlıları kullanmamaktı. Büyük İskender, Makedonyalıların kendine karşı duruşlarını kanla bastırdı. Bu uğurda Kletos'u öldürdü. Pers geleneklerine göre merasim düzenledi. Başına taç giydi ve halka kendisini selamlamak için diz çöktürdü. Susa'da Roksana'nın üstüne Darius'un kızıyla evlendiği zaman, binlerce Makedonyalı devlet adamını ve askerleri de İranlı kadınlarla evlendirerek muazzam bir düğün ziyafeti verdi. Bütün bunlar İranlılar üzerinde etki bırakmak içindi. Ayrıca İranlıları devlet idaresine aldı. Makedonya usulüne göre, İranlılardan piyade kıtası oluşturdu. Doğu halklarının dini ve milli değerlerine önem verdi. Bu bölgelerde Yunan unsurunu çoğalttı. Birçok İskenderiye şehri kurdu. İskenderun, Gazze, Herat, Kandehar bu İskenderiyelerden bazılarıydı⁶⁰³.

Böylece öncelikle dünyayı zapt eden büyük bir kişi, bir fatih olarak tanınmıştır. Pers İmparatorluğu'ndaki eski Doğu'ya ait uyumlu ve düzenli dünyayı parçalamış ve bağımsız Yunan polislerin çağını da sona erdirmişti. Ordusunun başına geçerek ülke ve halkların üzerine bir doğa olayı gibi saldırmış ve bütün direnişleri kırıp geçmiştir. Bu Makedonya genişleme hareketi hem kapsadığı alan hem de eski bir kültür dünyasına karşı uygulanan güç ve yok etme anlamında diğer kavim göçleriyle karşılaştırılabilir. Ancak bu kavim göçlerinin pek çoğu herhalde başlarında böyle yetenekli bir liderleri

⁶⁰² Adnan Pekman, "Büyük İskender'in Politik Görüşü ve Onun Türk- İslam Dünyasındaki Yeri", *X. Türk Tarih Kongresi*; Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt, Ankara 1990, s. 686.

⁶⁰³ Ahmet Refik, *a.g.e.*, s. 78-79.

Bildiğimiz kadarıyla Büyük İskender yaşarken, Büyük İskender diye adlandırılmıyordu. MÖ 200'lü yıllarda bu lakap kullanılmaya başlamıştır. Frank L. Holt, *a.g.e.*, s. 1.

olmadığı için başarılı olamamıştı. Pers İmparatorluğu kolay kolay yıkılacak gibi değildi. Ancak Büyük İskender gibi eşine nadir rastlanan bir komutan galip çıkabilirdi. Bu anlamda Büyük İskender, Yunan kültürünün yayılmasını sağlayan ve Helenizm çağının önünü açan büyük kişiydi. Kesin olarak amacı, doğu ülkelerini ve kavimlerini Helenleştirmek değildi. Yunan eğitimiyle yoğrulmuş olan Büyük İskender doğuda, Yunanlılığa farkında olmadan beklenmedik imkanlar sağlamıştı⁶⁰⁴.

"Helenizm" sözcüğünün ilk kez bilimsel bir terim olarak tarihe mal eden Alman tarihçisi J.G. Droysen bununla Yunan kültürünün Yunanistan sınırları dışına çıkıp Akdeniz bölgesi ve Ön Asya'da doğu kültürleriyle karışması ve kayışması sonunda meydana gelen uluslararası bir kültürü kastetmiştir. Bu kültür Büyük İskender'in Asya seferlerinden başlamakta, etkilerini uzun zaman göstermekle beraber esas itibariyle Mısır'ın Romalılar tarafından fethi ile sona ermekte, yani MÖ 330'dan M.S. 30'a kadar gelen 300 yıllık dönemi kapsamaktadır. Büyük İskender'in fetihleri sonunda Yunan kültürü Akdeniz Bölgesi'nden Hindistan içlerine kadar yayılmış, birçok yerde doğu kültürlerine etkilerde bulunmakla beraber bazı hallerde bunların etkisi altında da kalmıştır. Bu kültürün bu kadar büyük bir genişlik kazanmasında o dönemde doğu ülkelerine akın eden ve oralara yerleşen Yunanlıların önemli rolü olmuştur. Yunan göçmenlerinin bu uzak ülkelerdeki yaşam tarzlarında, birbiriyle ya da yabancılarla olan ilişkilerinde değişiklikler olacağı belliydi. Üst üste denilebilecek bir halde yaşayan çeşitli kabile veya çeşitli şehir devletlerine mensup bu insanlar aralarındaki gelenek, töre, lehçe, hukuk ve din ayrılıklarını zamanla unutmak zorundaydılar. Zaten doğu ülkelerinde bu ayrılıkların ortadan kalktığını ve Yunan kültürünün buralarda hakim olduğunu görüyoruz. Bu olayı en çok dilde bulmak mümkündür. II. Philippos ve Büyük İskender tarafından resmi dil olarak kabullenilen ve İyon etkileri altındaki Attika lehçesi yavaş yavaş başka Yunan lehçelerini gölgede bırakmış, o zamanın genel dili olmuştu⁶⁰⁵.

Helenik kültürün kendine has birçok özelliği bulunmaktadır. Bu özelliklerden bir tanesi, Helenistik kültür anlayışında insanlık bilinci yatmaktadır. Bir diğer özelliği ise, bilimsel düşünce biçimini geliştirmiş olmasıdır. Temasta bulunduğu birçok milletin

⁶⁰⁴ Siegfried Lauffer, *a.g.e.*, s. 214.

⁶⁰⁵ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 507-508, Arnold J. Toynbee, *Helenism The History of a Civilization*, New York and London, 1959, s. 3.

kültür ve medeniyetini içinde sindirdikten sonra tek bir kültür haline gelmiş olan Helenizm, bünyesinde kendine ait pek çok özellik taşımaktaydı⁶⁰⁶.

Helenizm, Doğu'nun birçok bölgelerine yayılan Grek köleci toplumunun daha gelişmiş biçimlerini sunar. Akdeniz ekonomi ve kültür çevresine bağlı olan doğu ülkeleri bunların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Büyük İskender İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde, doğu ve Grek temel ilkelerinin tuhaf bir karışımını sunan büyük, bağımsız devletler kuruldu. Bunlar, yönetici katmanı Grekler, Makedonyalılar ve Helenleşmiş yerli aristokrasiden oluşan doğu tipi merkezi monarşilerdi. Helenleşmiş yerli aristokrasi, ayrıcalıklı konumuyla, yabancı istilacının ezdiği yerli halk yığınlarının karşıtlarıydı. Ulusların sömürülmesi ve vurgun savaşı, Helenistik hükümdarların, ekonomik ve kültürel hayatta giriştikleri büyük çalışmaların maddi temelini atmalarına izin veriyordu. Küçük Asya, Orta Asya, Arabistan, Hindistan, Çin, Akdeniz ülkeleriyle ticaret yapıyordu. Maddi hayatın büyük bir gelişme gösterdiği bazı Helenistik devletlerde, Grek bilimi büyük ölçüde ilerledi ve teknik düzey üzerinde büyük etki yaptı. Böylece Doğu ülkeleri ve Grek devletlerinin ekonomik ilişkileri, kültürlerinin karşılıklı etkileşimini sağladı⁶⁰⁷.

Helenizmin başlıca karakteristik özellikleri:

1. Geniş sahalı, yerel devletler: Klasik devrin Yunanlılarının tercih ettiği devlet modeli polis devletiydi. Yani şehir devletlerinden oluşuyordu. Milli bir birlik gösteren bu devlette halk, özerk bir şekilde idare ediliyordu. Helenistik devletleri ise bir sülaleye bağlı, milli nitelikten ayrılmış verasetle yürütülen devletlerdi. Yani hiçbir zaman Mısır veya Suriye Devleti gibi milli karakterde bir devlet olmadılar.

2. Kozmopolitik: Klasik zamanda Yunanlılar için, kendi dillerinden konuşmayan bütün insanlar barbar yani bir yabancıydılar. Dünyanın her yeri Yunanlıların vatanıydı.

3. Dinlerin birbirine karışması: Asya'da kabul edilen bütün büyük ilahları Yunanlılar kabul etti ve kendi inançlarıyla bütünleştirdiler. Asya kültür unsurlarının Helenistik devrinde etkili bir rol oynadıkları ve Yunan kültürünün doğululaşması,

⁶⁰⁶ Sezgin Güçlüay, *Hz. Ömer ve Büyük İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması Meselesi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Fırat Üniversitesi) Elazığ, 1993, s. 5.

Eski zamanlarda Yunancayı anlama ve bu dile hakim olma "Helenizm" sözcüğüyle gösterilmektedir. Bu açıdan hareket eden Alman tarihçisi J. G. Droysen, "Geschichte des Hellenismus" adlı eserinde bu sözcüğün tarihi araştırma alanına sokmuş ve eskiçağlar tarihinde, Helen dilinin Hellas'ın sınırları dışına çıkarak bütün Akdeniz havzasına ve bilhassa Önasya'ya doğru yayılıp hangi millete ait olursa olsun, bütün aydınların, okumuşların dili olduğu bu devri, anılan kelimeyle yani Helenizm ile adlandırmıştır. Ekrem Memiş, *a.g.e.*, s. 266.

⁶⁰⁷ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 480.

Doğunun Yunanlaşması bugün kabul edilen bir gerçektir. Bu iki büyük kültürün birbirleriyle kaynaşması, Büyük İskender ve onun kültür politikasıyla başlamıştır ki, bizler bundan meydana gelen sonucu Helenizm adıyla tanımlamaktayız. Helenizm, MÖ 4. yüzyılın ortasında başlamıştır. Helenizmin sonu için, önceleri Roma Devleti'nin Önasya'ya doğru yayılması zamanı kabul edilmektedir. Fakat Roma İmparatorluk zamanını Helenistik devrin dışında tutmak mümkün değildir. Çünkü Roma İmparatorluğu'nun kültürel esasları, Helenizm'den başka bir şey değildir. Helenizmin dünya tarihi açısından en önemli başarısı olan din aleminin birleştirmesi ise, Roma İmparatorluğu'nun ilk döneminde sonucuna ulaşmıştır. Bu sebepten dolayı Helenizm devrinin sonu MS 4. asrın başlangıcı kabul edilir⁶⁰⁸.

Hem Ptolemaios İmparatorluğu hem de Selevkos İmparatorluğu büyük ölçüde Yunan göçmenlerine dayanıyordu. Büyük İskender'in fetihlerinin kışkırtmasıyla binlerce Yunanlı yabancı ülkelerde zengin olmak ümidiyle, anayurtlarını terketti. Bazıları devlet memuru ve yönetici oldu, ötekiler askerlik mesleğine girdi, diğerleri de askeri önem taşıyan koloni bölgelerine gidip bu bölgelere çiftçi olarak yerleşti. Fakat Yunan göçmenlerinin büyük kısmı tacir, doktor, mimar, yazıcı, vergi toplayıcısı olarak, hem devlet hizmetinde hem özel işlerde hem de serbest mesleklerde yüzlerce farklı iş yapan kent halklarını oluşturdu. Bu geniş çaplı göç, Yunanistan'da görülen ekonomik gerilemenin hem bir belirtisi hem de nedeniydi. Büyük İskender'in fetihlerini izleyen yüzyılda bırakılmış tarlalardan, boşaltılmış köylerden söz edildiğini duyarız. Yurттаşlar, git gide artan bir hızla kırsal bölgelerden ayrıldılar ve onların yerini kölelerle yabancılar aldılar. Tüm bu değişiklikler bir bakıma Yunan toplum biçimini Ortadoğu'da öteden beri görülen biçime yaklaştırdı. Yunan kültürünün ilk gelişme döneminde görülen, bir süre için topluma egemen olan çiftçilerle kent halkı arasındaki sıkı ilişkiler yok oldu. Kasabaların, artık büyük bir bölümü köyden gelen rantlarla beslenen yukarı sınıflarıyla köylü sınıfı arasında, hiçbir zaman kapatılamayacak kadar büyük toplumsal bir uçurum açıldı. Aslına bakılırsa bu kutuplaşma uygarlığın karşılığında ödenen bir bedeldi⁶⁰⁹.

⁶⁰⁸ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 1-3.

⁶⁰⁹ William H. McNeill, *a.g.e.*, s. 234-235.

Şekil 28. Helenizm çağı krallıklarının sikke portreleri. 1. Selevkos I, 2. Ptolemaios I, 3. Demetrios Poliyorketes, 4. Antiyohos I, 5. Ptolemaios II ve Arsinoe.
(Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, s. 460)

Ptolemaios'un halefleri Roma fethine kadar (MÖ 30) Mısır'ı ellerinde tuttular. Helenistik Mısır yönetimi, bir yandan eski zamanların mirası olan temel ilkelere dayanıyordu. Yönetimsel bölünme eskiden olduğu gibi kalmıştı. Normlarıyla topluluk örgütlenmesiyle Yukarı ve Aşağı Mısır devam ediyordu. Öte yandan, ortaya yeni nitelikler, özellikler de çıktı. Örnek verecek olursak, devlet örgütü özellikle Greklerden ve Makedonyalılarından oluşuyordu. Bu durum ise yerli halkı aşağı bir statüye indiriyordu. Yönetim şekli yerli halkı ezilen ve sömürülen bir katman durumuna getirmişti. Ptolemaioslar Mısır'ı kendi özel mülkleri gibi kabul ediyorlardı. Kral, kendi mülkü olan toprakları, "krallık toprakları"nı, küçük çiftçiler, "krallık çiftçileri" işliyordu. Krallık çiftçileri, Helenistik Mısır'da ekonomik etkinlikleri bakımından bağımsız değillerdi. Yetiştirebilecekleri bitkinin türü ve miktar belirlenerek, etkinlikleri titizlikle saptanıyordu. Çiftçi, saptanan kuralları değiştiremezdi. Asilik yapanlar ağır para cezalarına çarptırılıyorlardı. Bütün doğal zenginlikler, maden kömürü, kaya tuzu, taş ocakları vb. bunların hepsi krala aitti. Ticaret de tekel altındaydı. Toplumsal ve siyasi

bakımdan, yerli halk ile yeni gelen Grek-Makedonyalılar arasındaki fark çok çarpıcıydı. Yerli halkın oturduğu ülke (Khora), Greklerin, Makedonyalıların sahip oldukları kentin (Polis) karştıydı. Kral, mutlak efendiydi ve yönetim biçimi doğu tipi despotizme yakındı. Çoğunluğu Makedonyalı ve Grek olan memurlar yardımıyla ülkeyi yönetiyorlardı⁶¹⁰.

Selevkoslar Krallığı'nın teşkilatı hakkında pek çok bilgimiz olmamakla beraber, bu teşkilatın birçok konuda Mısır'inkine benzediğini ancak bazı durumlarda Mısır'dan farklı olduğunu görüyoruz. Bu devletin kapsadığı geniş alan 25 kadar satraplığa bölünmüştü. "Strategos" ya da satrap ünvanını taşıyan valilerin idare ettiği bu eyaletler Persler zamanındaki satraplıklardan daha küçük olup birtakım "Hiparhia"lara bölünmüşlerdi. Ptolemaiosların Mısır'da sadece bir tek şehir kurmalarına rağmen, Selevkosların Anadolu ve Suriye'den Hindistan içlerine kadar uzanan geniş ülkelerde birçok şehir kurduklarını saptamak mümkündür. Yalnızca I. Selevkos 16 tane, Antioheia 5 tane, Laodikeia 9 tane, Selevkeia 3 tane, Apameia ve Stratonikeia 3 tane kurmuştu⁶¹¹.

Büyük İskender'in yaptığı fetihler ve ele geçirdiği bölgelerde kültürünü yayma politikasıyla başlayan süreç, ölümüyle daha da belirginleşmişti. İlk olarak Perslilerin adetlerini benimsemiş onlara daha yakın olmaya çalışmıştır. Kendisi başta olmak üzere binlerce Makedonyalı'yı Persli kadınlarla evlendirmiştir. Bundaki amacı kültürel bir kaynaşma yaratmaktır. Büyük İskender, kendi askerleri ve generalleri tarafından büyük tepkiler almasına rağmen Asya halklarını kendine yaklaştırmak için, onlara önemli görevler vermişti. Büyük İskender'in başlattığı bu politika arkasındaki komutanlar tarafından devam edilmiş hatta Yunanlıların akın akın Asya ülkelerine ve Mısır'a göç etmesiyle Helenizm akımı başlamıştır. Bu akımın etkisi yüzyıllarca sürmüş, Roma İmparatorluğu'na kadar birçok ülkeyi ve medeniyeti etkisi altına almıştır. Helenizm dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin bütün bir kültür ortaya çıkarmıştır. Yani Grek-Makedonya kültürü bütün ülkelerde hakim olmuştur.

5.4. İskender-i Zulkarneyn Efsanesi

Zulkarneyn'in hayatı hakkındaki bilgiler İslam kaynaklarında, daha çok tefsirlerde ve bilhassa Kuran-ı Kerim'de adının anılması sebebiyle, sonradan kaleme

⁶¹⁰ V. Diakov, S. Kovalev, *a.g.e.*, s. 482-486.

⁶¹¹ Arif Müfid Mansel, *a.g.e.*, s. 496.

alınmıştır. Bu bilgilerin de çoğu efsane ya da hikaye niteliği taşıdığından onun hakkındaki en köklü bilgiyi yine ilahi kitapta bulabilmekteyiz. Kuran-ı Kerim'de Kehf süresinin 83. ile 99. ayetleri Zülkarneyn'in hikâyesini anlatır. Bu ayetlerde anlatılan bilgiler şöyledir: Yeryüzünde iktidar sahibi olmuş, kendisine Allah tarafından yardım gösterilmiştir. Batı istikametine ilerleyerek okyanus kenarında bir kavme rastladığı ve onlara iyi muamelede bulunduğu bildirilen Zülkarneyn'in ikinci yolculuğu, ev ve elbiseden habersiz bir toplulukla karşılaştığı doğu istikametine olur. Daha sonraki yolculuğu ise güneyden kuzeye olup Azerbaycan dolaylarında Ye'cüc ve Me'cüc üzerinde sed yaptırmayısıyla sonuçlanır⁶¹².

Eski kitapların pek çoğu Zülkarneyn'i anlatır. Bunlardan Taberi'nin tarihinde şöyle bahsedilmiştir: Büyük İskender, Ye'cüc ve Me'cüc'ün yaşadığı dağların arasına demiri ve tuncu eritip set yaptırdı ki, bir daha oradan çıkıp bölgedeki halka zarar veremediler. Seddin iki ucunun Aralığı 5.000 kulaçtı. Orayı bir kulaç demirin üzerine bir kulaç kalay dökerek doldular ve üzerine petrol yağıyla kükürt dökerek ateşlediler. Tam orada Zülkarneyn'e yaşlı biri gelip dedi ki, "Ey şehriyar! Bu yakınlarda bir deniz vardır, o denizden geçecek zulumatdır ve zulumat içinde bir pınar vardır. Her kim o pınardan bir içim su içse ölmez, bâki kalır. Ona âb-ı hayat pınarı derler. Eğer bana inanmazsanız, başkalarından sorun. Şah ertesi gün zulumata gitmeyi istedi." 4.000 kişiyle beraber 1 ay kuzey yönüne gittiler. Hızır da onun yanındaydı. Sonra ikiye ayrılıp Büyük İskender bir yere Hızır bir yere gitti. Hızır acıkınca yanında getirdiği pişmiş balıkları yemek için çıkardı. Elini yıkadığı suyun bir damlası o balığa damlayınca balık canlanıp suya atladı. Hızır bunun üzerine o sudan içti. Ancak Büyük İskender bu suyu içemedi⁶¹³.

İskendernamelerde ise âb-ı hayat, ölümsüzlük ve Hızır konusu değişik şekillerde karşımıza çıkar. Büyük İskender'in âb-ı hayatı bulmak için Hızırla karanlıklar ülkesine girmesi, bu suyu içerek ölümsüzlük elde etme çabası ve bu yolculukta zorluğa düştüğü zamanlarda, başta Aristo olmak üzere çevresindekilerin yardım etmekte yetersiz kaldıkları birçok olayda Hızır yardımına yetişir ve Büyük İskender'i zor durumdan kurtarır⁶¹⁴.

⁶¹² İskender Pala, "Büyük İskender mi Zülkarneyn mi?", *Journal of Turkish Studies*, Vol. 14, 1990, s. 119.

⁶¹³ İskender Pala, *a.g.m.*, s. 119-120.

⁶¹⁴ İskender-i Zülkarneyn'i savaşlarını ve efsanevi hayatını anlatan ve aynı zamanda dünya tarihinden de bahseden İskendernâmeler, içeriklerindeki zengin malzemelerle çok dikkat çekici eserlerdir. Bu türde yazılan ilk eser Nizami'nin İskendernâme'sidir. Nizami'den evvel edebi alanda bu konu Firdevsi'nin Şehnâme'sinde bir bölüm olarak geçer. Büyük İskender burada Pers hükümdarlarından biri olarak anılır. Türk edebiyatında Ahmedi, Hamzavi, Ali Şir Nevayi, Ahmed-i Rıdvan, Karamanlı Figani ve Behiştî Sinan Çelebi bu türde eser veren yazarlardır. Başta Azerbaycan ve Özbekistan olmak üzere

Hızır konusu bazı benzerlikler ile Kuran-ı Kerim'de şöyle anlatılır: İsrailoğullarının peygamberi Hz. Musa bir gün yakını bir gençle beraber, kendisiyle buluşması emredilen bir kişiyle görüşmek için yola koyulur. Buluşma yeri " Mecmau'l-Bahreyn (iki denizin birleştiği yer) 'dir. Hz. Musa burayı tanıyabilmek için yanına azık olarak balık almıştır. Çünkü balığın bu suya değince canlanması bir işettir. Fakat genç arkadaşı, sahilde uğradıkları bir kayanın yanında balığın denize kaçtığını söylemeyi unutmuştur. Acıkıp balığı yiyecekleri zaman genç olayı hatırlayıp Hz. Musa'ya anlatır. Bunun üzerine Hz. Musa o kayanın bulunduğu yere gider ve aradığı kişinin orda olduğunu görür. Bu kişiye Allah tarafından rahmet ve gizli ilim verilmiştir. Bunun üzerine Hz. Musa kendisini yanına almasını ve bildiği her şeyi ona da öğretmesini ister. O kişi önce buna yanaşmaz fakat ısrara dayanamaz, yaptığı işlerle alakalı soru sormaması şartıyla Hz. Musa'yı yanına alır. Yolda kul bir gemiyi deler, bir çocuğu öldürür, kendilerine yardım etmeyen bir toplumun bulunduğu yerde yıkılmak üzere olan bir duvarı doğrultur. Hz. Musa her defasında bu yaptıklarının sebebini sorar, o kul da yaptığını anlatır ve sonra ayrılırlar. Burada "kul" olarak geçen kişi hadis kitaplarında ifade edilmesine göre Hızır'dır⁶¹⁵.

Hızır ile Zülkarneyn'in çağdaş olduğu düşünülürse burada bir karışıklık ortaya çıkar. Buna göre Zülkarneyn ya iki tanedir ya da sürdüğü ömür çok uzundur. Kaynaklara bakarsak "Zülkarneyn, zaman-ı Semud'dadır ve ömrü 1600 senedir" teziyle karşılaşırız. Öyleyse Zülkarneyn iki tanedir. Biri Ekber ve biri Asgar'dır. Bazı tarihlerde Zülkarneyn'i Ekber için "Büyük İskender'i evvel"; Zülkarneyn'i asgar için de "Büyük İskender'i Sanni" (ikinci) lakapları kullanılır. Bu adlandırmaları kullanan İbn-i Adil, Büyük İskender-i Saninin Hz. İsa'dan yaklaşık 300 yıl önce yaşadığını iddia etmektedir. Bu tesbit aşağı yukarı Makedonyalı Büyük İskender'in yaşadığı zamana denk gelir. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, tarihte iki ya da daha fazla Büyük İskender yaşadığı kesindir. Buna göre, Büyük İskender-i Rumi olarak anılan Makedonyalı Büyük

Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde İskender-i Zülkarneyn'le alakalı anlatımlar masal, efsane ya da hikaye olarak değişik biçimlerde karşımıza çıkar. İsmail Avcı., " *İskendernamelerde Ölümsüzlüğe Yolculuk: İskender-i Zulkarneyn ve Hızır*" Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri, Adana, 2012, s. 29-30.

Ritter, bu âb-ı hayat hikayesinin aslının müstakil olarak tespit edildiğini söyler. Buna göre hikaye, tamamıyla başka bir kişiye bağlanmıştır. Glaukos (yeşil) isminde bir balıkçı vardır. Bir gün ölü balıklardan bir tanesinin bir ota değerek canlandığını görür. Kendisi de o ottan yer ve bir şeytana dönüşür. Ölümsüzlük onun için bir lanettir. Her sene dağları, uçurumları ah ederek dolaşır ve bu ölümsüzlükten kurtulmak ister. Ritter'e göre bu hikaye sonradan Büyük İskender romanna sokulmuştur. İsmail Avcı, *a.g.m.*, s. 32.

⁶¹⁵ İsmail Avcı, *a.g.m.*, s. 32

İskender'in, Allah'ın salih kullarından ya da peygamberlerden biri olan Zülkarneyn ile alakası olamaz. Bunu yazılı kaynaklarda da görebiliriz. "Hasıl-ı kelam Büyük İskender iki kişidir. Önceki Zülkarneyn, Kuran-ı Kerim'de bahsedilen salih bir mümindir ve veziri Hızır'dır. İkinci, Büyük İskender-i Rumi müşriktir ve veziri filozof Aristoteles'dir. İkisinin arasında 2.000 seneden fazla zaman vardır⁶¹⁶.

Klasik Türk şiirinin içinde de Büyük İskender-i Zülkarneyn'den bahsedilmiştir. Divan şairleri doğrudan Büyük İskender'i Zülkarneyn'i anlatan İskendernameler'in yanı sıra divanlarda da sık sık konu olmuştur. Bu ismin diğer kahramanlara göre şiirlerde daha fazla yer aldığı söyleyebiliriz. Bunun nedeni, Büyük İskender'in birçok açıdan şiire konu olabilecek özelliklere sahip olmasıdır. 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar divanlar tarandığında, şairlerin Büyük İskender'i Büyük İskender (Sikender), Zülkarneyn, İskender-i Zülkarneyn, Büyük İskender-i Yunan (Yunani) ya da Büyük İskender-i Rum (Rumi) şeklinde şiirlere konu edindikleri görülür⁶¹⁷.

Büyük İskender'in kısa ömrüne büyük zaferler sığdırmasıyla, dünya tarihine, efsanelere, şiirlere konu olmuş ve kitleler üzerinde büyük hayranlık uyandırmıştır. Onun sahip olduğu özellikler arkasından gelen insanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanıp büyüklüğünü peygamberlikle bağdaştıranlar bile olmuştur. Kuran-ı Kerim'de bahsedilen Zülkarneyn ve Hızır olayı ile Büyük İskender'in yaşadıkları arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bize göre, Makedonyalı Büyük İskender'in Zülkarneyn olması mümkün değildir. Kuran-ı Kerim'de bahsedilen kişinin yaşadığı tarih ve olaylar ile Büyük İskender dönemi uyuşmamaktadır. Bizce bu yakıştırmanın nedeni, Büyük İskender'in kısa zamanda, elindeki imkanların çok kısıtlı olmasına rağmen, güçlü zengin Darius'un ordusunu yerle yeksan etmesi, büyük Pers İmparatorluğu'nu ele geçirmesi, ardından Hindistan'da fillere karşı çetin bir savaştan da başarıyla çıkmasıdır. Bu savaşlarda en zor zamanlarında hep bir çıkış yolu bulmasını Hızır'a bağlamışlardır. Bu zaferler ve Büyük İskender'in azmi, hırsı onu tarihe mal olmuş bir kahraman yapmıştır.

⁶¹⁶ İskender Pala, "Büyük İskender mi Zülkarneyn mi?", *Journal of Turkish Studies*, Vol. 14, 1990, s. 121-122.

⁶¹⁷ İsmail Avcı, "Divan Şiirinde Büyük İskender-i Zülkarneyn Alexander The Great in Divan Poetry" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, C: 7 S: 29, 2014, s. 47-48.

ALTINCI BÖLÜM

6. BÜYÜK İSKENDER'İN İMPARATORLUK SİSTEMİ

6.1. Büyük İskender'in Ordusu

Büyük İskender MÖ 334 yılı baharında Makedonya'dan sefere çıktığı zaman, ülkeyi savunmak ve Yunan kentleri üzerinde gözcülük yapmak üzere geride 12.000 piyade ve 1.500 süvari ile Antipater'i bıraktı. Bazı antik kaynaklarda Hellaspont'u geçen ordu ile ilgili rakamlar piyade için 30.000 ile 43.000, süvari için 4.000 ile 5.500 arasında değişir⁶¹⁸.

	Piyade	Süvari
Kalisthenes	40.000	4.500
Ptolemi	30.000	5.000
Aristobulus	30.000	4.000
Anaximenes	43.000	5.500
Arrian	30.000	5.000
Diodorus	32.000	5.100

Birlik	Piyade	Birlik	Süvari
Makedonyalılar	12.000	Makedonyalılar (Yoldaşlar süvarisi)	1.800
Yunanlı Bağlaşıklar	7.000	Thessalialılar (Bağlaşıklar)	1.800
Yunanlı Paralı Askerler	5.000	Başka Yunanlı (Bağlaşıklar)	600
Odryssia, Triballia, illyria	7.000	Trakyalılar, prodomoi (Cirit taşıyanlar)	
		Paeonialılar	900
Agrianlar (Mızrakçılar) ve Okçular	1.000		
Toplam	32.000	TOPLAM	5.100

Arrian ve Ptolemi sık sık bireysel birimlerden söz etseler de, bu birimlerin özellikleri hakkında açıklama vermezler. Böyle bir ayrıştırma Diodorus'ta bulunur.

⁶¹⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 242.

Buna göre, Yunan kentlerinin verdiği askerlerin toplam piyade içindeki oranı %20 kadarken, süvari %10 kadardı. Yukarıdaki bilgiler, İskender dönemine ait ordu sisteminin niceliğini sayısal verilerle göstermektedir⁶¹⁹.

İskender, tarihin en başarılı ve çok yönlü ordularından* birine komutanlık etti. Bu orduyu, Makedonya kralı ve onun askeri dehasından yani kurucusu olan babası II. Philippos'tan miras aldı. II. Philippos başarılı bir komutandı*. Yunan askeri teknolojisindeki en son gelişmeleri Makedonya'nın geri kalmış ordusuna uygulayarak disiplinli, profesyonel daimi bir ordu kurdu⁶²⁰.

İskender'in babasından kendisine kalan Makedonya ordusu, çeşitli sınıflardan oluşuyordu:

6.1.1. Asilzade Süvarileri

Bunlar çok eski zamanlardan beri süvari olarak krala harp hizmetini ifa eden Makedonya asilzadelerinden oluşturulmuş ve "arkadaşlar" ünvanı ile nitelenmişlerdi. Teçhizatları zırh, miğfer ve kalkandan ibaretti. Savaşlarda ise silah olarak mızrak ve hançerlerini kullanmaktaydılar. Üzengisiz ata bindiklerinden mızrak bir yere konulmayıp serbestçe elle kullanılırdı. Bu ağır süvariler, Makedonya bölgelerine göre tanzim edilmişti. Çünkü her bölge bir 'Kıta' veya 'İle' denilen ve ortalama 150 kişiden oluşan bir kuvvet çıkarmaktaydı. Krallık İle'si özel bir yer işgal ediyordu. Bu, en seçkin kişilerden seçiliyor ve kralın muhafız kıtasını meydana getiriyordu. Her İle bir albay tarafından kumanda ediliyor ve ona 'İlarh' deniliyordu. Asilzade süvarilerinin hepsine 'Hiparch' ünvanı verilen bir general kumanda ederdi⁶²¹. Kral, süvari sınıfının başında savaşa giderdi. Süvariler hem teke tek savaşta hem de kitle halindeki savaşlarda düşmana galip gelecek şekilde yetiştirilmişlerdi⁶²².

Gerek Yunanlıların gerekse Makedonyalıların ne üzengi ne de nal tanımadıklarını göz önünde tutmak herhalde dikkate değer bir noktadır. Aynı zamanda Asyalı süvariler de bunları bilmiyorlardı. Sonraki seferlerinde Büyük İskender'in süvari

⁶¹⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 242.

⁶²⁰ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 68.

*Asilzade süvarileri, ağır piyadeler ve hafif piyadeler, Makedonya ordusunun ana kuvvetini oluşturmaktaydı. Bunlara ilaveten uzman kıtalar, teknik kıtalar, müttefik kuvvetleri, ücretli askerler bulunmaktaydı. M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 17.

Büyük İskender, II. Philippos'un oluşturduğu orduyu kullanarak muhteşem zaferlere imza atmıştı. Bu nedenle II. Philippos'un ordusu İskender'e büyük fayda sağlamıştı. Ian Worthing, *a.g.e.*, s. 116.

⁶²¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 15-16.

⁶²² Suat Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 37.

birliklerindeki atlara kış mevsiminde dağların buzlu yollarında yaptırdığı uzun yürüyüşler, bu esnada katlanılması gerekli olan ağır zahmetler düşünülecek olursa nal bulamayışın önemi anlaşılmış olur. Süvarilerin üzensiz, eysiz olarak sadece atların sırtına bağlanmış bir örtü üzerinde hareketleri, bu zahmetleri bir kat daha artırıyor. Süvari, bugün bizim tasarlayamayacağımız kadar güç bir durumda bulunmaktaydı. Süvari, üzengeye dayanarak değil oturduğu yerden bütün hareketleri yapmak zorundaydı. Bunun için de yalnızca bedeninin üst kısmının kuvvetinden faydalanabilmekteydi. Ayrıca toplu bir halde ve düşman saflarını yaracak şekilde şiddetli saldırılar yapmak bu süvarilerden bekleniyordu. Anlaşıldığına göre bu süvarilerin gördükleri eğitimin ağırlık noktası, at üstünde askeri oldukça serbest hareketler yapmaya alıştırmaktan ibaretti. Gerçekten de o devrin bazı eserleri, bunu bize anlatmaktadır⁶²³.

Büyük İskender, Asya'ya karşı yaptığı seferlerde bütün Makedonya asilzade süvarisinin ancak yarısını, 1800 kişiyi yanına almıştı. Diğer yarısını yedek ve işgal kuvvetleri olarak Makedonya'da bıraktı. Büyük İskender dikkat çekici derecede sefer ordusu için yalnız II. Philippos zamanından beri devlete ilhak edilen bölgelerden bu İle'leri seçti. Buna rağmen eski Makedonya asilzadeleri kitlesi memleketlerinde kalıyordu. Bu hareketi, kendisinin eski asilzadelere güveni olmadığına bir işarettir. Muharebede asilzade süvarileri ilk taarruzu yapma vazifesini üstlenecek ve bu sayede düşmanın muharebe hatları yarılacaktı⁶²⁴.

Büyük İskender'in ordusunun özelliği, açık bir şekilde iki noktada kendini göstermektedir. Yunan ordularında süvarilerin sayısı her zaman azdı. Thebaili General Epaminondos'un yaptığı meydan savaşında bunlar, 1/10 oranındadır. Büyük İskender'in ordusunda ise bunların sayısı nerdeyse iki katına çıkmış olup oranı 1/6'dır. Bu ordunun daha karakteristik olan tarafı sadece subaylardan oluşmamakla birlikte gerçek bir subay sınıfına da sahip oluşudur. Makedonya'da krala mensup gençlerin yetiştirildiği "Somatophylakia", hem askerlik hem de bilim bakımından Makedonyalı "genç soylulara mahsus talim, terbiye akademisi" demektir. Süvarilerin Hetairleri, Hypaspistlerin, Pezetairlerin, Sarissophorların (sarissa ile silahlanmış askerler) subayları burada yetişirler, daha sonra yüksek rütbelere terfi ederlerdi. En yüksek rütbe sahipleri veya kralın yakınındakilerin en başta gelenleri olan yedi Somatophylakes, yani en dar

⁶²³ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 158.

⁶²⁴ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s.16.

manada "Hetair" adını taşıyan kişiler olup bunlar kralın müşavirliğini yaparlar, hizmetinde bulunurlar ve geçici bir süreliğine kraldan komutanlık görevleri alırlardı. Kraldan sonra gelen en yüksek subay, yaşlı General Parmenion ile Makedonya'daki Antipatros'tu. Sonra, derece sırası bilinmemekle beraber, ayrı ayrı süvari gruplarının Hiparchları, Falanksların, Hypaspistlerin, Helen müttefiklerinin ve ücretlilerin komutanları gelmekteydi⁶²⁵. Bunların arasında en önemlisi, sayıca Makedonya süvarilerine eşit ve neredeyse onlar kadar iyi olan Thessalia süvarisiydi. Arkadaş Birlikleri gibi onlar da İle'lere bölünmüştü. Bunlar arasında, Pharsalia Birliği en saygın ve kalabalık olanıydı. İlk üç büyük savaşta Falanksın sol kanadını koruyarak Arkadaş Birlikleri'yle aşağı yukarı aynı görevi gördüler. Komuta yapısı Makedonya süvarisine benziyordu. İle'ler aynı bölgeden gelen askerlerden oluşuyordu. Ama komutanları Makedonyalıydı. Ağırılık olarak Orta Yunanistan ve Peleponnesoslu askerlerden oluşan diğer müttefik süvarileri o kadarda önemli ve etkili değildi. Bunların sayıları daha azdı ve savaşta ön planda olmazlardı. Thessalialılar gibi onlar da, bir Makedonyalı komutanının emrinde, İle'lere bölünmüşlerdi. Müttefik Yunan devletlerinden gelen piyadeler daha geri plandaydı. Sayıca büyük bir birlik oluşturuyorlardı. MÖ 334 yılında Hellespontos'u geçenlerin sayısı 7.000'di. Ağırıklı olarak ağır silahlı Hoplitlerden oluşuyordu. Ancak bunlar Anadolu'ya geçtikten sonra pek ortada görünmemişlerdi. Nitekim hiçbir önemli savaşta onlarla ilgili bir kayıt yoktur. Gaugamela'da yedek Falanksların büyük kısmını onların oluşturduğunu varsayabiliriz. Ancak diğer savaşlarda onlara hiç yer yoktur. Adları sadece küçük savaşlarda geçer. Bunlar çoğunlukla Parmenion'un komutasındaydılar. Hiçbir zaman Büyük İskender'in ordusunda yer almazlardı. Bir Argos birliğine Sardes'te garnizon görevi verilmiştir. Tek kayıtlı olay budur. Ağır silahlı Hoplitleri müttefik piyadelerin önemsememelerinin bir nedeni karmaşık yapısıydı. Bunlar değişik şehirlerden geldiklerinden Makedonyalı komutanların onları tek bir birlik olarak örgütlemeleri olanaksızdı. Bunun yanı sıra, sadakat sorunu da vardı. Büyük İskender kısa bir süre önce Chaeronea'da alt ettiği bu askerleri Pers ordusunda savaşan Helen paralı askerleriyle savaştırmak istememiş

⁶²⁵ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 28.

Hipparchy'lerin asker sayısı bilinmemektedir. İskender sonrası dönemde *agema*'daki asker sayısının 300 olduğu yönünde bir bilgi vardır. Arkadaş Birlikleri'nin geri kalanıyla ilgili olarak elimizde sadece, Arrhionos'un İndus yolculuğuna çıkan askerlerin sayısı olarak verdiği 1.700 rakamı bulunmaktadır; ancak bu askerlerin birliğin tümünü oluşturdukları yolunda bir bilgi bulunmamaktadır. Örneğin, Perdikkas bu sırada başka bir görevdeydi ve başka yerde olan tek kişi o olmayabilir. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 328.

olabilir. Bu, akrabanın akrabayla savaşması anlamına gelecekti ve Büyük İskender'in Yunanlı müttefikleri bunu yapma konusunda Makedonyalı askerler kadar istekli değillerdi⁶²⁶.

Kral II. Philippos, kendi zamanında Makedonya ordusunu, 3.000 piyade ile 4.000'e yakın süvariye çıkarmıştı. Bu ordu, II. Philippos'un idaresi altında kendine özgü olan talim ve terbiye ile mükemmel bir şekilde yetişmişti. Geliştirilmiş Helen askeri teşkilatı örnek alınarak Makedonya askeri teşkilatına uygulanmıştı. Ancak daha ziyade buradaki şartlara uydurularak geliştirilmişti. Bu usul sayesinde aynı ordu, başka başka silahları, piyade ile süvariye, hafif ve ağır kıtaları, kura askerleriyle ücretli askerleri Helen dünyasında o zamana kadar elde edildiğinden çok daha serbest ve etkili bir şekilde bir arada kullanabilecek yeteneğe sahipti⁶²⁷.

6.1.2. Ağır Piyade

Bu piyadeler hür Makedonya köylülerinden oluşmakta ve "piyade maiyet adamları" ünvanını taşımaktaydılar. Bu askeri sınıfın genel teknik adı Muharebe Safi yani Falankstı. Bunlar bir takım birliklere ya da tümenlere ayrılmakta olup onların ismine de 'Takse' denilmekteydi. Her Takse bir Makedonya bölgesinden toplanan askerlerden ibaret olup ortalama 1.500 kişi olan bu kuvvet bir general ya da 'Strategos' (ordu lideri)'un idaresindeydi⁶²⁸.

Kazı bilimci ve filolog Pierre Jouguot'a göre; "Takse'lerin kadrosunun 1536 olduğu düşünülmektedir." Takse'ler 512 askerin üç katını içermelidir. Daha küçük birimlere indirgediğimizde en küçük birlik 16 askerden oluşmaktaydı. Fakat orta derecede bölünmeler daha az kesinlik gösterir. Arrian'ın Anabasis'inde bir bölüğün "Lochos" diye adlandırıldığı görülür. Bu usta yazarların bahsettiği takselere karşılık gelebilir. Dizi ve Lochos'un arasındaki taktiksel bölünmenin Enomatia'ya denk geldiğini varsayabiliriz. Fakat Büyük İskender tarihinde bu terimin adı geçmemektedir. Diziler, 32 kişilik bir topluluktan oluşmuş olmalı. Belki de 1/2'si olarak tanzim edilmiştir.

⁶²⁶ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 322-323.

⁶²⁷ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 16-17.

⁶²⁸ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 16.

MÖ 330'dan sonra tüm Makedon süvarisinin yeniden yapıldığı görülmektedir. Artık ana birlik ile değil, "hipparchy" adı verilen yeni bir birimdir. Bu yeni birimlerden ilk olarak Arrhionos'un 329 ilkbaharında ptolemaios ilgili yazdığı yazısında söz edilmektedir ve bu tarihten sonra "hipparchy" terimi süvari birliği anlamında kullanılmaya başlar. *İle* terimi alt birim anlamında kullanılmaktadır ve her hipparchy'de en az iki ile bulunmaktadır. Bunlara ek olarak kraliyet *İle*'si teriminin kullanılmasına son verilir ve onun yerine *agema* terimi kullanılmaya başlanır; artık İskender'in süvari ve piyade muhafızlarının yapılanması birbirine benzemektedir. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 327-328.

Yalnızca Büyük İskender istisnai olarak dizileri ikiye katlayarak 16 kişilik bir yoğunlukla falanksları biçimlendirdi ki, bu daha sonraları bir klasik haline gelmiştir. Şu gerçektir ki, Kral, kitleleri düzenli bir şekilde tanzim etmiştir. Fakat bazen manevra için gerekli mesafelerde her birim bağımsız tutulmuştur. Falanksların Takse'si deneyimli subaylar tarafından kumanda ediliyordu, o subayların bazıları daha sonra savaşlarda önemli bir rol oynayacaklardı. Bunlar Perdikkas, Coenos, Meleagros, Amyntas, Amyntas'ın oğlu Philip ve daha sonra da Polyperchon gibi başarılı subaylardı. Krateros, ordunun yöneticilerinden biriydi. Falaks'ın bir Takse'sini hatta belki de Falanks'ların tamamını kumanda ediyordu⁶²⁹.

Falanksların heyeti için bir başkumandan mevcut değildi. Yani Falankslar henüz derli toplu değildi. Daha ziyade sonradan bir araya gelen beceriksiz kitlelerden oluşuyordu ki o zaman askerlerin astlığını telafi etmek ve çarpışmalara olan direnç gücünü korumak için yoğun düzenlemeler yapıldı. II. Philippos ve Büyük İskender, Falanks yönetiminde genellikle başarılıydılar. Makedonya piyade erleri taburu savaşlarda önemli bir rol oynardı. Fakat Hetoiroi'nin ağır süvarilerinin de katılmaları ya da refakat etmeleri gerekirdi ki, zaten II. Philippos ve Büyük İskender onları hücumlarda kesin görevlendirirdi. Makedonya bir atlı ülkesiydi. Gençliklerinden beri binicilik deneyimi yaşayan büyük bir soylu sınıfı vardı. Onların da girişimiyle farklı gruplardan oluşan derli toplu bir Makedonya piyade birliği meydana getirildi⁶³⁰.

Falanks'ın özelliği, teker teker askerlerin silahlanma ve konumlanmasında görülmektedir. Falanjistler, Helen anlamında ağır silahlı askerler (Hoplit) olmakla beraber, Helen ordusunda olduğu kadar ağır değillerdi. Bunların donanımı tolga, zırh, dizlik ve gövdeyi örtecek kadar bir enlilikte yuvarlak kalkandan ibaretti. Baş silahları, 14-16 ayak uzunluğunda bir mızrak olan Makedonya Sarissa'sı ile kısa Yunan kılıcıydı. Toplu bir halde yakın savaşa özgü olan bu sınıf, bir yandan düşmanın en şiddetli saldırılarını soğukkanlılıkla bekleyebileceğinden, bir yandan da düşman saflarını kuvvetli bir ilerleyişle debileceğinden emin bir şekilde düzene konmuş olma

⁶²⁹ Pierre Jouguot, *a.g.e.*, s. 10-11.

⁶³⁰ Pierre Jouguot, *a.g.e.*, s. 11.

Asya'ya giden Makedonya ordusunda bu Makedonya Hoplitlerinden, "Pezatair"lerinden altı Taksis (sıra) veya Falanks vardı. Bunlar Perdikkas, Koinos, Andromenes'in oğlu Amyntas, Meleagros Amyntas'ın oğlu Philippos ve Krateros adlarındaki komutanların idaresindeydiler. Anlaşılan Taksisler, Kantonlara göre toplanıp oluşturuluyorlardı Böylece Koinosun komutasındaki Taksis, Elymiotislilerden; Perdikkas'ınki Orestislilerle Lynkestishilerden; sonradan Polysperkon'un komutasına geçecek olan Philippos'unkiler ise Tymphaialılardan meydana geliyordu. Droysen, *Büyük İskender II*, s. 19-20.

zorunluluğundaydı. Kural olarak bunlar, on altı asker derinliğinde olup ilk beş askerin mızrakları cephenin önüne doğru uzanmış bir durumdaydı. Böylece hücum eden düşmana karşı bu düzen, geçilmez hatta hücum edilmez bir duvar gibiydi. Bundan sonraki saflar Sarrissa'larını önlerindeki askerlerin omuzları üstüne koyarlardı. Bu muharebe topluluğunun ağırlık ve çabukluğundan ibaret olan korkunç çifte kuvvetine karşı durmak imkansız gibiydi. Dar bir alana sıkışmış olan bu insan yığını, son derece ustaca hareketler yapmak zorundaydı. Bunun için gereken birlik, ayar ve çabukluk ise ancak askerlerin mükemmel bir jimnastik eğitimi görmüş olmalarıyla mümkündü⁶³¹.

Büyük İskender, Falanks sıraları arasına hafif kargıcılar, sapancılar, okçular yerleştirerek yeni bir taktik geliştirdi. Bu yeni Falankslar savaşa girerken yayılarak üç parçaya ayrılıyor, ilk hücum için sağdan ve soldan okçular ilerliyor, kargıcılar da bunları takip ediyordu. Falanksın diğer kısımları dayanak olarak geride kalıyordu. Okçularla kargıcılar avcı çarpışmalarından sonra, aralıklardan kendi kısımlarına çekildikleri zaman bütün kütle, artık etrafı sarılmış düşmanın üzerine atılıyordu⁶³².

Falanksların biçiminde çok fazla değişiklik yapılabilirdi. Falanks derinliğini otuz iki sıraya çıkarmak için Dekades'lerin sayısı iki katına çıkarılabilir veya sekize indirmek için yarıya düşürülebilirdi. Bu durumda, ön saflardaki değişiklik yavaş olurdu. Tıpkı İssos Savaşı'nda, başlangıçta otuz iki sıra olan Makedonya safının ova genişledikçe açılması gibi. Ön saflarda boşluklar oluştuğunda, arkadan Falanksın derinliği sekize düşene kadar, sırayla asker yollanırdı. Büyük İskender'in İlyrialılar için MÖ 335 yılında düzenlediği gösteri kayıtlara geçmiş en etkili gösteridir. Büyük İskender gösteri sırasında Falanksın derinliğini 120'ye çıkardı. Yürüyüşün ve Sarissaların yönünü değiştirerek ön safta bir takım değişiklikler gerçekleştirdi. Son olarak, bütün ön sırayı geriye çekerek, solda kama şeklinde bir uç oluşturdu. Bu manevralar sessizlik içinde gerçekleştirildi ve tören alanındaki disiplin kusursuzdu. Talimlerle, esnek ve bir bütün halinde kalabilen, bir piyade kuvveti hedefleniyordu⁶³³.

Sarissalar en uzun ve en kuvvetli insanlardan seçilmiş olan her Takse için, taarruz esnasında bir hücum makinası manzarası arz etmekte ve savunma vaziyetinde ise sık, birbirine girmiş ve sertçe ileriye doğru yöneltilmiş mızraklarla, yaklaşılması imkansız bir kütle meydana getirmekteydi. Bütün Makedonya ağır piyadesinden Büyük

⁶³¹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 18-19.

⁶³² Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 38.

⁶³³ Büyük İskender'den sonraki dönemde Falanks'ın bütünlüğü bir saplantı haline geldi. Saflarda bozulmalar çok tehlikeli olarak kabul ediliyordu ve komutanlar askerlerini bozuk yüzeylerde yürütmeyi, ırmaklardan geçirmeyi düşünemiyorlardı bile. A.B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 318.

İskender ancak yarısını, yani 6 takseden ibaret ve tahminen 9-10 bin kişilik bir kuvveti beraberinde sefere aldı. Diğer yarısı Makedonya'da bırakıldı. Asilzade süvarilerinin aksine, Büyük İskender harp seferi için Takselerin hepsini eski Makedonya bölgelerinden toplamıştı⁶³⁴.

6.1.3. Hafif Piyadeler

Bu kıtalar Hypaspist kalkancılar ünvanını taşımakta olup, Makedonya krallarının eski muhafızlarından meydana getirilmişti. Bu kıtalar, Kral II. Philippos zamanından beri, hizmet etmiş ve ordunun asli unsuru olmuşlardır. Hypaspistler bölgelere göre ayrılmışlardı⁶³⁵. Hypaspistler, Makedonya'ya özgü bir askeri birlikti. Bunlar ketenden zırh, hoplitlerden daha hafif kalkan ve daha uzun kılıç taşımakta olup, *Peltast* diye adlandırılmaktaydı. Bu sınıf silahlı bir kuvvet olarak belki de milis askerlerinin aksine sürekli hizmette tutulan asker anlamında Makedonya'ya girmiştir. Nitekim kralın kalkanlı askerleri olan hafif piyadelerin, Trabantlar (Bağımlılar) adını taşımalarından anlaşılmaktadır. Hypaspistler, yüksek yerleri ele geçirmek, nehir geçitlerini tutmak, süvari hücumlarını desteklemek ve bundan faydalanmak için uygun kıtalardı⁶³⁶.

Hafif piyadelerin içinde, sayı bakımından en önemlileri şüphesiz Traklardı. Bunların komutanı muhtemelen, Trakya hükümdarı hanedanına mensup olan Stalkes'ti. Bunların Takselerin çoğunu oluşturdukları sayılarından anlaşılmaktadır. Ayrıca bunlar Akontistler (hafif silahlı piyade), kargıcılar olarak nitelendirilmektedir. Tıpkı Peltastların taşıdıkları silahların Trakları taklit ederek alındığı gibi, bunlar da küçük kalkan taşımaktaydılar. Traklardan sonra en fazla sayıya sahip olan Agrianlar gelmektedir. Bunlar da Akonist'tirler. Komutanları, Prens Langaros'un oğlu olduğu tahmin edilen Attalos'tur⁶³⁷.

Büyük İskender'in en önemli hafif silahlı askerlerini oluşturan Agrianlar, Yukarı Strymon'dan gelen dağlılardı. Bunlar zor arazi şartlarında görev yaparlardı. Tuna seferinden itibaren, özellikle zorlu yürüyüşlerde Hypaspistlerle ve seçkin Falanks piyadesiyle birlikte kullanıldılar. Savaşlarda, ana hattın ilerisinde savunma perdesi oluşturdular. Genellikle yan yana savaşırlardı. Muhtemelen bir Makedonya okçu birliği vardı ancak sayıları azdı. Genellikle Giritliler okçu oluyordu ve birliğin kayıtlarda adı

⁶³⁴ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 16-17.

⁶³⁵ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 17.

⁶³⁶ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 153-154.

⁶³⁷ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 23.

geçen komutanlarından ikisi Giritli'ydi. Okçular uzman birliklerdi. Makedonya dışından geliyorlardı ancak küçük çarpışmalarda, Agrianlarla birlikte Makedonya askerlerinin yanında kullanılıyorlardı. Trakyalılar da genellikle aynı amaç için kullanılıyorlardı. Fakat okçular ve Agrianlardan daha sık bahsedilmektedir. Tarihçi Diodorus, Hellespont'dan geçerken 1.000 kişilik bağımsız bir birlik olarak bunlardan söz etmektedir. Bu en düşük rakamdır. Büyük İskender kuzeyde, verilen bu rakamın iki katını kullanmıştı ve Asya seferine başlayınca, katılan yedek askerlerle bu sayı daha da artmıştı. Agrianlar, ordunun vazgeçilmez unsuru olduklarını kanıtlamışlardı ve sayıları sistematik olarak arttırılmıştı⁶³⁸.

Bir diğer büyük piyade grubu Trakyalılar, Triballialar ve İlyrialılardan oluşan 7.000 kişilik bir birlikti. Bu askerler savaşlarda Helen piyadelerinden daha az rol alıyorlardı. Savaşlarda Triballiaların adı hiç geçmez. Curtius, Gaugamela Savaşı'nda paralı piyadeden söz ederken sadece bir kez İlyrialılara değinir. Trakyalılar biraz daha ön plandaydılar. Odrysia prensi Sitalces'in komutasında, İssos Savaşı öncesinde ve sırasında çok etkindiler ve Sagalassus ve Gaugamela'da, Agrianların sağ kanatta gördükleri görevin aynısını sol kanatta gördüler. Savaşlarda onlar hakkında başka hiçbir şey duymamamız sadece bir rastlantı olabilir ancak tarihlerinden anladığımız kadarıyla Büyük İskender onları hiçbir şekilde vazgeçilmez olarak düşünmüyordu. Trakyalıların büyük bir kısmı MÖ 330 yılında Media ve Parthia satraplık ordularını oluşturmak için geride bırakıldılar. Bir kısmı MÖ 326-325 yılında ana orduya geri döndü ama kısa bir süre sonra tüm Trakya Birliği, hiç de imrenilecek bir görev olmayan Kuzey Hindistan'daki garnizon ordusu görevi verilerek devre dışı bırakıldı. Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, ön saflarda çarpıştırılmayıp ikinci derecede önemli görevlerde veya tecrübeden çok sayının önemli olduğu durumlarda kullanıldılar. Makedon olmayan 4.000 askerle birlikte Lade Adası'nı işgal eden ve Pers donanmasına geçit vermeyen onlardı. Bunun yanı sıra Pamphylia'da yol yapımında görevlendirildiler. Büyük İskender'in onları ülkelerine geri göndermeye hiç niyeti olmadığı anlaşılıyor. Trakya birliğinin kuruluş nedeni, askerleri Trakya dışına çıkarmaktı. Böylelikle Trakya'yı kontrol altında tutmak daha kolay olacaktı. Aynı kaygı İlyrialılar ve Triballialar için de geçerliydi⁶³⁹.

⁶³⁸ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 321-322.

⁶³⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 323.

Aynı kategoriye Trakya süvarisi de girmektedir. Bu askerler Granikos ve Gaugamela'da Yunanlı süvarilerle yan yana konuldular. Ancak çok seyrek kullanıldılar; daha sonra, piyadeyle birlikte Media

Başlangıçtan itibaren, filo büyük bir öneme sahipti. Çünkü Persler, Küçük Asya ve Fenike sahillerinden itibaren denize hâkimdiler. Büyük İskender'in filosu ise Korint Anlaşması'na bağlı sahil şehirlerinden temin ediliyordu⁶⁴⁰. Bu konuyu ileriki bölümde daha detaylı ele alacağız.

Bir başka öneme sahip askeri kurum, teknik kıtalardı. Bunlar istihkâmcılardan oluşuyordu. Teknik kıtalar ve istihkâm kıtaları, muhasara makineleri inşa ederlerdi. Bu kıtalar, duvarlara çıkmak için merdivenler, muhasara kulelerinden mahsur şehrin duvarlarına bırakılabilecek seyyar köprüler, suni doldurmalar üzerinde duvarlara doğru ileri itilen seyyar kuleler ve duvarları yıkıcı aletler imal ederdi. Bundan başka köprüler, gemiler, kanallar ve binalar inşa ederlerdi. Aralarında mühendisler, mimarlar, şehir uzmanları bulunmaktaydı. Bu yüksek nitelikteki teknik uzmanlarını Büyük İskender, Makedonya'da yeteri kadar bulunmadığından, milliyetleri göz önüne alınmaksızın her taraftan ücretle getirtmekteydi⁶⁴¹.

Büyük İskender savaşlarda, babası gibi çok yaygın biçimde paralı asker de kullandı. Sadece 5.000 paralı askerin Hellespontos'u geçtiği kayıtlarda yer almaktadır. Fakat Anadolu'da savaşmakta olan paralı süvarilerin tamamını da kapsayan binlerce paralı asker vardı. Özellikle bir birlik, "Yaşlı Paralı Askerler Birliği" Makedon Kleander'in komutasına verilmişti. Diğerleri durumun gerektirdiği şekilde görevlendiriliyorlardı. Paralı süvariler Gaugamela'da, her ikisi de Makedon olan Menidas ve Andromakhos'un komutasında iki gruba ayrılmışlardı ve bu ortak komutanlık bir süre devam etti. Saptanabilen tek düzenleme budur. Genelde paralı askerlerin ordudaki diğer askerlerden çok daha esnek bir yapıda örgütlendikleri anlaşılmaktadır. Yeni birlikler silahaltına alındığından, silahaltındakiler satraplık ordularında görevlendirildiklerinden veya krallığın son yıllarında doğuda kurulan şehirlere yerleştirildiklerinden, paralı askerlerin sayıları sürekli değişiyordu. Ön saflarda savaşmak söz konusu olduğunda muhtemelen onlara çok az ihtiyaç duyuluyordu. Büyük savaşlarda yedekte tutuluyorlardı. Sadece süvariler Gaugamela'da önemli bir rol

garnizonunu oluşturdu. MÖ 326 yılının sonlarına doğru Hindistan'a giden bir başka Trakya süvari birliğine Kuzey Hindistan satraplık ordusunda görev verildi. Kuzeyden, Pałyonya'dan gelen diğer süvari birliğinin çok daha başarılı bir askeri kariyeri oldu. Prodromoi ile birlikte Granikos ve Gaugamela'da ön saflarda savaşılar; hafif teçhizatları nedeniyle onlara izci denmekteydi. Ancak MÖ 331 yılından sonraki hiçbir belgede adları geçmediği gibi herhangi bir garnizon kuvvetine katıldıklarını belirten bir kayıt da yoktur. Sayıları azdı; başka bir birlikle birleştirilmiş olmaları mümkündür. A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 323-324.

⁶⁴⁰ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 18.

⁶⁴¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 18.

oynadılar. Paralı askerler Korinthos Birliği'nin piyadeleri gibi, genellikle Parmenion'un komutasındaydılar ve ikinci derecede önemli savaşlarda kullanılıyorlardı. Daha sonraki yıllarda, Areia'da Satibarzanes ve Sodgiyana'da Spitamenes'le savaşmak üzere yollanan kuvvetlerin neredeyse tamamı paralı askerlerden oluşmaktaydı. Büyük İskender'in hemen yanında yaşayan kuvvetler dışında, tüm imparatorlukta savaşı askerler paralı askerlerden oluşmaktaydı. Paralı askerlere düzenli olarak maaş ödeme zorunluluğu ve Dareios (Darius)'un askerlerine çok iyi para ödemesi yüzünden Makedonya ordusundaki sayıları başlangıçta azdı. Kayıtlarda sadece Miletos'taki garnizondan alınan 300 asker dışında, Kleander'in Peleponnesos'ta topladığı 4.000 paralı asker ve Antipatros'un Memphis'e yolladığı 400 paralı süvari görünmektedir. Kabul etmek gerekir ki, bu kayıtlar eksiktir ama Büyük İskender'in parasının çok olduğu MÖ 331'den sonraki durumla çok büyük farklılık göstermektedir. Bu dönemden sonra, çok büyük paralı asker akışı oldu. Günümüze gelen kayıtlarda yaklaşık 60.000 paralı asker silah altına alındığı görünmektedir. Bu sayıdan daha fazlası da kayıtlara girmemiştir⁶⁴².

Büyük İskender'in fetih ordusu, tıpkı bir seyyar devlet merkezine benziyordu. Ordu karargâhı devlet merkezinin bulunduğu bir saraya benziyordu. Yüksek sivil makamlar ve bütün idare mekanizmasının üsleri, hazine, maliyeciler, sağlık, levazım teşkilatları, ordunun silah ve mühimmat işleri, hayvan bakımı teşkilatı tam kadrosuyla bu devlet merkezinde mevcuttu⁶⁴³.

Ordu karargâhında levazım heyeti ve muhasebecinin bulunmasını şöyle açıklayabiliriz: Kral II. Philippos'un koyduğu bir kurala göre her süvari, beraberinde sadece bir seyis götürebilirdi. Ancak bunun da atlı olması şarttı. Bugünkü hesapla bir at için günde dörder ölçek yulafla arpa lazım olduğuna ve üç günlük yem ki Asya içlerine doğru yapılan yürüyüşler esnasında bunun iki katına ihtiyaç vardı, beraber alındığına göre ikinci hayvanın, hem bir yığın ot hem de yirmi dört ölçek arpa veya yulaf taşınması mümkün değildi. Bu nedenle Hetairlerin yükünü taşıyacak ayrıca bir yedek beygirin bulunması şart olmuştu. Bu durum hem Thessalia hem de Makedonya süvarileri için aynıydı. İkisi birden 3.000 savaşçı olarak hesaplanırsa, 9.000 hayvan bulunması gerekiyordu. II. Philippos'un diğer bir emri ise, her 10 Falanjist için bir yükçüye izin vermek oldu. Kuvvetle muhtemel, müttefik kıtalarıyla ücretliler için de aynı kural geçerliydi. Tüm bu sebeplerden dolayı Büyük İskender'in karargâhı, bu kadar donanımlı olmuştu⁶⁴⁴.

⁶⁴² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 324-325.

⁶⁴³ Suad Yurdkoru, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁴⁴ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 159-160.

Büyük İskender'in ordusu bu şekildeydi. Babası II. Philippos bu orduyu sıkı bir disiplin altına alarak toparlamıştı. Yaptığı birçok sefer sayesinde, ordunun muharebe yeteneğini arttırarak Makedonya ile Thessalia atlı soylularını sıkı bir şekilde birbirine bağlamıştı. Böylece Helen dünyasının o zamana dek görmediği kadar mükemmel bir süvari sınıfı meydana getirmişti. Ancak askerlikteki üstünlüğü duyuracak, meydana getirdiği orduyu istediği biçimde kullanacak, hatta kendi gücünü kendisi anlayacak bir mertebeye yükselmek, II. Philippos'a nasip olmamıştı. Bunu başarmak ve ordudan istifade etmek Büyük İskender'e nasip oldu⁶⁴⁵.

Büyük İskender'in Perslere karşı giriştiği savaşta, Pers askerlerine kıyasla kendi ordusu nicelik açısından çok küçüktü. Sefer ordusunun nispeten küçük olmasının sebebi, özellikle kıtaların teçhizat ve temel ihtiyaçlarının yüksek masraflar gerektirmesinden idi. Yani ordunun özellikle, teknik açıdan gelişmiş bir şekilde teçhizat ve silahlandırılması, büyük paraların harcanmasını gerektirmiş olmalıdır. Büyük İskender hükümete geçtiği zaman, devlet hazinesindeki mevcut para, yalnızca 60 talent (tahminen 140.000 altın Türk lirası) kadardı. Buna ek olarak, miktarı bizce saptanamayan, devletin yıllık vergilerinden, gümrüklerden gelen gelirleri ve senelik üretim değeri 1.000 talent (tahminen 2,5 milyon altın Türk lirası) olan Trakya altın madeni vardı. Yunanistan'dan Büyük İskender gelir olarak hiç bir şey almıyordu. Buna karşın 500 talent (tahminen 2 milyon altın Türk lirası) parası ve bir aylık da depolanmış erzak mevcuttu. Makedonya'da asker ve diğer maddi vasıtalar gereğinden büyüktü. Fakat Anadolu üzerine yapacağı taarruzun bir başarısızlığa uğraması, kendisi için iktisadi bir felaket demektir. Bundan dolayı harbin devamı arka arkaya gelen zaferlere bağlı olmakta ve bu zaferler sayesinde asıl hareket üslerinin ancak düşman memleketinde meydana getirilmesi mecburiyeti doğmaktaydı⁶⁴⁶.

Kral II. Philippos'un, çok zor şartlar altında bulunan Makedonya tahtına oturduğunda, gerçekleştirdiği en önemli yenilik şüphesiz orduydur. II. Philippos'un meydana getirdiği bu ordu, Büyük İskender'in zaferlerinde en önemli gücü olmuştu. Ordu, II. Philippos tarafından sıkı bir disiplinle düzenli ordu haline getirilmişti. Büyük İskender tahta çıktığında, hazırda bulunan bu orduyla babasının yapmak istediği Asya seferine başlamıştır. Doğal olarak orduda bir takım değişiklikler yapmıştı. Ancak yine de, ordunun çekirdeği II. Philippos'un kurduğu şekliyle kalmıştı.

⁶⁴⁵ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 30-31.

⁶⁴⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 19.

6.1.4. Büyük İskender'in Savaş Taktiği

Makedonya ordusunun silahlandırma, talim, terbiye ve teşkilatının disiplinli oluşunun yanı sıra, özellikle Büyük İskender'in harp usulü orduya üstünlük kazandırmıştı. Eski Yunan harp sanatı yalnızca sıra halinde düzenlenmiş yani orduların sıkça birbirine bitişik ve uzun bir hat üzerinde derinliğine dizilmiş muharebe düzenine dayanıyordu. Çatışma menziline kadar bütün bu hat eşit bir şekilde ilerlemelerle düşmana yaklaştırılırdı. Bu muharebe düzeni yalnız Hoplit ve ağır teçhizatlı piyadelerin kullanılmasına imkan tanıyordu. Yarım çark hareketleri, dönme ve buna benzer basit manevralar iyi biliniyordu. Komutan İfikrates'in 4. yüzyılın birinci yarısında hafif silahlı kıtaları orduya ithal etmesinden sonra, Epameynondas (MÖ 420-362) tarafından, harp usulü ders, talim ve terbiyeye ihtiyaç duyulan zorlu bir sanat haline getirildi. Kendisi uzmanlık kazanmış, çeşitli sınıflardan oluşan kıtaların "İstekli Muharebe Nizamı" denilen düzeni, harp sanatının içine aldı. Bu usülde, ordunun sağ tarafı zayıf bir şekilde sıralanıyor ve düşmandan uzakta bulunduruluyordu. Sol taraf ise fazla derecede takviye edilmiş olduğu halde ilk hücumu yapıyordu. Bu hücum kanadı daha fazla sayıya sahip olduğundan, düşman cephesini yarıyor ve içeriye doğru çark hareketi yaparak, sağ kanadın da aynı zamanda hücumu geçmesiyle, düşmanın savaş düzeni bozuluyordu. II. Philippos gençliğinde üç sene süreyle Thebai'de kalarak Epameynondas'ın bu harp sanatını, etkili bir şekilde araştırdı. Elde etmiş olduğu bilgilerden faydalanarak, kral olduktan sonra kendi harp taktiğini geliştirdi⁶⁴⁷.

Ordunun yürüyüş düzenleri hakkında kaynaklara dayanan kayda değer bilgimiz yoktur. Fakat şunu söyleyebiliriz ki büyük hareketler için gerçekte hep aynı olan bir muharebe düzeni şeması tekrarlanmaktadır. Buna göre, ortada ağır piyade yer almakta olup, düzenli olarak değişen sırayla ve her biri kendi komutanının idaresi altında altı falanks bulunmaktaydı. Falankların sağında Hypaspistlerin Taksesleri, bunların sağında yine düzenli olarak değişen sıra ile Makedonya süvarilerinin oluşturduğu sekiz filo vardı. Sağ kanadın hafif kıtaları yani Sarissa ile silahlandırılmışların ve Paiyonyalıların teşkil etmekte olduğu İle'ler ile Agrianlar ve okçular, durumun gereğine göre avcı unsurları olarak saldırıya başlamak, kanadın en açık ucunu örtmek vb. gibi amaçlar için kullanılırdı. Falanks'ın solunda ise en başta, örneğin ordugâhın korunması gibi işlerle görevlendirilmemiş oldukları halde, Sitalkes'in Trakları bulunmaktadır.

⁶⁴⁷ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 19-20.

Bunlar sağ kanadın Hypaspistleri kargılıdır. Sonra Helen devletlerinin göndermiş oldukları atlı yardımcı kıta, daha solda Thessalia süvarileri, en sonunda da bu kanadın hafif kıtaları, yani Agathon'un komutasındaki Odrys süvarileri ve daha sonraki savaş yıllarında bunlardan başka okçulardan meydana gelen ikinci bir kıta dahil oldu. Bunlar üçüncü ve dördüncü falanks arasındaydı. Her iki kanat da buradan itibaren sayılmaktadı. Kural olarak hücumla geçmekle görevlendirilmiş bulunan sağ kanadı doğrudan doğruya kralın kendisi, sol kanadı ise Parmenion sevk ve idare etmekteydi⁶⁴⁸.

Ana vurucu güç ve tüm büyük savaşların kilit unsuru 15.000 kişilik vazgeçilmez Makedonya piyadesiydi. Makedonlar, süvari söz konusu olduğunda bu kadar baskın değillerdi. Thessalialılar onları dengeliyordu. Fakat yine de Büyük İskender onları diğer süvari birliklerinden çok daha sık kullandı. Daha sonraki yıllarda sayısal olarak Büyük İskender'in ordusu çok büyüdü fakat hayati önem taşıyan Makedonya birlikleri bu sayının sadece küçük bir kısmını oluşturdu. Zaten Büyük İskender, Gaugamela hariç bütün zaferlerini emrindeki kuvvetlerin sadece küçük bir kısmıyla kazandı. Bu yüzden, seferin ilk yıllarında, Büyük İskender'in Perslerle yapacağı savaşın hazırlıklarına başlamasıyla, ordunun Makedonlardan oluşan çekirdeği sistemli bir şekilde artırıldı. Kaynaklar MÖ 333-330 yılları arasında, Makedonya'dan etkili sayıda destek kuvvet geldiğini söylemektedir. Yaklaşık 3.000 Makedon piyade, Makedonyalılardan ve Thessalialılardan oluşan 500 süvari Gordion'da Büyük İskender'in ordusuna katılmıştı. Bunun yanı sıra, yaz sonuna doğru Büyük İskender Klikeya'ya girmek üzereyken, Makedonya'dan 5.000 piyade ve 800 süvari gelmişti. Bunların katılmasıyla Falanks askerlerinin sayısı artmıştı⁶⁴⁹.

Doğruluğu net olmayan bazı bilgilere göre Büyük İskender, Asya'ya hareket ederken 12.000 piyade ile 1.500 süvariye Antipatros'un komutası altında Makedonya'da bırakmıştı. Bunların yerine, 1.500 Thessalia süvarisi, Helen müttefiklerinin gönderdikleri 600 süvari ile 7.000 piyade, 5.000 Helen ücretli askeri, Trakya piyadesi, Odrys ve Paiyonya süvarileri yerleştirildi. Hellespontos yönüne doğru yürüyüşe geçen ordunun bütün kuvveti güvenilir bir kaynağa göre 3.000 piyade ile 5.000 süvariden fazla değildi. Piyade kuvvetleriyle süvarilerin hepsi birden, silah gruplarına veya memleketlerine göre birliklere bölünmüştü. Bu ise bütün silahlarının ortak etkisiyle küçük ordular demek olan Roma lejyonlarından, yakın çağın tümenlerinden farklı bir

⁶⁴⁸ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 25-26.

⁶⁴⁹ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 325.

bölümdü. Askerlik sanatına sahip olmayan, tek bir yenilgiyle her şeyi kaybeden, düzenli ordular üzerinde kazandıkları zaferle Asya milletlerinin kalabalık ordularına karşı, silahlarıyla memleketlerine göre bölünmüş kıtaların taktik şekli, içten birbirlerine bağlı olma üstünlükleri vardı. Büyük İskender'in Falanks'ının Darius'un ordusunu bozguna uğrattığı bölgelerde, sonradan yedi Roma lejyonu, Partların şiddetli saldırıları karşısında yenilmişlerdi. Büyük İskender'in Asya'ya götürmekte olduğu ordu, gerçekte Makedonya teşkilat yapısına sahipti. Ek olarak gelen müttefiklerin yardımcı kuvvetleriyle eskilerden başka, yeni temin edilen ücretli askerler de aynı teşkilata katılıyorlardı. Ancak bunların görevleri, Makedonya ordusunun hareketi ve dayanma becerisini tamamlamaktan ibaretti⁶⁵⁰.

Liderler ile onların yönettikleri toplumlar arasında, Büyük İskender'in ordusu tarihin başarılı ordularından biriydi. Persler geleneksel bir savaşa girmeye karar verseydiler, mali kaynak ve insan gücü bakımından Persler ile aralarında büyük bir uçurum olmasına rağmen, Makedonların gerçekten kazanma şansı vardı. Persler karada geleneksel olmayan bir savaş ile deniz saldırısının birleştirilmesine dayanan farklı bir strateji seçseydiler, Büyük İskender'in ordusunu muhteşem ama işe yaramaz bir makine kılabilirlerdi. Çünkü düşman kurnaz, kararlı ve becerikliyse büyük generaller bile savaşları kaybedebilirler⁶⁵¹.

6.2. Büyük İskender'in İdari Sistemi

Büyük İskender'in Yunanistan'dan Hindistan'a uzanan imparatorluğu 5 milyon kilometre kareyi kaplamaktaydı. Bir uçtan öteki uca kuş uçuşu 5.000 km. İmparatorlukta çok sayıda halk ve dil vardı. Bunları bir arada tutmak kabiliyet gerektirirdi. Öncelikle en büyük mesele, yeni imparatorluğun kimliğiydi. Büyük İskender, Asya kralı olduğunu iddia ettiyse de Avrupalı seçkinlerin denetimi elinde tutmasını bekler gibi hareket etti. Bunun herkesi gücendirmesi büyük bir olasılıktı. Avrupalı seçkinlerin denetimi elinde tutması, nüfusun zorluk çıkaran gerçekleriyle çatışıyordu. Büyük İskender'in tecrübeli Makedonya askerleri vardıysa da O, bu askerlere güvenmiyordu. Kral, Makedonya'dan yeni asker göndermesini emrettiyse de sınırlı insan gücüne sahip olan Makedonya'nın Yunanistan'da beliren yeni tehditleri ortadan kaldırmak için askere ihtiyacı vardı. Büyük İskender ordusunda çok sayıda Pers

⁶⁵⁰ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 151-152.

⁶⁵¹ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 69-70.

askeri bulundurması, Pers fethine muhalif bir kesimin ortaya çıkmasına neden oldu. Dolayısıyla Büyük İskender bir ikileme karşı karşıya kalmıştı⁶⁵².

Makedonya ve Pers İmparatorluğu Büyük İskender'e hem iyi hem de kötü yönetim dersleri verdi. Makedonyalı II. Philippos, yerel seçkinlerin oğullarını sarayına getirerek onları yönetici sınıfına dâhil etmekle ve destekçilerini ordusuna katmakla iyi bir iş çıkardı. II. Philippos, fethettiği bölgelerde yönetim üssü olarak hizmet edebilecek yeni kentler inşa etti. Diğer taraftan yönetime ya da devletin alt yapısına çok az ilgi gösterdi. Orta sınıfı yeni yönetime bağlayacak bir bürokrasi ya da makamlar merdiveni oluşturmadı. Persler ise eyalet valileri, kraliyet memurları, askeri koloniler sistemi ve yerel seçkinlerle yapılan anlaşmalar ve görüşmeler aracılığıyla ülkelerini yönettiler. Persler başka imparatorluklarla karşılaştırılınca basit denilebilecek bir ülke yönetimi sistemine sahiplerdi. Egemenliği altındaki halkları Persleştirmek için çok az girişimde bulundular. Bu yaklaşım, Persleri beğenilir kıldıysa da aynı zamanda zayıflattı da. Ayaklanmalar çok sık görülürken imparatorluğa destek çok azdı. Bu nedenle Büyük İskender Pers ordusunu yendiğinde, Persler sivil halkı bir arada tutamadı. Persler, Gaugamela'daki ağır yenilgiden sonra yeniden toparlanamadı⁶⁵³.

Büyük İskender, bazı Persli devlet adamlarını Makedonyalıların hâkim olduğu yeni İmparatorluk bölgelerinde görevlendirerek onları idare sistemine dâhil etmeye çalıştı. Büyük İskender'e göre yönetim, yurttaşlar şöyle dursun, kurumların işi bile değildi. Yönetim bir liderin ve ordusunun işi olmalıydı. Büyük İskender ele geçirdiği bölgelerde yönetim yapıları oluşturmak yerine, savaşa geri döndü. Eyalet valilerinin (satraplar) ve en üst düzey memurların merkezden güçlü bir el tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Ama Büyük İskender MÖ 330 yılından itibaren beş yıl doğudan çok uzaklardayken, İmparatorluğu'nun geri kalanıyla hiç ilgilenmedi⁶⁵⁴.

İmparatorluğun sınırlarının bu denli geniş olması, yönetimi de tabii olarak zorlaştırıyordu. Büyük İskender, ülkenin fiziki durumunu göz önüne alarak stratejik bir yaklaşımla imparatorluğu idare etmeli, aynı zamanda halkları kaynaştırmalıydı. Eğer halk, imparatorluk bilincinde olmazsa, Pers İmparatorluğu gibi sık sık ayaklanmalar çıkar ve ülke karışır. Büyük İskender'in İmparatorluğu, aslında bir takım bağımsız devletlerin birleştirilmesinden meydana gelmişti ve bu devletlerden hiçbiri herhangi bir şekilde diğerine tabi değildi. Söz konusu birleşme daha sonraki dönemde ortaya çıkacak

⁶⁵² Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 283.

⁶⁵³ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 284.

⁶⁵⁴ Barry Strauss, *a.g.e.*, s. 284-285.

olan Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi, ittifak antlaşmalarıyla sağlanmış olmayıp bizzat Büyük İskender'in şahsında toplanıyordu. Kurmuş olduğu imparatorluğun idari birliği, Büyük İskender'e hukuki bir mevki sağlıyordu. Kendisi hem Makedonya Kralı hem de Pers Kralı'ydı. Yani, krallık mevki ve yetkilerinin tümünü tek bir kişide toplayarak, bu birliği sağlam tutmak amacını gütmektedir. Aynı zamanda kendisi Yunanistan'daki Korinthos ve Thessalia Birlikleri'nin de başkanıydı. Netice olarak Büyük İskender, çeşitli hükümdarlık görevlerini bizzat kendi şahsında yürütmüştür⁶⁵⁵.

Büyük İskender İmparatorluğu hiçbir zaman kesin ve sürekli bir idari örgütlenmeye sahip olamadı. Çünkü Kral bunu gerçekleştiremeden öldü. MÖ 323 yılında İmparatorluğun birçok bölgesinde hala savaş durumu veya askeri idare hüküm sürmekteydi. Fakat belirgin olarak imparatorluğun dört bağımsız kısmın birleşmesinden meydana geldiği anlaşılmaktadır:

- 1- Makedonya Krallığı
- 2- Korinthos Birliği'ne bağlı Yunan şehir devletleri
- 3- Asya Krallığı
- 4- Himaye altındaki devletler

Makedonya ve Yunanistan'ın ikisine birden resmi olarak Avrupa denildi ki zaten Büyük İskender'in buraya tayin etmiş olduğu vekili Antipatros'ta Avrupa valisi ünvanını taşımaktaydı. Büyük İskender'in emirleri doğrultusunda imparatorluğun Avrupa kısmını Antipatros yönetmekteydi⁶⁵⁶.

Antipatros, Makedonya'da geri bırakılmış olan orduya kumanda ediyor, kargaşa çıkaran Yunan devletlerini nezareti altında bulunduruyor ve Kral'a seferde iken takviye kuvvetler gönderiyordu. Öteki konularda kendisinin yetkisi çok sınırlı olmakla beraber, krallık tarafından bildirilen talimat ile açık bir şekilde nizam altına alınmıştı. Kendisi merkezle daimi bir surette münasebette bulunarak, muntazam rapor göndermekte ve oradan Büyük İskender'in emirlerini almaktaydı. Bundan başka gerçekleşen muharebeler hakkında ana vatanda halka bilgi vermek için özel tebliğleri de oradan almaktaydı. Antipatros eski Makedonya asilzade sınıfına mensuptur. Bu sınıf, Büyük İskender'in Asyalılara karşı olan eğilimine muhalif bir cephe almış olduğundan, kral Antipatros'u MÖ 324 senesinde vazifesinden azletti. Onun yerine kendisine şahsen çok sadık olmakla beraber asilzade sınıfına mensup ve Makedonya halkı tarafından çok

⁶⁵⁵ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 95.

⁶⁵⁶ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 95.

sevilen Krateros'u tayin etti. Fakat Büyük İskender'in ölümünde henüz bu emir faaliyete geçmemişti⁶⁵⁷.

Makedonya'nın idari sahasına Trakya da dâhildi. Trakya'nın Makedonya'ya bağlılığı genel olarak askeri sahadaydı. Bu durum, bir Makedonya komutanının Trakya Valisi ünvanıyla bu bölgeye atanması ve sefer ordusuna Trakya'dan bir kısım asker alınması şeklinde oluşmuştu⁶⁵⁸.

Dâhili idare ise, oranın esas yerli prenslerine bırakılmıştı. Yunan devletleri içte müstakil olup Korinthos Anlaşması çerçevesinde toplanmış bulunuyorlardı. Büyük İskender'in Yunan devletlerinin iç işlerine müdahale etmesi, hakikaten bu devletlerin şeklen sahip oldukları içteki bağımsızlık ve özgürlüklerini fazlaca tehdit etmekteydi. Bu durum, bütün Yunanlıları ayaklanmaya tahrik ederek, Büyük İskender'in ölümünü takip eden zamanlarda isyan çıkmasına sebep oldu. Kralın Yunanlılara karşı almış olduğu siyasi vaziyet, kendisinin onlar tarafından meydana getirilen manevi kültürü takdir etmesine engel olmadı. Büyük İskender, Yunan kültürüyle Asya kültürü arasında bir kaynaşma meydana getirerek emri altındaki bütün halkları Yunanlılaştırmak amacındaydı⁶⁵⁹.

Büyük İskender İmparatorluğun Asya kısmının idari örgütlenmesinde, Pers Kralı I. Dareios zamanından beri mevcut olan satraplık taksimatını esas almıştı. Satraplık makamına atamış olduğu kişiler, bir Pers ünvanı olan satraplık makamını muhafaza etmişlerdir. Büyük İskender satrapları, kısmen asilzade Makedonlardan ve maiyetindeki Yunanlılardan; kısmen ise, Asya milletlerine mensup itibar ve nüfuz sahibi kişilerden seçmiştir. Büyük İskender Perslerin sadakatine hiçbir zaman tam olarak güvenmediği için, satrapları Asya milletlerine mensup olan kişilerden seçmesine rağmen bunların yanına Makedonyalı komutanlar göndermiş ve buraların askeri idaresini bu komutanlara vermiştir. Nadiren yerli satrapların aynı anda askeri ve mülki idareye sahip oldukları görülmüştür. Ancak bu durumda da bu satrapların yanında kendilerini denetleyen, Episkopos adı verilen Makedonya asilzade subayların bulunduğunu görmekteyiz. Yalnız Turan bölgesinde, Episkoposlar bulunmayıp yerli satraplar tamamen bağımsız halde görev yapmışlardır. Bu özel durum, Büyük İskender tarafından bu kişilere büyük bir itimat gösterildiği anlamına gelmektedir⁶⁶⁰.

⁶⁵⁷ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 112-113.

⁶⁵⁸ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 95-96.

⁶⁵⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 113.

⁶⁶⁰ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 96.

Satraplıklar işgal edilen memleketlerin sırasına göre şu şekilde tanzim edilmiştir:

1. Küçük Frigya ve Helespont Frigyası denilen bölgedir ki, Helespont (şimdiki Çanakkale Boğazı)'dan Halys (Kızılırmak)'e kadar uzanmakta ve Paflagonya (Anadolu'nun Karadeniz Bölgesi'nde batısındaki Bitinya'dan Filyos Çayı'yla doğusundaki Pantos'tan Kızılırmak'la ayrılan bölgedir.)'yı da içermekteydi. Bitinya ise müstakildi. Satraplığın merkezi Daskyleion (Bugünkü Balıkesir'in Bandırma İlçesi'ne bağlı Ergili Köyü'dür.) idi.

2. Küçük Frigya'nın güneyinde bulunan Lidya tahminen Maiandros (Bugünkü Büyük Menderes Nehri)'a kadar uzanıyordu. Satraplığın merkezi Sardes (Bugünkü Manisa'nın Salihli ilçesine bağlı Sart Kasabası'ndaki bölgedir.)'ti. Lidyalılar birçok kez doğuya sefer ordusuna takviye kıtaları göndermişlerdir.

3. Merkezi Halikarnasos (Bodrum) olan Karya Satraplığı yerli bir prenses olan Ada'nın idaresindeydi. Burada da MÖ 323 senesinde İskender için asker toplandı.

4. Likya (Teke Yarımadası), Pamfilya (Likya ve Kilikya arasında kalan bölge), Pisidya (Isparta'nın tamamı, Afyonkarahisar, Burdur, Antalya ve Konya'nın bir kısmını içine alan bölgenin adı)'nın hepsi birlikte bir satraplık teşkil ediyordu. Önceleri Nearchos idaresinde olan bu satraplık MÖ 331'de kendisinin Filo kumandanlığına tayini sebebiyle Büyük Frigya ile birleştirildi. Satraplık krala gemiler vermekteydi. Bağımsız olarak orduda Likyalılara da rastlanmaktadır.

5. Merkezi Kelaynay (Dinar) olan Büyük Frigya Anadolu'da bulunuyordu.

6. Karadeniz'den Toroslara ve doğuya doğru Ermenistan'a kadar uzanan Kapadokya iki kısma ayrılmıştı. Merkezi Gaziura (Tokat iline bağlı Turhal ilçesidir.) olan kuzey kısmı daha Persler zamanında Kral Ariyartates'in idaresinde özerk bulunmaktaydı.

7. Baş şehri Tarsus olan Kilikya.

8. Baş şehri Damascus olan Suriye. Ancak MÖ 331'de bütün sahayı kapsamak suretiyle satraplık haline getirildi.

9. Aigyptos (Mısır), Pers hâkimiyetinden önce olduğu gibi Büyük İskender'in fethettiği tarihten itibaren kendi başına bir krallık teşkil etti. Memleketin firavunu bizzat Büyük İskender'di. Bundan dolayı bölge gerçek manada bir satraplık olarak idare olunmayıp valileri firavunun vekillerine tabi bulunan dört bölgeye bölünerek idare ediliyordu. Kral yüksek kültüre, verimli araziye sahip bulunmakla beraber ticari politika bakımından çok önemli olan bu bölgeye özel bir alaka göstermişti.

10. Mezopotamya MÖ 331'de zaptedildikten sonra önce Suriye ile birleştirildi. Fakat daha sonra başlı başına bir satraplık teşkil etmiştir.

11. Babylonia (Babil) Mısır gibi kendi başına bir krallık teşkil etti. Bu krallık bütün yetkinin bir şahısta toplanması sebebiyle imparatorluğun diğer kısımlarına bağlı olarak bir satraplık halinde idare edildi.

12. Yerli satrap Orentes, sarp dağlarda Büyük İskender'in hükümeti yönettiği sürece, bağımsızlığını muhafaza ettiğinden Ermenistan yalnızca ismen bir satraplıktı.

13. Basra körfezi bölgesinde Susiana merkezi Susa ile bir satraplık teşkil ediyordu.

14. Merkezi Persepolis olan Persis, Perslerin anavatanıydı. Burası MÖ 323 senesinde imparatorluk ordusuna yardımcı kuvvet olarak 20.000 asker vermişti.

15. Persis'in doğusunda bulunan Karmanya (Bugünkü İran bölgesinde bulunan Kirman Şehri) ancak MÖ 324 senesinde bir satraplık haline getirildi.

16. Persis'in kuzeyinde ve Ermenistan'ın doğusunda, merkezi Ektabana olan Medya Satraplığı bulunuyordu.

17. Karmanya'nın doğusunda Hazar Denizi sahilinde, merkezi Zadra Karta olan Hyrkania (Bugünkü Türkmenistan sınırlarındaki bir bölge) ve Parthia (Bugünkü İran'ın kuzeydoğusunda yer alan bölgenin adı.) satraplığı vardı.

18. Aria (Bugünkü Yunanistan sınırlarındaki bölgedir.) ve Drangiana (Bugünkü Afganistan ve Pakistan arasında kalan sınır bölgesi) MÖ 328 senesinden beri bir satraplık teşkil etmekteydi.

19. Hindikuş Dağlarının güneyinde Arachosia (Bugünkü Afganistan'ın güneyindeki bir bölge), Gedrosia (Pakistan Belucistan) da fethedildikten sonra aynı satraplıkla birleştirildi.

20. Hindikuş bölgesi de Parapamisas adıyla bir satraplık haline geldi.

21. Başkenti Bakira olan Baktria ve başkenti Marakanda (Semerkant) olan Sogdiyana (Orta Asya'da bir kent) Margiana (Türkmenistan ve Özbekistan sınırları içerisindeki bir bölge) ile birlikte bir satraplık halinde birleştirildiler. Bu memleketlerin savaşçı halklarından imparatorluk ordusuna büyük miktarda askeri kuvvet temin edilmekteydi.

22. Kuzeyi Hindistan, Sint Nehri'nin batı bölgesinden Akasines bölgesine ve Kabil Nehri havalisine, dağlık araziye kadar uzanan sahayı ihtiva etmekteydi. Yerli

prenslikler eski durumlarında kaldılar. MÖ 325 senesinde Taksiles satraplığına tayin olundu. Bu suretle kendisinin memleketi de satraplığa dâhil edildi.

23. Aşağı Hindistan, Akesines Akarsuyu'ndan denize kadar olan memleketleri ihtiva ediyordu. Doğu sınırını genel itibariyle Sint Nehri teşkil etmekteydi. Buradaki yerli prenslikler ortadan kaldırıldı.

İskender, sadece küçük bir değişiklik yaparak Akamenid İmparatorluğu'nun eyalet taksimatını aynen aldığı gibi, kendi valileri de bir Pers ünvanı olan Satrap ünvanını kullandılar. Kral satrapları kısmen asil Makedonyalılardan, sarayındaki Yunanlılardan kısmen ise itibar ve nüfuz sahibi Asyalılardan meydana gelmekteydi. Yukarıda bahsettiğimiz gibi bölgelere Persli satrap atadığında genellikle Makedonyalı bir askeri görevli de atardı⁶⁶¹.

6.3. Büyük İskender'in Maliye Politikası

Büyük İskender Akamenid (Pers) mali sistemini fazla değişiklik yapmamıştır. Büyük İskender'in yönetimi altındaki satraplar, daha önce olduğu gibi vergi toplamakla görevliydi. Topladıkları parayla harcamalarını karşılıyor, fazlasını (eğer varsa) merkeze yolluyorlardı. Özellikle, kırk iki nomarch (eski Mısır'da eyalet yöneticisi)'nin vergi toplayarak merkezi otoriteye teslim ettiği Mısır'da, para toplama görevi yerel otoritedeydi. Büyük İskender vergi ödemeleriyle ilgilenmiyordu. Seferlerinin masraflarını karşılamak için periyodik olarak gelen paraya güvenirdi. Sardes, Damaskos, Susa ve Persepolis'te ele geçirdiği hazinelerden bol miktarda ganimet elde etmişti. Ektabana'da bulunan para 180.000 talentten fazlaydı ve bu olağanüstü yükseklikteki miktar kendisini her türlü bütçe kısıtlamasından kurtarıyordu. Eyaletlerin bütçe fazlaları onun için önemli değildi⁶⁶².

Genellikle bütçe amiri satraptı. Ancak, büyük satraplıkların vergilerden sorumlu ayrı görevlileri olduğunu da biliyoruz. Bunun örneği Lydia'da görülmüştür. Lydia'da Yunanlı Nikias verginin belirlenmesi ve toplanması işinin başına getirilmişti. Kendisine ayrı bir askeri kuvvet verilmemişti ve mali çalışmaları sırasında dirençle karşılaşırca kaçınılmaz olarak satraptan yardım alması gerekmekteydi. Durum, Philon'un oğlu Asklepodoros'un sadece vergi toplamakla görevli bir memur olarak çalıştığı zengin Babylonia satraplığı için de aynıydı. Bir kez daha mali açıdan karmaşıklık gösteren bu

⁶⁶¹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 113-116.

⁶⁶² A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 295.

eyaletle ayrı bir atama yapılması gerekmişti. Diğer anahtar bölgelerde de mali denetçiler bulunmaktaydı. Fenike şehirlerinde vergiler, bir Makedonyalı olan Beroialı Coeranus tarafından toplanmaktaydı. Daha önce de gördüğümüz gibi, Aşağı ve Yukarı Mısır'ın vergileri Kleomenes'in denetimindeydi. Bu O'nu satraplığın en etkili insanı yapmıştı. Güneybatı Anadolu'ya ise Philoksenos'un atanmasında bir paralellik bulunmaktadır. Torosların bu tarafında vergi toplama yetkisi ona verilmişti. Bu görev tanımı şaşkırtıcı derecede belirsiz olmakla beraber, Anadolu'daki çeşitli satraplıkların vergi idaresiyle uyumluydu. Son iki yılın savaşlarıyla meşgul olan Frigya ve Karia'daki komutanların MÖ 331 yılında, komutanlıklarının mali yönetimine ayıracak zaman bulmaları pek olası değildi. Ayrıca savaş sonrası yoğun bir şekilde düzenleme yapmak gerekecekti. Bir görevliyi sıkışık durumda bulunan satraplıkların maliyesini yönetmekle görevlendirmek mantıklı bir çözümdü. Philoksenos'un etkin deneyimi onu Anadolu'daki en etkin kişilerden biri haline getirmişti. Bu yüzden yaşlı prenses Ada'dan sonra Karia satrapı olarak atanması şaşkırtıcı değildir⁶⁶³.

İmparatorluğun mali merkezlerinde kraliyet başkentleri bulunuyordu. Babil, Susa, Ektabana ve Persepolis gibi. Pers İmparatorluğu'nun hazineleri de bu şehirlerdeydi. Büyük İskender önceleri bütün hazineleri Ektabana Kalesi'ne getirip Harpalos'u baş haznedarı olarak atadı. Yönetim merkezi, Atinalı metresi Pythionike'nin bulunduğu Babil'di. Ancak etki alanı Tarsus'a ve Levant kıyısındaki Rhorsus'a kadar uzanmaktaydı. Görev alanı imparatorluğun merkez eyaletlerini kapsıyordu ve sadece maliyeyle sınırlı değildi. Hindistan'da Büyük İskender'le buluşan 7.000 paralı askerin Harpalos tarafından yollandığı söylenir. Ne yazık ki bilgi azlığı nedeniyle yetkisinin sınırlarını saptayamadığımız gibi, gerçekte gücünün kral tarafından ne kadar onaylandığını da bilememekteyiz. Ancak kral tarafından desteklensin ya da desteklenmesin, Harpalos önemli bir güce sahipti. Kraliyet hazinesinin denetçisi olarak emrinde eşi görülmedik miktarda para vardı. Aynı zamanda kralın çok eski bir dostu ve köklü Elimiotis sülalesinin bir üyesiydi. Ona karşı çıkacak insanın çok güçlü olması gerekirdi. Diadoros onu bir satrap olarak tarif eder. Bu tanım, teknik olarak yanlış olsa bile, yerindedir. Daha sonra onun yerine göreve gelen Rodoslu Antimenos'in de komuta yetkilerinin çok fazla olduğuna kuşku yoktur. Kraliyet ordusundaki esirlerle ilgili olarak geliştirdiği projesine göre, satraplara kaçak esirleri ya bulup geri gönderme ya da değerleri kadar para ödemesi yapma emrini verebiliyordu. Büyük İskender'in son

⁶⁶³ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 296-297.

yılında başkenti ziyarete gelen seçkin elçilerden para koparabilmek için, artık alınmayan bir Babil ithalat vergisini tekrar hayata geçirmekten de hiç çekinmedi. Harpalos'un tersine, Antimenes oldukça sıradan biriydi ama Harpalos gibi merkez satraplıkların denetimini sürdürdü. Büyük İskender'in Harpalos'ta hoşlanmadığı şey onun engin otoritesi değil, davranışlarıydı. Media'daki komutanlar gibi O da, Büyük İskender asla dönmeyecekmiş gibi davranmıştı ve onlarla aynı kaderi paylaşmaktansa, bir paralı asker ordusu ve kraliyet hazinesinden aldığı 5.000 talent'le Avrupa'ya kaçmayı tercih etti⁶⁶⁴.

Zagros'un doğusundaki bölgeler için özel bir mali yönetim oluşturduğuna ilişkin bir veri yoktur. Büyük İskender burada paraya dayalı bir ekonomi olmadığını gördü. Aynı şekilde vergi ürün, canlı hayvan ve değerli maden olarak ödeniyordu. Uxialıların vergilerini at, yük hayvanı ve koyun olarak ödemesi kırsal kesimde yaşayan halklardan alınan vergilere tipik bir örnektir. Tarım toplulukları ürünlerinin bir bölümünü vergi olarak veriyorlardı ve bu ürünlerin büyük bir miktarı satraplıktaki kraliyet memurlarına dağıtılıyordu. Bozulacak ürünler, özellikle Büyük İskender'in seferinden sonraki karmaşa döneminde uzaklara gönderilemiyordu. Bu nedenle doğu satraplıkları muhtemelen bağımsız ekonomik birimler olarak kaldılar. Vergi toplama işi, her zaman olduğu gibi satrapın göreviydi⁶⁶⁵.

Büyük İskender İmparatorluğu mali gücünü iki kaynaktan temin etmiştir. Bunların ilki, Pers şehirlerinden savaş ganimeti olarak ele geçirilen sikke basımına elverişli kıymetli madenlerdir. İkinci ise, imparatorluk içinde toplanan vergilerdir. Büyük İskender'in ölümünde imparatorluk hazinesinde ancak 50.000 talent (yaklaşık 118.000.000 altın Türk lirası) mevcuttu. Oysa Pers şehirlerinden ele geçirilen kıymetli madenler 180.000 talent (yaklaşık 425.000.000 altın Türk lirası) değerindeydi. Gerek ordu ve donanmanın yüksek miktardaki masrafları gerekse yeni şehirler, yollar, limanlar ve su kanalları yapımı için harcanan paralar hazine mevcudunun bu denli azalmasına neden olmuştur. Büyük İskender zamanında daha önceleri tedavülde bulunan pek çok çeşit sikke giderek ortadan kalkmış, yerine İskender Sikkesi denilen 1.58 altın Türk lirası değerinde gümüş sikkeler ve Stater denilen 24 altın Türk lirası değerinde altın sikkeler kullanılmıştır. Değişim aracı olan para konusunda sağlanan birlik sayesinde ticaret kolaylaşmış ve gelişmiştir. Bu basitleştirilmiş para sisteminin ticaret hayatı için bütün dünyaya getirmiş olduğu kolaylıklar o kadar büyüktü ki Büyük İskender'in

⁶⁶⁴ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 295-296.

⁶⁶⁵ A. B. Bosworth, *a.g.e.*, s. 297.

ölümünden yüzlerce yıl sonra dahi bu sikkeler terk edilmeyip basılmaya devam etmiştir. Büyük İskender İmparatorluğu'nda vergilerin toplanması ve idaresi satraplara verilmiştir. Yüzlerce yıldan beri para tedavülüne başlamış ve önemli iktisadi seviyeye erişmiş olan eski Önasya'da, satrapların yanında bölgenin bütün vergi işlerini düzenleyen ve idare eden bir maliye yöneticisi bulunmaktaydı. Bütün bu teşkilatın başında imparatorluk “Hazinedarı” bulunmakta olup kendisi vergi işlerinin yanında hazinelerin kıymetleştirilmesi işini düzenlemekte ve idare etmekteydi⁶⁶⁶.

Büyük İskender'in Makedonya tahtını devraldığı günden beri daima göz önüne aldığı meselelerden biri, ticaret ve ulaşım olmuştur. İşgal ettiği ülkelerde birçok yeni şehirler kurmuş olması, bu konuya ne kadar önem verdiği bir kanıttır. Bu şehirlerin sayısı yetmiş bulmuştur. Şehirlerin yirmi beş tanesi kesin olarak tespit edilmiştir. İskenderiye, Herat, Kandahar, Khodşent (Taşkent), Merv ve Semerkand bu şehirlere örnek olarak gösterilebilir. Büyük İskender ticaretinin en önemli vasıtalarından ulaşımı geliştirmek için, Pers Kralı I. Dareios zamanından kalan yolları bakımdan geçirtti. Yeni yollar yaptırmak suretiyle ulaşım ağını genişletti. Ayrıca I. Dareios zamanında kurulmuş olan posta teşkilatını muhafaza ederek geliştirdi. Donanma amirali Nearchos'un, Hindistan seferinden dönüşü sırasında gerçekleştirdiği seyahat yeni ticaret yollarının açılmasına hizmet etmişti. Büyük İskender'in son planlarından biri, Pers Denizi kıyılarında Fenike benzeri yeni bir ticaret sahasının meydana getirilmesiydi. Ölümünden bir müddet önce Fenike'den ücretli gemiciler, balıkçılar toplattırılmış ve bunları Pers Denizi kıyılarında kurmayı tasarladığı ticaret sahasına yerleştirmeyi düşünmüştü. Böylece Mısır'daki İskenderiye şehri ile Babil şehri arasında bir deniz irtibatı tesis etmeyi planlamıştı. Büyük İskender bu planı gereğince Arabistan sahillerini keşfettirmişti. Kendisinin Batı'ya düzenlemeyi tasarladığı seferinin bir amacı da o zamanın düşüncesine göre, Dünya'nın batıdaki son noktası olan Atlantik Okyanusu'na ulaşmaktı. Buradan da Afrika'nın güneyine ve kuzeyde Avrupa sahilleri boyunca keşif heyetleri göndererek Hazar Denizi'ne ulaşmayı düşünmüştü. Büyük İskender o zamanın düşüncesine göre, bütün bu denizlerin ve okyanusların dünyanın etrafını çevirdiği kanaatine varmıştır⁶⁶⁷.

Büyük İskender'in yaşadığı çağda tarım, ticaretin en önemli unsurları arasında yer almaktaydı. Kendisi ziraat teknolojisinin gelişmesi ve ziraatin artması için

⁶⁶⁶ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 98-99.

⁶⁶⁷ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 99-100.

çalışmıştı. Bu amaçla Mezopotamya'daki tarım arazilerinin sulanmasında kullanılan mevcut Babil kanal sistemini ıslah ettirerek geliştirmişti. Euphrates ve Tigris (Fırat ve Dicle) Nehir'lerinde her yıl meydana gelen su taşkınlarına karşı setler, bu iki nehrin sularının tarım alanlarına taşınması için ise kanallar yaptırmıştı. Kopais Gölü'nü kurutmak suretiyle, tarıma elverişli arazinin artırılması için tedbirler almıştı. İmparatorluğun çeşitli kısımlarından, diğer kısımlara gönderilen kültür bitkileri zirai kazancın iyileşmesi ve çoğalması üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Babil'de kurulan bitki bahçesinde Akdeniz'in çeşitli bitkileri yetiştirilmişti. Ayrıca Koppen Nehri'nin kuzeyindeki dağlardan toplanan hayvan sürüleri arasından seçilen en kuvvetli ve güzel hayvanlar, Makedonya'da yetiştirilen yerli hayvan cinsleriyle çiftleştirilmek suretiyle, ıslah edilerek Makedonya'ya gönderilmişti⁶⁶⁸.

Büyük İskender her tarafta tebaasının refahını yükseltmek için uğraşıyordu. Nasıl ki iyi idare edilen ve teşkilatlandırılan bir devlette bütün teşebbüsler ve yapılan işler birbirleriyle en sıkı münasebete bulunur ve hepsi aynı hedefe doğru sevk edilirse, Büyük İskender İmparatorluğu'nda da herşeyin birbiriyle denge halinde bulunarak her biri aynı zamanda bir kaç maksada hizmet etmekteydi⁶⁶⁹.

Genel hatlarıyla Büyük İskender dönemi mali sisteme bakarsak; Büyük İskender İmparatorluğu'nun gelir kaynağı, savaşlardan elde edilen madeni değerli ganimetler ve ülke sınırları içerisinde çeşitli bölgelerden aldığı vergilerden elde edilmiştir. Bu dönemde vergi tanzimi, bölge idaresi ve asayişini sağlayan önemli bir kurum olan satraplıklar ön plana çıkmıştır. En anlaşılır şekilde satraplık kurumunu, merkeze bağlı yerel yöneticilerdir diye tanımlayabiliriz. Diğer bir ifadeyle eyalet yöneticileridir. Büyük İskender, son zamanlarda satraplara olan ilgisini azaltmış yalnızca savaşlarla ilgilenmiştir. Hal böyle olunca kötü yönetim, yozlaşma, sadakatsizlik ve ayaklanmalar meydana gelmiştir. Vergi sisteminde bozulmalar, asayişte aksamalar yaşanmıştır ve bunların tabii sonucu olarak merkezi otorite zayıflamıştır.

⁶⁶⁸ Murat Albecer, *a.g.e.*, s. 100-101.

⁶⁶⁹ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 121.

6.3.1. Büyük İskender Dönemi Sikkeler

Sikke, belli bir ölçüye göre altın, gümüş, bakır, tunç, pirinç ve kalay gibi değerli metallerle darp edilen, devletin resmi damgasıyla garantilenmiş, madeni bir paradır. İlk çağlardan beri ticarete geçerli olan değiş tokuş yöntemleri yerine daha kullanışlı bir değişim aracı olan para, MÖ 7. yüzyılda Anadolu'da Lidyalılar tarafından icad edilmiştir. Aynı zamanda sikkeler, yüzyıllar önce yaşamış toplumlar hakkında bilgiler veren ve tarihi konuşuran belge niteliğindedir. Sikkelerin ön ve arka yüzeylerindeki figürler, yazıtlar, sikke yapımında kullanılan metal veya alaşımın özellikleri, ağırlığı, sikkenin geometrik şekli, sikkenin birimi, çapı ve et kalınlığı, darp edildiği şehrin, yılın ve kralların hâkimiyet dönemine göre farklılıklar gösterir⁶⁷⁰.

Sikkeler başlangıçta, belli ağırlıkta üzerlerinde bastırılan yetkilileri tanımlayan desenlerin (daha sonra yazıların) basıldığı, biçimsiz değerli maden parçalarıydı. Bu tür sikkeler ilk olarak MÖ 7. yüzyılda, Anadolu'da ortaya çıkmış ve bunların kullanımı, oradan Yunan dünyasına yayılmıştı. En eski sikkeler bir altın ve gümüş alaşımı olan elektrondan kesilmiştir. MÖ 6. yüzyıl ortasından sonra saf gümüş tercih edilmeye başlanmıştır. MÖ 4. yüzyıldan önce saf altının para olarak kullanımı yaygın değildi. Madeni para bir bağımsızlık işareti olduğu için her şehrin kendi baskısı vardı. Geniş topraklarda kullanılan tek tip para, bir Helenistik Çağ gelişmesiydi. Kral II. Philippos'un memleketinde yeni bir para sistemi oluşturulmuştur. Bu konuyu daha önce ele almıştık. O zamanlar İran'da altın, Helen dünyasında ise esas tedavül aracı olarak gümüş para kullanılmaktaydı. II. Philippos, *Dareikos* ayarında altın para çıkardığı gibi gümüş parayı da ticaret değeri bakımından altına en yakın kıymete denk olacak ayarda bastırdı. Demek oluyor ki II. Philippos, altın parayı o zamana kadar yalnız Yunan dünyasında kullanılan gümüş para esasına yerine değil, bunun yanına koyuyordu. Böylece O, memleketine iki türlü para esasına sokmuş oluyordu. Ticarete 1/12.51 olan altın ile gümüş değerleri arasındaki orana göre II. Philippos gümüş parasını ayarlıyordu. 15 tane gümüş para, 8.60 ağırlığında bir altın paraya denk gelmesi lazım gelirken daha düşük bir ayarda 7.24 grama tekabül ediyordu⁶⁷¹.

II. Philippos'un esas sikkeleri şunlardır:

Altın Stater, yaklaşık 8.64 gr.

Ön yüz : Apallon'un defne çelenkli başı, sağa doğru.

⁶⁷⁰ Şevki İhya Sarıcı, "Diyarbakır ve Mardin Müzelerinde Bulunan Batman Bölgesinde Helenistik Döneme Ait Belli Başlı Sikkeler", Batman, 2012, s. 1209.

⁶⁷¹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 4-5.

Arka yüzü. : Nike, iki katırın çektiği arabanın içinde.

Gümüş Tetrarahmi, yaklaşık 14.52 gr.

Ön yüz : Zeus'un defne çelenkli başı, sağa.

Arka yüz : MÖ 359-348 dönemi baskılarında atlı, sola doğru, başında kausia, sağ elini selamlama pozisyonunda ileriye doğru uzatmış vaziyette. MÖ 348-336 dönemi baskılarında jokey, sola doğru, elinde palmiye dalı vaziyetinde.

Bronz Birim

Ön yüz. : Bandlı genç erkek başı

Arka yüz : Atlı erkek.

Bu sistemin en önemli özelliği, MÖ 345 yılında tedavüle çıkartılan altın sikke Attika ağırlık ölçüsüne göre basılırken, II. Philippos'un iktidarı boyunca basılan gümüş sikke, yerel Makedonya ağırlık ölçüsüne göre basılmıştı. II. Philippos, Amphipolis ve Khalkidike Birliği'nce çok sayıda basılan gümüş sikkeleri örnek olarak bir gümüş tetradrahminin ağırlığını yaklaşık 14.52 gr olarak belirlemişti. II. Philippos'un iktidarının başlarında altın, gümüşe oranla ağırlık olarak 1/3 kat daha değerliydi. Bu, 8 gümüş tetradrahminin hemen hemen 1 altın statere eşit olması demektir. Bronz sikke ise itibari değer taşıyordu. Değeri, devletin bu sikkeleri altın ve gümüş sikkelere değiştirme garantisine bağlıydı. Gümüş sikkedeki iki arka yüz tipinden ikincisi, MÖ 348 yılından itibaren basılmaya başlanmış olup daha geç bir darptır. II. Philippos'un sikkeleri iki ya da muhtemelen üç darphanede basılmıştı. Bunlar başkent Pella ile krallığın en önemli ticaret merkezi Amphipolis ve varlığı kesin olmamakla birlikte Aigai'di⁶⁷².

Büyük İskender tahta geçer geçmez Makedonya'da yeni bir gümüş tetradrahmi tedavüle soktu. Ön yüzünde yine Zeus'un defne çelenkli başı yer alırken arka yüzünde bir şimşek demeti üzerinde duran başını geriye çevirmiş bir kartal ve **ALEXANDROU (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ)** yazısı bulunmaktadır. Sikke boşluğunda iki simge bulunmaktadır. Bunlardan biri ki günümüze kalan bütün sikkelerde görülmektedir, Pers satrapları ve memurlarının giydiği doğuya özgü bir başlık olan *kyrbasia*'dır. Tetradrahimler, tıpkı II. Philippos'un gümüş sikkeleri gibi aynı Makedonya ölçüsünde basılmışlardır. Fakat günümüze yalnızca 5 sikke (3 ön yüz ve 2 arka yüz kalıbından basılmış) ve önceki darp üzerine yeni darbin yapıldığı birkaç sikke kaldığından bu sikkelerin piyasaya sürülmesinin oldukça az olduğunu söyleyebiliriz. Sikkeler, Aigai ya da Amphipolis'te

⁶⁷² Otto Morkholm, "Erken Helenistik Çağ Sikkeleri, Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na Kadar (İ.Ö. 336-188)", (Çev. Oğuz Tekin), İstanbul, 2000, s. 45-46.

birkaç aylık bir süre içerisinde basılmışlardı. Arka yüzdeki kartal tipi, ufak tefek değişikliklerle Amphipolis darphanesinde basıldıkları kesin olan bazı drahmiler ile daha ufak birimlerde sürdürülüyordu. Büyük İskender, Makedonya kraliyet sikkelerinde büyük bir reform gerçekleştirdi⁶⁷³.

Şekil 29. Sikkelerdeki Kyrbasia

Büyük İskender'in altın parası gerek ağırlık gerekse değer bakımından II. Philippos altınlarının aynısıdır. Fakat onun gümüş parası, bambaşka bir sisteme göredir. Bunlar 1700-1720 gram ağırlığında Tetradrahmi olup, bölümleri tamamıyla Atina sistemine uygun olarak altının gümüşe olan 1/1230 oranıdır. Bu azaltma, yalnız babasının çifte para esasından ayrılarak Helenlere özgü olan gümüş, para esasına dönmek amacıyla yapılmış değildir. Çok geçmeden Büyük İskender drahmisi, bütün memlekette tek para birliği olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Büyük İskender'in oldukça fazla olan drahmi paraları içinde II. Philippos'unkiyle aynı ayarda olanı ele geçmemiştir⁶⁷⁴.

Gümüş sikkelerdeki en önemli yenilik, bu sikkelerin yerel Makedonya ağırlık ölçüsüne göre değil, Attika ağırlık ölçüsünde basılmış olmasıdır. Bu şekilde Büyük İskender, kendi gümüş sikkelerini dönemin en yaygın ticari sikkeleri olan Atina 'baykuşlu' tetradrahmileriyle doğrudan değiştirilebilir hale getirmişti. Yani Büyük İskender gümüş sikkeleri Atina gümüş tetradrahmileriyle aynı değerde kabul ediliyordu. Büyük İskender gümüş sikkesi tüm Akdeniz dünyasında geçerli bir para olmuştu. Birkaç yıl içinde Büyük İskender'in ve haleflerinin (diadohklar) tasarrufunda olan zengin metal kaynakları sayesinde bu gümüş para, Atina sikkelerini piyasadan sürdürdü ve

⁶⁷³ Otto Morkholm, *a.g.m.*, s. 46.

⁶⁷⁴ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 144.

Büyük İskender İmparatorluğu'nun en önemli ticaret parası durumuna geldi. Ünü imparatorluğun sınırlarının ötesine taşıdı. Öyle ki, beş yeni Büyük İskender tetradrahmisinin değeri 1 altın statere eşit sayıldı. Bu da gösteriyor ki, bu yeni tip tetradrahmiler çok değerli bir paraydı⁶⁷⁵.

Parada yapılan bu değişikliğin ciddi sebepleri olduğunu düşünebiliriz. II. Philippos'un çifte para esasını kabul etmekteki amacı, gümüş para esas egemen olan Helen memleketleriyle ticarete altın değerinin düşmesi ihtimali karşısında her iki değerli madenin fiyatlarını saptamak, ikisi arasında bir eşitlik sağlamaktı. Yani Pers sikkelerinin tedavül değerini kırmayı hedefliyordu. Denilebilir ki Büyük İskender'in memleketi için kabul ettiği yeni para sistemiyle, Pers İmparatorluğu'nun kalbine savaş ilan edilmiş oluyordu. Altın, sadece bir eşya haline getiriliyordu. Pers kralının hazineleri ele geçirilip, orada atıl durumda bulunan altınlar da tekrar piyasaya çıkarıldığı takdirde bile bu eşyanın değeri sürekli düşebilecek, bunun gümüş esasına bağlanmış olan Yunan dünyasına zararı dokunmayacaktı. Altın ayarında gümüş, bundan böyle değer ölçüsü olacak, tetradrahmi bir para birliğine karşılık gelecek, aşağı yukarı bütün Helen para sistemleri bunun içine dahil edilecekti. Gerçekten de bir kuşak ömrünün yarısı kadar bir zaman sonra "*İskender Drahmisi*" dünya parası haline gelmiştir⁶⁷⁶.

Büyük İskender para reformunun en ilginç özelliği, yeni tipler seçmiş olmasıydı. Makedonya krallarının mitolojik atası olan Herakles, Makedonya'da uzun zamandır bir sikke tipi olarak kullanılıyordu. Tahtta oturan Zeus ise babası II. Philippos'un tetradrahmilerinin ön yüzünde ayakta betimlenen Zeus'un bir versiyonuydu. Fakat Makedonya ile olan çağrışımlar bir kenara, bu tiplerin herkesçe tanınmış olması ve çekicilikleri nedeniyle de seçildiklerine kuşku yoktur. Zeus ve Herakles'i her Helen tanıyor ve saygı gösteriyordu. Herakles, soygunculara ve barbarlara karşı dövüşerek cennete gitmeye hak kazanmış bir kahramandı. Zeus ise Helen tanrılarının en büyüğü olup tanrılar ve insanların babasıydı. Daha geç dönemlerde bu tipler, Büyük İskender'in doğu objelerine yönelmesine paralel olarak, doğu figürleriyle özdeşleştirilmeye başlandı. Herakles, Malkart ya da Gılgamış'la özdeşleştirilirken, oturan Zeus da doğunun yerel tanrısı Baal ile benzeşiyordu. Böylece ön yüzdeki genç Herakles portresi ile kendisini ve arka yüzdeki Zeus tipi ile de kendisinin tanrılar soyundan gelmiş olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Bu sikke tipi Büyük İskender ile

⁶⁷⁵ Melih Arslan, "*Durmaz Koleksiyonu'ndaki Büyük İskender Tetradrahmi Definesi*", Belleten, Cilt: LXX, Sayı:258, Ankara, Ağustos 2006, s. 479-480.

⁶⁷⁶ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 144; Droysen, *Büyük İskender II*, s. 5-6.

başlamış, onu takip eden tüm krallar tarafından da kullanılmıştır. Bu para tipi Makedonya'dan Hindistan'a kadar olan coğrafi bölgede en revaçta görülen para olarak 200 yıl boyunca kullanılmış ve tedavülde kalabilmiştir. Bu tipi en son kullanan kral, Pontus Kralı VI. Mithradates (MÖ 163-120) olmuştur. Görüldüğü üzere bu para tipi, klasik dönem baykuş tasvirli Athena tetradrahmilerinden sonra tüm Helenistik dönem içinde değerinden bir şey kaybetmeyen para birimi olmuştur. Günümüzdeki Amerikan dolarının dolaşımı ve değerli oluşu gibi bu sikke tipi de antik dünyada çok saygı görmüştür⁶⁷⁷.

Büyük İskender döneminde yapılan para reformunun sikkeye olan yansımaları kategorize edecek olursak; Altın, Gümüş ve Bronz paraların gramajını ve üzerinde bulunan figürleri sırasıyla ele almalıyız. Büyük İskender dönemi yeni sistemin esas sikkeleri şunlardır:

Altın Distater ve stater, 17.28 gr. ve 8.67 gr. (staterin aslında 7,8 olması gerekmektedir)

Ön yüz: Athena başı, sağa, sorguçlu Korinthos miğferli, miğferinde yılan bezeme.

Arka yüz: Kanatlı Nike, ayakta sola doğru, sağ elinde çelenk, sol elinde *stylis* tutuyor. Çevresinde **ALEXANDROU (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ)** yazısı

Gümüş Tetradrahmi ve drahmi, 17.28 gr. ve 4.33 gr. (Aslında 9,10 olmalı)

Ön yüz : Herakles başı, sağa, aslan başı içinde

Arka yüz : Zeus, tahta oturuyor, sola, sağ elinde kartal, sol elinde uzun asa tutuyor. Çevresinde **ALEXANDROU (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ)** yazısı.

Bronz

Ön yüz : Herakles başı, sağa, aslan başı postu içinde

Arka yüz : Sadak içinde yay ve Herakles'in sopası. Çevresinde

ALEXANDROU (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ) yazısı.

En önemli yenilik, kuşkusuz, bundan böyle gümüş sikkelerin aynı zamanda Attika ağırlık ölçüsünde de basılmış olmasıdır. Oysa II. Philippos zamanında yalnızca altın sikkeler bu ağırlık ölçüsünde basılıyordu. Bu yolla Büyük İskender, kendi gümüş sikkelerini dönemin en yaygın ticari sikkeleri olan Atina "baykuşlu" tetradrahmeleriyle

⁶⁷⁷ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 480.

doğrudan değiştirilebilir hale getirmişti. Dahası, yoğun altın sikke üretimi iki değerli metalin birbirine olan oranının 1/3'den 1/10'a değişmesine neden oldu⁶⁷⁸.

Büyük İskender'in yeni sikkeleri tüm Doğu Akdeniz dünyasında tedavüle sokulurken Makedonya'nın kuzeyindeki barbar kavimleri, İlyrialılar ve Tuna bölgesindeki Keltler oralarda yaygın olarak taklit edilen II. Philippos'un altın sikkelerindeki tipleri tercih etmişlerdi. Neticede Büyük İskender kuzeyde olan ticareti kesmemek için babasının adıyla altın sikkelerin basımını sürdürdü. Bu sikkeler hem Amphipolis'te hem de Pella'da basılıyordu. Darplarının yaklaşık MÖ 328'e kadar sürdüğü anlaşılmaktadır⁶⁷⁹.

Bölgedeki tüm darphanelerde basılan büyük birimler Büyük İskender tipleri ve adıyla basılmıştı. Bu yüzden araştırmacı Newell'in yapmaya çalıştığı gibi, İmparatorluk ve müttefik darphaneleri arasındaki ayrımı ortaya koymak oldukça güçtür. Bunun açıklaması şöyle yapılabilir: Diğer darphaneler hükümet (merkezi yönetim) adına çalışırken, yerel kralların yönetimi altındaki Fenike ve Kıbrıs'taki kent devletleri kendi darp mekanizmalarını koruyorlardı. Fakat doğal olarak merkezi yönetim tarafından konulan genel kurallara da uymak zorundaydılar⁶⁸⁰.

Büyük İskender ile birlikte antik dünyada tamamen yeni bir dünya düzeni başlamıştır. Bu çağda Büyük İskender portreli sikkeler çok sayıda basılmış ve oldukça geniş bir alanda kullanım görmüşlerdir. Dolayısıyla, O'nun zamanında Makedonya sikkelerinin önemi de artmıştır. Büyük İskender adına basılan ve antikçağda "Aleksandreios" olarak ünlene bu sikkelerin ön yüzünde Büyük İskender portresi, arka yüzünde bir taht üzerinde oturan Zeus, sağ elinde kartal, sol elinde mızrak tutar halde resmedilmiştir⁶⁸¹.

Büyük İskender'in portrelerini, heykellerini yapmak iznine sahip antik devrin üç meşhur sanatkârı (Lysippos, Apelles, Pyrgoteles) onu çıplak, mızraklı olarak tasvir etmiş olan Lysippos'un meşhur eseri, muhtemelen İskenderiye'de durmaktaydı. Zamanımıza kadar gelmiş ve çeşitli malzemeden yapılmış heykelciklerden bugün Louvre'da bulunan, İskenderiye'den gelme bir tanesi, arkeologlar tarafından genel olarak Lysippos'un bu heykelinin kopyası olarak kabul edilmiştir. Bunda Büyük İskender'in bacak vaziyeti değişik, baş ise sağ tarafa bakmaktadır. Fakat Louvre ve

⁶⁷⁸ Otto Morkholm, *a.g.m.*, s. 46-47.

⁶⁷⁹ Otto Morkholm, *a.g.m.*, s. 47.

⁶⁸⁰ Otto Morkholm, *a.g.m.*, s. 52.

⁶⁸¹ Şevki İhya Sarıcı, *a.g.m.* s. 1211.

Floransa'da bulunan mermer bir heykel ile Nelidow bronz heykelciği, bazı ilaveler hariç, genel hatlarıyla Nikaia sikkesi üzerindeki Büyük İskender'e benzer. Bunlarda da duruş sağ ayak üzerindedir ve baş mızrağa dayanan sol ele bakmaktadır. Arkeolog Lippold da, Lysippos'un bu eserinde Büyük İskender'in boynunun sol tarafa döndürülmüş olduğuna işaret eder. Nikaia sikkesi üzerindeki bu Büyük İskender tasviri, ister Lysippos'un orjinalinin bir kopyası ister onun tesirinde daha sonraki devirlerde meydana gelmiş bir kopyası olsun sikkeler, diğer eserler arasında onu Lysippos'un "Mızraklı İskender'i" tariflerine uygun bir şekilde gösteren yegâne eserdir⁶⁸².

Define sikkelerinin tipleri hiç değişmez ama arka yüz yazı lejandlarında üç farklı kralın adını görmekteyiz. Bunlar Büyük İskender (MÖ 336-323), III. Philippos (Arrhidaios) (MÖ 323-317) ve I. Selevkos (Nikator) (MÖ 312-281)'dur. Görüldüğü üzere define sikkeleri, Makedonya Kralı Büyük İskender ile başlamakta ve onun ölümünden sonra kısa bir süre Makedonya kralı olan üvey kardeşi III. Philippos (Arrhidaios) ile devam etmekte ve I. Selevkos (Nikator) ile son bulmaktadır⁶⁸³.

Definedeki sikkelerin en erken tarihli olanları, MÖ 336-323 tarihlerinden Amphipolis ve MÖ 325-323 tarihlerinden Babylon darplı olanlardır ki, bu üç sikke Büyük İskender'in yaşadığı dönemden kalmadır. En geç tarihli sikkeler ise, MÖ 295 tarihli I. Selevkos döneminden Seleukeia adlı Tigrim (Suriye) baskılı iki sikkedir. III. Philippos (Arrhidaios)'un iki sikkesi, MÖ 323-317 yılları arasından olup Babylon darphanesinde basılmışlardır⁶⁸⁴.

Büyük İskender'in ilk sikkelerinde yalnızca kendisinin adı yazılıydı. Yaklaşık MÖ 329 yılında Cilicia'nın Myriandrus (İskenderun) şehrinde basılan sikkelerde isminin yanına kral ünvanı da eklendi. O zamandan itibaren bu yeni yazı biçimi bazı başka darphanelerce de benimsendi. Fakat Büyük İskender'in yaşadığı süre içerisinde hiçbir zaman yaygınlık kazanmadı. Mısır'daki Ptolemaioslardan başlayarak, Diadohklar (Büyük İskender'in halefleri) bastırdıkları sikkelerde hem ünvan hem de isim kullandılar. Bu adet onların halefleri tarafından da sürdürüldü. Ünvan sikkenin sağ boşluğuna, isim ise Zeus'un oturduğu tahtın altına yerleştirilmiştir. Arados ve Amathos MÖ 328 yılında bu yeni lejandı benimsemişlerdir. Kral ünvanının kullanımı çeşitli darphanelerde yöneticilerin keyfine bırakılmıştı. Büyük darphanelerden Amphipolis

⁶⁸² Sabahat Atlan, "Küçük Asya şehir sikkeleri üzerinde Büyük İskender Tasvirleri", Belleten, Cilt: XXV, Sayı: 97-100, Ankara, 1961, s. 555.

⁶⁸³ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 480-481.

⁶⁸⁴ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 481.

MÖ 325'te Babylon MÖ 324'te ve Tarsus MÖ 323'te bu ünvanı benimsediler. Komşu darphaneler çoğunlukla farklı farklı uygulamalar yaptılar. Pella, Damascus, Byblos, Sidon ve Ake gibi birkaç darphane ünvanı Büyük İskender hayattayken hiç kullanmadılar⁶⁸⁵.

Büyük İskender sikkelerinin arka yüzlerinde bulunan ad ve ünvan hariç, çoğu kez kısaltılmış memur (magistrat) isimlerinin baş harfleri, monogramlar (iç içe geçmiş harfler), bölgesel yıl gösterir harf rakamları ve çeşitli simgeler bulunmaktadır. Kimi zaman darp yerine ait ilk birkaç harften oluşan kısaltmalar veya monogramlar sikkenin hangi darphanede üretildiğinin anlaşılmasını kolaylaştırır. Bunlara örnek verecek olursak, Sidon'da basılmış Büyük İskender ve Ptolemaios sikkelerindeki Sİ (£I), Ptolemaiosların Kıbrıs'taki Salamis'te basılmış sikkelerindeki SA (£A), Kition'da basılmış sikkelerinde Kİ (KI) ve Paphos'ta basılmış sikkelerindeki PA (IIA) gibi kısaltmalardır. Sikke boşluğuna yerleştirilmiş çeşitli nesnelere, ufak resimlerden oluşan ve ana tiplerle doğrudan ilişkisi bulunmayan yöresel simgeler de sikkenin basıldığı darphaneyi bulmamızı kolaylaştırır. Bu türdeki sembolleri barındıran sikkeleri biz konuşan sikkeler olarak tanımlamaktayız. Bu tip sikkelerin iki örneği de Durmaz Definesi'nde bulunmaktadır. Konuşan sikkeler için ilk örneği 7 adet Carrhae sikkesi oluşturmaktadır. Carrhae (Harran) sikkelerinin arka yüzünün sol boşluğunda bulunan hilal sembolü, eskiden beri bu şehirde ünlü Sin Tapınağı'na yani şehrin Ay Tanrısı'nın kült merkezi olduğuna dair bir işarettir. Bu antik kent Ay Tanrısı Sin'in, sonradan adı Men olan tanrının Mezopotamya'daki en önemli tapınak merkeziydi. Şehrin Roma dönemi sikkeleri üzerinde de yarım ay betimlemesinin sıkça kullanılmış olduğunu görmekteyiz. İkinci örneğimiz burada yalnız bir tane sikkesi olan Salamis'tir. Salamis sikkesinin arka yüzünde gemi dümeni tasviri bulunmaktadır. Bu simge liman kenti olan Salamis'in denizcilikteki şöhretinin bir göstergesidir⁶⁸⁶.

Helenistik dönemde, hemen her darp serisinden doğrudan sorumlu olan görevli memurları (magistratları) sikke üzerinde göstermek bir gelenek haline gelmiştir. Şehir magistratları (bunlar çoğunlukla yıllık seçiliyordu) ve krali sikke basımından sorumlu memurlar genellikle kontrolleri altında basılan sikkelere kendi adlarını ya da isimlerinin ilk birkaç harfini koyuyorlardı⁶⁸⁷.

⁶⁸⁵ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 481-482.

⁶⁸⁶ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 482.

⁶⁸⁷ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 482-483.

Sikke üzerindeki monogramlar ve sembollerde aynı şekilde bu memurlar tarafından konuluyordu. Tıpkı buradaki örneklerdeki gibi, krali darplarda da isim tam yazılmaz, ismin bir iki harfi veya monogram şeklindeki yazılışı görülür. Oysa müstakil şehir darplarında memurların isimlerinin tam, hatta soy isimleriyle birlikte yazıldığı görülmektedir. Bazı sikkelerde darp yerini işaret eden kısaltma harfler, monogramlar ve simgeler olmadığı zaman bilim adamları bu sikke serilerinin analizini yapmakta zorlanmaktadır⁶⁸⁸.

Sidon ve Ake'de basılan sikkeler üzerinde her yılın era (bölgesel yıl) tarihleri bulunduğu için biz bu sikkelerin ne zaman basıldıklarını kesin bir şekilde saptayabilmekteyiz. Örneğin bu definede mevcut olan iki Ake sikkelerinden biri MÖ 314-313 diğeri MÖ 306-305 tarihini taşımaktadır. Büyük İskender sikkelerinin ön yüzündeki Herakles başı realistik (insana özgü) özellikler taşıdığı için çoğu bilim adamı, sikkenin kalıbını hazırlayan sanatçının asıl amacının Büyük İskender'in idealize portresini resmetmek olduğunu varsaymaktadır (**Bkz: şekil 16**). Büyük İskender hayattayken basılan hatıra sikkelerinde bu durum daha belirgindir. Büyük İskender'in drahmi ve tetradrahmilerinin arka yüzündeki Zeus'un tasvirlerinde zaman içinde iki farklı betimleme dikkat çeker. Bazı serilerin basımlarında Zeus, taht üzerinde değil arkalıksız bir sandalye (tabure) üzerinde oturur şekilde resmedilmiştir. Bu tarzdaki Zeus betimlemelerinin, Büyük İskender hayattayken basılan sikke serilerinden olduğunu düşünüyoruz. Çünkü aşağıda verdiğimiz resimlerde en erken tarihli sikke betimlemelerinde Zeus tahtta değil, bir tabure üzerinde oturmaktadır. Bu iki sikke, Büyük İskender'in hayattayken bastırılmış olduğu sikkelerdendir. Ancak verdiğimiz resimlerin 3, 13 ve 14 numaralı sikkelerinde de Zeus tabure üzerinde oturur şekilde resmedilmiştir. Bu üç örnek, Büyük İskender'in ölümünden sonraki basımlar olup MÖ 314, 310 ve 306 tarihli basımlardır. Sardes ve Ake darphanesinde bulunan, bu üç örnekteki sikkelerin kalıp ustaları, Büyük İskender'in ölümünün üzerinden henüz 15, 20 yıl geçmiş olmasına rağmen eski tarzdaki Zeus betimleme tipinden vazgeçmemişlerdir. Büyük İskender paralarındaki ikinci bir farklı tasvir şekli, Zeus'un bacaklarına ilişkindir. Erken basımlarda bacaklar yan yana (paralel) şekilde dururken (**Bkz: şekil 16**), daha sonraki serilerde sağ bacak geride çapraz şekilde durmaktadır. Kayıtlarda, Zeus'un bacaklarının paralel olarak tasvir edildiği sikkeler, Büyük İskender'in hayattayken

⁶⁸⁸ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 483.

basılan en erken tarihli serilerindedir. Kesişen bacaklar serisinden olanlar ise daha geç tarihlidir⁶⁸⁹.

Yaklaşık MÖ 326-MÖ 325 yıllarında doğuda iki darphane (Alexandreia ve Side) İskender Gümüş Sikkeleri basmaya başladı. Mısır'daki Alexandreia çok güzel bir sikke serisi ile üretime başlamıştı. Burada basılan tetradrahmilerin arka yüzündeki Zeus, kesişen bacakları ile daha esnek pozisyonda resmedilmiştir. Ön yüzündeki Herakles başı da beşeri özellikler taşıdığından, birçok bilim adamı, burada da sikkenin kalıbını hazırlayan sanatçının amacının, Büyük İskender'in gerçek portesini resmetmek olduğunu vurgulamaktadır (**Bkz: şekil 17**). MÖ 323'te Babylon ve MÖ 322-MÖ 321'de Ake'de Zeus'un bacaklarının kesişen pozisyonda resmedildiği görülmektedir. Fakat kesişen bacakların Büyük İskender imparatorluğunun tüm darphanelerinde benimsenmesi ve uygulanması ancak MÖ 315-MÖ 310 tarihlerinden sonra olmuştur⁶⁹⁰.

Büyük İskender'in Yaşadığı Dönemde Sikkelerini Basmış Olan Darphaneler

- 1-) Amphipolis- Makedonya
- 2-) Aigai- Makedonya
- 3-) Pella- Makedonya
- 4-) Lampsakos- Mysia
- 5-) Abydos- Troas
- 6-) Kolophon- İyonya
- 7-) Magnesia- İyonya
- 8-) Miletos- İyonya
- 9-) Sardes- Lydia
- 10-) Side- Pamphylia
- 11-) Tarsos- Kilikya
- 12-) Myriandros- Kilikya
- 13-) Amathos- Kıbrıs
- 14-) Kition- Kıbrıs
- 15-) Paphos- Kıbrıs
- 16-) Salamis- Kıbrıs
- 17-) Damaskos- Syria
- 18-) Hierapolis- Syria

⁶⁸⁹ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 483-484.

⁶⁹⁰ Melih Arslan, *a.g.m.*, s. 483-484.

- 19-) Ake- Fenike
- 20-) Byblos- Fenike
- 21-) Karne- Fenike
- 22-) Marathos- Fenike
- 23-) Sidon- Fenike
- 24-) Babylon- Babylonia
- 25-) Susa- Susiana (Persia)
- 26-) Memphis- Mısır
- 27-) Alexandria- Mısır

Yukarıda da görüldüğü gibi Büyük İskender yaşarken 27 şehir darphanesinde sikkelerinin bastırıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan Makedonya'daki üç darphane (Amphipolis, Pella ve Aigai) babası II. Philippos tarafından kurulmuştu. Büyük İskender krallığının başkenti, Amphipolis ise en büyük ticaret merkezi konumunda olduğu için en çok sikke bastıran bir darphane kimliğini Babylon ile birlikte sürdürmüştür. Aigai şehri dini bir merkez olup birkaç tetradrahmi örneğinin dışında daha çok altın para bastırmıştır. Bu darphanelerden Anadolu'nun batısındaki Lampsakos, Abydos, Kolophon, Miletos ve Sardes gibi darphaneler başlangıçta drahmi basmış, sonra tetradrahmi'ye geçmişlerdir. Suriye'deki Hierapolis ise, sadece bir tetradrahmi örneğiyle tanınmaktadır. Antik dünyada Büyük İskender drahmileri ve tetradrahmileri basmış darphanelerin sayısı bugüne kadar 100 civarında tespit edilmiştir. Bu sayıya ismi bilinmeyen darphaneler dâhil edilmemiştir. Bunlar hemen her coğrafi bölgede bulunmaktadır. Yukarıda listesi verilen sikke darphaneleri, Büyük İskender'in yaşadığı döneme ait sikke darphaneleridir. Ölümünün ardından sikke basımına devam eden 73 darphane bulunmaktadır. Bu verdiğimiz define sikkeleri, Büyük İskender'in hâkimiyet zamandan (MÖ 336-323) başlayıp ölümünden kısa bir süre sonrasında da yaklaşık 30-40 yıl tedavülde kalmış sikkelerden oluşmaktadır. En son tarihli sikkemiz MÖ 295 yılına tarihlendiğine göre, bu define 290 yıllarında, yani Selevkos I (MÖ 312-281) henüz iktidardayken toprağa gömülmüş olmalıdır⁶⁹¹.

⁶⁹¹ Melih Arslan , *a.g.m.*, s. 485-487.

Şekil 30. Büyük İskender Herakles olarak tasvir edilmiş, Zeusun bacakları yan yana MÖ 325-323, 17.1 gram, 26 mm çapında

(http://www.coinsoftime.com/Articles/Coins_of_Alexander_The_Great.html/11.01.2016)

Şekil 31. Zeus'un bir bacağı diğerinin gerisinde; bir elinde asa, birinde kartal bulunuyor. 17.1 gram, 29 mm çapında

(http://www.coinsoftime.com/Articles/Coins_of_Alexander_The_Great.html/11.01.2016)

Şekil 32. Gümüş tetradrahmi, MÖ 323, 17.2 gram ağırlığında, 26 mm çapında.

(<http://www.museumsurplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm/11.01.2016>)

Şekil 33. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 323, 16.5 gram, 28 mm çap
(<http://www.museum surplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm/11.01.2016>)

Şekil 34. Gümüş Tetradrahmi, MÖ.323, 17.3 gram, 26 mm çapında
(<http://www.museum surplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm/11.01.2016>)

Şekil 35. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 310, 16.1 gram, yaklaşık 29 mm çapında
(<http://www.museum surplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm/11.01.2016>)

Şekil 36. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 310-275

(<http://www.museumsurplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm/11.01.2016>)

Şekil 37. Gümüş Tetradrahmi, MÖ 320, yaklaşık 27 mm çapında, 17.0 gram

(<http://www.museumsurplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm/11.01.2016>)

Yukarıda örnek olarak verdiğimiz Büyük İskender dönemi ve sonraki dönemde devam eden sikke örneklerinden anlaşılacağı üzere ağırlıkları ve çapları her zaman aynı olmamış, değişiklik göstermiştir. Helen dünyasında yaygın olduğu gibi bu dönemde de gümüş paralar ön plana çıkmıştır. Sikkelerin üzerindeki figürler bize bazı ipuçları vermektedir. Bu sikkelerin ön yüzündeki Herakles başı tıpkı bir insan gibi resmedildiğinden, bilim adamları sikke kalıbını yapan sanatçının gerçek niyetinin Büyük İskender'in portresini resmetmek olduğunu tahmin etmektedirler. Arka yüzünde bulunan Zeus, bir tabure üzerinde oturur vaziyettedir. Büyük İskender öldükten sonra da aynı sikkeler kullanılmaya devam etmiştir.

Büyük İskender, ülkesinde mali bir birlik yaratmaya yönelik yoğun bir çabada bulunmuştur. Bu durumu göz ardı etmek mümkün değildir. O günkü dünyada her yerde geçerli olarak bastırıldığı gümüş paralar, ekonomik bütünleşmenin en önemli

göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yerel satraplara bağlı olmayan bir vergi toplama mekanizmasıyla da, yeni bir ekonomik sistemin temellerini attığı bilinmektedir. Bu sistemle birlikte, sikke çıkarma hakkını eline almıştır. Pers hazinelerindeki altın ve gümüşü para biçiminde piyasaya sürerek, Ön Asya ve Akdeniz'de ekonomik gelişme ve bütünleşmenin yolunu açması, o dönem dünyasına yaptığı önemli katkılardan biri olarak değerlendirilmektedir. Günümüz küreselleşmesinde atılan önemli adımlardan biri olan ortak para birimi ve oluşturulmak istenen ortak dil politikası ile farklılıkları minimize edip evrensel birlik kurma düşüncesinin ilk olarak MÖ 330'lu yıllarda Büyük İskender tarafından gerçekleştirildiğini söylemek yanlış olmaz. Zamanına göre birer devrim niteliğinde olan ve aynı zamanda büyük riskler taşıyan bu yenilikleri uygulamaya geçirip kısa sürede halka benimsettirmek, oldukça zor bir iş olarak değerlendirilmektedir. Ancak Büyük İskender'in doğuştan sahip olduğu liderlik özellikleriyle tüm bu riskleri kendi lehine çevirdiğini söylemek mümkündür⁶⁹².

6.4. Büyük İskender Döneminde Kültür ve Sanat

Eskiden beri Makedonya kralları bütün kuvvetleri ile kendileri ve milletleri için Yunanistan'da erişilmiş olan uygarlık seviyesine kavuşmaya gayret etmişlerdi. Makedonyalılar siyaseten Yunanlıları başarısız bulmalarına rağmen, Büyük İskender Yunanlıların kültürlerine son derece bağlıydı. Bu görüşün kendisinde ortaya çıkmasında hocası Aristoteles'in manevi nüfuzu önemli bir kaynak olmuştur. İlerleyen zaman zarfında, Büyük İskender Pers Seferleriyle Asya kültürünün tesiri altında kalmış olmasına rağmen, Yunan kültürüne olan bağlılığına sonuna kadar sadık kaldı. Bundan dolayı sarayındaki manevi hayat tamamen Yunan kültürü dâhilindeydi. Kendisi sarayına birçok Yunanlı şair, tarihçi, filozof ve edebiyatçı getirtmiş ve onlarla sürekli olarak münasebette bulunmuştur. Büyük İskender özellikle Yunan edebiyatına o kadar vakıftı ki, Yunan klasiklerinin bazı eserlerinin bir kısmını ezberden okuyabilirdi. Bununla birlikte, son senelerinde etrafında Hintli filozoflar, Pers ve İran edebiyatı âlimleri de bulunuyordu ki, bunlar kendisinin Asya'da meydana gelen olaylara karşı ilgisiz olmadığına işaret etmektedir. Fakat Büyük İskender'in Mısır, Babil, Pers ya da Hint edebiyatı ile ilgilendiğine dair elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır⁶⁹³.

⁶⁹² Bilgehan Gültekin , *a.g.m.*, s. 56-57.

⁶⁹³ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 122.

Büyük İskender'in sanat hakkındaki görüşleri tamamen yetiştiği tarza uygun bir şekildeydi. Kral için gerçek sanat Yunan sanatıydı. Bundan dolayı Büyük İskender hiçbir zaman Asyalı sanatkarları çalıştırmamıştı. Sadece heykeltıraş Lysippos ile ressam Apelles'e kendi heykel ve resmini yaptırmıştı. Doğası itibariyle Büyük İskender gibi gerçekliğe önem veren bir kimse için, Yunan sanatkarlarının naturalizmi kolayca anlaşılabilir bir mahiyetteydi. Buna karşın Asyalı ve Mısırlı sanatkarların hakikati hiç dikkate almayarak, onların kendi dünya görüşlerine dayanan fikirlere göre meydana getirdikleri eserlerin ifade ettiği idealizm, Büyük İskender'e yabancı kalmaktaydı. Fakat bununla beraber kendisinin doğu sanatına karşı oldukça ilgi gösterdiğine dair deliller de mevcuttur. Çünkü MÖ 324 senesinde gençlik arkadaşı Hephaistion Ektabana'da bir hummadan öldüğü zaman ona mükemmel bir abide yaptırdı. Bu abidede Yunan ve Asya sanat üsluplarının unsurları birleşmiş bir haldeydi. Kralın seneler geçtikçe cihan imparatorluğuna karşı artmakta olan eğilimi, Asya sanatına doğru gayet doğal bir yaklaşmayı göstermektedir⁶⁹⁴.

Denebilir ki eski doğu kültürü kralın üzerinde öyle kuvvetli bir etki yapmıştı ki, bu sanatın büyüklüğünü ve özelliklerini takdir etmişti. Fakat Büyük İskender bu sanata yeteri kadar hâkim değildi. Bu eksiklik öncelikle dil zorlukları ve kralın sahip olduğu dünya görüşünden ileri gelmekteydi. Her şeye rağmen Büyük İskender doğu sanatının gelişimine teşvik etmişti. Kralın bu teşvikindeki amacı, bu kültürlerden herhangi birini imparatorluğun içinde hâkim bir mevkiye çıkarmak değildi. Aksine imparatorluğunda birleştirilmiş olan milletlerin sahip oldukları çeşitli kültürleri uyumlu bir şekilde birbiriyle karıştırarak, hepsinden müstakil ve hepsinin üstün yönlerinden yeni bir dünya kültürünü meydana getirme düşüncesi idi. Yunan edebiyatı ve sanatı ile olan bağı ise sadece şahsi bir ilgiden ibaretti. Fakat imparatorluk için, bölgesel özellikleri ve kendine özgü kültürel hayatı birbiriyle birleştirecek olan bu dünya kültürünü kurmak amacındaydı. Kralın İmparatorluğu içindeki her aydın kimse, kendini her yerde evinde gibi hissetmeli ve her tarafta insanların görüşlerine anlayış gösterilmeliydi⁶⁹⁵.

Büyük İskender hedefine ulaşmak için mükemmel bir benzetme siyasetine başladı. Kültürlerin birbiriyle uyuşması o kültürleri taşıyan insanların, yani milletlerin birbiriyle kaynaşmasıyla olabilirdi. Kral doğu ile batı arasındaki tezatları ortadan kaldırmak mecburiyetindeydi. Bunun için Büyük İskender, Perslerle, İranlılarla

⁶⁹⁴ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 122-123.

⁶⁹⁵ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 123.

Makedonyalılar ve Yunanlılar arasında evlenmeyi teşvik etti. Kral, MÖ 327 senesinde Turan prensesi Roksana ile evlenmekle ilk örneği vermiş oluyordu. Doğudan döndükten sonra, bu örneğe uymaları için dostlarını harekete geçirerek MÖ 324 senesinde Susa'da muhteşem bir düğün ziyafeti düzenledi. Bu şenlik esnasında 10.000 Makedonyalı, Pers kadınları ile hukuki bir şekilde evlendiler. Büyük İskender'in Persleri ve İranlıları hükümette yüksek mevkilere alması, ardından orduya kabul etmesi de bu politika çerçevesi dâhilindeydi⁶⁹⁶. Ayrıca bu dönem insanlığın gelişiminin erken bir evresidir. Henüz köleleştirmeler, kitle kıyımları, işkence, kılıçtan geçirmeler kötülük olarak adlandırılmaz ve genellikle suç olarak algılanmazdı. Bu duruma, Makedonya kuvvetlerinin Asya'ya geçmeden önce Thebai'yi yerle bir etmeleri, 6.000 insanı kılıçtan geçirip geri kalanları köle olarak satmaları, Granikos Savaşı'ndan sonra 18.000 Yunanlı paralı askerin kılıçtan geçirilmesi ve çeşitli ölçeklerde daha başka kitle kıyımlarını örnek verebiliriz⁶⁹⁷.

Büyük İskender, antik çağın en bilgili ve en güçlü düşünürü olan, Aristoteles tarafından yetiştirildi. Böylece özgür bir karakter kazanarak, aklın gücünü kullanmayı öğrendi. Sonlu olandan, değersiz ve önemsiz olandan tamamıyla arınmış bir bakış açısı, dünyayı algılamasına egemen oldu. Büyük İskender tanrısal bir hedefinin olduğuna inanıyordu. Tutkusu yalnızca Perslerin, Orta Asya halklarının ve Hintlilerin birleştirici kralı olmak değil, sınırları Tanrı tarafından çizilmiş bütün dünyanın kralı olmaktı. Amacı dünyayı dev bir sömürge yapmak değil, bir özgürlük, kültür ve barış uygarlığında birleştirmektir. Büyük İskender'in bu anlayışı daha sonra Romalılar ve Osmanlılar tarafından örnek alındı ve aynı barış ruhu içinde ilerletildi. Büyük İskender için tanrısal hedef Avrupa'yı Asya ile barıştırmak ve birleştirmek, düşmanlığı tamamen yeryüzünden silmektir. Onun bakış açısına göre savaşın amacı tanrısal evrensel barıştır. Tüm seferleri boyunca her yerde ve her durumda yalnızca bu isteğini kabul etmeyenleri ezdi, sık sık kılıçtan geçirdi. Bunlara karşı çok acımasızdı. Büyük İskender'in Aristoteles'ten Yunanlılara bir önder olarak, barbarlara ise bir efendi olarak davranması gerektiğini öğrendiği söylenir. Ama Büyük İskender'in isteği doğuyu da Helenik özgürlük ruhu içine almak, köleleri de özgürleştirmektir. Kölelere sadece başkaları olarak, yabancılar olarak bakmaktı⁶⁹⁸.

⁶⁹⁶ M. E. Bosch, *a.g.e.*, s. 123-124.

⁶⁹⁷ Arrian, *a.g.e.*, s. 237.

⁶⁹⁸ Arrian, *a.g.e.*, s. 238.

Büyük İskender' in kendisi Makedonya ruhunu aşan ve adım adım daha yüksek, daha evrensel bir ruha doğru evrimlenen bir değişim gösterdi. Persler ve Makedonyalılar arasındaki kitle düğünü bir dayatma değildi. Generalleri, subayları ve askerleri tarafından paylaşılan yeni bir kültürün anlatımıydı. Büyük İskender'in ordusu sadece askeri bir topluluk ordusu değildi. Bir bakıma, dünya tarihsel dönüşümünü başlatan bir kültür ordusu gibiydi. Büyük İskender, Sezar gibi istemeden ve bilmeden bir imparatorluk kurmadı. Dahası Helenik bir kültürel yapı Büyük İskender'in eyleminin doğrudan sonucu oldu. Bu dönem tarihte yalnızlaşmış, küçük, birbirlerine düşman Helenik kent devletleri biçiminin sonu oldu. Büyük İskender'in girişimi, dünya tarihinin başlıca bölgelerinden birini, Orta Asya'dan Mısır'a dek Pers imparatorluk alanına Helenik kültürü aşıladı. Bir bakıma o kültürleri getirip filozof Herakleitos'un felsefesinin içerisine bıraktı. Helenik kültür birikimi burada felsefesi, gökbilimi, matematiği, tıbbi ile yüzyıllar boyunca sınırsızca gelişmeyi sürdürdü. Büyük İskender için Avrupa yalnızca ve yalnızca Helenik dünyaydı. Ona ve çağına modern kavramları yükleyemeyiz. Helenik ruh ile ilişkileri içinde düşünüldüğünde Mısırlılar, Mezopotamyalılar, Persler ve bir bütün olarak Küçük Asya'nın uygarlıkları Helenik ruhunun öncüleri oldular. Büyük İskender, her şeyden önce Aristoteles'in öğrencisidir. Büyük İskender'i yalnızca çağdaşlarının değil sonradan da bu kadar anılan lider yapan şey, insanın ve insanlığın ne kadar büyük olabileceğinin, aslında insanın tanrıya ne kadar yakın olduğunu düşünmesi ve bunu Helenik kültürle kanıtlamış olmasıdır⁶⁹⁹.

6.5. Büyük İskender'in Müttefikleriyle İlişkileri

Büyük İskender'in hâkim olduğu topraklar, Makedonya'dan Asya'ya, karanın iç taraflarına doğru Haimos ile Pindos üzerinden Tuna ile Adria'ya kadar uzanıyordu. Aynı denizin doğu yanında ise Pers Devleti'ne ait olmakla beraber Yunan şehirlerinin serpilmiş bulunduğu Küçük Asya kıyıları bulunuyordu. Ege Denizi'nin açık kalan güney yanında bulunan Girit Adası, bir Helen memleketiydi. Fakat bu da, tıpkı büyük Yunanistan'la Sicilya, Pontos'un kuzey ve güneyindeki Yunan şehirleri gibi, kendi başına bir bölgeydi. Büyük İskender, yukarıda sözü geçen dikey açının kuzey yanını teşkil edip aynı zamanda hâkim bulunduğu alanın temel taşı olan Makedonya'ya bağlıydı. Batıdaki Tymphaia ile Parauaia'yı, doğuda Strymon boylarını da içine alan bu Makedonya topraklarında Büyük İskender, yerli kraldı. Buraların asilzadesi, köylüsü ve

⁶⁹⁹ Arrian, *a.g.e.*, s. 238-239.

bütün vatandaşları, kayıtsız şartsız krala itaatkârdı. Kuvvetin çekirdeğini oluşturan Makedonya'ya sağa, sola ve geriye doğru, tam bir bağlılıktan gevşek bir bağa kadar varan birbirinden çok farklı siyasi şekilleriyle diğer bölgeler eklenmekteydi⁷⁰⁰.

Trakya'nın özel bir önemi vardı. Burası Hellespontos (Çanakkale Boğazı)'un ağzından Bosphorus (İstanbul Boğazı)'un bittiği yere kadar Küçük Asya kıyısına yakın olduğu gibi, burayı yandan kuşatıyordu. Bir zamanlar Hebros (Meriç) bölgesini dağlara kadar egemenlik alanı içine almış olan Trak Devleti, Kral II. Philippos tarafından yıkılmıştı. Anlaşıldığına göre hala bu devletten kalma bir varlık, Odrysia Prensiği olarak yaşıyordu. Bu prenslik de asker vermek zorunda kalacak kadar sıkı bir şekilde Makedonya'ya bağlı bulunuyordu. Roma'ya özgü olan vilayet (Provincia) kavramını daha önceki zamanlar için kullanmak doğru olursa Trakya, Makedonya Devleti'nin bir vilayeti haline gelmişti. Bu bölgeyi müdafaa edebilmek için memleketin hâkim noktalarında Philippolis, Kalybe, Beroia, Aleksandropolis ve daha başka yeni şehirler kurulmuş ve kolonize edilmişti. Yalnız bunlar, eski Helen tarzında serbest koloniler olmayıp daha ziyade askeri istasyonlardan ibaretti. Bununla beraber buralarda komünal otonomiye (kapalı toplum özerkliği) sahip cemaatler halinde yaşanmakta olup halk, uzak ve yakın memleketlerden, çok kere zorla getirilmiş kişilerden oluşuyordu. Trakya memleketi, MÖ 335 tarihinden beri bir Makedonya komutanının idaresi altındaydı. Bunun Haimos geçitleri ötesinde de nüfuzu olup olmadığını veya MÖ 331-326 yıllarından kalma bir kaydın düşündürdüğü gibi, "Pontos kıyılarındaki" bölgeleri başka bir komutanın idare edip etmediği ya da Haimos'tan Tuna'ya kadar oturan kavimlerin MÖ 335'teki seferden sonra uysal komşuluğa, haraç vermeye zorlanmış olup olmadıkları kesin olarak bilinmiyor. Appollonia ile Mesembria'dan yukarıya doğru Kallatis ile İstros'a kadar uzanan Pontos'un Trakya kıyısındaki Yunan şehirleri, II. Philippos zamanından beri Makedonya'nın dostuydular. Fakat bunların MÖ 335 seferinden sonra da Makedonya ile daha sıkı bir münasebete girişmedikleri anlaşılmaktadır. Aynı seferde Anadolu, yardım için Tuna'ya gemiler göndermişti. Muhakkak ki bu, sadece bir ittifak anlaşması gereğince yapılıyordu. Çünkü Anadolu'da, ne Büyük İskender ne de Diadohklar (İskender'in ardından tahta çıkan generaller) zamanında Büyük İskender paraları basmamıştı⁷⁰¹.

⁷⁰⁰ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 145-146.

⁷⁰¹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 8-9.

Trakya'nın güney kıyısındaki büyük Yunan şehirlerinin, tıpkı Makedonya'daki Pella, Amphipolis, Skione gibi Büyük İskender paraları basmaları, dikkate değer bir olaydır. Açıkça görülüyor ki bu şehirler, Makedonya şehirleri gibi tamamen Makedonya para sistemine tabidirler. Özerkliğe sahip oldukları için kendi başlarına devlet değildiler. Doğrudan doğruya krala ait olduklarını söylemek yanlış olmayacak olan bu Trakya şehirlerinden Abdera ile Maroneia, Helespontos yolu üzerinden Kardina, Khersones kapısında, Krithote, Helespontos'un kuzey kapısında Lampsakos ile karşı karşıya, Sestos ile Koile, Abidos geçidinin bulunduğu yerde Perinthos ile Selimbria, Propontis'de bulunmaktaydılar. Makedonya'nın kuzeyinde Paiyonyalıların, daha yukarıda Agrianların prenslikleri vardı. Bunlar, Makedonya egemenliği altında olup kralın ordusuna asker göndererek hizmet etmek hakkına sahip veya yükümlülüğündeydiler. Ayrıca Paiyonya hükümdarlarının Büyük İskender'den hemen sonraki zamana ait paraları elimizdedir. Fakat bu paralar ne Makedonya ayarındadır ne de Büyük İskender'in damgasını taşırlar⁷⁰². Bunların kuzeyindeki kavimler yani Tribalialar, Autariatlar, Dardanlar, Taulantinler ve İlyrialılar, MÖ 335 yılındaki seferle yatıştırılmış, antlaşmalar yapmaya zorlanmıştı. Böylece Makedonya tabiiyetini kabul etmeye mecbur tutulmuşlardı. Bu durumun haraç verecek derecede ileri gidip gitmediği belli değildir⁷⁰³.

Epeiros Krallığı'nın Makedonya ile münasebeti, çok özel bir niteliktedir. Kral II. Philippos, burayı Arybbas'ın elinden alıp bölgeyi Olympias'ın kardeşi Aleksandros'a vererek Ambrakia körfezine kadar genişletildiğinden beri bu memleket, tabii bir destek gibi Makedonya'nın yanı başında duruyordu. Aleksandros'un Makedonya hükümdarı II. Philippos'un kızıyla evlenmesi, belki Kraliçe Olympias ile bir çeşit ortaklığa sahip bulunma durumu, bu memleketi Makedonya'ya daha sıkı bir surette bağlayacak gibi görünüyordu. Buna rağmen Epeiroslular ne MÖ 335 yılı savaşlarına girmişler ne de Asya'ya yapılan sefere iştirak etmişlerdi. Daha ziyade Epeirosluların kralı bir yıl sonra 15 harp gemisi ve askerle atları taşımaya mahsus birçok taşıtlarla İtalya seferine girişmiştir. Hatta bu seferi yapmak için Makedonya ile anlaşığı söylenemez. Eğer böyle bir anlaşma ispat edilebilseydi, bu devrin siyasi düşünceleri hakkında önemli bir ipucu daha elde edilmiş olurdu. Fakat şu noktanın hatırlanması yerinde olur ki Molosların anayasası, Makedonya yasası gibi kralcı olmaktan çok uzaktı. Aksine kralın halka,

⁷⁰² Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 147.

⁷⁰³ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 147.

halkın krala yaptıkları antlar sayesinde ileri derecede kayıtlara bağlı bulunuyordu. Buna göre kral, yalnız kendi malikânesinin gelirini istediği gibi harcamakta serbestti. Böylece Moloslar Kralı, herhalde bu seferine Epeiros Devleti adına girişmiş değildi. Fakat tıpkı Sparta Krallarından birçoğunun yapmış oldukları gibi yabancı hizmetinde savaşmak için kendi parasıyla, her türlü tehlikeyi göze alarak topladığı orduyu İtalya'ya götürmüş olsa gerektir. Thessalialıları Büyük İskender'e ilk defa bağlayan Korinthos Birliği olmamıştır. Dört bölgede kendilerine özgü yasalarıyla bunlar, bir birlik halinde Makedonya'nın yanında duruyorlardı. Bu yasayı onlara, Kral II. Philippos vermiş veya yenilemişti. Buna göre memleketin bütün kaynakları, her çeşit araçları hemen hemen tamamıyla serbest bir şekilde Makedonya Kralı'nın emrine amade bulunuyordu. Aynı yasaya, Thessalia'daki dağ kabilelerinin, Delopların, Ainialılarla Malislilerin de girip girmedikleri veya bunları sadece bir ittifakın mı Makedonya'ya bağlamakta olduğu bilinmemektedir⁷⁰⁴.

Anladığımız kadarıyla, Aitolialılar da Korinthos Birliği'ne girmemiş MÖ 338 yılında, Naopaktos'a egemen olma hakkını vermiş olan Makedonya'yla hususi anlaşmalarını yenilemişlerdi⁷⁰⁵.

Korinthos Birliği, Termopyailere kadar Hellas'ı içine alıyordu. Yalnız Sparta, buna girmemişti. Birlik yasasının yukarda söylemiş olduğumuz hükümlerinden anlaşılıyor ki Sparta'nın görevi, yalnız başta bulunan kuvvete yani Makedonya'ya, Hellas'da hegemonyayı (bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal ve ekonomik egemenliği) ve Pers seferi için Helen yardımcı kuvvetlerini sağlamaktan ibaret değildi. Aynı zamanda Sparta, birliğine girmiş olan memleketler arasında genel barışı, MÖ 338 yılında yapılmış olan anlaşmalara göre her devletin toprak bütünlüğünü koruyacak, bundan başka da müttefik devletlerden herhangi birinde Pers nüfuzunun bundan böyle iş görmesine engel olacaktı. Birliğin ne şekilde düzenlenmiş bulunduğu hakkında daha fazla bilgimiz yoktur. Hatta Korinthos'ta Synedrion (Birlik Meclisi) 'ın sürekli olarak mı toplantıda bulunduğu yoksa belirli zamanlarda mı toplandığını, Makedonya'nın aynı mecliste yeri ve oyu olup olmadığını bilmiyoruz. Bunun gibi Makedonya'nın daha ziyade bu birlik dışında kalarak kralın yalnız Pers seferi için "sınırsız yetkilerle başkomutan" sıfatıyla Helen yardımcı kuvvetlerini ve birlikteki devletlerin dış siyasetlerini kendi eline almış olup olmadığını da kestiremiyoruz. Perikiles devrinin

⁷⁰⁴ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 11-12.

⁷⁰⁵ Ian Worthington, *a.g.e.*, s. 126.

Deniz Birliği'nde Atina, müttefikleri üzerinde gerçek bir hâkimiyet sahibi olmuş, bunlar arasındaki davaları Atina mahkemelerinde gördürecek kadar bu hâkimiyetini ileri götürmüştü⁷⁰⁶.

İkinci Atina Deniz Birliği'nde ise Atina Devleti'yle özerk devletlerin hepsi yanyana bulunmuşlardı. Burada müttefiklerin Synedrion (Birlik Meclisi)'u sürekli olarak Atina'da toplantı halinde bulunurdu. Atina şehir meclisi ve halkıyla verilecek kararlar hakkında istişareler yapardı. Meclisin teklifi üzerine Atina Demos'u, en önemli kararlarını verirdi. Kral II. Philippos, Korinthos Birliği'ni kurarken gayet gevşek bir bağla bağlanmış aynı şekilde Büyük İskender de iki defa kendisine fırsat verilmiş olmasına rağmen, babasından daha sıkı bir bağ kurmamıştır. Bunun sebebi herhalde birlik bağlarının daha çok sıkılaştırılmasına, bugünkü deyimle sadece milletler arası bir hukuka dayanan bir birlik haline sokmaya ya lüzum görmemiş ya da bunu imkânsız saymış olmalarıydı⁷⁰⁷. Bundan doğmuş olan sonuçları doğru olarak değerlendirebilmek için bu noktayı gözden uzak tutmamak gerekir. Birliğin kuruluş tarzı, sonra nasıl bozulduğu, yeniden nasıl kurulduğu verilen bütün sözlerle yapılan bütün yeminlerin Büyük İskender'e ne derece fayda sağladığını kestirmemiz mümkün değildir. Ancak Büyük İskender'in Perslere karşı girişeceği savaşta müttefiklerin yardımından emin olmadığını ve de ortak siyasette bunların sadakatlarına güvenmediğini hareketleri açıkça göstermekteydi. Hemen her Helen şehrinde mevcut partiler, şehirlerarasındaki eskiden beri süregelen yerel komşu kavgaları, bu konuda bir teminat vermekteydi. Bu durum karşısında Makedonya siyasetinin güvensiz olmasını haklı bulmak gerekir. Çünkü böylelikle Pers taraftarlarının birlik aleyhinde çalışmak suretiyle hâkimiyeti ellerine almaları önlenmiş oluyordu. Makedonya'nın güvenliğini daha kesin bir şekilde sağlamak amacıyla Akrokorinthos, Khalkis, Euboia ve Kadmeia'da Makedonya garnizonları bulundurulmaktaydı. Bu muhafız askerlerine kuvvetli bir dayanak olmak üzere Büyük İskender, Pers seferine çıkarken belki de bütün Makedonya ordusunun yarısı kadar bir kuvveti Makedonya'da bırakıyordu. Her yıl yeni kura erleri ile gittikçe büyüyen bu kuvvet, aynı zamanda Asya'daki orduya yetiştirilmesi gereken ihtiyatlar için bir kaynak vazifesini görüyordu⁷⁰⁸.

Başka denizde ise Makedonya, elverişsiz bir durumdaydı. Makedonya deniz kuvvetleri, Pers donanmasıyla boy ölçüşebilecek bir kudrette olmaktan çok uzaktı. Çok geçmeden Büyük İskender, kolaylıkla 400 harp gemisi çıkarabildi. Donanmasını, eski dünyanın en iyi denizcileri olan Fenikelilerle Kıbrıslıların deniz kuvvetleri teşkil

⁷⁰⁶ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 13.

⁷⁰⁷ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 149-150.

⁷⁰⁸ Ömer Öztürk, *a.g.e.*, s. 150.

ediyordu. Gerçi Antalkidas Barışı (Kral Barışı da denilen bu anlaşma, MÖ 386 yılında Persler ve Spartalılar arasında imzalanmıştı.)'ndan sonra Küçük Asya'nın batı kıyılarındaki adalar özerk olmuştu. Fakat Tiranlar veya Oligarkhlar idaresi altında tamamıyla kendi emrine amade olan bu yerler sayesinde Pers Kralı, eğer isterse Ege Denizi'ne hakim olabilirdi. Şayet Korinthos Birliği devletleri, bütün deniz kuvvetlerini ki yalnız Atina 350 harp gemisine sahip bulunmaktaydı, Makedonya deniz kuvvetleri ile birleştirilmiş olsalardı, Pers deniz kuvvetleri yanaşmadan önce bu denizi ele geçirmek kolaylıkla mümkün olurdu. Makedonya siyaseti ise, ne birlik kurulurken ne de yenilenirken Helen devletlerinden önemli ölçüde deniz yardımı istememiştir. Makedonya siyasetinin, Pers Devleti'ne karşı girişilecek savaşı daha baştan beri bir kara savaşına dönüştürmek istemesi, kolayca anlaşılacağı üzere askeri değil, siyasi düşüncelerden kaynaklanmaktaydı⁷⁰⁹.

⁷⁰⁹ Droysen, *Büyük İskender II*, s. 15-16.

ÖZEL ADLAR

III. AGIS: MÖ 330 yılının sonlarına kadar Sparta'nın kralıydı. Yunanistan'daki Makedonya egemenliğine karşı Perslileri destekleyerek ciddi mukavemet göstermiştir. İskender'in Yunanistan'da vekili olarak bıraktığı Antipater'in ordusuna karşı gelmesine rağmen mağlup edilmiş ve öldürülmüştür.

III. ALEXANDER (BÜYÜK İSKENDER): Epiroslu Olympias ve II. Philippos'un oğlu Büyük İskender, MÖ 356 yılında doğdu. MÖ 336 yılında Makedonya kralı oldu ve 323 yılında Babylon'da öldü. MÖ 334 yılında Asya istilasına başladı ve Hindistan'a fetihler yaparak Akhamenid hanedanlığının sınırlarını Yunanistan'dan Hindistan'a kadar genişletti. Yeni hedefi Arabistan'dı. Ancak ömrü yetmedi.

IV. ALEXANDER: Büyük İskender ve Roksana'nın oğlu IV. Alexander, babasının ölümünün ardından MÖ 323 yılında doğdu. Kralın resmi tek vasisi olmasına rağmen, amcası III. Philippos (Arrhidaeus) ile krallığı paylaştı. İskender'in generallerinin savaşında annesiyle beraber rehine olarak alındı. MÖ 311 yılında annesi ve IV. Alexander öldürüldü.

ALEXANDER OF EPIRUS: Olympias'ın erkek kardeşidir. II. Philippos ve Olympias'ın kızı Kleopatra ile MÖ 336 yılında Aegae'da evlendi. MÖ 330 yılında öldü.

ANTIPATER: II. Philippos'un hizmetinde yıllarca general olarak hizmet eden Antipater, onun MÖ 336 yılında suikasta uğramasıyla, Büyük İskender'in tahta geçmesi gerektiğini ilk kez o öne sürmüştür. MÖ 334 yılında Asya'ya gitmek için Makedonya'dan ayrıldığında, Antipater'i Makedonya'nın ve Korint Birliği'nin vekili olarak burada bırakmıştır. Olympias'la sık sık anlaşmazlığa düşmüştür ve MÖ 324 yılında Kraterus'la onun yerini değiştirmiştir. MÖ 319 yılında ölmüştür.

ARIOBARZANES: Persis'in valisi ve bir Pers soylusudur. Büyük İskender tarafından yenilgiye uğrayınca hayatta kalmak için Persepolis'e kaçmıştır; ancak Büyük İskender'in adamları tarafından Persepolis'e yaklaşmadan öldürülmüştür.

ARİSTOTELES: MÖ 384 yılında Stageira'da doğan Aristoteles, Antik Yunanistan'ın en büyük filozoflarından biridir. II. Philippos, onu MÖ 340'tan 343 yılına kadar Büyük İskender'e eğitim vermesi için tutmuştur. Aristoteles MÖ 322 yılında öldü.

ARTABAZUS: Frigya Hellespont'un valisidir. Büyük İskender MÖ 333 yılındaki İssos Savaşı'ndan sonra, Artabazus'un kızı Barsine'ye aşık oldu. Bunun üzerine Büyük İskender onu, Baktria valisi olarak atadı. Fakat iki yıl sonra öldü.

ATTALOS: Makedon soylularından biri olan Attalos, II. Philippos ve Kleopatra'nın evliliği için verilen ziyafet esnasında sözleriyle Büyük İskender'i çok kızdırmış ve bir olaya neden olmuştur. Attalos, Parmenion'un kızıyla evlendi ve sonraki yıl Büyük İskender, Attalos'u öldürttü.

BAGOAS: Çok güzel bir Persli hadım harem ağasıdır. Bagoas, MÖ 330 yılında Zadracarta'da Persli Nabarzanes tarafından Büyük İskender'e verildi. Büyük İskender bu hadımla cinsel ilişkiye girmişti.

BARSİNE: Hellespont valisi Artabazus'un kızı Barsine ilk kez MÖ 350 yılında Pella'da küçük bir çocuk olan İskender ile karşılaşmıştır. Barsine Rodoslu Mentor ile evlenmiş ve onun ölümüyle Mentor'un erkek kardeşi Memnon ile evlenmişti. MÖ 333 yılında Issos Savaşı'ndan sonra Damascus'ta Parmenion tarafından esir alındı ve Büyük İskender'e gönderildi. Kral onu çok beğendi ve ilişkilerinden Herakles adında bir oğulları oldu.

BESSUS: MÖ 331 yılında Gaugamela Savaşı'nda Büyük İskender'e karşı Darius'u destekleyen, Baktria'nın güçlü bir valisidir. III. Darius'un öldürülmesiyle krallığın kendi hakkı olduğunu iddia etti. MÖ 329 yılında arkadaşları tarafından ihanete uğrayan Bessus Büyük İskender'e teslim edildi ve Büyük İskender tarafından öldürüldü.

KALLİSTHENES: Aristoteles'in yiğenidir. Büyük İskender'e düzenlenmesi planlanan bir suikastta adı geçince Büyük İskender tarafından, idam edildi.

KLEİTOS: Bir Makedonya asilzadesi ve aynı zamanda "Kara" olarak bilinen Kleitos, II. Philippos'un emri altında hizmette bulunmuş ve Büyük İskender'in Asya'daki generallerinden biridir. MÖ 334 yılında Granikos Nehri'nde kralın hayatını kurtarmıştır. Ancak içkili bir ziyafet esnasında, Büyük İskender'in doğululaşma yönündeki hareketlerini eleştirdiği için, kanlı bir şekilde Büyük İskender tarafından öldürülmüştür.

KLEOPATRA: Attalos tarafından evlat edinildiği düşünülen Kleopatra, MÖ 337 yılında II. Philippos ile evlendi. Daha sonra adı Eurydice olarak değiştirildi. Olympias, Kleopatra'ya düşman olduğu için MÖ 336 yılında, hem Kleopatra'yı hem de oğlu Caranus'u öldürttü.

KRATEROS: II. Philippos zamanından kalan yaşlı generallerden biridir. Özellikle Baktria ve Hindistan'da Büyük İskender'e iyi hizmetlerde bulunmuştu. MÖ 324 yılında Opis'teki isyanı bastırması için emrine 10.000 kıdemli asker ve silahlı asker verilmiştir. Büyük İskender'in emriyle Antipater'in yerine geçti.

III. DARIUS: Büyük Pers kralı III. Darius, MÖ 336 yılında tahta çıktı ve 330 yılında öldü. Antik kaynaklara göre ve bazı modern kaynaklara göre çok zayıf bir kraldı. Büyük İskender'e yenildi. Hecatompylus'ta MÖ 330 yılında kendi valileri tarafından öldürüldü.

DEMOSTHENES: Yaklaşık olarak MÖ 384 yılında doğan Demosthenes, II. Philippos'un en güçlü muhalifiydi. Büyük İskender'in hakimiyeti döneminde daha az ses çıkarmıştı. Büyük İskender'in ölümüyle Lamian savaşında Yunanlı direnişçiler toplamış, isyana teşvik etmişti. MÖ 322 yılında tutsak edilince kendini öldürdü.

HARPALUS: Makedon soylusu ve Büyük İskender'in çocukluk arkadaşı olan Harpalus, imparatorluğun mali haznedarı oldu. MÖ 333 yılında Issos Savaşı'ndan önce Yunanistan'a döndü ve hakkında zimmetine para geçirme gibi suçlamalarda bulunuldu. Buna rağmen Büyük İskender onu affetti. Babylon'da karargah kuruldu ve onun Büyük İskender'e düşmanlık ettiği kanaatine varılarak öldürüldü.

HEPHAESTION: Büyük İskender'in çocukluk arkadaşlarından biridir. Büyük İskender ile çok yakın bir ilişkileri vardı. MÖ 324 yılında Ektabana'da öldüğünde Büyük İskender yanına gitmiş ve onun ölümünden çok etkilenmişti. Günlerce etkisinden kurtulamamıştır.

MAZAEUS: Gaugamela Savaşı'nda Suriye ve Klikya'nın valisi olan bir Pers soylusuydu. Babylon'a Büyük İskender tarafından vali olarak atandı. Bu krallıktan resmi olarak atanan ilk Persli valiydi.

MEMNON: Rodos'ta doğan Memnon, Hellespont satrapı Artabazus'un kızı Barsine ile evlendikten sonra III. Darius'un hizmetine girdi. Granikos Savaşı'nda Büyük İskender'e karşı savaştı. MÖ 333 yılında öldü.

NEARKHUS: Büyük İskender'in çocukluk arkadaşlarından biridir. Likya ve Pamfilya satraplığı yaptı ancak onun esas ünü Pers körfezinde 60 günlük bir sürede başarıyla tamamladığı deniz seferidir.

OLYMPIAS: Epirus kralının kızı Olympias MÖ 357 yılında II. Philippos ile evlendi. Bu evlilik Epirus ve Makedonya arasında bir ittifak oldu. MÖ 356 yılında III. İskender'i dünyaya getirdi. Olympias, Philippos'u hiç sevmedi ve muhtemelen suikastında rol oynadı. Büyük İskender Asya seferine çıktığında sürekli Antipater ile tartıştı. Büyük İskender'in ölümünden sonra siyasete karıştı ve birçok kişinin ölümüne neden oldu. Öldürttüğü kişilerin yakınları tarafından MÖ 316 yılında öldürüldü.

PARMENİON: Bir soylu olan Parmenion, Büyük İskender'in generalleri arasında en kıdemlisi ve en yaşlısıydı. II. Philippos zamanında hizmette bulunmuş, Büyük İskender'in Asya seferinde yanında olmuştur. Ancak daha sonra oğlu Philotas'ın Büyük İskender'e yapılması planlanan bir suikastta adı geçince, Büyük İskender tarafından Ektabana'da öldürüldü.

II. PHILIPPOS: Eurydice ve III. Amyntas'ın oğlu II. Philippos, yaklaşık MÖ 383 yılında doğdu. 359 yılında Makedonya kralı oldu ve 336 yılında bir suikasta uğradı. Tahta çıkınca Makedonya'ya askeri, ekonomik ve politik açıdan bir dönüşüm yaşattı ve zayıf bir devleti güçlü bir krallığa çevirdi.

III. PHILIPPOS: Gerçek adı Arrhidaeus'tur. II. Philippos'un 3. eşi Thessalialı Philinna'dan olan III. Philippos MÖ 357 yılında doğdu. Zihinsel engelli olan Arrhidaeus, Pella'da yaşıyordu. Büyük İskender'in ölümüyle, bazı generaller onun kral olmasını öne sürdü. İskender ve Roksana'nın oğlu IV. Alexander ile birlikte krallığı paylaştı. Generallerin savaşında karısıyla birlikte MÖ 317 yılında öldürüldü.

PHILOTAS: Parmenion'un oğlu olan Philotas, Büyük İskender'e düzenlenecek olan bir suikasttan haberi olduğu halde Büyük İskender'e bahsetmemesi gerekçesiyle mahkemeye çıkarıldı ve Ektabana'da idam edildi.

POROS: Hindistan prensi olan Poros, Büyük İskender'e karşı MÖ 326 yılında Hydaspes Nehri kıyısında mukavemet göstermiştir. Ancak burada mağlup oldu.

PTOLEMY: Büyük İskender'in çocukluk arkadaşlarından biri olan Ptolemy, İskender'in krallığı boyunca general olarak hizmette bulundu.

ROKSANA: Oxyartes'in kızı soylu kadın olan Roksana, MÖ 327 yılında Maracanda'da Büyük İskender ile evlendi. İskender öldüğünde, hamileydi ve ölümünün ardından IV. Alexander adında bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. MÖ 311 yılında hem oğlu hem kendi öldürüldü.

SPITAMENES: Sogdianlı bir soyluydu ve Büyük İskender'in en büyük düşmanlarından biriydi. MÖ 329 senesinde Bessus'u yakalayarak Ptolemy'e teslim etti. Bunun üzerine Büyük İskender tarafından satraplığa devam etmesine izin verildi ancak daha sonra isyana katıldı ve iki yıl boyunca süren bir çatışma yaşandı. Sonunda MÖ 327 yılında mağlup edildi.

Bu özel adlar sözlüğünü, Ian Worthington'un *By the Spear, Philip II, Alexander The Great, and Rise and Fall of the Macedonian Empire*, America, 2014, s. 327-334 adlı kitabından transkribe ederek oluşturduk.

KRONOLOJİ**MÖ**

- 359** II. Philippos Makedonya kralı oldu
- 357** II. Philippos ve Olympias'ın evliliği
- 356 20 Temmuz** Büyük İskender'in doğumu
- 338 Eylül** Khaeronia Savaşı
- 337** II. Philippos'un Kleopatra ile evliliği
- 336 Yaz** II. Philippos'un Pausanias tarafından suikasta uğraması ve Büyük İskender'in tahta çıkışı
- 335** Büyük İskender'in Balkan Seferleri
- 335 Ekim** Thebes'in yağmalanması
- 334 İlkbahar** Büyük İskender'in Asya'dan ayrılış ve Antiper'in satrap olarak tayin edilmesi
- 334 Mayıs** Granikos Savaşı
- 334-333** Küçük Asya'nın Zaptı
- 333 İlkbahar** Büyük İskender Gordion'da
- 333 Sonbahar** Büyük İskender'in Tarsus'ta ateşli hastalığa yakalanması
- 333 Kasım** İssos Savaşı
- 333-332** Levant'in zaptı
- 332 Ocak-Temmuz** Tyre Kuşatması
- 332-331** Büyük İskender Mısır'da
- 331 Yaz** Euphrates çarpışması
- 331 Eylül** Tigris Çarpışması
- 331 20 Eylül** Gaugamela'da Ay tutulması
- 331 1 Ekim** Gaugamela Savaşı
- 331-330 Kışı** Makedonya ordusu Persepolis'te
- 330 İlkbahar** Ektabana'ya doğru hareket
- 330 Temmuz** III. Darius'un ölümü
- 330 Sonbahar** Phrada'da Philotas suikastının ortaya çıkması, Philotas ve babası Parmenion'un idamı
- 329 İlkbahar** Hindikuş'ta çarpışma, Bessus'un yakalanması
- 329-328** İskender Maracanda'da; İskenderiye şehrinin kurulması, Sogdiana'nın İşgali

328 Sonbahar	Büyük İskender'in Kleitos'u öldürmesi
328-327 Kış	Spitamenes'in Durdurulması
327 İlkbahar	Sogdiana Kayası'na saldırı, Roksana ve Büyük İskender'in evliliği
327-326 başları	Ordunun yeniden düzenlenmesi
326 İlkbahar	Büyük İskender Taksiles'e vardı, Hydaspes Savaşı
326 Kasım-325	Hydaspes'ten aşağıya yolculuk başlıyor, Malli'nin kuşatması
İlkbahar	
325 Yaz	Büyük İskender Pattala'ya vardı
325 Eylül	Büyük İskender, Gedrosia Çölü'nden geçiyor,
325 Sonbahar	Büyük İskender Karmania'da
324 Şubat	Büyük İskender'in ve Generallerinin Susa'da Düğün Töreni
324 Temmuz	Opis isyanı
324 Ekim	Ektabana'da Hephaestion'un ölümü
323 İlkbahar	Büyük İskender'in Babylon'a ulaşması
323 10 Haziran	Büyük İskender'in ölümü
323 Ağustos	IV. Alexander'ın doğumu
321	Perdikkas ve Kraterus'un öldürülmesi
317 Eylül	Olympias'ın III. Philippos'u öldürtmesi
316	Olympias'ın öldürülmesi

Kronoloji cetvelini hazırlarken, Ian Worthington'un *By the Spear, Philip II, Alexander The Great, and Rise and Fall of the Macedonian Empire*, America, 2014, s. 321-325 eserlerinden yararlandık.

SONUÇ

Makedonya kralları ve o dönemin siyasi olayları hakkında elimizde net bilgiler bulunmasa da, Büyük İskender'in hangi koşullarda ve nasıl bir siyasi ortamda kral olduğunu anlamak için, bu konuya değinmemiz gerekir. Makedonyalıların etnik kökenleriyle ilgili çeşitli iddialar görmek mümkündür. Misal gösterecek olursak, Herodotos'a göre, Makedonyalıların ataları Dorlardır. Bunu, Dorların Thessalia'dan sürülüp Pindos Dağları'ndan geçerek Haliakman bölgesine göç etmeleriyle açıklar. Polibyas ise, Makedonyalıların ve Yunanlıların aynı etnik kökene sahip olduğunu yazmıştır. Bizce akla en uygun iddia budur. Ancak tartışmaya açıktır. Bu bilgiler yarı resmi olsa da, Makedonya'nın karanlık tarihine ışık tutmaktadır.

Makedonya kralları ve taht süreleri hakkında, MÖ 5. yüzyıla kadar net bir bilgi elde edebiliriz. Bizi esas ilgilendiren MÖ 359 yılında Makedonya tahtına oturan II. Philippos'tur. II. Philippos tahta geçtiğinde, Büyük İskender kadar şanslı değildi. İlyria, Makedonya'yı yenilgiye uğratmış ve ülke parçalanmanın eşiğine gelmişti. Çevre devletler, ülkeyi kaosa sürüklemişti. Ancak II. Philippos, ülkeyi 23 yıl süren hükümdarlık süresince bambaşka bir boyuta taşımıştır. Yaptığı askeri, siyasi reformlarla ve üstün diplomasi yeteneğiyle ülkeyi huzura kavuşturmuştur. II. Philippos'un ordusu sayesinde, Büyük İskender büyük zaferlere imza atmıştır.

II. Philippos'un Olympias ile evliliği değinilmesi gereken önemli bir olaydır. Çünkü MÖ 357 yılında gerçekleşen bu evlilikten dünyaya gelecek olan çocuk, Makedonya tarihini değiştirecekti. Büyük İskender'in annesi Olympias, batıl inançlara sahip, hırslı bir kadındı. Büyük İskender'in doğumunu, Ammon Tapınağı'nın yanmasıyla ilişkilendirmiş, oğluna kutsallık atfetmeye çalışmıştır. Nitekim, gelecekte Büyük İskender'e tanrının oğlu gibi yakıştırmalarda bulunulmuştur. Olympias ve II. Philippos'un arasındaki soğuk ilişki, Büyük İskender'i de etkilemiştir. Fakat hem annesi hem de babası, onun eğitimiyle yakından ilgilenmiş, bunun için özel öğretmenler tutmuştur. Kral Philippos, oğlunun donanımlı bir prens olarak yetişmesi için, dönemin ünlü filozofu Aristoteles'i saraya davet etmiş, Büyük İskender'i ona emanet etmişti. Büyük İskender, Aristoteles'ten birçok konuda istifade etmişti. Hocasını, en iyi şekilde yetiştirmişti. Tüm bunlara rağmen Büyük İskender'i en çok etkileyen, annesinden aldığı eğitimidir. Çünkü Olympias, oğlunu kendine benzetmeye gayret etmiş, hırslı, rekabetçi ve lider ruhuyla yetiştirmiştir. Olympias ile II. Philippos'un arasındaki

anlaşmazlık sebebiyle, Büyük İskender babasına karşı sürekli doldurulmuştur. Bu nedenle baba ile oğul hiçbir zaman birbirlerine yakın olamamışlardır.

Büyük İskender'in prenslik zamanı, Makedonya tahtına oturduğunda nasıl bir kral olacağını göstermişti. Henüz 16 yaşındayken, babasının yerine kral naibliği yapmıştı. Tecrübesiz ve çok genç olmasına rağmen, görevini layıkıyla yerine getirmişti. Büyük İskender, doğası itibarıyla krallığı çok iyi idare edebilecek kabiliyettedir. Prenslik zamanının bir kısmında, babasıyla ilişkisi düzelmeye başlamıştı. Fakat bundan rahatsız olan annesi, onların birlikte hareket etmesine hiçbir zaman müsaade etmemiştir. Bunun yanı sıra, II. Philippos'un yapacağı evlilik, baba ile oğulun arasını iyice açmıştır.

Kral II. Philippos, birçok gönül ilişkisinde bulunmuş, son olarak da MÖ 336 senesinde, Makedonya soylusu Attalos'un manevi kızı Kleopatra ile evlenmeye karar vermişti. Olympias, bu evliliğe şiddetle karşı çıkmış, ancak II. Philippos kararlı davranmıştı. Bu evlilik, Makedonya Devleti'nin dönüm noktası olmuştur. Düğün merasimi esnasında yaşanan suikast, Büyük İskender'in ve annesinin devrini başlatan bir milattır. Kralın düğünü kanlı bir olaya sahne olmuştur. II. Philippos'un öldürülmesi ile ilgili görüşler hala muallaktır. Bize göre, kralın ölümünün perde arkasında Olympias'ın olması kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü son zamanlarda, araları iyice açılmış, Olympias oğlunu tahta çıkaramama endişesi yaşamıştır. II. Philippos'un gerçekleştireceği bu düğün, Büyük İskender için büyük tehlikeydi. Makedonyalı bir kadın olan Kleopatra'dan doğacak bir çocuk, Büyük İskender'i tahtından edebilirdi. Tüm bunlar göz önünde bulundurulursa ve Büyük İskender'in, tahtı kaybetme korkusuyla, bu suikasta destek vermiş olabilir. Özellikle, Olympias'ın kralın katledildiği gün başkent Pella'daki saraya gelmesi de şüpheleri daha çok arttırmaktadır. Zaten II. Philippos'un ölümünün ardından, Kleopatra'yı ve çocuğunu öldürerek, oğlunun tahtına mani olacak varisi ortadan kaldırmıştı. Öte yandan Büyük İskender, kralın ölümünü hunharca düzenlenmiş bir suikast olarak ilan edip yasını tutmuş, suikastla ilgisi olmadığını göstermeye çalışmıştır.

Büyük İskender, Makedonya tahtına oturduğunda henüz 20 yaşında bir delikanlıydı. Yaşının genç olması ve tecrübesiz görülmesinden dolayı, Atina'da ve bazı bölgelerde önemsenmemiş, isyan hareketleri başlamıştır. Büyük İskender'in hedefi cihan imparatorluğu kurmak olsa da, önce hakimiyet sahasındaki güvenliği sağlamak zorunda kalmıştı. Balkan bölgesini dize getirdikten sonra, babasının yapmaya niyetlendiği ancak gerçekleştiremediği Pers seferine çıkmaya karar vermiştir. Büyük

İskender, buraya savaş açma gerekçesi olarak, babasının suikastında rol oynamalarını ve Helen memleketlerini kışkırtmalarını öne sürse de, esas amacı zengin Pers hazinesine ve tahtına sahip olmaktı. Yani her zaman arzuladığı kudreti ele geçirmektir. Mantıksal olarak bakıldığında, Pers ordusunun niceliği, maddi kaynağı karşısında Makedonya ordusu çabuk mağlup edilecek bir düşman gibi görünmektedir. Ancak Büyük İskender, üstün askeri yeteneğiyle bu savaşa girmekten çekinmemiştir. Çünkü Büyük İskender'e göre, zafere götüren şey, orduların büyüklüğü değildir, komutanın başarısıdır. Gerçekten de bu düşüncesini kazandığı zaferlerle ispatlamıştır. Büyük İskender'in Perslere karşı ilk muharebesi Granikos'ta gerçekleşti. Bu savaşa girerken başta Parmenion, şiddetle karşı çıktı. Ancak Büyük İskender, hiç kimseyi dinlemeyerek bütün cesaretiyle zorlu bir çarpışmaya girdi. İmkansız görünen bir savaşı kazandı. Bu zafer, hem ona hem de askerlerine büyük moral oldu. Ardından bütün Anadoluyu fethedip İssos'ta büyük bir çarpışmaya girdi. Bundan da zaferlerle çıkınca, esas hedefine doğru adım adım ilerleyen Büyük İskender, Gaugamela savaşıyla son büyük darbeyi vurdu. Pers İmparatorluğu'nun sahibi olunca, Büyük İskender ilerlemekten vazgeçmedi. Bu defa yönünü Hindistan'a çevirdi. Hindistan'ın iklimi, Makedonya'dan çok farklıydı. Bu bölgeye girdiklerinde askerler muson yağmurlarından ve ikliminden perişan olmuşlardı. Bütün zorluklara rağmen kral, yolundan dönmedi. Büyük İskender şimdiye kadar katıldığı savaşlarda defalarca yaralanmış hatta ölümden dönmüştür. Askerler ise, perişan bir şekilde daha fazla ilerlemek istemiyorlardı. Memleketlerinden ayrıralı 11 sene olmuş, ard arda girdikleri savaşlar, onları bitkin düşürmüştü. Generaller ordunun vaziyetini Büyük İskender'e bildirmiş, ancak İskender bu duruma çok üzülmüştür. Çünkü Büyük İskender dönmeyi hiç düşünmemişti. Poros'la yaptığı mücadeleden zaferle çıkmıştı bununla yetinmek istemiyordu. Fakat önünde artık fethedecek bir kara kalmamıştı, hem bu yüzden hem de askerlerin vaziyetinden dolayı dönüş kararı verdi. Dönüş kutlamaları yapıldı.

Büyük İskender Pers İmparatorluğu'nun sahibi olunca, kılık kıyafetinde ve tavırlarında bir takım değişiklikler görülmüştü. İlk olarak, Hindistan seferine çıkmadan evvel Pers bölgesinde yerli çocuklardan oluşan 30.000 kişilik bir ordu kurulmasını istemişti. Bu ordunun Makedonya ordu nizamına göre yetiştirilmesi emrini vermişti. Hindistan'dan dönüşte bu ordu hazır vaziyetteydi. Büyük İskender ordusunda bulunan yaşlı ve işe yaramaz askerlere para vererek dönmelerini emretti. Bu durum askerleri tarafından çok yanlış algılandı ve Opis isyanı dediğimiz, ordunun içinde isyan çıktı.

Büyük İskender bu yanlış anlaşılmayı bizzat kendisi konuşarak halletti. Ancak yinede orduda ve generaller arasında Büyük İskender'in Pers halkına olan yakınlığı tepkiye yol açtı. Dahası kralın Pers kıyafetleri giyip, bir Pers kralı gibi halkı selamlaması, eteğini öptürüp önünde secde etmelerini istemesi, Makedonya geleneklerine tamamen aykırı bir hareket olduğu için, Büyük İskender'e olan tepki arttı. Fethettiği bölgelere Pers soylularını vali olarak tayin etmiş, Makedonya generali komutasında garnizonlar kurdurmuştu. Tüm bunlar bir araya gelince, Büyük İskender'in Perslileştiği düşünülmüştü. Bize göre, Büyük İskender'in uyguladığı bu politika Perslileşmek olarak algılanmamalıdır. Çünkü kral, ele geçirdiği bölgeleri tam anlamıyla kendi idaresine bağlamak için bunu yapmalıydı. Bölgenin yerli çocuklarından ordu kurarken Makedonya öğretileri kullanılmıştı bu ise, onun kendi kültürünü bölge halkına aşlamak istediğini gösterir. Ayrıca, Pers halkına yabancı bir Makedonyalı gibi değil, onların geleneklerini önemseyen yeni kralları gibi davranması, halkın gönlünde yer etmek istediğini gösterir. Nitekim Büyük İskender'in ölümüyle onun generalleri bu politikayı daha sistemli uygulayacak, en sade manasıyla, doğu ve batı kültürünün bir sentezi olan Helenizm kültürü yayılacaktı. Bize göre Büyük İskender, haksız tepkilerle karşılaşmıştır.

Büyük İskender, son zamanlarda yakın adamları tarafından ihanete uğradığını düşünmüş hatta herkesten şüphe eder hale gelmişti. İlk olarak, Parmenion'un oğlu Philotas kendisine karşı düzenlenen bir suikastta adı geçmiş, ardından Büyük İskender'in emriyle öldürülmüştür. Daha sonra yaşlı Parmenion'un ölüm emrini vermiştir. Bu yüzden çok tepki almıştır. Çünkü Parmenion hem çok yaşlı hem de babası II. Philippos'un en kıdemli generallerinden biriydi. Öldürülmesi herkesi üzmüştü. Büyük İskender bu kararından üzüntü duymuş mudur bilemiyoruz ancak krallığını sağlama alması için yapmak zorunda hissetmiş olmalıdır. Ardından verdiği bir ziyafette yakın dostundan duymak istemediği sözler duyunca Kleitos'u kendi hançeriyle feci bir şekilde öldürmüştü. Kleitos, kralın doğululaşma hareketlerini eleştirmişti. Büyük İskender onun ölümünden çok etkilenmiş, kaynakların anlattığına göre, günlerce odasından çıkmadan yemeden içmeden kesilmişti. Bu, ölümlerden kendisinin ne kadar etkilendiğini gösterir. Büyük bir imparatorluk kurmuştu ve bu imparatorluğu ayakta tutmak için, etrafında itaat etmeyen hiç kimseyi bırakmak istemiyordu. Güç onun, korkularını da artırmıştı.

Büyük İskender gönül ilişkilerinde babası kadar düşkün değildi. Bütün amacı daha güçlü bir imparator olabilmektir. Artabazus'un kızı Barsine'yi Parmenion esir almış ve krala göndermişti. Büyük İskender onu çok beğenmiş, gönül ilişkisinde bulunmuştu. Fakat Barsine daha önce Memnon'un karısıydı. Bu yüzden onunla evlenmedi. İlişkilerinden Herakles adında bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Ardından Persli soylu bir kadın olan Roksana ile evlendi. Roksana ile yaptığı evlilik diplomatik amaç da içeriyordu. Bu evlilik de tepki almıştı. Makedonyalılara göre, bu evlilikten dünyaya gelecek çocuk Pers kanı taşıyacaktı ve gelecekte ülkeyi ona teslim etmek istemiyorlardı. Büyük İskender her zamanki gibi kimseyi dinlemeyip bu evliliği gerçekleştirdi.

Kral son yılında, Babil'deyken yeni fetih planları yapmaya başladı. Amacı Arabistan'a sefer düzenlemektir. Yani Büyük İskender'in savaş tutkusu bitmiyordu. Hep daha fazlasını istiyordu. En başta söylediğimiz gibi gayesi cihana hükmetmektir. Ömrü bu hayallerini gerçekleştirmeye yetmedi. Son zamanlarda sık sık hastalanmaya başladı ve uzun uykulara dalıyordu. Bu etrafındakilerin dikkatini çekiyordu. Ancak her şartta o, savaşmaktan vazgeçmiyordu. Son günlerini tanrılara kurbanlar sunarak ziyafetler düzenleyerek geçirmiş fakat gittikçe hastalığı ağırlaşmıştır. Aşırı içki tüketmesi, onu daha da ağırlatıyordu. En sonunda MÖ 323 yılında henüz 33 yaşını tamamlayamadan hayatı sonlanmıştı. Ölümü, Makedonya tarihinde yeni bir sayfa açmıştı. Naaşını defnetmeden tartışmalar başladı. Generalleri arasındaki ayrılık, piyade ve süvarilerin ikiye bölünmesine yol açtı. Roksana henüz Büyük İskender'in çocuğunu doğurmamış hamileydi, üstelik doğacak çocuğun kız ya da erkek olacağı belli değildi. Bu yüzden ordunun bir kısmı, Büyük İskender'in zeka özürlü kardeşi Arrhianos'un yani III. Philippos'un tahta geçmesi gerektiğini savundular. Büyük tartışmaların sonucunda, ortak bir karara varıldı ve Roksana'nın doğacak çocuğu ve III. Philippos'un tahtı beraber idare etmelerine karar verildi. Olympias ise Büyük İskender'in ölümünü ecel değil, zehirlenme olduğu şüphesine kapıldı. Hatta bu konuda Aristoteles dahi suçlandı. Çünkü filozofun yeğeni Büyük İskender'in emriyle öldürülmüştü. Sıra kendisine gelir korkusuyla zehirlettiği düşünüldü. Olympias birçok kişiyi öldürttü. Ancak öldürttüğü kişilerin yakınları tarafından öldürüldü. Diğer taraftan Roksana, kıskançlıktan Barsine ve oğlunu öldürttü. Sonra III. Philippos, Roksana ve oğlu IV. Alexander'ın ölümüyle Argead hanedanı sona erdi. Artık geriye Büyük İskender'in soyu kalmamıştı. Diaodokhların devri başladı ve kendi aralarında imparatorluğun satraplığını taksim ettiler.

Büyük İskender, tarihin belleğine kazınmış ender komutanlardan biri olup, barbar diye nitelendirilen doğunun, aslında barbar olmadığını, zenginliklere sahip olduğunu Yunan dünyasına açıklamıştır. Helenizm, kendisinden sonra daha da etkili bir akım haline gelmiş ve haleflerin uyguladığı politikayla birçok medeniyeti etki altına aldı. En son olarak Roma İmparatorluğu'nda Helenizm görüldü. Büyük İskender'in 13 yıllık hükümdarlığı boyunca savaşlarla kurduğu imparatorluk parçalandı. Fakat ölümünün ardından birçok lider tarafından örnek alınmıştır. Hayatı, seferleri ve komutanlığı kitaplara, araştırma konularına konu olmuştur. Bu çalışmamızla Büyük İskender'in hayatını, yaptığı savaşları, yönetim şeklini, haleflerini detaylı bir şekilde vermeye çalıştık.

Büyük İskender, ilkçağ tarihinin en ünlü kahramanlarından biridir. Kısa zamanda büyük işler başarması onu efsanelerin, romanların kahramanı yaptı. Büyük İskender hakkında elde ettiğimiz temel bilgiler, Plutarkhos ve Arrian'dan ve Curtius'tan alınmıştır. Ancak ilkçağ tarihçileri Büyük İskender'i değerlendirirken bambaşka yaklaşımlarda bulunmuştur. Arrian, Büyük İskender'i hayranlıkla anlatırken Curtius, Büyük İskender'in çok da abartılacak bir kişiliği olmadığını yazar. Aynı şekilde çağdaş tarihçiler de Büyük İskender'i birbiriyle çelişik ifadelerle yazmıştır. Mansel, Büyük İskender'in yalnız askeri bir bütün olarak kabul edilebilir. Yaptığı bütün savaşlarda galip gelmiş, en ufak bir başarısızlığa dahi uğramamış olan Büyük İskender'i, Hannibal ve Caesar kadar büyük bir komutan olduğuna şüphe yoktur. Ayrıca kazandığı zaferleri, üstün askeri dehasına dayandırmıştır. (Mansel, 1995: 455)

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Arrian, Büyük İskender'in adının ulaşmadığı hiçbir ulusun, hiçbir kentin, hiçbir bireyin olmadığını düşünmektedir. Dünyada hiçbir zaman onu gibi biri daha olmadığını, böyle bir komutanın doğumuna insanüstü bir gücün etki ettiğini yazmıştır. Büyük İskender'in yaptıklarında yanlışlar bulduğunu ama ona hayran olduğunu yazmıştır. (Arrian, 2005: 230-1) Arrian'ın aksine bazı yazarlar Büyük İskender'i karalamıştır. Bunun aksine Bosch, Büyük İskender'in huzursuz ve açgözlü bir yapıya sahip olduğunu yazmıştır. (Bosch, 1942: 48) Diakov ve Kovalev, Makedonya'nın Yunanistan'a karşı üstünlük elde ettiği ve kral II. Philippos'un onun tutkularının gelişmesinde etkili olduğu görüşünde olup, Büyük İskender'in çocukluk yıllarından itibaren otoriter ve hırslı kişiliği ile dikkat çektiğine işaret etmektedir. (Diakov- Kovalev, 1987: 474) Bize göre, Arrian objektiflikten uzak bir yaklaşımla Büyük İskender'i değerlendirmiş, ona insanüstü varlık olmayı dahi yakıştırmıştır. Bu,

krala duyduğu aşırı hayranlıktan olmalı. Tabi yazdığı bilgiler, Büyük İskender tarihi açısından çok önemlidir. Yaşanan olayları detaylı bir şekilde aktarmış, bize dönemi adeta bir resim gibi çizmiştir. Bütün kaynakların taban tabana zıt yaklaşımları olsa da bizim kanaatimiz, Büyük İskender hem annesinden hem babasından çeşitli özellikler almış, özel bir şekilde yetiştirilmiştir. Kral, yakın arkadaşlarına karşı bazen haksız muameleler yapmış ancak yine de askerlerine karşı her zaman cömert ve yakın davranmıştır. Onu sadece bir komutan olarak bile ele alsak, bir dehanın tarihini incelemiş oluruz. Çalışmamızda elimizden geldiği kadar, objektif ve çok yönlü davrandık. Büyük İskender tarihine katkıda bulunmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- ABBOTT Jacob, *Alexander The Great*, North Carolina, 2010
- ABBOTT Jacob, *History of Alexander The Great*, London, 1853
- ALBECER Murat, *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Gazi Üniveristesi), Ankara, 2000
- ARRIAN, *İskender'in Seferleri*, (Çev. Meriç Mete), İstanbul, 2005
- ARSLAN Melih, "*Durmaz Koleksiyonu'ndaki Büyük İskender Tetradrahmi Definesi*", *Bellekten*, C: LXX, Sayı: 258, Ankara, Ağustos 2006
- ATLAN Sabahat, "*Küçük Asya Şehir Sikkeleri Üzerinde Büyük İskender Tasvirleri*", *Bellekten*, C: XXV, Sayı: 97-100, Ankara, 1961
- AVCI İsmail, "*İskendernamelerde Ölümsüzlüğe Yolculuk: İskender-i Zulkarneyn ve Hızır*" Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri, Adana, 2012
- AVCI İsmail, "*Divan Şiirinde İskender-i Zülkarneyn Alexander The Great in Divan Poetry*" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (The Journal of International Social Research), Cilt: 7, Sayı: 29, 2014
- BAYNHAM E. J., *Alexander The Great In Fact and Fiction*, America, 2000
- BİLLOWS A. Richard, *Antigonos The One-Eyed and The Creation of The Hellenistic State*, Oxford, 1997
- BİSHOP A. Paul, "*Alexander The Great: Conquering the World*", London, 2005
- BLACK Jeremy, *Efsane Komutanlar ve Zaferleri*, (Çev. Özgür Kolçak), İstanbul, Mayıs 2014
- BOSCH M. E., *Helenizm Tarihinin Anahatları*, (Çev. Afif Erzen), İstanbul, 1942
- BOSWORTH A. B., *Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri; Fetih ve İmparatorluk*, Ankara, 2005
- CROMPTON Willard Samuel, *Ancient World Leaders, Alexander The Great*, United States of America, 2003
- DAVİS C. James, *İnsanın Hikayesi Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz*, (Çev. Barış Bıçakçı), İstanbul, 2007
- DIAKOV V., KOVALEV S., *İlkçağ Tarihi I*, (Çev. Özdemir İnce), Ankara, 1987
- DROYSEN Johan Gustov, *Büyük İskender II*, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara, 1946

- DROYSEN Johan Gustov, *Büyük İskender Tarihi*, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), İstanbul, 2007
- DRYDEN John, *Life of Alexander By Plutarch*, United States of America, 2004
- ELMALI Osman-ÖZDEN Ömer, *İlkçağ Tarihi Felsefesi Tarihi*, İstanbul, 2012
- ERRINGTON R. Malcolm, *A History of Macedonia*, Translated by: Catherina Errington, California, 1990
- FOX Lane Robin, *Alexander The Great*, England, 2004
- FURAN Reymond, "*Büyük İskender-Seleucides (İskenderun ile Antalya arasındaki mıntika) Yunanlılar-Arsacides (Gaziantep vilayetinde Kilis havalisi) Parthesler ve Roma ile Mücadele (MÖ 331'den M.S. 225'e kadar)*, Çığıracan Yüksek İlimler Serisi, No:1, (Çev. Galip Kemdi Söylemezoğlu), İstanbul, 1943
- GRAINGER D. John, *Alexander the Great Failure, The Collapse of the Macedonian Empire*, New Zealand, 2007
- GREEN Peter, *Alexander of Macedon, 356-323 B.C. A Historical Biography*, London, 2013
- GREEN Peter, *Alexander The Great and The Hellenistic Age*, London, 2007
- GÜÇLÜAY Sezgin, *Hız. Ömer ve İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması Meselesi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Fırat Üniversitesi) Elazığ, 1993
- GÜLTEKİN Bilgehan, "*Bir Lider Olarak İskender ve Günümüz Yönetim Anlayışı*" *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Baskı Yılı, 2004
- GÜR Barış, *Miken Uygarlığı ve Ahhiyawa*, İstanbul, 2014
- HAMMOND N. G. L., *Sources for Alexander The Great, An Analysis of Plutarch's Life and Arrian's Anabasis Alexandrou*, Australia, 1933
- HECKEL Waldemar, *The Wars of Alexander The Great, 336-323 BC*, Great Britain, 2002
- HECKEL Waldemar, TRİTLE A. Lawrence, *Alexander The Great, A New History*, Hong Kong , 2009
- http://www.ancient.eu/Alexander_The_Great, 19.01.2016
- <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/makedonya.htm>, 14.03.2016
- http://www.coinsoftime.com/Articles/Coins_of_Alexander_The_Great.html/ 11.01.2016
- <http://www.hccfl.edu/media/160883/alexander.pdf>, 22.02.2016
- <http://www.museumsurplus.com/AlexanderCoinsPAGE1.htm>/ 11.01.2016

- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen), İstanbul, 1973
- HERODOTOS, *Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen), İstanbul, 2007
- HUNTER Nick, *Alexander The Great*, London, 1998
- İPLİKÇİOĞLU Bülent, '*Eskiçağ Tarihinin Anahatları*', İstanbul, 1990
- JOUGUOT Pierre, '*Alexander The Great and The Hellenistic World, Macedion Imperializm and The Helenazitoin of The East*', Translated by: M.R. Dobie, Chicago
- KARUL Necmi, Anadolu'nun Arkeoloji Atlası, *Büyük İskender ve Makedon Ordusu*, (Marcel Gabrielli), İstanbul, 2012
- KAYA Mehmet Ali, '*Büyük İskender'in Halefleri (Diadohkhoi) Savaş ve Siyaset (İ.Ö. 323-306)*', Ömer Çapar'a Armağan, Ankara, 2012
- KIRIMLI Recep Hikmet, *İskender'in Liderlik Sırları*, İstanbul, 2011
- KOTAN Necati, *Büyük İskender*, Adana, 1971
- KÖRPE Reyhan, '*Büyük İskender'in Troas'ta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı*', *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 10-11'inci Sayısı, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, 2014
- LAUFFER Siegfried, *Büyük İskender*, (Çev. Nilgün Sarguç), İzmir, 2004
- LENDERİNG Jona, *Büyük İskender*, (Çev. Burak Sengir), İstanbul, 2009
- MANSEL Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1995
- MCMANUS I. C., *The Modern Mythology of The Left-Handedness of Alexander The Great*, London, 2006
- MCNEILL H. William, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara, 2002
- MEMİŞ Ekrem, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa, 2012
- MESTRİUS Plutarkhos, *İskender ve Caesar Paralel Yaşamlar*, Eski Yunancadan (Çev. Furkan Akderin), Ocak 2007
- MORKHOLM Otto, '*Erken Helenistik Çağ Sikkeleri, Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na Kadar (İ.Ö. 336-188)*', (Çev. Oğuz Tekin), İstanbul, 2000
- NACİ Paşa, *Türk Tarihinin Anahatları Eserinin Müsveddeleri, No: 29, Büyük İskender-Dara*, Ankara, 1933
- NAWOTKA Krzystof, *Alexander The Great*, England, 2010
- ÖZSAİT Mehmet, '*İlkçağ Tarihinde Pisidya*', İstanbul, 1980
- ÖZTÜRK Ömer, *Büyük İskender*, İstanbul, 2013

- PALA İskender, "*İskender mi Zülkarneyn mi?*" Journal of Turkish Studies, Vol: 14, 1990
- PEKMAN Adnan, "*Büyük İskender'in Politik Görüşü ve Onun Türk-İslam Dünyasındaki Yeri*", X. Türk Tarih Kongresi; Kongreye Sunulan Bildiriler, II. Cilt, Ankara, 1990
- PLUTARCH, *Lives Life of The Parallel Alexander*, Translated by: John Dryden, Southern Illinois Universty, 2008
- REFİK Ahmet, *Büyük İskender*, İstanbul, 1931
- RICE E. E., *Alexander The Great The History*, London, 2011
- SARICI Şevki İhya, "*Diyarbakır ve Mardin Müzelerinde Bulunan Batman Bölgesine Helenistik Döneme Ait Belli Başlı Sikkeler*", Batman, 2012
- SEALEY Raphael, *A History of The Greek City States 700-338 B.C.*, Colifornia, 1976
- SHEA David, *History of The Early Kings of Persia, From Kaiomars The First of The Peshdadian Dynosty, To The Conquest of Iran by Alexander The Great*, London, 1832
- SHEPPARD Ruth, *Alexander The Great at War His Army- His Battles- His Enemies*, Great Britain, 2008
- STAMOULIS Lukes Mary, *King Philip II King Alexander III*, America, 2012
- STONEMAN Richard, *Alexander The Great*, London and New York, 1997
- STONEMAN Richard, *The Book of Alexander The Great A life of The Conqueror*, London and New York, 2012
- STRAUSS Barry, *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar, İskender, Hannibal ve Sezar'ın Liderlik Dehası*, (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, 2003
- TANNER Stephen, *Afghanistan A Military History From Alexander The Great to The Fall of The Taliban*, America, 2002
- TEKİN Oğuz, "*Sikkenin Bulunuşundan önceki Değişim ve Ödeme Araçları*", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı: 40-41, İstanbul, 1988
- TEKİN Oğuz, *Eski Yunan Tarihi*, İstanbul, 1995
- TEKİN Oğuz, "*Eskiçağdan Ortaçağa İslam Dünyasına Miras, Büyük İskender*", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Ocak, 2002
- TEKİN Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008
- TEKİN Oğuz, *Hellen ve Roma Tarihi*, Eskişehir, 2011

- THOMAS G. Carol, *Alexander The Great in His World*, Australia, 2007
- THOMSON George, *Eski Yunan Toplumu Üzerine İncelemeler, Tarih Öncesi Ege*, (Çev. Celal Üster), İstanbul, 1995
- TOYNBEE J. Arnold, *Helenism The History of A Civilization*, New York and London, 1959
- WOOD Michael, *Büyük İskender'in Ayak İzlerinde Yunanistan'dan Asya'ya Yolculuk*, BBC Books, (Çev. Sevinç Altınçekiç), İstanbul, 2006
- WORTHINGTON Ian, *By The Spear; Philip II, Alexander The Great and The Rise and Fall of the Macedonian Empire*, America, 2014
- YILMAZ Cuma Ali, *H.C. Wels Cihan Tarihinin Umumi Hatları, İstanbul 1927 Adli Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Fırat Üniversitesi) Elazığ, 2013
- YURDKORU Suad, *Büyük İskender'in Anadolu Savaşları*, İzmir, 1962

EKLER

Ek 1. Orjinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Cuma Ali Yılmaz
Öğrenci Numarası	12221204
Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Yüksel Arslantaş
Tez Başlığı (Türkçe)	Büyük İskender'in Hayatı ve Faaliyetleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 326 sayfalık kısmına ilişkin, 27/07/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygularıyla arz ederim.

Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ
Danışmanın Adı-Soyadı

Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Anabilim Dalı Başkanı

F.Ü. LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZ GEÇMİŞ

20.03.1981 tarihinde Elazığ'da doğdum. İlköğretim ve lise öğrenimimi Elazığ'da tamamladım. 2002 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne yerleştim. Lisans eğitimimi 2006 yılında tamamladım. 2008 yılında, Tezsiz yüksek lisans programını tamamladıktan sonra, askerliğe başvurduğum. 2011 senesinde Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim dalında Tezli Yüksek Lisans eğitimine başladım. Bu programı başarıyla tamamladıktan sonra, aynı alanda Doktora eğitimine başladım. Evliyim.

